پیام

Altunoq

3

1992

بىزنىڭ ئەدىبلىرىمىز

ئۇ ئىجادىيەت ئۈستىدە.

رەخىم قاسىم كۆزگە كۆرۈنگەن تالانتلىق شا-ئىر. ئۇنىڭ تۆت شېئىرلار توپلىمى، ئىككى تەر-جىمە شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىنغان، ئوز-دىن ئارتۇق داستان، كۆپلىگەن ئىلمىي-نەزد-ىرىيۋى ماقالىلىرى ئېلان قىلىنغان.خەنزۇچىدىن ئۇرغۇن شېئىر-داستانلارنى تەرجىمە قىلغان، ئۇ باشقىلار بىلەن بىرلىشىپ «ئىككى ئەۋلاد» كىنو سىناريىسىنى يېزىپ چىققان. ئۇنىڭ «يەر-ئۇلۇغ ئانا» دېگەن شېئىرى مەملىكەتلىك 2-نۆۋەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى باھالاشتا بىرىنچى دەرد-جىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن.

ئۇنىڭ يېقىندا چۈشكەن سۈرىتى.

ئۇ يازغۇچى قەيۋۇم تۇردى
ۋە ئابلىمىت سادىقلار بىلەن بىللە.

ئۇ ئائىلىسىدە.

تاریخ

(ئایلىق ئەدەبىيات ژورنىلى)

3

Altun Oq

1992

42-يىل نەشرى

بۇ سانداۋ

نەسرىي ئەسەرلەر

ئا. ھەبىبۇللا ..... يالىلداپ تۇرغان مىتاللار (پوۋېست) 4
م. تۇردى ..... قىسمەت (ھېكايە) 32
ھ. تۇردى ..... قايتا ئېرىشكەن بەخت (ھېكايە) 53
م. كېرەم ..... ئىككى ھېكايە 66
ئە. ياسىن ..... نامرات كىراكەش (ھېكايە) 69

شېئىرلار

م. زايىت ..... نېفىتلىكتە تۇغۇلغان ناخشىلار 43
م. سۇۋۇرگى ..... غەزەللەر 77
س. قاسىم ..... يۇرەك سادالىرى 80
ئا. ياقۇپ ..... جىمىرلايدۇ نۇرلۇق يۇلتۇزلار 82
ئە. ئابدۇمىجىت ..... قالار پەقەت ئەسلەش، سېغىنىش 84
ئا. قۇتلۇق ..... ياشانغاندا قالدۇق ئۇچرىشىپ 84
ئا. تۇرادىل ..... سەھرا تۇيغۇلىرى 85
ئە. ئىسمايىل ..... ياشلىق كۈيى 85
ت. ھۇسەيىن ..... روسىيە تەسىراتلىرى 127
س. لوقمان ..... كەلدىمۇ 131
ھ. ماموت ..... چۆچىكىگىنى ئېيتقىن، ئەي بوۋا 132
ھ. بەكرى ..... مېنىڭ قەلبىم ئانىلارنىڭ قەلبىدەك 132

بالىلار ئەدەبىياتى

ئە. قۇربان ..... يالغانچى تۇسۇق (چاتما چۆچەك) 86

مۇھاكىمە ۋە تەقرىز

يېزا ـ قىشلاق تۇرمۇشىنى چوڭقۇر ئەكس ئەتتۈرەيلى..... 133

ت. ئىبراھىم..... بىر يۇرەكتىن سادا..... 135

غ. ئوسمان..... رىئاللىقتىكى ھايات كۆمىدىيىسى..... 138

ئە. ھېيىت..... «ھايات كۆمىدىيىسى» ھەققىدە..... 141

ق. قۇربان..... «تىمىتاس گۇگۇم» توغرىسىدا..... 145

م. ئەھەد..... شېئىرىيىتىمىزدە ساقلىنىۋاتقان بىرقانچە مەسىلە ھەققىدە مۇلاھىزە..... 148

كىتابخانىلاردىن خەت

خ. سىدىق..... «چېچەك ئىزى» ۋە رەھبەرلىك ئىستىلى..... 154

چەت ئەل ئەدەبىياتىدىن

چىچۇەن سىلاك..... جۇدالىق (ھېكايە)..... 155

مەشھۇر يازغۇچىلارنىڭ ئىش ـ ئىزلىرىدىن

مول ـ ھوسۇللۇق يازغۇچى ـ ستېل خانىم 159

* *

بۇ ساندىكى رەسىم ۋە ھۇسن خەتلەرنى م. ئايۇپ ئىشلىگەن.

يالىداپ تۇرغان مەتاللار

ئادالەت ھەبىبۇللا

(پوۋېست)

1

قىزىتىلغان تونۇرنىڭ تەپتىدەك ئىسسىق يىلىنجاپ تۇرغان چىگگى چۈش، دۇخاۋا پەرددىسى چۈشۈرۈلۈپ غۇۋا قاراڭغۇلاشتۇرۇلغان راھەتبەخش خاس ھۇجرىدا ئۇخلاش ئۈچۈن ئەمدىلا كارىۋاتقا چىقىپ ياتقان بۇۋۇدىھەجەر خېنىمنىڭ كەيپىنى ھويلا ئىشىكىنىڭ بەمەھەل چېكىلىشى بۇزۇۋەتتى.

— ۋاي خۇدايىمەي، ئۇچار قاناتلار جېنىدا ئۇۋۇسىدىن چىقماي مۇگدەيدىغان مۇشۇنداق چاغدا كىم بولغىيىتتى بۇ ئادەمنىڭ ئارامنى بۇزۇپ، ئو - ھوش! — ئۇ، ئاچچىقى بىلەن ئۇ يېنىدىن بۇ يېنىغا ئۆرۈلۈپ يېتىۋالدى، سېمىز بەدىنىنىڭ سىلكىنىشى بىلەن تەڭ، تېنى چۆكۈپ تۇرغان يۇمشاق لۆم - لۆم سىم كارىۋاتمۇ ئېغىر سىلكىنىپ، غىچىرلاپ كەتتى.

ئىشىك يەنە چېكىلدى. ئارقىدىنلا:

— بۇۋۇدىھەجەر خېنىم! — دەپ چاقىرغان زىل ئاۋاز ئاڭلاندى. بۇۋۇدىھەجەر خېنىم بېشىنى ماموق ياستۇقتىن لىككىدە كۆتۈرۈپ، ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمىگەندەك بىردەم داڭ قېتىپ قالدى، يۈرىكى بىر خىل خۇشاللىق ئىلكىدە دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى. ئۇ، ئالدىراپ - تېنەپ گۈللۈك مەخمەل ساپما كەشنى شىپىلداتقىنىچە ھويلىغا چىقىپ ئىشىكنى ئاچتى.

— ۋىيىيەي، ئابلىمىت ھاجىمۇ سىلە؟ — دېدى ئۇ روباشكىسىنىڭ نەپىس گۈللۈك چىلتەكلىرىدىن لىغىرلاپ كۆرۈنۈپ قالغان ئاپئاق كۆكرىكىنى ئىككى بىلىكى بىلەن توسۇۋېلىپ. ئىشىك ئالدىدا ئون ئىككى ياشلار چامىسىدىكى ئورۇق، ئاق سېرىق كەلگەن بىر ئوغۇل بالا تۇراتتى.

— خان ئانام ئۆزلىرىگە ماۋۇ باغاقنى ئەۋەتكەنتى، ئەتە رازىيە ئاچامنىڭ ...

Altunoq

ـ هه، رازييه خېنىمنىڭ تۇغۇت تويى ئىكەن ـ ده، ۋاي ئۇيگه كىرسىلە غوجام، قانداق، مەريەم هاجى خېنىم، ماخموت هاجى غوجاملار تىنچ تۇرىدىمۇ؟

ـ تىنچلىق، ـ بالا تارتىنىپقىنە جاۋاب بېرىۋېتىپ، ئىتتىك كەينىگە بۇرۇلدى ـ ده، بۇۋىهەجەر خېنىمنىڭ ئۇيگە تەكلىپ قىلىشلىرىغا قىسقىغىنە خوش ئېيتىپ، نېرىراقتا توختىتىپ قويۇلغان ۋېلىسىپىتىگە مىنىپ كېتىپ قالدى. بۇۋىهەجەر خېنىم ئىشىكنى ئېچىدىن قايتىدىن ئېتىپ قويۇپ، هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىلا تۇرۇپ، قولىدىكى قېلىن، يالتىراق، توق قىزىل قەغەزگە سېرىق رەڭ بىلەن نەقىش ۋە چىرايلىق خەتلەر بېسىلغان كۆركەم باغاقچىگە كۆز يۈگۈرتتى. ئۇنىڭ يۇرىكى يەنە بىر قېتىم ئويناپ كەتتى، توغرا، باغاقتىمۇ بۇۋىهەجەر دېگەن ئىسىمنىڭ كەينىگە «خېنىم» دېگەن خەت قوشۇلۇپ يېزىلىپتۇ. باياتىنقى بالىمۇ ئۇنى بۇرۇنقىدەك «بۇۋىهەجەرخان ئاچا» دەپ چاقىرماي «بۇۋىهەجەر خېنىم» دەپ چاقىرىدىغۇ. هەقاچان ئۇ بالىغىمۇ ئانىسى شۇنداق دەپ ئاتاشنى تاپىلىغان گەپ. ۋاي ـ ۋاي ـ ۋاي بۇ خېنىملار بەك ئېسىل، بەك ئەقىللىق جۇمۇ! ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكىنى خۇددى ئەۋلىيادەك تېپىۋالىدۇ. گەپلىرىمۇ ئۆزلىرىگە ئوخشاش ئېسىل هەم چىرايلىق.

بۇۋىهەجەر خېنىمنىڭ شادلىق ئىلكىدىكى يۇرىكى قىن ـ قىنىغا پاتماي ئويناقشىپ، تومۇر ـ تومۇرلىرىدىكى قانلارنى مەۋج ئۇرغۇزۇپ، تېخى ياشلىق رەڭگىنى ئۆزگەرتىمگەن مۇز ئالىمىدەك مەڭزىنى قىزارتىۋەتتى. ئۇ، بۇ كاتىتا باغاقچىدىكى ئۆزىنىڭ ئىسمىغا قايتا ـ قايتا، تويماي قاراپ چىقتى. «خېنىم» دېگەن سۆز ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بارا ـ بارا جانلىق بىر شەكىلگە كىرىپ، پىلدىرلاپ ـ پىلدىرلاپ كېلىپ بىر بەختە قۇشىغا ئايلىنىپ باش ئۇستىدە ئايلىنىپ ئۇچۇپ يۈرۈپ ئاخىرى ئۇنىڭ چېكىگىسگە قوندى ـ ده، شۇ هامان قۇش سۈرەتلىك ئالتۇن تاجىغا ئايلىنىپ قالدى. بۇۋىهەجەر خېنىم يەڭگىل دەسسەپ، ئۆزىنىڭ هېلىقى ئارام بەخش خاس هۇجرىسىغا كىرىپ، دېرىزە پەردىسىنى قايرىۋېتىپ چوڭ تىكلىمە ئەينەكنىڭ ئالدىغا كەلدى. راستىنلا ئۇنىڭ چېكىگىسگە قۇشنىڭ سۈرىتىدە بىر ئالتۇن تاج قىستۇرۇقلۇق تۇراتتى. ئۇ، شۇنداق كۆركەم، نەپىس، رەڭدار ئىدىكى، دېرىزىدىن چۈشۈپ تۇرغان كۈن نۇرىدا ۋال ـ ۋۇل قىلىپ پارقىراپ، تالا ـ تالا نۇر قايتۇرۇپ، كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇراتتى. بۇۋىهەجەر خېنىم تەبەسسۇم قىلدى. بۇ ۋاقىتتا تېخى قېنى قاچىمغان خۇشپېچىم لەۋلىرى ئارىسىدىن ئالدىنقى هەپتىسى سالدۇرغان تۆت تال ئالتۇن چىشىمۇ يالىلداپ، كىشىنىڭ هەۋىسنى كەلتۈرىدىغان بۇ لەۋلىرىگە شولا تاشلاپ، تېخىمۇ سۈزۈكلۈك، پارقىراقلىق تۇسىنى بەردى. ئۇ ئەينەككە تېخىمۇ بەكرەك يېقىنلىشىپ ئۆزىنىڭ ئەكسىگە ئىنچىكىلەپ سەپسالدى. ئۇ، هەقىقەتەنمۇ ئەنە شۇ چېكىسىدىكى ئالتۇن تاجغا لايىق ئىدى. ئەنە، گەرچە يېرىم ئەسىرگە يېقىن ۋاقىت ئۇنىڭ ئوماق بالىلىق، شوخ ياشلىق، تازا قىيامىغا يەتكەن تاتلىق چوكانلىق، پىشقان شەرەنداز جۈگانلىق ۋاقىتلىرىنى كۆزگە كۆرۈنمەس يەرگە ئېلىپ كەتكەن بولسىمۇ، بىراق ياشلىقىدىكى گۈزەللىكىنىڭ ئىزناسىنى يوقاتمىغان ئاق پوسىملاق يۈزى، پېشانىسىدىكى

بىلمىنەر - بىلمىنمەس سۈسقىنە قورۇقچىلار، بىر تال ئاق كۆرۈنمەيدىغان سۈمبۈل چاچلىرى، جىيەكلىرىگە ئانچە - مۇنچە سىزىقچىلار تارتىلغان بولسىمۇ، لېكىن چاقناپ تۇرىدىغان قاپقارا كۆزلىرى، يۇمشاق قوللىرى، يېشىغا ماسلاشقان سېمىزغىنە سۈمباتلىق بەستى ... هاي، هاي، ئۇنىڭ ئۆزىگە مەسلىكى كېلىپ، ئەينەك ئالدىدا يەنە بىر هازا تۇرۇپ كەتتى ... «مېنى كىشىلەر بالىلىرىغا، ئېرىگە كۆيۈنمەيدۇ، باغرى قاتتىق دېيىشىدۇ. ۋاي ئەخمەقلەر، تەشكىلگىمۇ، ئەرگىمۇ، بالا - ۋاقىغىمۇ بېجىرىدىم، ساپ - ساق، مۇڭگۈزدەك تۇرۇپ بەرمىسەڭ بولمايدۇ. ئايال كىشى ئۆزىگە پۇختا بولۇشى كېرەك. ئەر دېگەنگە ئۆزۈڭنى ئۇپراتماي، گۈزەللىكىنى يوقاتماي تۇرۇپ بەرمىسەڭ، ئۆيدە ۋاي، دەپ قويغىنى بىلەن كوچىغا چىقسا، كىم چىرايلىقتۇ، دەپ ئەتراپىغا قارايدۇ. ۋاي ئۆيۈم، بالىلىرىم دەپ ئۆزۈڭنى تاشلىۋېتىپ يۈرسەڭ، ئەرنىڭ كۆزىگىمۇ سەت كۆرۈنىدىغان گەپ. مانا مەن ئۆزۈمنى قانداق كۈتۈش، قانداق تۈتۈشنى ئوبدان بىلىمەن. شۇڭا ئېرىمىمۇ مېنىڭ جىجىقىمدىن چىقمايدۇ - غۇ، بۇگۈن مانا خېنىم ئاتالدىم، مېنى بۇلارغا ئېرىشتۈرگەن مۇشۇ يارىشىملىق بەستىم، ھەممىدىن مۇھىمى مۇشۇ يالىلداپ، كۆزنى چاقنىتىپ تۇرغان نەرسىلىرىم، ئەگەر بۇ نەرسىلىرىم بولمىسا، ئاشۇ ئەمدى باي بولۇپ قالغان تامچىنىڭ خوتۇنى — هېلىقى مەريەم خېنىم دېگەن چۈغۈندەك مېنى خېنىم دەپ ئاتارمىدى. باشقىلارچۇ تېخى، ئەمدى بېشىمدىكى تاج بىلەن، مۇشۇ مېتاللار بىلەن ھەرقانداق سورۇننىڭ تۆرى مېنىڭ بولىدۇ ... ئۇ، ئاجايىپ - غارايىپ سورۇنلارنى كۆز ئالدىغا ئەكەلدى. ئۇ، ئۇزۇندىن بېرى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن «خېنىم» ئۇنۋانىغا ئاخىرى ئېرىشتى. مانا ئەمدى نەۋرىسىنىڭ ئىسمىنىڭ كەينىگىمۇ «خېنىم» دېگەن سۆز قوشۇلىدۇ. بىراۋ نەۋرىسىنى خېنىم دەپ چاقىرمىسا ئۇ رەنجىيىدۇ. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھەممە كىشى بۇ نامغا كۆنىدۇ. مانا ئۇنىڭ ئارزۇسى بىر - بىرلەپ ئەمەلگە ئېشىۋاتىدۇ. ئەمدى هېلىقى كەسىپداشلىرى — بىر - بىرىدىن هاكاۋۇر ئاق خالاتلىقلار ئىچىدىمۇ ئۇنىڭ ئىناۋىتى ئۆسىدۇ. هېچ بولمىغاندا دەم ئېلىشقا چىقىش ئالدىدا بولسىمۇ ئۆزىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى، ئەسلى زاتىنىڭ تېگىدىن باي ئېسىل خېنىم، غوجامىلار ئەۋلادى ئىكەنلىكىنى تونۇتۇپ قويۇپ، ھەممىنى ئۆزىگە باش ئەگدۈرۈپ چىقىپ كېتىدۇ. چۈنكى هازىر سېنىڭ چېكەڭدىكى مۇشۇ ئالتۇن تاج، يالىلداپ تۇرىدىغان مۇشۇ بېزەكلىرىڭ بولىدىغان بولسا ئەسلى زاتىڭنىڭ ئېسىل ئىكەنلىكىدە گەپ يوق. شۇنىڭ بىلەن سەن يۇقىرى هۆرمەتكە سازاۋەر بولىسەن. تۆر سېنىڭ. ئىشلىرىڭ سۈدەك راۋان يۈرۈشۈپ كېتىۋېرىدۇ. قىزىق، ئاياللار دېگەن ئاجايىپ خەق. بەك تۇيغۇن، ئىنتىلىشچان كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ قىسمىتى، گۈزەللىكى، ئورنى ئەنە شۇنىڭ بىلەن ئۆلچىنىدۇ، ئەگەر سېنىڭ شۇ ئەۋزەللىكلىرىڭ بولمىسۇن، قېنى، تۆردىن ئورۇن ئالالامسەن؟ بۇۋىسەجەر خېنىمنىڭ ئەينەك ئالدىدا تۇرۇۋېرىپ پۇتى تالدى. ئۇ، ئاخىرى كارىۋاتقا قايتىدىن تاشلىنىپ، ئەتىكى تويغا قانداق كىيىملەرنى كىيىشنى،

گىرىمنى قانداق قىلىشنى، داستىخاننى قانداق راسلاشنى، كىم ـ كىملەرگە ئۆزىنى راسا بىر تونۇتۇپ قويۇشنى ئويلاشقا باشلىدى. چۈشتىن كېيىنكى ئىش ئۈستىدىمۇ كاللىسىنى شۇ ئۈي چىرمىۋېلىپ، بىر كىچىك بالىنىڭ ئوكۇلى بىلەن چوڭ ئادەمنىڭ ئوكۇلىنى ئالماشتۇرۇپ قويغىلى قىل قالدى. بۇ ھالدىن ئۆزىمۇ چۆچۈپ كەتتى. نېمە دېگەن بىلەن ئەترابىدىكى مۇشۇ بىرنەچچە خوتۇننىڭ ئالدىدا سۆز ـ چۆچەككە قالماسلىق كېرەك. «خېنىم» دېگەن نامغا لايىق ئىناۋىتىنى ساقلاش كېرەك. يېقىننىڭزى بۇ خوتۇنلارمۇ بۇۋىھەجەر خېنىمنى خېلى ھۇرمەتلەيدىغان بولۇپ قالدى. بىراق تېخى «خېنىم» دېمەيۋاتاتتى. «خەپ» دەيتتى ئۇ ئىچىدە، ھامىنى بىر كۈنى ھەرقايسىڭ ماڭا باش ئېگىشىپ خېنىم دېيىشىسەنغۇ ... ئۇ، كېچىسىمۇ تۈزۈك ئۇخلىيالمىدى. تۇرۇپ ـ تۇرۇپ يېنىدا ئېغىر خورەك تارتىپ، بىخارامان ئۇخلاۋاتقان قەدىناسىغا قاراپ سەل ئاچچىقىمۇ كېلەتتى. «بۇ ئەپەندىم» دېگەنلەرمۇ، ـ دەيتتى ئىچىدە، ـ كالىدەك ئىشلەشنىلا بىلىدىغان، بىراق چاپىنى تىزىدىن ئاشمىسىمۇ ۋايسىمايدىغان خەقكەن. بۇ ئادەم مېنى ئويلاپمۇ قويمايدۇ. ئەتىدىن كەچكىچە ئوقۇغۇچىلىرىملا دەيدۇ، باشقا گېپى يوق. بېشىنى چۆكۈرۈپ ئىشلەشنىلا بىلىدۇ. بىراق شۇنچە ئىشلىسىمۇ يا ئەمىلى ئۆسىمگەن، يا بىرى ئىككى بولمىغان. مانا ماۋۇ تولغانىڭاي دېگەن بىتەلەي قىزىمنىڭ ئىشىدىمۇ ماڭا باقماي، ئاشۇ سوكال قۇيرۇق قۇدىلىرىمنى ياقلاۋاتىدۇ. ھەي، نېمانداق ئەخمەق ئادەمدۇ بۇ ... ئەتە رازىيە خېنىغا قانداق تويلۇقلارنى قويىدىكىن. ئۇنىڭ مېنىڭ قىزىمغا ئوخشىمايدىغان بىرلا يېرى ـ ئوغۇل تۇغىدى، شۇ. بىراق ئۇ مېنىڭ قىزىمدەك چىرايلىق ئەمەسقۇ؟ نېمىسىگە ئەمدى قىرقى توشا ـ توشماي يۆتكەپ ئېلىپ كېتىدىكىن، ھەقىچان ئوغۇل تەرەپ تازا مەرد بولسا كېرەك؛ رازىيە خېنىمنىڭ ئانىسى مەريەم ھاجى خېنىممۇ ئۇنچىلا بوش خوتۇن ئەمەس. قېنى، ئەتە كۆرىمىز ... بۇۋىھەجەر خېنىم ئويلاۋېرىپ ئۇخلىيالماي بېشى ئاغرىپ كەتتى. ئاخىرى ئۇيقۇ دورىسى ئىچىشكە مەجبۇر بولدى. قانداقلا بولمىسۇن ئۆزىگە ھاي بېرىپ ئۇخلاش كېرەك. ئۇيقۇسىزلىقتىن قاپاقلىرى قاتلىشىپ، ئولتۇرۇشۇپ قالسا بولمايدۇ. ئەتىكى سورۇندا قاپاقلىرىدىن تو چىقىرىپ، يېگەن ـ ئىچكەندەك، خېنىم دېسە خېنىم دىگۈچىلىكى بار سالاپەت بىلەن يارىشىملىق بولۇش كېرەك.

2

كەڭ ئاسفالت يولدا تۈياقلىرى ئاستىدىن سۈس ئۈچقۇن چاچرىتىپ، يايلىلىرىنى ئوينىتىپ، قوڭغۇراقلىرىنى بىر خىل رىتىمدا يېقىملىق جىرىڭلىتىپ چېپىپ كېتىۋاتقان قىزىل تورۇق ئات رەڭدار گىلەم سېلىنغان قىزىل سايىۋەنلىك مەپىنى شۇنداق يەڭگىللىك بىلەن سۆرەپ، ئاۋات بازار مەركىزىدىكى بەلگىلەنگەن ئورۇنغا كېلىپ توختىدى. بۇۋىھەجەر خېنىم مەپىدىن ئاۋايلاپ چۈشتى ـ دە،

کىرا ھەققىنى بېرىۋېتىپ، دوقمۇشتىكى ناۋايخانىدىن تاللاپ تۇرۇپ قىزىرىپ پىشقان شىرمەن ناندىن بەشنى گۈللۈك پەتنۇسقا تىزىپ، مەخسۇس توي - تۆكۈن ئۈچۈن ئىشلەتكەن ئاپىئاق رېشىلىيە داستىخانغا يۆگەپ ئوك قولتۇقىغا قىستۇرۇۋالدى، ئۇ بۇگۈن ئۈچىسىغا ھەرەمنىك ياقۇت چېكىلگەن ئاسمان تېگى رەڭلىك تور چىكەن كۆڭلىكىنى كىيگەن، بوينىغا بىلەكتەك يۆگەلگەن مەرۋايىت ئاسقان، بىلىكىگە ئالدىنقى يىلى سوۋقتۇرغان ئالتۇن بىلەيزۈك، بارماقلىرىغا قۇيما ئۈزۈك، قۇلىقىغا مودا بولمۇۋاتقان ئايخاكزا ھالقا سالغان بولۇپ، كېلىشتۇرۇپ قىلىنغان گىرىملىرى بىلەن يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ھەرقانداق ئادەمنى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ يەنە بىر قېتىم قاراتقۇدەك دەرىجىدە ئېچىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ تۇنۇگۈندىن بېرى بوغچا - بوغانچىلىرىنىڭ ھەممىسىنى چۈۋۈپ، بۇگۈنكى تويدا قويۇشقا لايىق رەخت تاپالمىدى. ئاخىرى ئېھتىماللىق ئۈچۈن ئاددىيراق كەلگەن بىر پارچە رەختنى سومكىسىغا سالدى. ئاندىن كۆزگە كۆرۈنگۈدەك بىر نەرسە سېتىۋېلىش ئۈچۈن قايناق بازارغا شۇڭغىدى.

* * *

ئۇزۇن يىللاردىن بېرى شۇنچە ئىسسىق - سوغۇقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ، نى - نى داڭدار ھۇنەرۋەن - كاسىپلارنى، ھەممەتلىك ئوغلانلارنى يېتىشتۇرۇپ چىققان بۇ مەھەللە ئۆزىگە خوپمۇ باپ كەلگەن سۈزۈك بۇلاق دېگەن نامىنى ئۆزگەرتىمگىنى بىلەن يېقىنقى يىللاردىن بېرى پەقەت ئاندا - ساندا، خۇددى ئىگىسىز قالغان يېتىم بالىدەك بوينىنى قىسىپ تۇرغان كۆرۈمسىز كونا ئۆيلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا تۇسىنى خىلىلا ئۆزگەرتكەن. كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك كۆركەم، ئازادە ئۆيلەرگە كۆچۈپ چىققان، بەزىلىرى يېڭىدىن قەۋەتلىك ئۆيلەرگە تۇتۇش قىلىشقانىدى. بۇ، بىر قاراشتا مۇقىم ھاياتنىڭ خاتىرجەملىكىنى بىلدۈرۈپ كۆڭلىڭىزنى ئاجايىپ تەسىراتلار بىلەن ئاۋۇندۇرسا، يەنە بىر قاراشتا جىمى جاھان مۇشۇ ئىش بىلەنلا بولۇپ كەتكەنىدۇ، دېگەن ئويغىمۇ سېلىپ قويىاتتى. تەبىئەت گۈزەللىكىنىڭ قۇدرىتىنى نامايان قىلىپ تۇرغان يايىپشىللىق ئىچىگە چۈمكەلگەن سۈزۈك بۇلاقنىڭ ئۆزىدە بۇگۈن ئەتىگەندىن بېرى بىرنەچچە يەردە يىغا - زارە بىلەن نەزىر - چىراغ قىلىنىۋاتسا، يەنە بىرنەچچە ئۆيدىن ۋىسال تويىنىڭ ناغرا - سۇنايلىرى شادىيانە ياڭراپ تۇراتتى. پېشايۋان تۇۋۇرۇكلىرىنىڭ رەڭدار ئويىملىرى، گۈل نەقىشلىرى قۇياش نۇرىدا جۇلالىنىپ، مەھەللە بويىچە بەھەيۋەت قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان ئىككى قەۋەتلىك بۇ ئۆيدە مەريەم ھاجى خېنىمنىڭ پانىي ئالەمگە كۆز ئاچقىلى ئەمدىلا قىرىق كۈن بولغان ئوغۇل نەۋرىسىنىڭ بۆشۈك تويى باشقىچە قىزىپ كەتكەنىدى. توۋا، ھايات دېگەن ئاجايىپ سىرلىق بولىدىكەن. بىرى يىغلاۋاتسا، بىرى كۈلۈۋاتقان، بىرى ئۇنى ئارزۇ قىلىپ جان

تىكىۋاتسا، بىرى بۇنى كۆڭلىگە پۈكۈپ ئېلىشىۋاتقان. بۇگۈنكى بۇياققا ئاققان مېھمانلار بىلەن باشقا يەنە بىرنەچچە توي بولۇۋاتقان ئۆيلەرگە كېلىۋاتقان مېھمانلارنىڭ سانى، كۆرۈنۈشلىرىمۇ پەرقلىق. بۇ ئۆيگە كىرىۋاتقان مېھمانلارنىڭ كۆپىنچىسى يۈزىگە چۈمبەل تارتقان ياگى بولمىسا بېشىغا قات ـ قات چوڭ رومال سالغان، تاپىنىنى يۆگەپ تۇرغۇدەك ئۇزۇن نەپىس كۆينەك كىيىشكەن كىشىنى ئەيىبەندۇرگۈدەك خېنىملار ئىدى. باش ساھىبخان مەريەم هاجى خېنىم هويلىنىڭ ئىچكىرىسىدە يېنىدا خۇددى شاھ كېنىزەكلىرىدەك يانداشىپ قاتار تۇرۇشقان يېقىن ئايال تۇغقانلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا قول باغلاپ سالاپەت بىلەن تۇراتتى. دەرۋازىنىڭ ئالدىدا بولسا يۈزىنى يۆگىمەيدىغان بىرنەچچە خېنىملار كەلگەن مېھمانلارنىڭ قولتۇقلىرىدىكى داستىخانلىرىنى ئېلىشىپ، ئۇلارنى ئىچكىرىگە باشلىشاتتى. مېھمانلار ئىچكىرىگە كىرگەندىن كېيىن، مەريەم هاجى خېنىم باشچىلىقىدىكى ساھىبخانلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇلارنىڭ مەڭزىگە مەڭزىنى يېقىپ كۆرۈشەتتى. ئاڭغىچە ھەرقايسى مېھمانلارغا مەسئۇل قىلىپ قويۇلغان ساھىبخانلار مېھمانلارنىڭ بەزىلىرىنى ئاستىنقى قەۋەتكە، بەزىلىرىنى ئۈستۈنكى قەۋەتكە باشلىشىپ يۈرۈشەتتى. بۇۋىھەجەر خېنىمنىڭ باشقا مېھمانلار قاتارىدا مەريەم هاجى خېنىم بىلەن ئۇزۇندىن ئۇزۇن تىنچلىق سوراشقاندىن كېيىن ئۇزرە تەكەللۇپلارنى ئېيتىشتى. ئۇ، ئىككىنچى قەۋەتتىكى مېھمانخانىغا باشلاندى. بۇۋىھەجەر خېنىمغا يانداشىپلا كىرگەن مۇشۇ مەھەللىلىك، دەل مۇشۇ ئۆينى سالغاندا پۈتۈن ياغاچچىلىقىنى ئۈستىگە ئېلىپ، نەرخى ـ ناۋا تالاشماي هاجىمنىڭ ئىشىنى قىلىپ بەرگەنلىكىگە پەخىرلىنىپ رازى بولۇپ قالغان ياغاچچى ئۈستاۋىنىڭ ئايالى قۇچىقىدىكى بالىسىنى بەزلىگەچ مەريەم هاجى خېنىم بىلەن كۆرۈشۈش نۆۋىتىنى كۈتۈپ تۇراتتى. كۆرۈشۈش تامامـ لانغاندىن كېيىن ئۇمۇ بۇۋىھەجەر خېنىمنىڭ كەينىدىنلا ئۈستۈنكى قەۋەتكە قاراپ مېڭىشىغا مەريەم هاجى خېنىم ئاستىنقى قەۋەت مېھمانخانىغا مەسئۇل بولغان ساھىبـ خان ئايالغا كۆز ئىشارىسى قىلىۋىدى، ساھىبخان دەرھال كېلىپ ھېلىقى ئايالنى چاقىرىۋېلىپ ئاستىنقى قەۋەتتىكى مېھمانخانىلارنىڭ بىرىگە تەكلىپ قىلدى. ئايال بىر قىزىرىپ، بىر بوزۇرۇپ دېگەندەك ئوڭايسىزلىنىپقىنە كەينىگە ياندى. بۇۋىـ ھەجەر خېنىم مېھمانخانىغا كىرىپ ھەيران قالدى. تېخى بۇ يىل سېلىنغان بۇ سا- رايغا مۇشۇ توي ئۈچۈن تام ـ تورۇسلارنىڭ گۈلدار نەقىشلىرىنىڭ نۇسخىسىنى ئۆز- گەرتىپ، قايتىدىن زىننەت بېرىپ، خۇددى خان ئوردىسىدەك ياسىتىۋېتىپتۇ. مېھراب، دېرىزە، ھەتتا ھاۋادانلارغىچە دەرىپەردە تۇتۇلغان، تورۇسقا زىننەتلىك ئاسما چىراغـ لار ئېسىلغان. شۇنچە چوڭ سارايغىمۇ تۆت تەرەپنىڭ ھەممىسىگە ئوخشاش رەڭدىـ كى خان ئەتلەسته تىكىلگەن يېكەنداز سېلىنغان. تۆرگە مەخسۇس قۇدىلار ئۈچۈن شۇنداق ئېسىل، قات ـ قات كۆرپىلەر سېلىنغان. بۇۋىھەجەر خېنىم بىر پەستىلا ئۆينىڭ ھەممە يېرىنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغىچە كۆزىتىپ چىقىپ بولدى. ئۇ ھەيرانلىـ قىنى تېزدىن يوشۇردى ـ دە، چىرايىغا بىر خىل خۇش پېچىملىق ئىچىگە مەنىستەسلىك

Altunay

تۇسىنى بېرىپ، ئۆيدىكى مېھمانلار بىلەن «خېنىم تىنچ تۇردىمۇ؟»، «غوجام تىنچ تۇردىمۇ؟» دېگەندەك ئايىغى ئۆزۈلمەس تەكەللۇپ سۆزلەرىبىلەن كۈرۈشۈۋېتىپ تۆردىن ئورۇن ئالدى. كېيىن كىرگەنلەرمۇ خۇددى شۇ ئۇسۇلنى تەكرارلايىتتى. بۇنداق چاغدا بىر ئادەم كىرسە پۈتۈن ئۆيدىكىلەر ئورۇنلىرىدىن سەپراس تۇرۇشۇپ، شۇ ئادەمنىڭ ھەممە مېھمانلار بىلەن بىر - بىرلەپ كۆرۈشۈپ بولۇشىنى سەۋرسىزلىك بىلەن كۈتۈپ تۇراتتى. كۆرۈشۈش تاماملىنىپ ئەمدى ئورۇن ئېلىپ تۇرۇشقا يەنە بىرى كىرەتتى. ھەممەيلەن يەنە ئىنچىقلىشىپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقا مەجبۇر بولاتتى. كەلگەن مېھمان ئۆزىنىڭ قايسى جايغا لايىق ئىكەنلىكىنى، نەدىن ئورۇن ئالسا مۇۋاپىق بولىدىغانلىقىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، شۇ ياقتا يۈزلىنەتتى. ئولتۇرغانلارمۇ كىرگەن مېھماننىڭ قايسى ئورۇنغا لايىق ئىكەنلىكىنى جەزىملەشتۈرەتتى - دە، ئۇيانغا سۈرۈلۈپ، بۇيانغا قىستىلىپ ئورۇن بوشىتاتتى. مۇشۇنداق سىغدىلىشىشلار نەتىجىسىدە بەزى مېھمانلار سۈرۈلۈپ - سۈرۈلۈپ ئاخىرى پەگاغا كېلىپ قالاتتى. بۇنداق سورۇن سىزگە باشقا بىر دۇنيا بولۇپ كۆرۈنىدۇ. بۇ يەردە ئولتۇرغانلارنىڭ كۆپىنچىسى پەرەنجىنىڭ ئىچىدىكى دۇنيادا ياشىمىدۇ، ئۇلارنى ھەرگىز ئاجىز، بوشاڭ، بىلىمسىز چاغلىغىلى بولمايدۇ. ئۇلار سىز بىلمەيدىغان تۇرمۇش بىلىمىگە ئىگە، كۆزىتىش، تەپەككۇر قىلىش، ئېلىشىش ئىقتىدارىغا، چىرايلىق لېكىن جان ئالغۇچى گەپ - سۆزلەرگە، خىلمۇ خىل ناز - خۇلقلارغا باي، ئۇنىڭغىلا ئەمەس، ئۇلارنى گۈزەللەشتۈرۈپ، قىممىتىنىڭ دەرىجىسىنى ھەسسىلەپ يۇقىرى كۆتۈرىدىغان يالىلداپ تۇرغان مېتاللارغىمۇ باي. بۇ ئارتۇقچىلىق كىمدە ئۇستۇنرەك بولسا، مېھمانخانىنىڭ تۆرىدىن ئورۇن ئېلىشقا مۇيەسسەر بولالايدۇ. مانا ھازىر كىرگەن، سىمىزلىكتىن تىنىقى بىر - بىرىگە ئۇلاشماي ھاسىراپ تۇرغان ئايال مېھمانخانىغا قەدەم ئېلىشى بىلەن ھەممىسى قىلىۋاتقان گەپلىرىنى توختىتىپ دەرھال ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. ھەتتا ئانىسىغا ئەگىشىپ كېلىپ شوخلۇق قىلىپ يۈرگەن ئىككى - ئۈچ بالىمۇ چوڭلارغا قاراپ نېمە بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماي جىم بولۇشۇپ قېلىشتى. ئۆي ئىگىسى مەريەم ھاجى خېنىم مېھمانخانىغا كىرىپ، ھازىر كىرگەن مېھمىنىمىزدىن ھە دەپ ئىسەنلىك سورايتتى ۋە تۆرگە تەكلىپ قىلاتتى. بىردەمنىڭ ئىچىدە بۇ مېھمانغا تۆردىن كەڭرى ئورۇن بىكارلىنىپ، ئۇستىلەپ ئايرىم كۆرپە سېلىندى. ئۇنىڭ ياقۇت چېكىلگەن زەرلىك نەپىس كۆڭلىكى، چىلتەكلىرىگە مەرۋايىت تىزىلغان ئاق پەرەنجىسى، بىلەكلىرىدىكى قوش - قوش بىلەيزۈك، بارماقلىرىدىكى جۈپ - جۈپ قۇيما ئۈزۈك، بوينىدىكى ياپراقسىمان زەنجىر، بىلىيارد كۆزلۈك بولاپكىلىرى يالىلداپ، ئۇنى ئايالار ئارىسىدا ھەممىدىن ئالاھىدە، مەغرۇر كۆرسىتىپ تۇراتتى. شۇنداق قىلىپ يېڭىدىن كىرگەنلەر تۆرگە تەكلىپ قىلىنىۋېرىپ خېلى مۇۋاپىق جايدىن ئورۇن ئالغان بۇۋىھەجەر خېنىم قاتارلىق بىرنەچچەيلەن پەگاغا يېقىنلىشىپ قالغىلى ئازلا قالدى. بۇنىڭغا بۇۋىھەجەر خېنىسىنىڭ شۇنداق خورلۇقى تۇتىتىكى، ئىچ - ئىچىدىن ئاچچىق ئۇرۇپ يېرىلىپ كەتكىلى تاس - ماس قالدى. ئۇ،

چىداپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ بىلەن تەڭ سۈرۈلگەنلەرنىڭ ئارىسىدا بۆشۈك تويى بولۇۋاتقان بۇۋاق غوجامنىڭ چوڭ دادىسىغا شىرەم تۇغقان كېلىدىغان ياشقىنە بىر ئۇقۇتقۇچى چوكانمۇ بار ئىدى. لېكىن ئۇ ئانچە ھەسرەتلىنىپمۇ كەتمەي، كىر-گەنلەر بىلەن لايىقىدا ئامانلىق سورىشىپ قويۇپ خاتىرجەم ئولتۇراتتى.

ئۆيىنىڭ ئىچى قىستا - قىستاڭ ئولتۇرۇشقان، بىر - بىرىدىن سۈزۈك، چىرايلىق ئايالارنىڭ بەدىنىدىن تەپچىگەن تەرنىڭ، ئۇپا - ئەڭلىكلەرنىڭ پۇراقلىرى بىلەن نەپەس ئالغىلى بولمىغۇدەك دىمىقلىشىپ كەتكەنىدى. قول سۈيى ئېلىنىپ داستىخان سېلىنىدى. قائىدە بويىچە ھەركىم ئۆزىنىڭ ئەكەلگەن يۇرۇشلىرىنى بىر - بىر-لەپ ئالدىغا قويۇشتى. بۇۋىسەجەر خېنىم ئالدىراپ كەتمەي ھەممىسىگە بىر قۇر سەپ سېلىۋېتىپ ئاندىن سودىگەر بازىرىدىن ئالغان خان ئەتلەسنى ئۆزىنىڭ داس-تىخىنى ئۈستىگە قىتىنى كەڭ ئېچىپ يايدى. ئۇدۇلدا ئولتۇرغان ئىككى ئايال بۇنى كۆرۈپ بىر - بىرىگە كۆز بېقىشىۋالدى. مەريەم ھاجى خېنىم ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن ھەممەيلەننىڭ ئالدىدىكى يۇرۇشلەرگە تازا زەن سېلىپ قارىۋېلىپ بوش تەبەسسۇم بىلەن:

— ھەر - بىرلىرىنى كايىتىپ قويۇپتىمەن، مېھمانلار، بۇمۇ لازىم ئەمەستى، شۇنى-داقلا كېلىپ ئولتۇرۇپ بېرىشىڭلىرىمۇ بولاتتى—دېگەندەك تەكەللۇپلار بىلەن يۇرۇشلەرنى بىر - بىرلەپ يېغىۋالدى. ئارقىدىنلا باشقىدىن داستىخان سېلىنىپ مەزدەلەر تىزىلدى. تۆر تەرەپتىكىلەرگە گەزىندەك - گەزىندەك يوغان ھەم قاتلىرى يېشىلىپ، مايلىرى تەپچىپ قىزىرىپ پىشقان قاتلىمىلار ئالدۇرۇلدى. باشقا تەرەپتىكىلەرگە بولسا ناۋايلار-نىڭ ئادەتتىكى نانلىرىدىن ئالدۇرۇلدى. ھېلىقى ئۇقۇتقۇچى چوكانچاقىمۇ، بۇۋى-ھەجەر خېنىمغىمۇ ئادەتتىكى نان ئالدۇرۇلدى. بۇ ۋاقىتتا ئۇ ھېچنېمىگە قارىماي ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، داستىخىنىنى قولتۇقلاپ چىقىپ كەتمەكچىمۇ بولدى - يۇ، بىر ئىشنى ئويلاپ يەنە ئۆزىنى بېسىۋېلىپ جىممىدە ئولتۇردى. تاتلىق - تۇرۇملەر، شىنە - شېكەرلەر، ھۆل - قۇرۇق مېۋىلەر، ئاچچىق - چۈچۈك قورۇملار، قويۇق - سۈيۈق تائاملار ئارقا - ئارقىدىن تارتىلىپ ئالمىشىپ تۇردى. داستىخان ئۈستىدىكى كۈسۈرلىشىشلار، ۋىلىق - ۋىلىق كۈلۈشلەر، ئادەمنىڭ مېڭىسىنى قوچۇۋەتكۈدەك ۋاراڭ - چۇرۇڭلار، دىمىق ھاۋا بىلەن بىرلىشىپ ئادەمنىڭ نەپىسىنى سىقاتتى.

— ھەلىمە خېنىم، — دېدى ئاق پىشماق بىر چوكان، — ئۆزلىرىنى بىر نۇس-رەتلىك ئىشقا تۇتۇنۇپتۇ، دەپ ئاڭلىدۇق، قانداق بولدىكىن؟

-- پۇتتى. خۇدايىم بۇيرۇسا پات - يېقىندا چېينى بەرمەكچىمىز. خانىمىزگە مۇبارەك قەدەملىرىنى ئالغانلىرىدا كۆرەلا. شۇنداق پۇختا، كۆركەم قىلىۋالدۇق.

— ھەنىمە بولسا، كىچىك غوجامنىڭ قولى ئىشقا تېگىپ قالغاندۇ ھەقاچان؟

— ھەئە، ئاكىسى داموللا ھاجىدىن بىر ئوبدان ساۋاق ئېلىۋاتىدۇ. ئەتە - ئاخشامدا دادىسىنىڭ پۇتىغا پۇت، قولىغا قول بولۇپ دۇكانغا قارىشىپ بېرىۋا-تىدۇ تېخى.

— ۋىيىيەي! ئون ياشقا كىرە - كىرمەي بىر ئوبدان ئىشقا تۇرۇپتۇ. كېيىنچە سودا ئىشلىرىغا بەكرەك پىششىق بولۇپ يېتىشىپ چىققۇدەك.

— ئاغزىلىرىدىن سائەت چىققاي ئىلاھىم. قايسى كۈنى، ئاداشلىرىم مەكتەپكە بارىدىكەن، مەنمۇ بارىمەن دەپ باش ئاغرىتىۋىدى، دادىسى نېمىلەرنى قىلىدىكىن تاك، ھازىر جىممىدە بولۇپ قالدىغۇ، يول بولسا بۇ قېتىم ھەج سەپىرىگە بىللە ئېلىپ چىقماقچى.

— ۋاي ھەنىمە بولسا، قۇتلۇق بولسۇن.

— كېلىن خېنىمنىڭ ئىشى قانداق بولدىكىن؟

— يىكتەك تۈزىۋەتتىم دېسىلە، قارىسام ئوغلۇمغا بوي بەرمەي يۈرۈپتۇ. بىر كۈنى ئىشتىن كەچ كەلسە، بىر كۈنى تويدىن، بىر كۈنى ئانىسىنىڭكىدىن كەچ كەلگەن. بىچارە ئوغلۇم دىيەنشى دەمدۇ ھېلىقى ساندۇقتەك بىر نەرسىدىن چىقىۋاتقان خېنىملارغا قاراپ، تىزىنى قۇچاقلاپ ئولتۇرىدىكەن. ئوغلۇمنى تازا تىللاپتىمەن. ھەي، سەنمۇ ئوغۇل بولدۇڭمۇ ئەمدى؟ كەچ كىرگەن خوتۇننى ئۆيگە كىرگۈزمە. ئانىسىغا تويمىغان بولسا يېنىغا بېرىپ قانغۇچە ئېمىۋالسۇن. ئۇنداق كېلىنىم يوق مەنىك، دەپتىمەن. بىر قېتىم تويغا باردىم دەپ كەچ كەپتىكەن، ئوغلۇم ئىشىكنى ئاچقىلى ئۇنىماي قوڭغا تېپىپ ھەيدەپتۇ، ئاخىرى ئىزا تارتماي مېنىك قېشىمغا كېلىپ مىشىلداپ تۇرىدۇ. — خېنىم، ياش ئادەم دېگەن سىلىدەك بولامدۇ؟ يا ئىككى تال ئاشنى تاس - تاس تارتىپ، ۋاقتىدا ئوغلۇمنىڭ ئالدىغا ئەكىلىپ قويالمىسىلا، يا ئۆزلىرىنى تۈزۈكرەك ياساپ، تاراق - تۇروق ماڭالمىسىلا. ھەدىسە ئانىلىرىنىڭكىگە بېرىۋالسىلا، قانداق بولغىنى بۇ؟ مەن سىلىنى بىكارغا ئەكەلمىگەن. تازا پارقىراپ تۇرىدىغان ساپ - بىرىقتىن بىر سەرنى ئەگدۇرۇپ، بىلەكلىرىگە سېلىپ ئەكەلگەن، دېۋىدىم، ھۆكۈمەك ئېتىپ يىغلاپلا كەتتى. كېلىن دېگەنگىچۇ تومۇرنى تۇتقۇزۇپ قويسا ھەددىدىن ئېشىۋالمىدۇ، ھى... ھى...

— تازا ئوبدان قىلىپلا ھەلىمە خېنىم، يۈرەكنى سۇغارغاندەك قىلىپ ھېلىقىنى ئالغاندىكىن، چىدىسا بولىدۇ تازا.

— ئاڭلىدىلىمۇ،— يېنىدا ئولتۇرغان بىر ئايالنى نوقىدى ياشراق بىر چوكان ئۇدۇل تەرەپتە ئولتۇرغان بىر ئايالنى تۈمشۈقى بىلەن ئىسما قىلىپ،— بۇ خېنىم ئالجىپ قالغاندەك بىر ئىش قىلىپتۇ.

— نېمە بوپتۇ؟

— نېمە بولاتتى، ئۇ خېنىمنىڭ ئىككى ئوغلى ئىچكىرىگە مالغا كېتىپتىكەن، نەۋرىلىرى ئوقۇۋاتقان مەكتەپكە بېرىپ، «مەنمۇ كىچىك ۋاقتىمدا مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇغان، ئوغۇللىرىمىمۇ ئوقۇغان. ئەمدى نەۋرىلىرىمىمۇ ئوقۇۋاتىدۇ. ماۋۇ مېنىڭ كۆڭلۈم، مەكتەپنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا بولسىمۇ لازىم بولۇپ قالار» دەپ قول ياغلىققا چېگىلگەن بىر بولاق پۇلنى شوجاك خوتۇنغا بېرىپتىمىش.

— بېشى ئايلىنىپ قالغانمىدۇ بۇ خېنىمنىڭ؟ ھۆكۈمەتنىڭ مەكتىپى تۇرسا

ئۇ، قىرىغاندا گىلىغا يېمەي تازا ئالجىپ قالغاندەك ئىش قىپتا. ھەقاچان بۇ خېنىمنىڭ ئوغۇللىرى كېلىپ تازا كايىشقاندۇ؟

ــ ياق، ئۇلار ئانىسىنىڭ بۇ ئىشىغا بىر نېمە دېمەكتە يوق، خۇدايىم ئىش ـ ئوقىتىمىزگە بەرىكەت بەرسە يەنە ئاپىرىپ بەرسىلە ئانا، بالىلىرىمىز شۇلارنىڭ قولىدا تەربىيىلىنىپ ئادەم بولىدۇ، ئۇلار نادان بولۇپ قالمىسۇن. دۇنيادا نادانلىقتىن ئارتۇق بەختسىزلىك يوق، دەپتۇ تېخى. بۇ سۆزلىرىدىن ئايلىناي. بىزنىڭ بالىلىرىمىز ئۇ يەردە ئوقۇمايمۇ ئاشپەز ئۇستامنىڭ قېشىدا بىر ئوبدان ھۈنەر ئۆگىنىپ قالدى قارىسىلا!

ــ شۇ ئەمەسمۇ، تازا ئەخمەق خەقكەن بۇ.

ئۇ بۇلۇڭ، بۇ بۇلۇڭلاردىن چىقىۋاتقان مۇشۇنداق پاراڭلارغا، كۈلكە ـ چاقچاقلارغا، ساھىبخانىنىڭ ئالسىلا، باقسىلا دېيىشلىرىگە ئانچە ئېرەن قىلىپ كەتمەي، كىرگەندە قانداق ئولتۇرغان بولسا، شۇ تۇرقىنى بۇزماي، قېشىنى سۈزۈپ، تاۋاقلارغا ئانچە ـ مۇنچە ئېغىز تېگىپ قويۇپلا ئولتۇرغان ھېلىقى قىممەتلىك مېھمىنىمىز ئىككى تەرەپكە مىدىرلاپ قويۇۋىدى، ساھىبخانلار داستىخاننى يېغىشقا تەرەددۇتلەندى. بۇ ئەزىز مېھمىنىمىز كۆزلىرىدىن سوغۇق نۇر چاچرىتىپ، غادىيىپ ئولتۇرغىنى بىلەن باشقىلار ئۈنىگىغا ھەۋەس بىلەن قارىشىپ كۆزى تالمايىتتى. ساپسىرىق مېتاللارنىڭ ئەكس نۇرىدا ھەممە، ئەزايى نۇرغا چۆمۈلۈپ ئولتۇرغان بۇ مېھمان مۇشۇ سورۇندا شۇنداق يۇقىرى قەدىر ـ قىممەتكە ئىگە ئىدىكى، بىر مىدىرلاپ قويۇشى بىلەن ساھىبخانلار جىددىيلىشىپ، مېھمانلار شۇكلىشىپ قېلىشتى. ئاخىرىدا ئوغۇل تەرەپ بىلەن قىز تەرەپ تەييارلاشقان داستىخانلىرىنى ئىسىملىك بويىچە بىر ـ بىرلەپ ئوتتۇرىغا قويۇشتى. يېگىدىن ئاتا بولغۇچى رازىيە خېنىمنىڭ ئالدىغا بىر پەتنۇس قويۇلدى. مېھمانلار بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ قاراشتى ـ دە، ئاغزىلىرىنى ئېچىشىپ قېلىشتى. پەتنۇسنىڭ ئىچىگە ئالما ئۇرۇقى رەڭلىك دۇخاۋا قول ياغلىق سېلىنغان بولۇپ، ئۈستىدە بىر دانە ئالتۇن زەنجىر، بىر تال بىلەيزۈك، بىر جۈپ ھالقا ساپسىرىق نۇر چاقنىتىپ كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇراتتى. مەريەم ھاجى خېنىمنى مېھمانلار تەرەپ ـ تەرەپتىن قۇتلۇقلاپ، ئابرويىنى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈۋەتتى. ئۇنىڭسىزمۇ يېرىلىپ كېتەي دەپ قالغان بۇۋىھەجەر خېنىم سورۇندىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ئىچىدە ئۆز قۇدىلىرى بىلەن تولغانىدىكى مىڭنى تىللايتتى. باياتىن مەريەم ھاجى خېنىم بىلەن كۆزى ئۇچرىشىپ قالغاندا ئۇنىڭ يۈرىكى زىڭگىدە قىلىپ ئاغرىپ كەتتى. «خەپ» دەيتتى ئۇ ئىچىدە، مېنىڭ قىزىمنىڭ رازىيە خېنىمدىن نەرى قېلىشىدۇ؟ مېنىڭمۇ مەريەم ھاجى خېنىم ۋىتىلداقتىن نەرىم كامتى. ئالدىرىماي تۇرۇش، ھەرقايسىڭغا قاچان بولمىسا بىر كۈن ئۆزۈمنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىمنى تونۇتۇپ قويىمسام ئادەم بولماي كېتەي!

بۇۋىھەجەر خېنىم ھويلىسىغا كىرىپلا قولىدىكى سومكىسى بىلەن داستىخاننى بىر چەتكە پۇلاڭلىتىپ تاشلىۋېتىپ، تال باراڭ ئاستىدىكى سۇپىغا ئۆزىنى تاشلىدى:

— ئۆیده قایسىك بار؟— زەردە بىلەن توۋلىدى ئۇ.
— مانا مەن، - ئوتتۇرانچى ئوغلى چىقىپ كەلدى.
— ئاچاك قېنى؟
— مەكتەپتىن تېخى كەلمىدى.
— ھە!؟ مۇشۇ ۋاقتچە، نەدە يۈرۈيدۇ بۇ قانجۇق ... — بۇۋۇھەجەر خېنىم بىر ئاغزىدا بوران، مىك ئاغزىدا ئوت ياندۇرۇپ، جىمى دەردى - ھەسرەتنى تولغانـ ئاينى تىللاش بىلەن چىقىرىۋالدىغاندەك قايناپ كەتتى.

3

بۇ ئۇلارنىك مۇشۇ بىرنەچچە ئاي ئىچىدە ئىككىنچى قېتىم ئۇچرىشىشى. ئابدۇـ نەبى يولدىن كېلىپلا ھەر قېتىمقىدەك داشىنىسىنى زاۋۇتنىك كۆمۈر چۈشۈرۈش ئورـ نىغا توختىتىپ قويۇپ، رەسمىيەتلەرنى چالا - بۇلا بېجىردى - دە، ئۆيدىكىلەر بىلەن ئالدىراپ - سالدىراپ يۈز كۆرۈشۈپ قويۇپ، ئۇدۇل تولغانئاينىك مەكتىپىگە قاراپ يول ئالدى. تولغانئاي شەھەر مەركىزىدىن ئون بەش كىلومېتر يىراقلىقتىكى بىر باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلاتتى. ئابدۇنەبنىك مەكتەپ دەرۋازىسىغا تەلمۈـ رۈپ تۇرغىنىغا بىرەر سائەتچە بولدى، ئۇنىڭغا بۇ ۋاقىت گويا بىر ئەسىردەك ئۇزۇن بىلىنىپ كەتتى. تاقەتسىزلەنگىنىدىن كەينى - كەينىدىن ئۇلاپ تاماكا چېكەتتى، بىر چاغدا ئۆزگىچە ساددىلىقى چىقىپ تۇرغان دېھقان بالىلىرى مەكتەپ دەرۋازىسىدىن قوغلىشىپ، چۇلدۇرلىشىپ چىقىشىپ كەلدى. ئارقىدىنلا مۇئەللىملەر بىردىن، ئىككىدىن بولۇشۇپ چىقىشتى. ئابدۇنەبنىك يۈرىكى دۈپۈلدەپ كەتتى. ئەنە تولغانئاي ...

— كەلگىلى خېلى بولدىمۇ، بەك ساقلاپ قالمىغانلا؟— دېدى تولغانئاي ئابدۇـ نەبنىك ئالدىغا كەلگەندە ۋىللىدە قىزىرىپ.

ئابدۇنەبى تولغانئايغا سىنچىلاپ قاراپ يۈرىكى ئېچىشقاندەك بولدى. شۇ ھامان ئۇ ئايالىنىك بىرنەچچە ئاينىك ئالدىدىكى قىياپىتىنى ئەسلىدى. يېڭى تۇغۇتتىن قوپـ قان تولغانئاي ئىسىمغا ماس تولۇن ئايدەك تولۇپ كەتكەن. ئۇ، مەكتەپكە ئىشقا چۈشكەن كۈنى ئابدۇنەبى بىلەن دەل مۇشۇ دەرۋازا ئالدىدا كۆرۈشكەنىدى. ئۇ چاغدا ئۇنىڭ تېرىلىرى تېخىمۇ ئېسىلىپ، سۈزۈكلىشىپ، قاشتېشىدەك يال - يال بولۇپ كەتكەن. تولغان يۈملاق يۈزىنىك ئېقى ئاق، قىزىلى قىزىل، قىياقتەك قاشلىرى ئاستىدىكى دۈگىلەك قاپقارا كۆزلىرى تېخىمۇ نۇرلۇق بولۇپ كەتكەن. ئېلىپتەك سۈـ زۈلۈپ چۈشكەن قاڭشىرى، بوۋاقلارنىڭكىدەك ھىل - ھىل، گىلاستەك لەۋلىرى بىلەن ئۇ تېخىمۇ ئوماقلىشىپ كەتكەنىدى. ئابدۇنەبى ئۇنى خۇددى تۇنجى قېتىم كۆرۈـ ۋاتقاندەك ئۇنىڭغا تويماي قاراپ كەتكەنىدى. مانا ھازىرچۇ؟ ئۇ خېلىلا تارتىلىپ، ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرىدىن تەگسىز بىر ئازابنىك شولىسى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. مەڭزىدىكى قىزىللىق نەگە يوقالدىكىن، ئابدۇنەبنى كۆرۈپ ئۇنىك يۈزىگە ۋىللىدە

Altunay

قىزىللىق تاراپ، بىردەمنىڭ ئىچىدە شەپەق تۈسىگە كىرگەنتى. بۇ رەڭنىڭ ئورنىنى ئاستا ـ ئاستا زەپىرەڭسىمان بىر خىل رەڭ بېسىپ كەتتى. ئابدۇنەبى تاماكا ئورىماقچى بولدى، بىراق ئۇنىڭ قولى تىترەپ ھەدىگەندە ئوراۋاتقان تاماكىسى چېچىلىپ كېتەتتى. ئاخىرى بىر نېمىلەرنى قىلىپ قوپال يۆگەلگەن تاماكىنى ئاچچىق ـ ئاچچىق شوربىدى، ئاندىن ئىچ باغرىغا توشۇپ كەتكەن پۈتۈن دەرد ـ پىراقلىرىنى بىراقلا سىرتقا پۈۋلەپ چىقىرىۋېتىدىغاندەك كۈچى بىلەن سىرتقا پۈرقىرىتىۋەتتى. ئۇ، تېخىچە يەرگە قاراپ تۇرغان تولغانىغا قاراپ:

ــ سالامەتلىكىڭنى ئاسرا، مەكتەپتىكى ئىشلىرىڭ بەك ئالدىراشمۇ نېمە؟ ياداپ كېتىپسەن، بالا ئاغرىپ ـ تارتىپ قالمىغاندۇ، ئۆزۈڭ ئاغرىپ قالدىڭمۇ يا؟ــ دېدى ئېچىنغان قىياپەتتە. تولغانىڭاي بېشىنى يەردىن ئاستا كۆتۈرۈپ كۆزىگە غىلىلدىغان ياش ئالدى. ئۇ نېمىسىنى دېسۇن، كۈندۈزلىرى خىزمەت بىلەن بەنت بولۇپ ئۆيدىكى خاپىلىقلار ئاز ـ تولا ئۇنتۇلغىنى بىلەن كېچىلىرى تېگى يوق خىياللار دېڭىزىدا ھېلى ئۇ قىرغاقتا، ھېلى بۇقىرغاقتا ئۇرۇلۇپ، ھېچ بىر باشقا چىقالماي ھالىدىن كېتەتتى. ئۆزىنىڭ قاچاندا ئۇخلاپ قالىدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيتتى. سەھەردە يەنە بالىغا ئانچە ـ مۇنچە قاراپ قويۇپ مەكتەپكە چاپاتتى. بۇۋەجەر خېنىم بىر ئىشنى ياراتسا، بىر ئىشتىن قۇسۇر چىقىرىپ، ھەر كۈنىلا غۇدۇراپ قالاتتى. پەقەت ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئايايدىغىنى مۇلايىم دادىسى ئىدى. شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدە تولغانىڭاي پاڭگىدە ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك، ئاران ـ ئاران تۇراتتى. ئۇ، ئالدىدا تۇرغان بىردىنبىر يۆلەنچۈكى، ئۈمىدى، ئەزىزى بولغان ئابدۇنەبىگە ئېسىلىپ تۇرۇپ، يىغلاپ ـ يىغلاپ دەردىنى تۆكۈۋالغۇسى كەلدى ـ يۇ، ئاستا ئۆزىنى توختىتىۋالدى. ئۇنىڭسىزمۇ ئابدۇنەبىنىڭ دەردى ئازمىدى. ئوغۇل بالا دېگەن مىڭنى قىلسا ئوغۇل بالىدە. شۇنچە دەردنى بىرنېمىلەر قىلىپ سىڭدۈرۈپ كېتەلەيدىكەن.

ئۇلار مەكتەپ ئالدىدىكى شالاڭ شېغىل يېيىتىلغان توپىلىق يولدا يانداشىپ ئاستا مېڭىشتى. بۇلارنىڭ قەدەملىرى بۇرۇنقىدەك يەڭگىل ئەمەس، ئاياغلىرىغا كۆزگە كۆرۈنمەس نەرسە ئېسىپ قويۇلغاندەك ئېغىر ئىدى.

ــ ھېچ گەپ قىلمايسەنغۇ؟ تۈنۈگۈن قاپىقىم تارتقاندەك قىلىۋىدى، كۈندۈزى ماڭىدىغان يولنى كېچىچە مېڭىپ كەلدىم ...

ــ بالا ئوبدان، قايسى كۈنى سەل قىزىپ قالغاندەك قىلىۋىدى، ئەتىسى ئوڭشىلىپ قالدى. تۈنۈگۈن ئاخشام ئۆزىچە داد ... داد ... دا دەپ كەتتى تېخى،ــ دېدى تولغانىڭاي ئۇھ تارتىپ.

ــ نېمە دېدىڭ؟ــ ئابدۇنەبى ئېلىۋاتقان ئېغىر قەدىمنى توختىتىپ، تولغانىڭاينىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى،ــ ماڭا قارا، مېنىڭ بالام دادا دېيەلىدىما، ئېيتقىنا، يەنە بىر دەپ باقە، راست دادا دېيەلىدىما؟!

ئابدۇنەبىنىڭ يۈرىكى كۆكرەك قەپىسىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك تېز سوقاتتى. ئۇ بىرھازاغىچە گەپسۇز قىلالماي قالدى. كېيىن يۈرىكى ئاستا ـ ئاستا جايىغا چۈشتى.

تولغانئاينىڭ بىلىكىنى چىڭ سىقىپ تۇرغان كۈچلۈك بارماقلىرىمۇ ئاستا-ئاستا بوشىدى. ھەر ئىككىيلەن بىر-بىرىگە ئۇنسىز قاراپ قېلىشتى. ئىككى جۈپ كۆزدىن ئېتىلىپ چىققان ئازاب ئۇچقۇنى يالت قىلىپ گىرەلىشىپ كەتتى. تېخى بىر يېرىم يىلنىڭ ئالدىدا مانا مۇشۇ شېغىل يېيىتىلغان توپىلىق يول، رەت-رەت سۈۋادان تېرەكلەر ئارىسىدىكى لۆمشۈپ ئېقىۋاتقان ئۆستەڭ، كۆز يەتكۈسىز جايلارغىچە يېيىلىپ ياتقان ئېكىنزارلىقلارنىڭ قىرلىرى بۇلار ئۈچۈن شۇنداق يېقىملىق، يۈكسەك بىر جاي ئىدىكى، دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ چىرايلىق گۈزەل ماكان يوقتەك تۇيۇلاتتى.

ئۇلار تولغانئاينىڭ يېقىن بىر دوستىنىڭ تويىدا تونۇشۇپ قالغانىدى. شۇندىن كېيىن ئۇلار پات-پات كۆرۈشۈپ تۇرىدىغان بولدى. يىگىت دائىم تولغانئاينىڭ ئىشتىن چۈشىدىغان ۋاقتىنى قارارلاپ مەكتەپ دەرۋازىسىدىن ئانچە يىراق بولمىغان مۇشۇ ئۆستەڭ بويىدا پەيدا بولاتتى. ئىككىسى مۇشۇ يولدا تالاي قېتىم بىللە ماڭغان، مۇڭداشقان، كۆڭۈل سىرلىرىنى ئىزھار قىلىشقانىدى. دۇنيانى ئۇنۇتقان ھالدا ئاجايىپ لەززەتلىك تۇيغۇلار ئىچىدە يەڭگىل قەدەم تاشلاپ، يانداشىپ مېڭىشقان بۇ يولدا مانا ھازىرقىدەك بىر-بىرىگە ھەسرەتلىك بېقىشىپ مېڭىشنى ئۇلار ئۈيلاپمۇ باقمىغان بولغىيتتى.

بىردەملىك جىمجىتلىقتىن كېيىن ئابدۇنەبى ئېغىز ئاچتى:

— ئاناڭ نېمانچە قاتتىقلىق قىلىدىغاندۇ تولغانئاي، ھېچ چۈشىنىپ بولالمىدىم، يا سېنى...

— بولدى، ئۇ گەپنى قىلىشمايلى. ئەتە ھامما ئاچىمىز بىزنىڭكىگە كېلىپ ئاپام بىلەن يەنە بىر قېتىم سۆزلىشىپ باقسا بوپتىكەن، — دېدى تولغانئاي يەرگە قاراپ تۇرۇپ.

— ھەرقاچان بۇرۇنقى گېپىدىن يانماس، ئالتە ئايدىن بېرى ئانام، ھاماملار نەچچە رەت بېرىپ بولدى. داداڭغۇ بىر ئوبدان گەپ قىپتۇ. لېكىن-زە، ئاپاڭنىڭ جېنى خۇددى ھېلىقى نەرسىلەردىكىدەك...

— بۇدا بىر كەپباقسۇن. ئاپامىز يۇمشاپمۇ قالار.

— مۇشۇ تۇرقىدا ھېچ كۆزۈم يەتمەيدۇ جۇمۇ. ئىنىمنىڭ توي ئىشى قىستاپ قالدى. بولمىسا ئاپاڭنىڭ دېگىنىنى ئېلىپ بېرىپ، سىلەرنى غاچچىدە ئەكىلىۋالاتتىم. مەن ئاۋۋال ئىنىمنىڭ تويىنى قىلىۋېتەيلى، دېسەم ئاناملار ئاۋۋال كېلىنىمىزنى، نەۋرىمىزنى يۆتكەپ ئەكىلىۋېلىپ، ئاندىن قىلايلى دەپ تۇرۇۋالدى. ئىنىمىزمۇ شۇنداق قىلايلى دەيدۇ. بالىنى بەك كۆرگۈم كېلىدۇ. قولۇم رولدا بولغىنى بىلەن خىيالىم دائىم سىلەردە، تۇرۇپ-تۇرۇپ خىيالىمنى يىغىۋالالماي قالىمەن.

— ياق، بىزدىن ئەنسىرىمىسىلە، يولغا چىققاندا بۇياقلاردىكى ئىشلارنى پۈتۈن ئۇنۇتسىلا. مۇشۇنداق بۇلۇۋۇپرىپ مەنمۇ ھەر قېتىم سىلى يولدىن كېلىپ بولغۇچە مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلىمەن.

— قانداق ئۇنۇتقىلى بولىدۇ؟ ھەيرانمەن، يا ئارىلىقىمىزدا تاغ-داۋان بولمىسا،

چاقىرسا ھە دېگۈدەك يەردە تۇرۇپمۇ... ھەي، بۇ نېمە دېگەن ئۇۋالچىلىق...

بۇ ئىككىيلەن شۇ تەرىقىدە دەرد - ھەسرەت، مۇڭ - زارلىرىنى تۆكۈشۈپ ئاستا مېڭىپ كېلىشۋاتاتتى. تولغانئايىنىڭ بىر دەم بولسىمۇ ئابدۇنەبى بىلەن يانمۇ - يان مېڭىۋالغۇسى، تۇرۇۋالغۇسى، كۆڭلىنى بىردەممۇ بولسا ئاۋۇندۇرۇپ، يۈرىكىنى سىقىپ ھالىنى قويمايۋاتقان دەردلىك، زېرىكىشلىك مىنۇتلاردىن خالىي بولغۇسى كېلەتتى. كەچ كىردى. ئۇلار بىر - بىرىگە قىيماسلىق بىلەن ئايرىلىشتى. تولغانئاي ئىشىك ئالدى - غا كېلىۋىدى، دېگەندەك ھويلا ئىچىدىن بۇۋۇ - ھەجەر خېنىمنىڭ ئاغزىدىن ئوت - بوران ياغدۇرۇپ ئۆزىنى قارغاپ تىللاۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى - دە، يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ، ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، ھاياتى ئەنە شۇ قارا بوران ئىچىدە ئاخىرلىشىپ يوروق ئالەمدىن مەۋجۇدلۇقىنى يوقىتىپ قويۇۋاتقاندەك ھالسىزلىنىپ تامغا يۆلىنىپ قالـ دى. ئۇ شۇ تاپتا ھېچنېمىگە قارىماي ئارقىسىغا يانسۇنمۇ؟ ياق، يانالمايدۇ. بۇ ئۆيدە ئۆزىنى پەرۋاندەك تەلپۈندۈرۈپ تۇرغان بىر ئوممىد چىرىغى پىلدىرلاپ يېنىۋاتىدۇ.

4

سۈكۈنات ئىچىگە چۆمگەن ئاپئاق كېچە. ئاينىڭ كۈمۈش رەڭ نۇرلىرى دېرىزە ئەينەكلىرىدىن ئۆتۈپ، سۈپا ئۈستىدىكى بۇشۇكتە سۈت پۇراقلىرىنى تارىتىپ، بوشقىنە مىس - مىس تىنىپ ئۇخلاۋاتقان بوۋاققا شولا تاشلاپ تۇراتتى. چاچلىرى چۈۋۈلغان، يىغـ دىن قاپاقلىرى ئىششىغان ياش ئانا بۇشۇكنىڭ باش تەرىپىگە ئېسىلىپ، دۇنيانىڭ جىمى ئازاب ۋە شادلىقلىرىدىن بىخەۋەر ئۇخلاۋاتقان بالىغا تىكىلىپ ئولتۇرغىنىچە خىيالغا پاتقانىدى. بۇۋۇ - ھەجەر خېنىم شۇ كۈندىكى تويدا تارتقان پۈتۈن خا - پىلىقلىرىنى چىقىرىۋالماقچىدەك تولغانئاي ئىشىكتىن كىرىشى بىلەنلا تىل - ھاقارەتـ نى ياغدۇرۇۋەتتى:

— ھۇ يەر يۇتقۇر قېلىن، پاسكىنا، مېنىڭ يۈزۈمنى چۈشۈرۈپ مۇشۇ چاقچىچە ئەلەردە يۈردۈڭ؟ خەقلەر ھە مانا، بۇۋۇ - ھەجەر خېنىم قىزىنى كوچىغا چىقىرىپ قويۇپتۇ. ئەنە كۆردۈڭلارمۇ، يا ئېرى ئېلىپ كەتمىدى، ئىشقىلىپ بىر نېمىسى بىر نېمە بۇلارنىڭ، دېيىشمەمدۇ - ھە؟ سېنىڭ ئاشۇ رازىيە پىتلىقتىن نەرىك كەمتى، ئۇنىڭـ غا بىر ئوبدان ئەر چىقىپتۇ. مانا قىرىقى توشۇپ بولغۇچە ئىززەت ئابروينى كۆكىكە چىقىرىپ يۆتكەپ ئېلىپ كەتتى. ساڭچۇ، يا تۇزۇكرەك ئەر چىقمىدى. ئاشۇ قوڭالـ تاق نامەرد ئىككى تال نەرسىگە چىدىماي يۈرۈيدۇ. ئالتە ئاي بولدى سېسىپ يا - تىسەن، ئەر سېغىنىپ قالغان بولساڭ بالاڭنىمۇ ئېلىپ چىق ئۆيدىن، ياكى كىچـ كىگىدە بىر يولى ئۆلۈپ تۇگەشىمەپتىكەنسەن، ئالدىمدا بىزدىرىپ تۇرماي ھازىرلا كۆزۈمدىن يوقال، ھۇ پاسكىنا لالما! — دېگىنىچە يولۇاستەك ئېتىلىپ كېلىپ تولغانـ ئاينىڭ چېچىنى سادەك قامالىدى. قىيا - چىيالارنىڭ ئۈستىگە كىرىپ قالغان تولـ غانئاينىڭ دادىسى مىڭ بىر مۇشەققەتتە ئۇلارنى ئاجرىتىۋالدى. بۇۋۇ - ھەجەر

خېنىم بالىلىرىنىڭ ھەممىسىنى دادىسىنىمۇ قوشۇپ بىر ھازاغىچە تىللاپ، قارغاپ چىقتى. دەل شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە تولغانىئاينىڭ ئاكىسى غەرق مەست ھالدا ئۇچ بۇرجەك دەسسىگىنىچە كىرىپ كەلدى - دە، مەسخىرە بىلەن كۈلۈۋېتىپ:

— ھە، مەھەللىدە نېمە ئىش بولدىكىن دېسەم، بۇ ئالۋاستىنىڭ ئۇۋىسى قىزىپ كېتىپتىكەن - دە، تۇغى! مۇنداق ئۆينى ئوت قويۇپ كۈل قىلىۋەتكەن ياخشى!— دېگىنىچە شالاققىدە بىرنى تۇتۇۋالىۋېتىپ كەينىگە يېنىپ چىقىپ كەتتى. ئەتراپتىكى خولۇم - قوشنىلار بۇ ئۆيدىكى بۇنداق قىيا - چىيالارغا كۆنۈك ئىدى. باشتا ئۇلار تولا ئارىلىشىپ كېيىن ھېرىپ قېلىشقانتى. ھازىر پەقەت تۇۋا، دېيىشىپ، ياقىلىرىنى چىشلىشىپ قوياتتى.

5

پېشىن ۋاقتى، ئابدۇنەبىنىڭ ھاممىسى يېقىن قوشنىلىردىن تازا شەرەنداز، ھەممىلا قائىدە - يوسۇنلارغا پىششىق، سۆلەتمەن ئىككى ئايالنى ئەگەشتۈرۈپ، بۇۋۇ ھەجەر خېنىمنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى. بۇۋۇھەجەر خېنىم ئىشتىن يېڭىلا كېلىپ، قايسى بىر يېقىنىنىڭ ئۆي مۇبارەكلەش چېيىغا بېرىشقا تەرەددۇت قىلىۋاتاتتى. بۇ مېھمانلارنىڭ كېلىشىدىن تولغانىئاينىڭ خەۋىرى بولسىمۇ، ئانىسىغا ئېيتىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ئۇ پات - پات ئىشىك تەرەپكە قاراپ قوياتتى. ھويلا تەرەپتىن مېھماننىڭ شەپىسىنى ئاڭلىغان تولغانىئاي يۈگۈرۈپ چىقىپ ئىشىكنى ئاچتى. بۇۋۇھەجەر خېنىم قىلىۋاتقان ئىشنى دەرھال توختىتىپ «ۋىيەي ئەزىز مېھمانلىرىم، كېلىشىپ قاپلا، قايسى شامال ئۇچۇرتۇپ كەلگەندۇ ھەرقايسىلىرىنى، ۋاي باشلىرىدىن ياغاچ ئۇشتۇپ، گۈل چاچايمۇ ئەمدى» دېگىنىچە مېھمانلارنى قىزغىن قارشى ئالدى ۋە ئۆيگە تەكلىپ قىلدى. كۆڭلىدىن، ھە مانا دېمىدىمۇ، ھامان ئالدىمغا كېلىدۇ دەپ، ئەسلىدە شۇنداق بولۇشقا تېگىشلىكتى. تۆگىنىڭ مەيلى بولسا يانتاققا بوي سوزۇپتۇ، دېگەن گەپ بار. ھەرقاچان بۇ قېتىم دېگەن يېرىمگە كەلگىدەك مەسلىھەتلىشىپ كېلىشكەندۇ. مەن بۇۋۇھەجەر ھەر قانداق ئادەمگە بوش كەلمەيمەن، ئەمدى مەريەم ھاجى خېنىملارنىڭ ئالدىدا، كۆردۈكمۇ؟ توي دېگەننى مۇنداق قىلىمىز دەپ بىر كۆرسىتىپ قويىمسام، دېگەن خىيالارنى چاقماق تېزلىكىدە ئۆتكۈزدى. كەلگەن مېھمانلار بولسا: بۇگۈن بۇ خېنىم باشقىچىلا سىلىقلىشىپ كېتىپتۇ، ھەقاچان قىزىنى ئۆيدە ئۇزۇن ئولتۇرغۇزۇۋېرىشكە نومۇس قىلىپ، بولدى، قوشۇپ بەرسەمۇ بېرەي، دېگەن يەرگە كەلگەن ئوخشىمامدۇ، دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ، بىر - بىرى بىلەن كۆز بېقىشۇالدى. ئۇلار مېھمانخانىدىن ئۇزۇن ئېلىپ بولۇپمۇ ئىككى تەرەپ يەنە تەكرار - تەكرار تىنچلىق سورىشىپ ئۆتۈشتى. بۇۋۇھەجەر خېنىم ئاشخانا ئۆيگە چىقىپ تولغانىئايغا بىر نېمىلەرنى دەپ چېكىلەپ قويۇپ، ئۆزى داستىخان راسلاشقا تۇتۇندى. ئارىلىقتا مېھمانلارنىڭ بىرى تېگىگە سېلىنغان

خاڭدەن يېكەندازنىڭ ئەستىرىنى ئۆرۈپ كۆردى ـ دە، باشقىلارغا قاراپ ئاغزىنى بىر قىسما قىلىپ مېيىقىدا كۈلۈپ قويدى. ئۆز ۋاقتىدا بۇۋىسەجەر خېنىمنىڭ ئابدۇنەبىلەرنىڭ ئۆيىدە ئۆزى باشلاپ بارغان مېھمانلارغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ تېگىگە سېلىنغان يېكەنداز كۆرپىنىڭ ئەستىرىنى ياراتماي مانا مۇشۇنداق ئاغزىنى بىر قىسما قىيسايتىپ، دىمىغىدا كۈلۈپ قويغانتى. مېھمانلاردىن سېمىزغىنە كەلگەن ئايال ئۆينىڭ ئىچى ـ تېشىغا بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ:

ـ مۇشۇ چاققىچە ھۆكۈمەتنىڭ ئۆيىدىن قوپالماي ئولتۇرۇپتۇغۇ بۇ خېنىم. بىر ھەر پارچە يەرگە «ئالتۇن قوزۇق» مۇ قېقىۋالالمىغان ئوخشىمامدۇ؟ ـ دېدى.

ـ مەن تېخى بۇياقنى خېنىم ئەۋلادى بولغاندىكىن، ئاللىقاچان شۇنداق قىلىپ بولغاندۇ، دەپ يۈرۈپتىمەن. ھالى شۇ تۇرۇپ ئۆزىنى ئەرىشتە چاغلاپ يۈرگىنىنى تېخى، ـ دېدى يەنە بىرى.

ـ ۋاي، ھۆكۈمەتنىڭ تۆمۈر دەپتىرىدە تىزىملىكى بارلارنىڭ ئۈنىڭغا ئېرىشمىكى ئاسانغا چۈشمەيدۇ. بۇگۈنكى كۈندە تىرىككىمۇ، ئۆلۈككىمۇ بىر جاي كېرەك. ئۆزۈڭنىڭ شەخس ئۆي ـ زېمىنىڭ دېگەن خۇدا يەر يۈزىگە قېقىپ بەرگەن «ئالتۇن قوزۇق» ئەمەسمۇ؟

ـ شۇنداق بولمامدىغان، ئەلۋەتتە شۇنداق دېسىلە.

بۇۋىسەجەر خېنىم داستىخان، پەتنۇسلارنى، پىيالە ـ چەينەكلەرنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى. كەينىدىنلا بىلىكىگە تۈتۈلمىغان ئاپئاق لۆڭگىنى ئارتىلدۇرۇپ ئاپ ـ تۈۋا، چىلاپچىلارنى كۆتۈرگىنىچە تولغانئايمۇ كىرىپ كەلدى. مېھمانلار دەرھال جىم بولۇپ قېلىشتى. بىر پەس تەكەللۇپ سۈلكەتلەردىن كېيىن قول سۈيى ئېلىنىپ داستىخانمۇ سېلىندى. بۇ قېتىم بۇۋىسەجەر خېنىم شۇنداق مەرد، سېخىيلىشىپ كەتتىكى، ئۇچ مېھمان ئۈچۈن سېلىنغان يوغان داستىخاننىڭ ھېچبىر بىكار يېرى قالمىغانىدى. ھەسەل، مۇرابىا، سامبۇسا، قۇيماق، پېچىنە ـ پىرەنىك دېگەندەك تاتلىق ـ تۇرۇملەر، قوغۇن، تاۋۇز، ئالما، نەشپۈت قاتارلىق مېۋىلەر، تونۇرىدىن يېڭىلا سويۇۋېلىنغاندەك يۇمشاق ساقلانغان ھەمەك، قاتلىما نانلار بىلەن سىنچاي بېرىلىپ، كېيىن مايلىرى بۇۋز ـ بۇۋز تەپچىپ تۇرغان ھالۋا كەلتۈرۈلدى. ھايال بولماستىن زىرە ـ قارامۇچىلىرى مەززىلىك پۇراق تارقىتىپ تۇرغان شورپا، ئارقىدىن نېپىز ئېچىلغان جىلتىسىدىن قىيىملىرى كۆرۈنۈپ، شورپىسى ئېقىپ تىترەپ تۇرغان پىتىر مانتا، مېھمانلارنىڭ ئۈنىمىغىنىغا قارىماي ئوخشىتىپ ئېتىلگەن پولۇ تارتىلدى. بۇ ئارىلىقتا ئاساسىي مەقسەتكە مۇناسىۋەتلىك گەپمۇ بولىمدى. پەقەت ئۈنىڭ قىزىنىڭ توي ئىشى، بۇنىڭ كېلىنىنىڭ سودا ئىشى، يەنە بىرىنىڭ ئېرىنىڭ تالاغا قاراپ قېلىشى دېگەنگە ئوخشاش پاراڭلار بولۇپ ئۆتتى. بۇۋىسەجەر خېنىم شەرەندازلىقنى شۇنداق ئۈستىلىق بىلەن ئامايان قىلدىكى، مېھمانخانا بىلەن ئاشخانا ئۆي ئوتتۇرىسىدا تاراقلاپ يۈرۈپ پۈتى تالمايتتى. ئالسىلا، باقسىلا، دەپ قىلغىلى قىلىق تاپالمايتتى. ھەربىر مېھماننىڭ سۈپىتىنى يۇقىرى پەللىدە ماختاپ، قاش ـ كۆزلىرىنى

Altunay

ئويىنىتىپ، ئارىلاپ-ئارىلاپ قاقاقلاپ كۈلۈپ ھارمايتتى. تولغانئاي ئانىسىنىڭ بۇگۈنكى بۇ ھالىتىدىن بىر خۇرسەن بولسا، بىر ھەيران قالدى. ئۇ ئەقلىگە كېلىپ بۇ ئۆيدە بۇنداق ھەشەمەتلىك داستىخان سېلىنىپ، قىزغىنلىق بىلەن مېھمان كۈتۈلۈپ باققىنىنى كۆرمىگەن، ئانىسى ئۇنىڭ تويىنىڭ ئالدى-كەينىدىكى قىز كۆرۈش، مەسلىھەت، ئون بەش كۈنلۈك، چايلىرىنى ئۈنى-بۇنى قىلىپ، ئەپلەپ-سەپلەپ، ئونىمىگىنى ۋايساپ ئۆتكۈزۈپ بەرگەنىدى.

ئابدۇنەبىنىڭ ھاممىسى بۇگۈن باشلاپ كەلگەن مېھمانلىرى ئالدىدا ئۆزىنى خېلى ئۈستۈن، غالىب ھېس قىلىپ ئولتۇردى. ئۇ، «بىزگە قانچە قىلسا ئارتۇق كەتمەيدۇ، قۇدا دېگەنگە مۇشۇنداق داستىخان سالماي قانداق قىلاتتى. خۇدادىن قورققىچە قۇداڭدىن قورق، دېگەن گەپ بار. قىزىمنىڭ قېيىن ئانىسىنىڭ ئالدىدا تىلى ئۇزۇن، ئېرىنىڭ ئالدىدا ئىززەت-ئابرويى يۇقىرى بولسۇن دېسە، شۇنداق قىلىش كېرەك» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن كەچۈرۈۋاتقاندا، بۇۋىسەججەر خېنىممۇ «قىزلىق ئۆي خان كۆۋرۈكى، دەپتىكەن، مانا ماۋۇ مەن-مەن دېگەن خېنىملارمۇ مۇشۇنداق تەزىم قىلىپ ئالدىمىزغا كەلمەي ئىلاجى يوق. مەن قىزىمنى قېتىپ بەرمىسەم قانداق قىلالايتتى. ئوغلى مۇشۇ چاققىچە كۆيۈپ كۈل بولۇپ كەتكەندۇ ھەقچان. دېگىنىمنى ئالدۇرىمەن، بولمىسا كۆيۈپ كۈل بولۇپ، شامالدا توزۇپ يۇرۇۋەرسۇن. چىدىغانغا چىقارغان جاھان بۇ» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. ۋاقىتمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى. بىر ھازا ھەشقاللا، رەھمەتلەر بىلەن داستىخانمۇ يىغىشتۇرۇلدى. ئاخىرى ئابدۇنەبىنىڭ ھاممىسى سۆز ئاچتى:

— ئالدىلىرىغا يەنە كەلدۇق، بۇۋىسەججەر خېنىم، — دېدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، — نەۋرىمىزنىڭ ئايىغى چىقىپ قالايمۇ دەپ قالدى. بۇدا ھەممەيلەن بالىنى دەپ بولسىمۇ مەسلىھەتىمىزنى پىشۇرۇپ كېلىشىپ قالساق، تەييارلىقىمىزمۇ ئاللىقاچان پۈتۈن بولغانىدى، ئەمدى ئۆزلىرى بىر نېمە دېسىلە، بالىلارنىڭ بېشىنى بىر يەرگە ئەكىلىپ قويساق بوپتىكەن.

— ۋاي، يۇز مىڭ مىرادى شۇنداق بولمامدىغان، ھەربىرلىرى جاھان كۆرگەن، مەنمۇ ھەم شۇنداق، ئەل ئالدىدا بالىلارنىڭ ئىززىتىنى قىلىپ قويساق بىزدىن نېمە كېتەتتى، دېسىلە قۇدىلىرىم، ھا ... ھا ... ھا ...

— ئۆزلىرى بەرگەن تىزىملىك بويىچە قانچىلىك قىلساق ئوشۇق كەتمەيدۇ، بىر جاننى خۇدايىم بىزگە يەتكۈزگەن. بۇ بىر جان ئۈچۈن قىزىمىز تولغانئاي خېنىممۇ مىڭ جېنىنى بېرىپ، ئاماناتىنى ئاياغلىنىپ تۇرۇۋالدى. خۇداغا يۇز مىڭ قەتىرە شۈكرى. بۇ خۇشلىقىمىز ئۈچۈن سىلىنىڭ ھەرقانداق تەلەپلىرىنى يەردە قويۇشقا ھەققىمىز يوق. ئۆزلىرىمۇ خەۋەر تاپقانلا، ئاچام بىچارە ئۇنچىلىك قولى قىسقىلىقىمۇ قىلمايتتى. يەنە بىر خاسىيەتلىك ئىشقا تۇتۇش قىلىپ، ئوتتۇرانچى غوجامنىڭ تويىغا تۇتۇنۇپتىكەن. ئاۋۋال چوڭ كېلىنىم بىلەن نەۋرەمنى يېنىمغا ئەكىلىۋېلىپ ئاندىن بۇ ئىشنى قىلىمىسام كۆزۈمگە ئۈيقۇ كەلمەيدۇ، دەپ ئۆزلىرىگە

تارتىشىپ ئولتۇرىدۇ، كەم قالغان جايلىرى بولسا كېيىن...

كېيىن دېگەن گەپنى ئاڭلاش بىلەن تەڭ بۇۋىسەجەر خېنىمنىڭ چىرايى بىردىنلا تۇتۇلدى. ماۋۇ گەپنى تېخى، مەن ئەتىگەندىن بېرى چۆچۈرىنى خام ساناپ يۇرۇپتىمەن ئەمەسمۇ، دېدى ئۇ كۆڭلىدە. بۇ ھالنى سەزگەن مېھمانلاردىن بىرى غاچچىدە گەپنى ئارىلاپ:

— شۇنداق، بۇۋىسەجەر خېنىم، جاھاندارچىلىق دېگەن ئاستا-ئاستا بولىدىغان ئىشكەن. بۇدا قۇدىلىرىغا نۇسرەتلىك ئىشلار تەڭ كېلىپ قالدى. شۇڭا ئۆزلىرىگە ئۇزرىمىز بار، بىز سىلى دېگەننى چوڭ تويدا قىلغانغۇ دەپمۇ تۇرۇۋالمايمىز، تولغانـ ئاي خېنىمغا ئۇنداق بىلەيزۇكتىن نەچچە تال بولسىمۇ ئارتۇق كەتمەيدۇ. ھازىرچە ئىككى تال قۇيما ئۈزۈك سوۋقتۇرۇپ قويغان، شۇنى قىلىپ تۇرساق، قالغان تەرەپلەردە ئۆزلىرى تىزىملاپ بەرگەندەك بولۇۋېرىدۇ. مۇشۇندىق بولسا ئەل ئارىسىدا بەك سۇنۇپمۇ قالماسىمىز خېنىم، — دېدى.

— بولىمغان ئىش يەنە بولۇپ قالار. بۇشۇك توي دېگەن بۇنىڭ بىلەنلا تۈگەپ كەتمەس، بالىلار ياش، خۇدايىم بەرسە يەنە بۇنداق تويلاردىن نەچچىنى ئۆتكۈزۈپ بېرەرمىز.

— ۋاي نېمە دەيدىغانلا مېھمانلىرىم، — دېدى بۇۋىسەجەر خېنىم قىزىرىپ، ئېسىلىپ تۇرۇپ، — بۇرۇنقى ئىشلار دېگەن بۇرۇنقى گەپ. ھازىر ھۆكۈمەت بالا بىر-ئىككىدىن ئاشمىسۇن دەۋاتسا، ئۇنداق بولىمغاندىمۇ بۇگۈنكى كۈننىڭ ياشلىرى جىق بالىلىق بولساق بالدۇر قېرىپ كېتىمىز، كېيىنمۇ دەردى-بالاسىدىن چىقىپ بولغىلى بولمايدۇ، دەپ يۇرۇشمەمدۇ؟ بۇ تويىنى ھەرقانچە قىلساق ئىككى قېتىم قىلارمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ تۇنجىسى تۇرسا، خەقلەرنىڭ ئالدىدا ئۇلارنىڭ ھالى شۇنچىلىكىمكەن دېگەن گەپكە قالغۇچە جان چىقىپ كەتسىمۇ چىدىغۇلۇق ئەمەسمۇ، بالا ئۇ نەرسىلەرنى ئۆزلىرىنىڭ ئالدىلىرىدا سالىدۇ. يا مەن بوغچامغا تىقىۋالمايمەن، كىيىـ سە يەنە ئۆزلىرىنىڭ ئالدىلىرىدا كىيىدۇ. يا مەن ئۇچامغا ئارتىۋالمايمەن...

— ئۇغۇ شۇنداق، — ئابدۇنەبىنىڭ ھامىسى ئەمدىلا ئاغزىنى ئۆمەللەپ بولغۇچە بۇۋىسەجەر خېنىم ئۇنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تەپتى.

— بولدى، بۇنىڭغا ئوخشاش تويلاردىن كۆرمىگىنى كۆرگەنمەن. ئەجەب باشقىلار قىلالايدىكەن شۇنداق يارىشىقىنى، گۈل ئۈستىگە گۈل كەلتۈرگەندەك، باشقىلارنىڭ قىزلىرىغا ياراشقان قوش-قوش بىلەيزۈك مېنىڭ قىزىمغىمۇ يارىشىدۇ تازا. شۇ چوكانلار قانداق ئىنجىقلاپ تۇغقان بولسا مېنىڭ قىزىمىمۇ ئۇنىڭدىن بەكرەك ئىنجىقـ لاپ، مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلىپ تۇغقان، مەنمۇ ئەل ئالدىدا قۇدامنىڭ ئىززىتىنى قىلاي دەپ ئۆزۈمنى سوراپ بىرمۇنچە تەييارلىق قىلىپ يۇرۇپتىمەن تېخى. بۇ گەپچە، بىز كېلىشىپ بولالمايدىغان ئوخشايمىز، قۇدامنىڭمۇ، مېنىڭمۇ ئەل ئۆمرىدە تۇنجى نەۋرە كۆرۈشىمىز. ئەمدى مۇشۇنىڭغىمۇ شۇنچىۋالا سورۇقچىلىق كېتەمدۇ؟ قىزىم دېگەن تېخى ياش، خىزمىتىمۇ، چىرايىمۇ جايىدا، «تۆشۈك مونچاق يەردە

قالماس، بىرى چالما دېسە، بىرى ئالما، دەپ ئاپتۇ، دەيدىغان گەپ بار. قالغىنىنى قۇدىلىرىم ئۆزلىرى بىلىشسۇن. نى-نى يەردىن خەقلەر چىقسا قىزىم دېگەن ئەقلى گەجگىسىگە چىقىپ قالغان ئۇنىماي تۇرۇۋالدى. مەنمۇ ئۇنچىۋالا كىچىك ئادەمنىڭ بالا-ۋاقىسى ئەمەس، بۇ دورەم ئەجەب بولۇپ قالدۇقا، يا قۇدامنىڭ شەيتىنى بىزنى كىچىك كۆرسىتىۋاتامدىغاندۇ. بالا دېگەننى تۇغۇپ قويسا ئاش بىلەن نان يەپ چوڭ بولۇپ قالىدۇ. بىز مەشەدە توختاپ قالايلى، بالا ماڭا مىڭ يىل قېپقالسىمۇ ئېغىرلىق قىلمايدۇ. ئېغىرىنى يەر كۆتۈرەر، رىسقىنى خۇدايىم بېرەر...

بۇۋىمەجەر خېنىم پوكاندەك ئېسىلىپ تۇرۇپ، پىلىموتنىڭ ئوقىدەك گەپ ياغدۇرۇۋەتتى. مېھمانلار پېشىنى قېقىپ كېتىپ قېلىشقاندىن كېيىن تولغانىغاي بىچارە ئۆزى يېتىپ قوپىدىغان ئۆيدە بالىسىنى باغرىغا بېسىپ، ئىچ-ئىچىدىن بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ مۇستەقىل بىر ئادەم ئەمەسلىكىنى، ئابدۇنەبى بىلەن ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كۆزگە كۆرۈنمەس هاڭنىڭ تولىمۇ چوڭقۇرلۇقىنى، ئۇنىڭدىن قانداق قۇتۇلۇپ چىقىشقا ئاجىز كېلىۋاتقانلىقىنى هېس قىلدى. ئانىسى مېھمانلارنى سوغۇقلا ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن ئەلىمنى يەنە ئۇنىڭدىن ئالدى: ئەمدىغۇ تاۋۇزۇڭ قولتۇقۇڭدىن چۈشكەندۇ بەختى قارا شۇم پېشانە، تۇزۇكرەك ئەر بولسا بۇ چاققا سېنى ئىككى تال نەرسىنىڭ كۆزىگە قارىماي يۆتكەپ كەتمەمتى؟ ئاشۇ رازىيە ساۋاشچىلىك بولالمىدىڭغۇ مانا، هەي ئېسىت، هەي ئېسىت...

6

خۇش خەۋەر كۈتۈپ ئولتۇرغان ئابدۇنەبىنىڭ ئانىسى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى.—هەي، بۇ ئىشلارنىڭ تەڭ كېلىپ قالغىنىنى، بولمىسا قۇدامنىڭ دېگىنىنى ئېلىپ بېرىپ، كېلىنىمنى ۋاقتىدا يۆتكىۋالساق، ماغدۇرۇمنىڭ بار ۋاقتىدا نەۋرەمنى بېقىپ بەرسەم، مەندىن قالغاندىن كېيىن ئانام كۆرگەن، ئانام باققان بالام دەپ شۇ ئوغۇللىرىم ياد ئېتىپ قويىاتتى ئەمەسمۇ، ئاھ، خۇدايىم، ئەمدى قايسىنىڭكىگە ئولگۈرۈمەن،— دەپ هەسرەت چېكىشكە باشلىدى. ئولتۇرغانلار ئۇنىڭغا ئۇنى دەپ،بۇنى دەپ تەسەللى بېرىپ، ئاخىرى ئابدۇنەبىنىڭ ئىنىسىنىڭ تويىنى تېزرەك قىلىۋېتىشكە مەسلىھەت بەردى.

ئابدۇنەبى بالىلارنىڭ چوڭى ئىدى. قالغان ئىككى ئوغلىمۇ تەييار بولۇپ قالغان. قىزى بولىمغاچقا تولغانىغاي بۇ ئۆيگە كىرگەندىن بېرى قولىغا قول، پۇتىغا پۇت بولۇپ ئانىنىڭ يېرىم كۆڭلىنى تولدۇرۇپ، بۇ ئۆيگە شادلىق بېغىشلىغانتى. شۇنداق قىلىپ ئابدۇنەبىنىڭ ئىنىسىنىڭ تويىمۇ بولۇپ ئۆتتى.

بۇدۇر چاچلىرى دولىسدا تۇماندەك يېيىلىپ تۇرغان، بادام قاپاق، ئىنچىكە

قاشلىرى يىمىرىلىپ تۇرىدىغان، بۇغداي ئۆڭ، زىلۋا بويلۇق يېڭى كېلىن ئۆيگە كىردى. ئۇلارنىڭ ھۇجرىسىدىن قاقاقلاپ كۈلگەن نازلىق ئاۋازلار ئاڭلىنىپ قالغاندا ئابدۇنەبىنىڭ قولى ئۇدۇل يانچۇقىدىكى تاماكا قۇتىسىغا يۈگۈرەيتتى. ئۇ شۇنداق ۋاقىتلاردا ئۆزىنىڭ توي كۈنىدىكى مەنزىرىلەرنى ئەسلەپ قالاتتى. چىرايلىق ئايدىڭ كېچىدىكى قانداق شېرىن ۋاقىت – ھە!

ئۇ كۈندۈزلىرى ئىش – كۈشلەر بىلەن مەشغۇل بولۇپ كۈننى كەچ قىلغىنى بىلەن كېچىلىرى ئۇيانغا ئۆرۈلۈپ، بۇيانغا ئۆرۈلۈپ ئۇخلىيالمايتتى. كۆزى ئۇيقۇغا ئىلىنغان ھامان تولغانئاي بىلەن بالىسىنى چۈشەپ چىقاتتى. بىر قېتىم شۇنداق چۈش كۆردى: ئاپئاق كۈلۈچ كۆڭلەك كىيىۋالغان تولغانئاي قاقاقلاپ كۈلگىنىچە ئابدۇنەبىنىڭ ئالدىدا قاچارمىش. ئابدۇنەبى كەينىدىن قوغلارمىش. ئۇلار شۇ قوغلاشقىنىچە ئادەمزاتسىز، قۇشلار چاڭىلداپ سايراپ تۇرغان بۇك – باراقسان ئورمانلىق، رەڭمۇ – رەڭ گۈللەر ئېچىلىپ كەتكەن چەكسىز يېشىل دالىدىن ئۆتۈپ، سۈزۈك سۇلار ئۇيناق شىپ ئېقىۋاتقان بىر گۈزەل ماكاندا بىر – بىرى بىلەن ئىرمىشىپ – چىرمىشىپ كەتكەنمىش، ئارقىدىنلا باشقا بىر كۆرۈنۈش: تولغانئاي قاپقارا، ئۇزۇن كۆڭلەك كىيىۋالغان، قارا بوران ئارىلاش بىر تۈمان ئىچىدە چاچلىرى يۈزىگە، بويۇنلىرىغا يېيىلغان ھالدا پەيدا بولۇپ، يىغلىغان پېتى ئابدۇنەبىنىڭ بوينىغا گىرە سېلىۋالغانمىش. بىر چاغدا بالىسى قەھ – قەھ ئۇرۇپ كۈلگىنىچە «دادا، دادا» دەپ قولىنى سوزۇپ كېلىۋاتقانمىش. ئابدۇنەبى بالىغا ئەمدى يېقىنلىشاي دېگەندە قاپقارا بىر يوغان قول بالىنى قاماللاپ، باستۇرۇپ كېلىۋاتقان قارا تۈمان ئىچىگە ئېلىپ كەتكەنمىش. بالىنىڭ قىيقىراپ يىغلىغان ئاۋازى تۈمان ئىچىگە ئاستا – ئاستا سىڭىپ كېتىۋاتقانمىش. ئابدۇنەبى «ۋاي جېنىم بالام، قېنى سەن!» دەپ توۋلىغان پېتى ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ، چىلىق – چىلىق تەرگە چۆمگەن، كۆزلىرى ياشلانغان ھالەتتە كېچىنى تاڭغا ئۇلىدى.

* * *

تۈن نىسپى بولاي دېگەن چاغ، بۇۋىسىجىر خېنىم ئۇيانغا ئۆرۈلۈپ، بۇيانغا ئۆرۈلۈپ ھېچ ئۇخلىيالمىدى. ئۇ ياستۇقتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئۈستەل چىرىغىنىڭ يورۇقىدا بىر نېمىلەرنى يېزىپ ئولتۇرغان ئېرىنىڭ مۈكچەيگەن گەۋدىسىگە قاراپ دەسلىپىدە يۈرىكى پېژىدە ئېچىشقاندەك بولدى، كېيىن ئاچچىق بىر سېزىم مېڭىسىگە غۇژىدە تەپتى.

— ماڭا قارىسىلا، — دېدى ئۇ ئېرىگە چەكچىيىپ.

— ...

— ھوي ئادەم، سىلىنى دەۋاتىمەن.

— ھە نېمە ئىش؟ — بېشىنى كۆتۈردى يولدىشى.

— سىلى ماۋۇ ئۆينىڭ بېشىمۇ - ئەمەسمۇ، قاچان قارىسا ئاشۇ قەغەز دۆۋىسىنىڭ ئىچىگە چۆكۈپلا كىرىۋېلىپ، ھەممە ئىشنى ماڭا تاشلاپ بېرىپ يۈرەملا.

— نېمە دېمەكچى بولغىيتىڭلار، ھېچ چۈشىنەلمىدىمغۇ.

— بىز يەرنى قاچان ئالىمىز، ئۆينى نېمە بىلەن سالىمىز. تولغانئايىنىڭ ئىشىنى قانداق قىلىمىز؟ مەن بىر جېنىمغا قايسى بىرىنى قىلىپ بولىمەن. سىلىنىمۇ ئەر كىشى دېگىلى بولامدۇ؟

— ھەي نېمانداق بولمايدىغان گەپنى قىلىپ يۈرىدىغاندۇ ماۋۇ خوتۇن. ئەر كىشى بولماي نېمە بوپتىمەن. يىگىرمە - ئوتتۇز يىلدىن بېرى مېنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدىڭلىما؟ — ئاچچىقلاندى ئۇ.

— بىلدىم، ئوبدان بىلدىم. سىلى يا ئۆيگە، يا ماڭا نېمە راھەت ئەكىلىدە، قارىساملا، سىلى بىلەن تەڭ خىزمەتكە چىققانلارنىڭ ئەمىلى ئۆسۈپ، نەچچە، دەرىجە يۇقىرى ماڭاش ئېلىپ، سىلىدەكلەردىن كۆرمىگىنى باشقۇرۇپ، ئۆزىگە تەزىم قىلدۇرۇپ يۈرىدۇ. سىلىچۇ، ئوتتۇز يىلدىن بېرى باش كۆتۈرمەي كالىدەك ئىشلەپ كېلىۋەرىدىلە. يا دەرىجىلىرى ئۆسمىدى، يا بىر نانلىرى ئىككى بولۇپ ئۆتمىدى. سىلىنىڭ گەپلىرىنى ئوقۇغۇچىلىرىدىن باشقا كىم ئاڭلايدۇ. ئويلاپ باقسىلا، خەق كەڭرى ئايۋان سارايلارنى سېلىپ، زېمىنغا قېقىلغان ئالتۇن قوزۇقۇم بار، دەپ مەيدىسىنى كېرىپ يۈرسە، ھوقۇقۇم بار، دەپ كۈنىگە مىڭنى ئۆزىگە باش قويدۇرۇپ ئۆتۈۋاتسا، سىلى كەچكىچە شۇ قەغەز دۆۋىسىگە چۆكۈپ ئولتۇرۇۋېرەملا؟!

مۇئەللىم كۆز ئەينەكنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ، بىر پەس جىم بولۇپ قالدى. راست، بۇۋىمەجەر خېنىم بەزى گەپلەرنى ئورنىغا كەلتۈرۈپ دەۋاتامدۇ - قانداق؟ ئۇ بىر ئۆمۈر ئاچچىق بور توزۇن دىلىرى ئىچىدە دوسكا بىلەن دەرس مۇنبىرى ئالدىدا مېڭىپ، يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلىپ ئۆتتى. ئۇنىڭغا ئەمدى ھارغىنلىق يەتكەندەك قىلاتتى.

مۇئەللىم ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ، مۇكچەيگەن گەۋدىسىنى يەنە شىرە ئۇسىتىدىكى ماتېرىيال دۆۋىسى ئىچىگە چۆكتۈردى. بۇنى كۆرگەن بۇۋىمەجەر خېنىمنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلىدى:

— بىر نېمە دېمەيلىغۇ!

— پىكرىمنى چاچماڭلار خوتۇن. بىز نېمە دېگەن بىلەن ھالال ياشاپ كەلدۇق، ئەمدى ئاخىرىغا كەلگەندە يەنە...

— نېمە دېدىلە!؟ بىزمۇ ئەل قاتارى كۈن كۆرسەك يامان بولامدىكەن؟ بىز ھالال ياشىغانلىقىمىز ئۈچۈنلا باشقىلار ئېرىشكەنگە ئېرىشەلمەمدۇق؟ ئەپەندىم دېگەننىڭ قۇرۇق گېپىدىن باشقا نېمىسى باردۇر، بۇ ئادەم بىلەن كۆرگەن كۈنۈمگىمۇ تويدۇم، ۋاي ئېسىت، ۋاي ئېسىت... — بۇۋىمەجەر خېنىم ئاچچىقىغا پايلىماي، مىشىلداپ يىغلىۋەتتى.

Altunay

7

ئۇلار يەنە مەكتەپنىڭ ئالدىدىكى شېغىل يېيىتىلغان چوڭ يولدا ئۇچراشتى.

ئىككى ياش بىر-بىرىگە بىر هازا قاراپ قېلىشتى. بىرىنىڭ يۈزىنى سۈس سېرىقلىق قاپلىغان. يەنە بىرىنىڭ مەڭز سۆڭەكلىرى بۇرتۇپ چىقىپ، مۇسىبەتلىك كۈنلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈۋاتقان ئادەمدەك، يۈزلىرىنى ساقال بېسىپ كەتكەن. ئوچاقتىكى ئوتنى يوشۇرغان بىلەن تۈتۈننى يوشۇرغىلى بولمىغاندەك، بۇنداق ئايرىلىپ ياشاش بۇ ئىككىيلەننىڭ يۈرىكىنى قاتتىق ئۆرتىگەن ئىدى. ئۇلار بىر نېمە دېيىشمىگەن بولسىمۇ، يۈرەكتىكى گەپلىرىنى كۆزلىرى ئارقىلىق بىلدۈرۈشۈپ تۇرۇشاتتى.

— تولغانئاي، بالىنى ئوينىتىپ ئەكىلىمەن دەپ سىرتقا ئېلىپ چىق، كېتىمىز،— دېدى ئابدۇنەبى بىر هازادىن كېيىن بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا.

— نەگە كېتىمىز؟

— ئۆيىمىزگە.

— نېمە دېدىلە؟ سەلە...سىلە...نېمە بولۇۋاتىلا؟

— ئاناڭ سېنى يۆتكىگىلى قويىمىغاندىكىن، شوندىاق قىلماي نېمە ئامال بار؟

— ئۇنداقتا قانداق بولىدۇ، خەقلەر نېمە دەيدۇ؟

— هېچقانداق بولمايدۇ، قانۇنلۇق ئەر-خوتۇنلارغۇ بىز. ئاناڭ قاقشاپ قالىدۇ شۇ. بىزنى بوش قاقشاتمىدى. ئۆزىمۇ بىر تەمىنى تېتىپ باقسۇن.

— ياق بولمايدۇ، سىلىگە هېچ گەپ كەلمىگىنى بىلەن ماڭا، ئانامغا نېمە گەپ-لەر كەلمەيدۇ دەيلا. ئۆمۈرۋايەت قارغىش ئىچىدە ياشايمەن شۇ.

— نېمە قورقۇلۇق، يا بىز قانۇنغا خىلاپ ئىش قىلمىساق.

— ياق، ئۇنداق بولمىغاندىمۇ ئاپام ئادەم باشلاپ كېلىپ كۆرگۈلۈكۈمنى كۆر-سىتىشتىن يانمايدۇ. جېنىم ئابدۇنەبى، باشقا ئامالىمۇ تېپىلىپ قالار.

— قانداق ئامال؟

— هازىرچە بىر نېمە دېيەلمەيمەن.

ئابدۇنەبى شۇ كۈندىن باشلاپ پۈتۈن دەردىنى هاراقتىن ئالىدىغان بولدى. كۆپ هاللاردا مەست هالەتتە يۈرەتتى. ئۇنى بۇ هالدا كۆرگەن دوستلىرى ئۇنىڭغا كايىشقا باشلىدى:

— هەي ئاداش، ئۆزۈڭنى بۇنچىۋالا تاشلىۋەتمەي، ئوغۇل بالىدەك يۈرگىنە!

— ساڭا تولغانئايدىن باشقىسى يارىمامدۇ، ئۇنىڭغا ئالىدىغان تويلۇقىڭدىن ئازراقنى تاشلاپ قويىساڭ، بەدىنىگە ئەركەك چۈشىن قونمىغان 18 ياشلىق رەنا سۈپەتتىن بىرنى ئۆيۈڭگە ئەكىلىۋالالايسەنغۇ...

— شۇ ئەمەسمۇ، نېمە ئانچە قىلىپ كېتىدىغانسەن ئۇنىڭغا، جاهاندا قىز تۈگەپ قالغاندەك.

ئابدۇنەبى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ شۇنداق قىلايمۇ - يا، دەپمۇ قالدى. بىراق يۇرىكىنى دەڭسەپ بېقىۋىدى، ھەرقانداق بىرىنىڭ تولغانىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىيەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئارقىدىنلا ئايىغى چىقىپ ماڭاي دەپ قالغان ئوماق قىزنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ياق، بۇ مۇمكىن ئەمەس، مەن چوقۇم ئامال تېپىشىم كېرەك.

ئۇ، بىر كۈنى زاۋۇتتىكى بىر پېشقەدەم ئۇستىغا ئەھۋالىنى ئېيتىپ مەسلىھەت سورىدى.

— ماڭا قارا ئوغلۇم، — دېدى پېشقەدەم ئۇستا ئۇنىڭغا يول كۆرسىتىپ، — قولۇڭدىن خېلى ئىش كېلىدىغۇ سېنىڭ. زاۋۇت تەشكىلى بىلەن كۆرۈشۈپ، شتاتنى ۋاقىتلىق ساقلاپ قېلىش شەرتى بىلەن بېشىڭنى ئېلىپ چىقىپ كەت. جاھاننىڭ ئېتىكى كەڭرى، ماڭىدىغان يولىمۇ جىق.

8

ئابدۇنەبى يوقاپ كەتكەندىن كېيىن بۇۋىھەجەر خېنىمنىڭ قورسىقىغا جىن كىرىۋېلىپ ھەر سەنەمگە دەسسەتكىلى تۇردى. ئۇ ئۆزىچىلا ئارىلاشمىغىلى ئۇزۇن بولغان ھامىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ مۇڭدىشىپ كېلىشنى ياقتۇرىدىغان بولۇپ قالدى.

— ۋاي قانداق قىلاي، — دېدى ھامىسى بۇۋۋى ھەجەر خېنىمنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، — بىزنىڭ غېنى ھاجىمىز خوتۇندىن بەختلىك بولالمىدى. بۇ خاپىلىقنى ئاز دەپ تولغانىڭاي خېنىمىز ئەردىن بەختسىز چىقىپ قاپتۇ، ئابدۇنەبى دېگەن قوڭالتاقنىڭ تېپىلغۇسىز چىرايلىق خوتۇنىنى تاشلاپ يوقاپ كەتكىنىنى قارىمامدىغان، قانداق چىدىغاندۇ، ھەي - ھەي!

— شۇ ئەمەسمۇ، باشتا بولمايدۇ، دەپ شۇنچە توسساممۇ تولغانىڭاي دېگەن ئەخمەق ئۇ يالاڭتۇشكە چىڭ چاپلىشىۋالدى. كېيىن بىرەر ئىش چىقىپ قالمىسۇن، دەپ ئەنسىرەپ، ماقۇل بوپتىمەن. مانا ئەمدى بۇ باش ئاغرىقىغا قالغىنىمنى كۆرمەملا ھامما خېنىم.

— باش ئاغرىقىمۇ ساقىيىپ كېتەر، — دېدى ھامىسى ئۆز دەردىنى تۆكۈپ، — مەنمۇ بالامنى ئىككى قېتىم ئۆيلىدىم، بىرەرسىمۇ كۆڭۈلدىكىدەك چىقمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئالغان خوتۇنلىرىنىڭ ھېچقايسىسى تۇغمىدى، بىچارە بالامنىڭ كۆڭلى بەك يېرىم...

— ۋاي ھامما خېنىم، ھېچ بىلىپ بولمايدۇ. بىزنىڭ تولغانىڭاي دېگەن جوۋايىنىمەك، بىر مەزگىل سالتاڭ يۈرۈۋالارمىكىن، دېسەم، ئۇيانداىن توي قىلىپ، بۇيانداىن چۆچۈرە تۇگۈپ ئولتۇردى، قارىسىلا، بالىسىغۇ ئادەمنىڭ ئىچىنى كۆيدۈرگۈدەك چىرايلىق بالا بولدى.

بۇۋىھەجەر خېنىم بىر پەس جىمىپ قېلىپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— مەن قىزىمنى ئاجرىتىۋالايىمكىن دەپ ئويلاۋاتىمەن.

— ئۇنداق بولسىغۇ بەك ياخشى بولاتتى. غېنى ھاجىم بالامۇ شۇنى كۆتكەندەك قىلىدۇ، ئوغۇل بالا دېگەن پۇل تاپتىم دېگەن بىلەن ئۆيدىن كۆڭلى سۇ ئىچمىسەبىكار.

شۇنداق قىلىپ غېنى ھاجىم پات-پات بۇۋۋى ھەجەر خېنىمنىڭ ئۆيىدە پەيدا بولۇپ قالىدىغان بولدى. ئۇ ھەر قېتىم كەلگەندە موتسىكلىتنى ھەيۋەت بىلەن ھەيدەپ كېلىپ، ھويلا ئىشىكىگە تاقاپ بىرمۇنچە ئاۋاز چىقىرىۋېتىپ ئاندىن توختىتاتتى-دە، يوغان بولاقلارنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كېلەتتى. تولغانىلاي ئۇنىڭ بىلەن سۇسقىنە كۆرۈشۈپ قويۇپ چىقىپ كېتەتتى ياكى ئاشخانا ئۆيگە كىرىۋېلىپ بىر نېمىلەرنى قىلغان بولۇپ تۇرۇۋالاتتى.

ئاپام ئەجەب مېھمان قىلىپ كەتتا بۇ بايۋەتچىنى، — دەيتتى ئۇ ئىچىدە. غېنى ھاجىم تولغانىلاينىڭ بالىسىنى قولىغا ئېلىپ ئەركىلىتىپ كېتەتتى، ھەر قېتىم كەلگىنىدە بالىنىڭ قولىغا پۇل تۇتقۇزۇپ قويىاتتى.

— ۋاي ھاجىم نېمە قىلغانلىرى بۇ، نېمانچە ئاۋارە بولۇپ كېتىلا، بىز دېگەن ئۇرۇق-تۇغقان تۇرساق، بۇنداق قائىدە ئىزدەپ نەگە باراتتۇق. ئەكەلگەنلەرنى ئاز دەپ، ئەمدى بۇ بالىغىمۇ ھى...ھى...

— مەن سىلىنىڭ ئوغۇللىرىنىڭ ئورنىدا تۇرسام. بۇنچىلىك قىلىمامتىم. بىز دېگەن «سۇق» دېسەك، بۇنداق تىيزلا قولىمىزغا ئۇچۇپ كېلىدۇ دېسىلە...

بۇۋۋىھەجەر خېنىمنىڭ كۆڭلىدىن ئاغزى يۇمۇلمايلا قالاتتى. ئۇستى-ئۇستىگە خوش-خوش ئېيتىپ، غېنى ھاجىمنى ئىشىك ئالدىدىن خېلى بىر يەرلەرگىچە ئۇزىتىپ قويىاتتى.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئابدۇنەبى چوڭ بىر سودىنىڭ بېشىنى تۇتۇپتىكەن، بىرمۇنچە تاپاۋەت بىلەن قايتىپ كەپتۇ، دېگەن خەۋەر تارقالدى.

* * *

ئابدۇنەبىنىڭ كەلگەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلىغان بۇۋۋىھەجەر خېنىم ئولتۇرالمايلا قالدى. ئۇ دەرھال ھامىسىنىڭكىگە چاپتى.

— قانداق قىلىمىز ھامما خېنىم؟ ئابدۇنەبى دېگەن يالاڭتۇش يەنە پەيدا بوپتۇ. تولغانىلاينىڭ خېتىنى بەرمەيمەن دەپ تۇرۇۋالسا ھېچنېمە دېگىلى بولمايدۇ. قىزىم دېگەن جوۋاينىمەكنى شۇنچە قورقىتىپ باقسامۇ ھېچ گەپكە كىرگىلى ئۇنىمىدى.

— بوپتۇ، بۇمۇ تەقدىرنىڭ ئىشى، بالىلارنىڭ رىسقى قېتىلمىغان بولسا بىز نېمە قىلالايىتىۇق؟ خۇدايىم غېنى ھاجىمنىڭمۇ بەختى تەلىيىنى بېرىپ قالار. ئۇنىڭ پۇل دېسە پۇلى بار، يول دېسە يولى بار، — دېدى ھامىسى قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ.

غېنى ھاجىمنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتتى. «خەپ، توختاپتۇر، ساڭا ئۆزۈمنى بىر تونۇتۇپ قويىمسام» دېدى ئۇ كۆزلىرىگە قان تولغان ھالدا. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئابدۇنەبىنىڭ پېيىغا چۈشتى.

شۇىرغان ئارىلاش قار چۈشۈۋاتقان جۇدۇنلۇق بىر ئاخشىمى ئابدۇنەبى ئىككى ئاغىنىسىنىڭ زورلىشى بىلەن قوشنا مەھەللىگە كەچلىك ئولتۇرۇشقا باردى.

نىمىشقىدۇر ئۇنىڭ كۆڭلى بىر نەرسىدىن ئۈيگەندەك بولۇپ،ئولتۇرۇش ئاياغلاشمايلا ئاغىنىلىرى بىلەن خوشلىشىپ ئۆيىگە قايىتتى. ئۇ ئەمدىلا چوڭ يولغا چىقىشىغا نىقابلانغان ئۇچ ئادەم قويۇق دەرەخلىك ئارىسىدىن ئۇن چىقارماي تەڭلا چىقىپ ئۇنىڭغا ئېتىلدى.

* * *

جىددىي قۇتقۇزۇش بۆلۈمىدە باش-كۆزلىرى ئاپىئاق داكا بىلەن تېڭىلىغان، بۇرنىغا ئوكسىگېن نەيچىسى سېلىنىغان ئابدۇنەبى ھوشسىز ھالدا ياتاتتى، شۇ كۈنى كەچتە ئۇنى ئولجىغا ئېتىلغان ئاچ بۆرىلەردەك تالاۋاتقان ھېلىقى ئۇچ ئادەم يىراقتىن كېلىۋاتقان ماشىنا ئاۋازىنى ئاڭلاپ قېچىپ كېتىشكەن، ناتونۇش شوپۇر قانغا مىلىنىپ ياتقان ئابدۇنەبىنى دوختۇرخانىغا ئېلىپ كەلگەندى. ئۇنىڭ ئوڭ بىلىكى بىلەن سول پۇتىمۇ سۇنۇپ كەتكەن بولۇپ، ئەھۋالى خېلىلا ئېغىر ئىدى. تولغانئاي بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، بېشىنى چاڭگاللىغىنىچە بىرلا چىرقىراپ ھوشىدىن كەتتى.

9

تولغانئاي بىر ھەپتىگىچە ئىشقىمۇ بارالمىدى. بۇگۈن مەكتەپتىن قايتىپ كېلىۋاتاتتى. ئىلگىرى ئابدۇنەبى ئۇنى ساقلاپ تۇرىدىغان يول بويىدىكى دوقمۇشتىن مۆڭگىدە غېنى ھاجىم چىقىپ كەلدى. تولغانئاي ۋېلىسىپىتتىن ئىتتىك چۈشۈپ، ئالدىنى خادا تاشتەك توسۇپ تۇرغان غېنى ھاجىمغا غەزەپ بىلەن تىكىلدى.

— ئاچچىقىڭ كېلىۋاتامدۇ؟ سېنى ئۇچۇرتالماي كۆزۈم تۆت بولۇپ كەتتى دېگىنە. بۇ يەردە ساقلاپ تۇرغىلى نەۋاق، — دېدى ئۇ بىخارامان ھالدا بىزەڭلىك بىلەن ھىجىيىپ.

— نېمە قىلغانلىرى بۇ؟ يولۇمنى توسۇماي نېرى تۇرسىلا. نومۇسىمۇ قىلمايدىكەن.

— نېمىشقا نومۇس قىلىدىكەنمەن؟ مەن سېنىڭ ئاكاڭ تۇرسام، ئەتە-ئۆگۈن... ھە ئەتە-ئۆگۈن سېنىڭ ئېرىڭ بولۇپ قالىمەن تېخى. قانداق، خوش بولىدىغانسەن؟ ھا...ھا...ھا...

— ئوھۇش، بىزەڭلىك قىلماي نېرى بارسىلا، قانداق دېگەن گەپ بۇ؟ — تولغانئاي شۇنداق دەپلا ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ مېڭىشقا تەمشىلىۋىدى، غېنى ھاجىم ۋېلىسىپىتنىڭ ئارقا جازىسىنى تۇتۇۋالدى.

— نەگە ئالدىرايسەن؟ بۇگۈن ئاۋۇ كۆرۈنۈپ تۇرغان ئۆيدە ئولتۇرۇش بار. ئاغىنىلىرىم شەھەردىن تازا سەتەڭ قىزلاردىن نەچچىنى ئەگەشتۈرۈپ چىقتى. مەن سېنى ئېلىپ بارىمەن دەپ، بۇ يەردە ساقلاپ تۇرغان.

— تولا لاۋزىلاشماي ۋېلىسىپىتىمنى قويۇپ بەرسىلە. كەچ بولۇپ كېتىۋاتىدۇ.

— نېمە ئەنسىرەيسەن؟ بۇۋىھەجەر ئاچامغا ئۆزۈم جاۋاب بېرىمەن. ئاناڭمۇ بىزنىڭ ئىشىمىزنى توغرا تاپتى. بىز دېگەن تۇغقان خەق، «قوينۇمدىن چۈشسە، قونجۇمغا» دېگەن گەپ بار. بالاڭمۇ ھەرگىز يېتىمسىراپ قالمايدۇ. ئادا-بالا

ئىككىلارنى نېمە دېسەڭلار شۇنى قىلىپ بېرىپ، تاۋا ـ دۇردۇنغا يۆگىۋېتىمەن...
تولغانئاينىڭ تېنى شۇركىنىپ، يۇرىكى سىقىلىشقا باشلىدى.

ـ ماڭا قارا تولغانئاي، ئابدۇنەبى دېگەن ساق ۋاقىتلىرىدا نەگە بارسا شۇ جايدا بىرەردىن بالىغا ئاتا بولۇپ بولغان. سەن ئۆيدىن چىقماي ھېچنېمىنى بىلمەيسەن، ئۇ دېگەن تۆت چاقنى بىمىنارغا ھەيدىمىدى، ئۇنىڭغا سەن خۇداغا ئىشەنگەندەك ئىشىنىپ يۈرۈيسەن، كۆردۇڭمۇ، خۇدايىم ئۇنىڭ جاجىسىنى بېرىپ چوـ لاق، توكۇر بولۇپ ياتتى. ئەمدى ئۆمۈرۋايەت كارىۋاتتىن چۈشەلمەي سېسىپ تۇگەيدۇ...

ـ نومۇسسىز، مەن سىلىنى ئاددىمىكىن دەپتىمەن، تۇفى! ـ تولغانئاي غەزەپ بىلەن يەرگە بىرنى تۇكۇردى.

ـ نېمە دېدىڭ؟ مەن ئادەم بولماي نېمىكەنىمەن. يەنە بىر دەپ باقە، ۋاي دەپ قويسام ئەجەب ھەددىڭدىن ئاشىسەنغۇ، ئاناڭ سېنى ماڭا تاپشۇرغان. ئەمدى نېمە قىلسام ئۆزۈمنىڭ ئىختىيارى.

تەلۋەلەشكەن غېنى ھاجىم تولغانئاينى دارقىرىتىپ سۆرىگىنىچە موتىسىكـ لىتىنىڭ كەينىگە مىندۇرمەكچى بولۇۋاتقىنىدا ئېشەك ھارۋىسى ھەيدەپ كېلىۋاتقان ئوتتۇرا ياشلىق بىر دېھقان ھارۋىسىدىن سەكرەپ چۈشۈپ ئۇنى ئاجرىتىۋالدى.

تولغانئاي ئۆيگە كىرىپلا ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى. يۇمشاق كۆرپە ئۈستىدە سوزۇلۇپ ياتقان بۇۋىمەجىر خېنىم ئىشىنىڭ تېگى ـ تەكتىگە يېتىپ، سەل ئاچچىق كەلگەندەك بولدى ـ يۇ، بىر پەستىن كېيىن:

ـ دېمىدىمۇ، ئىشلەيدىغان يېرىڭ يىراق، بارغىچە ـ كەلگۈچە خەقلەر سېنى ئېگىسى، ھىماتى يوق، دەپ شۇنداق بىزەڭ ئېتىدۇ. ئابدۇنەبى دېگەن قوڭالتاقمۇ ئەنە توكۇر بولۇپ ياتتى. مۇشۇ چاققىچە، يا خېتىڭنى ئالمىدىڭ، مېنىڭ گېپىمگە كىرـ سەڭ بۇ خاپىلىقلارمۇ يوق، ـ دېدى ئۆزۈپ ـ ئۆزۈپ. ئۇ يېقىندىن بۇيان ئاغرىقچان بولۇپ قالدى. ئەمدى تولغانئاي گېپىگە كىرمىسە ئاۋۋالقىدەك چاچراپ قوپۇپ ئۇنىڭ قۇلاقلىرىنى سوزۇپ، چاچلىرىنى قامالاپ ئالالمايتتى.

10

ئۆزى ئىشلىگەن دوختۇرخانىنىڭ ئۆتتە تاش بار، دېگەن دىئاگنوزىغا قانائەت قىلىمغان بۇۋىمەجىر خېنىم داۋالاش ئۈسكۈنىلىرى تولۇقراق دەپ قارالغان باشقا بىر دوختۇرخانىغا بېرىپ كۆرۈندى. ئۇ دوختۇرخانىدىمۇ ئوخشاشلا تېزدىن ئوپېراتـ سىيە قىلىنىسا بولىمايدۇ، دەپ خۇلاسە چىقاردى. بۇنى ئاڭلاپ ئۇ ھوشىدىن كېتەيلا دەپ قالدى. «ئاھ خۇدا! مەن نېمە بولغان ئادەمدىمەن، مېنى يەنە قانداق پالاكەتـ لەر كۈتۈپ تۇرغاندۇ؟» دەپ زارلىناتتى ئۇ. بۇۋىمەجىر خېنىم ئامالسىز ئوپېراتـ سىيە قىلدۇرۇشقا قوشۇلدى. گەرچە ئۇ، دوختۇرخانىدا ئىشلەپ، كېسەللەرنىڭ ئاھۇـ زارىنى تولا ئاڭلاپ كۆنۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمدىلىكتە ئۆزى ئوپېراتسىيە كارىۋـ تىغا ياتقۇزۇلغاندا قورققىنىدىن جاقىلداپ تىترەپ، قاسساپنىڭ ئالدىدىكى پۇتى چۈـ شەلگەن قويدەك تىپىرلاپ كەتتى. جىددىي قىياپەتتە تۇرۇشقان دوختۇرلارنى كۆرگەندە ئۆزىنى بۇ ئۆيدىن تىرىك چىقالمايدىغاندەك ھېس قىلىپ ھوشىنى يوقىتىپ قويايلا دېدى.

Altunay

ئوپىراتسىيە مۆلچەرلەنگەن ۋاقىتتىن ئېشىپ كەتتى. سىرتتا كۆتۈپ تۇرۇشقان بالا - چاقا، ئۇرۇق - تۇغقانلار ئەنسىزلىشىپ قېلىشتى. دوختۇرلارمۇ جىددىيلەشكىلى تۇردى. ئۇلار كېسەلنىڭ قان بېسىمى، يۈرەك ھەرىكىتىنى ئۆلچەيدىغان ئەسۋابلار- دىن كۆزىنى ئۈزمەيتتى، كېسەلگە قان بېرىلدى. ئوپىراتسىيە خېلى ئۇزۇن داۋاملاشتى.

ئوچىنچى كۈنى بۇۋىنەجەر خېنىم ئاستا ئىگراپ كۆزىنى ئاچتى.

ئاسما ئوكۇل يىگىنىسى ئۇنىڭ بىلىكىنى كۆپكۆك ئىشىشتىۋەتكەن ئىدى. سېسترالار ئاسما ئوكۇل يىگىنىسىنى يەنە بىر بىلەككە يۆتكىمەكچى بولۇپ ئۇنىڭ كۆڭىكىنىڭ يېگىنى قايرىۋىدى، ئۇيۇپ قالغان قان داغلىرى ئاستىدا يالىلداپ تۇرغان ساپسېرىق بىلەيزۇكنى كۆردى. ئۇلار تولغانىغا بىلەيزۇكنى ئېلىۋېتىشنى بۇيرۇدى. تولغانىغاي ئەمدىلا بىلەيزۇككە قول ئۇزۇتىۋىدى، بۇۋىنەجەر خېنىم ئوچ كۈندىن بېرى يۇمۇپ ياتقان كۆزىنى لەپىلدەپ ئېچىپ شۇنداق بىر چەكچەيدىكى، جىيەكلىرى كېڭىيىپ، قاراقلىرى تارتىلىپ، خۇنى ئۆچۈپ كەتكەن بۇ كۆزلەردىن ئىسپىرتقا چىلانغان پاختا پىلتىكۇچنى تەگلىپ تۇرغان سېسترامۇ قورقۇپ كەتتى. سېسترا سەل تۇرۇپ ئۇزىنى توختىتىۋېلىپ بىلەيزۇككە قول ئۇزاتتى. بۇ كۆزلەر يەنە شۇنداق سەت چەكچەيدى. سېسترا بىر نېمىلەرنى دەپ غوتۇلداپ، كېسەلنىڭ ئايىغىغا باردى - دە، چىمچىلاق پۇتنىڭ ئاستىدىكى تومۇرىنى خېلى ئۇزۇن ئاۋارە بولۇپ تاپتى، ئۇ ئاسما ئوكۇلنىڭ يىگىنىسىنى ئۇنىڭ پۇتىغا سانجىپ، تېڭىپ قويدى. ئاندىن كېسەلنىڭ پۇتىنى مىدىرلاتماسلىقنى تاپىلاپ، بۇۋىنەجەر خېنىمنىڭ چەكچەيگەن كۆزىگە يەنە بىر قېتىم ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. بۇۋىنەجەر خېنىم توققۇز كۈن بولغاندا ئوپىراتسىيە كارىۋىتىغا يەنە ئېلىپ چىقىلدى. قېرىشقاندەك كېسەلگە يۆتەل چاپلىشىۋېلىپ، قورساقنىڭ تىكىلگەن يېرىنى ئېچىپ قويدى. ئۇ ئىككىنچى قېتىملىق ئوپىراتسىيىدىن كېيىن كۆزىنى ئاچقىنىدا تۆپى - تۆپىلەپ قان داغلىرى ئۇيۇپ قالغان بىلەيزۇككە ھالسىزغىنە قاراپ قويدى. ئەسلىدە ئوك بىلەكنى كارىۋاتقا تېڭىۋەتكەچكە ئوپىراتسىيە جەريانىدا قىل تومۇرلارنى بوغۇپ بولغۇچە جىرقىراپ چىققان قان بىلەيزۇك سېلىنغان بىلەككىمۇ چاچراغان ئىكەن. بىلەيزۇك شۇ چاغدا خۇددى قاندا سۇغۇرۇپ ئالغاندەك بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ، دوختۇرخانىدا خېلى ئۇزۇن ياتتى. جاننى قاقشاتقۇچى كېسەل ئازابى ئۇنى خېلىلا ئاجىزلاشتۇرۇۋەتتى. ئۇ، ئۆمرۈمدە بىر ماڭدام مېڭىپ باققان بولغىيىمىدىم، دەيتتى ئەلەم بىلەن خورسىنىپ. يوقلاپ چىققۇچىلار بۇۋىنەجەر خېنىمنىڭ كۆڭۈلىنى ئاۋۇندۇرىدىغان گەپلەرنى قىلىپ قايتىشاتتى. سىرتقا چىقىپلا «ۋاي ئېسىت، ئادەم دېگەننىڭ كۆزى مۆلدۈرلەپ، يەرنى دەسسەپ تۇرغىنى بىر غەنىمەتكەن. شۇنداق نوچى خوتۇننى يەرگە چاپلاپلا قويۇپتىغۇ بۇ كېسەل» دېيىشەتتى.

مەريەم ھاجى خېنىم بالىنىستقا كېلىپ بۇۋىنەجەر خېنىم بىلەن يىغلاپ كۆرۈشتى. ئۇ، بۇۋىنەجەر خېنىمنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ ئوۋۇپ «ۋاي ئېسىت تۇغقۇنۇم، مۇز ئالىمىدەك چوكان ئىدىلىغۇ، قايسى ئاچىنىڭ كۆزى تەگكەندۇ؟» دېگىنىچە ھۇقۇيتىپ يىغلاپ كەتتى. كېيىن:

— مەن خېلى بۇرۇنلا سىلىنىڭ كېسەل ئىكەنلىكلىرىنى سەزگەنتىم، كۆزلىرىنىڭ

ئېقىنىدىك سېرىق بولۇپ قېلىشى، ئاشقازانلىرىنىڭ ئاغرىشى، گەجگىلىرىنىڭ تېلىپ، قىزىشى ئۆت كېسىلىدىن دېرەك بېرەتتى ئەمەسمۇ؟ ئادەم ئاچچىقنى ئىچىگە يۇتۇۋەرسە شۇنداق بولۇپ قالىدۇ بۇۋىمەجەر خېنىم. ئەمدى ئۆزلىرىنى ئاسرىسىلا،ــ دەپ تەسەللى بەردى.

مەريەم هاجى خېنىم ئۇزۇغاندىن كېيىن بۇۋىمەجەر خېنىمنىڭ بىر كېسىلى ئون بولۇپ كەتتى. ئۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، «مەن ئۇنىڭ ئالدىدا ئەجەب مۇشۇ هالغا كېلىپ قالدىما، خەپ، ساقىيىپ ئورنۇمدىنمۇ تۇرارمەن» دەپ ئويلايتتى.

ئۇ، بالىنىستىن چىقتى. بىراق بارغانسېرى ماغدۇرسىزلىنىپ، ئۆپكىدەك لىغىرلاپ تۇرىدىغان بەدەنلىرى لەشتەك بوشاپ، كۈندىن ـ كۈنگە ئاجىزلاپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ، ئىچ ـ ئىچىدىن بۇغنۇقۇپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمايدىغان دەرىجىگە يەتتى. «ئېسىت، مەن نېمىلەرنى كۈتۈپ، نېمىلەرنى ئارزۇ قىلغان ئىدىم ـ هە! ئاه، خۇدا، دوست ـ دۇشمەنلىرىمنىڭ ئالدىدا مېنى مۇشۇنداقمۇ يەرگە ئۇرامسەن، مەن سېنىڭ ئالدىڭدا نېمە گۇناهلارنى قىلغان بولغىيىتتىم؟ ئەمدى مەن بۇ هالىم بىلەن نېمىگە ئېرىشەلەيمەن. تۇگەشتىم، تۇگەشتىم!» دەپ قاقشايتتى، ناله قىلاتتى. بەزىدە كۆڭلىنى ئازراقمۇ بولسا ئاۋۇندۇرۇش ئۈچۈن چامادان، ساندۇقلىرىنى ئېچىپ، ئۇزۇندىن بۇيان كىيىشكە نۆۋەت كەلمەي تۇرغان چىرايلىق كۆڭلەكلىرىنى ئېلىپ كىيىپ باقاتتى. زىبۇ ـ زىننەتلىرىنى تاقاپ، تىكلىمە ئەينەككە قاراپ باقاتتى. ئۇ، ئۆزىگە ئوخشىماي قالغانىدى. ئوزاقى يىلى ئۇنىڭ چېكىمىگە قونغان قۇش سۈرەتلىك تاجىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۆزىمىڭ ئەپتىگە قاراپ ئۇنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى.

هويلا ئىشىكى چېكىلدى. ئارقىدىنلا بىرىنىڭ:

ــ بۇۋىمەجەر خېنىم! ــ دەپ چاقىرغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ، خۇش ياقماسلىق بىلەن بېرىپ ئىشىكنى ئاچتى. ئالدىدا ئون بەش ياشلار چامىسىدىكى ئورۇق، ئاق سېرىق كەلگەن بىر ئوغۇل بالا تۇراتتى. ئۇ، بالىنى ئۆيگە كىرىشكە تەكلىپمۇ قىلمىدى.

ــ خان ئانام ماۋۇ باغاقنى ئەۋەتكەنتى، ئەتە...ــ ئۇ، باغاقنى ئالدى. كۆز قارىچۇقى يايراقتەك تىترەپ تۇرغان قولىدىكى قېلىن، يالتىراق، توق قىزىل رەڭلىك تۆت چاسا قەغەز ئۈستىدە، هەل بېرىلگەن سېرىق رەڭلىك نەقىشلەر، چىرايلىق يېزىلغان خەتلەردە قېتىپ قالدى. بىر پەستىن كېيىن قىزىل قەغەز ئاستا ـ ئاستا سۈيۈق جىسىمغا، هەل بېرىلگەن سېرىق رەڭلىك نەقىشلەر، چىرايلىق خەتلەر ساپ سېرىق مېتالغا ئايلىنىپ، بۇلدۇق ـ بۇلدۇق قىلىپ تۇرغان قان ئىچىدە يېقىملىق جىرىڭلاپ، ژال ـ ژۇل نۇر قايتۇرۇپ يالىلداپ كەتتى.

ئۇ باشتا خىر ـ خىر قىلىپ، كېيىن بار ئاۋازى بىلەن تەلۋىلەرچە كۈلۈپ كەتتى. بۇ كۈلكە تولىمۇ ئېچىنىشلىق هەم مەنىسىز ئىدى.

مەسئۇل مۇهەررىر سارەم ئىبراهىم

مەريەم تۇردى

قىسمەت

(ھېكايە)

قەبرىستانلىق مەھەللىگە بىر چاقىرىم كېلىدىغان تاغ باغرىغا جايلاشقانىدى. پېشىن ئامازدىن كېيىن قىرىق - ئەللىكچە ئادەم بىر مېيىتنى قەبرىستانلىققا ئېلىپ كەلدى. ئېگىز بويلۇق، بەللىرى سەل ئېگىلگەن، ئۇزۇن ھەم قويۇق ئۆسكەن ساقاللىرى تەكشى ئاقارغان، بېشىغا ئاق سەللە يۆگىگەن ئاخۇنۇم جامائەتكە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن بىر ئىككى قېتىم كالتە يۆتەلدى - دە، سالماق بىلەن سۆزىنى باشلىدى:

— ھۆرمەتلىك جامائەت! بۇگۈن مەرھۇمە ئەزىزىخان پانىي ئالەمدىن باقىي ئالەمگە يول ئالدى، مەرھۇمە ئەزىزىخان 1942 - يىلى ئاللانىڭ تەقدىرى بىلەن مۇشۇ ئانا تۇپراقتا دۇنياغا كەلگەن. مانا بۇگۈن 45 يېشىدا باقىي ئالەمگە كېتىۋاتىدۇ. كىشىلىك تۇرمۇشتا ئۆزىنارا ئالدى - بەردى، ياخشى - يامان بولۇپ قالىدىغان ئىشلار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. مەرھۇمە ئەزىزىخاننىڭ ئۇرۇق - تۇغقان، ھازىدارلىرى يوق. ئالدى - بەردى، ياخشى - يامان ئىشلىرى بولسا مەرھۇمەنىڭ ئالدى ئوچۇق بولۇشى ئۈچۈن، ھەممىمىز رازى بولۇپ كەتسەك.

ئاخۇنۇمنىڭ سۆزى تۈگىشى بىلەنلا جامائەت بىردەك دۇئاغا قول كۆتۈردى.

ئاخۇنۇم ئارقىدىنلا:

— مەرھۇمە ھايات ۋاقتىدا يىغقان تۆت مىڭ يۈەن پۇلنى كەنتىمىزدىكى كونا مەكتەپنى يېڭىلاش ئۈچۈن ۋەسىيەت قىلىپ بىزگە قالدۇرغانىدى. بۇنىڭغا جامائەت نېمە دەركىن؟ — دېۋىدى، جامائەت بىردەك «ناھايىتى ياخشى بوپتۇ»، «ئەزىزىخاننىڭ ياتقان يېرى

جەننەتتە بولسۇن» دەپىشىپ، ئاخۇنۇم بىلەن بىرلىكتە يەنە بىر قېتىم دۇئا قىلدى. ئاندىن مەرھۇمەنىڭ نامىزى چۈشۈرۈلۈپ مېيىت يەرلىككە قويۇلدى. قەبرىنىڭ ئىچ ئۆيى ۋە تاش ئۆيى ئېتىلىپ بولغاندىن كېيىن، جامائەت يەنە بىر قېتىم دۇئا قىلدى. بۇ چاغدا قۇياش تاغ كەينىگە ئولتۇرۇشقا باشلىغانىدى. تۇپراق بېشىدىكى جامائەتمۇ قەبرىستانلىقتىن ئاستا ئايرىلدى.

كەچ كىرگەنسېرى تاغ شامىلى تېخىمۇ كۈچىيىپ، ھۇۋۇلداپ قالغان قەبرىستانلىقتا گايىدا بوم، گايىدا زىل ھۇشقىيىتىپ توۋلاتتى. بۇ، ئەزىزىخاننىڭ بىر پۈتۈن ئۆمرىدىكى ئۆكىنىش، پۇشايمان، ھەسرەتلىدىن چىققان مۇڭلۇق ساداسىمىدۇ؟ ياق! بۇ، ئۇنىڭ ھەم ئۆكىنىش، ھەم شادلىقتىن چىققان مۇڭلۇق ناخشا! 25 يىل، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ ئازابلىق يىللار بولغانىدى. بۇ 25 يىل جەريانىدا ئۇنىڭ كۆزىدىن ياش ئەمەس، قان تامچىلىغانىدى. ئۇ ھاياتىدا خاتا باسقان ئاشۇ قەدەملىرى ئۈچۈن قاتتىق ئۆكۈنگەنىدى. ئۇ ئۆز روھىنىڭمۇ يات يۇرتلاردا تېنەپتەمتىرەپ يۇرۇشىدىن قورققانىدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ روھى كۈلدى ... ئۇ، بۇ دۇنيادىن خاتىرجەم كەتتى ...

كەچ كۈز، قۇياش ئاستا - ئاستا تاغ كەينىگە ئولتۇرۇۋاتاتتى. بىردەمدىلا ئۇنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرىمۇ ئۇپۇقتىن غايىب بولۇپ، زېمىننى قاراڭغۇلۇق قاپلاپ، ھەممە ياق جىمجىتلىققا چۆكتى. گۈركىرەپ چىقىۋاتقان تاغ شامىلى قارا بۇلۇتلارنى بىراقلا شىمالغا سۈرۈۋەتتى. بىردەمدىن كېيىن خۇددى ئاسمان تېشىلىپ كەتكەندەك شارقىراپ يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. بۇنداق يامغۇرلۇق كېچىلىرى ئادەمزات ئۇياقتا تۇرسۇن، ئىت-مۇشۇكلەرمۇ كوچىغا چىقمايتتى. مەھەللە ئىچىدىكى ئۆيلەردە سۇس يېنىپ تۇرغان قارا چىراغلار كەينى - كەيندىن ئۆچتى. پەقەت تاغ باغرىدىكى كونا ھەم پاكار كەپىدىلا سۇس چىراغ نۇرى پىلدىرلاپ تۇراتتى. بۇ كەپىنىڭ ئىگىسى — يالغۇز تۇل ئايال رەيھانەم قارا چىراغ يورۇقىدا يىگنە ئىشى قىلىپ ئولتۇراتتى. تۇيۇقسىز ئىشىكنى كىمدۇر بىرى بوش چەكتى. رەيھانەمنىڭ تېنى شۇركىنىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنى سەل بېسىۋېلىپ قاتتىق ئاۋازدا:

— كىم ؟! — دەپ ۋارقىرىدى.

ئىشىك تەرەپتىن سادا كەلمىدى.

رەيھانەمنى تېخىمۇ سۇر باستى. ئۇ سىرتقا چىقىشقا جۈرئەت قىلالماي، قورقۇنچ ئىچىدە ئىشىك تەرەپكە قارىدى. ئىشىك قىيا ئېچىقلىق تۇراتتى. بۇنى كۆرۈپ ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى. ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرغان چاغدا تۇيۇقسىز سىرتتىن بوۋاقنىڭ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلانىدى. ۋاي، خۇدايىم! بۇ نېمە ئىش!؟ رەيھانەم ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ، پۈتىغا ئايىغىنى كىيىشكىمۇ ئولگۇرمەي سىرتقا يۈگۈرۈپ چىقتى. ئەتراپ خۇددى قازاننى دۇم كۆمىتۈرۈپ قويغاندەك قاپقاراڭغۇ ئىدى. رەيھانەم ئىشىك ئالدىدا ئۇزۇن سوزۇلۇپ ياتقان بىر گەۋدىنى خىرە - شىرە ئىلغا قىلالمىدى. ئۇنىڭ قېشىدا كىچىك كىنە بىر بوۋاق بار ئىدى. رەيھانەم مىك تەسلىكتە ئانا بىلەن بالىنى ئۆيـ

گە ئېلىپ كىردى. ئۇ، سۇس چىراغ يو-
رۇقىدا بۇ ناتونۇش ياش ئايالنىڭ ئۈستـ
بېشىغا سەپسالدى. ئايالنىڭ چاچـ
لىرى چۈۋۈلغان، پۈتۈن بەدىنى چىلىق -
چىلىق هۆل بولۇپ كەتكەنىدى. رەيهاـ
نەم ئۇنىڭ يۈز - كۆزلىرىنى سۈرتۈپ،
ئىسسىق چايدىن بىر - ئىككى ئوتلاتقانـ
دىن كېيىن هېلىقى ئايال ناهايىتى تەسـ
لىكتە كۆزىنى ئاچتى. ئۇ گەپ قىلىشقا
تەمشەلدى، بىراق، ئۇنىڭ گەپ قىلغۇـ
دەك ماجالى يوق ئىدى. رەيهانەم ئايالـ
نىڭ يۈزلىرىنى سىيلاپ تۇرۇپ:

— جېنىم سىڭلىم، ئۆزۈڭ كىم بو-
لىسەن؟ قەيەردىن كېلىشىڭ؟ — دەپ سو-
رىدى. بىراق ئايالدىن زۇۋان چىقمـ
دى. ئۇ تولىمۇ ئاجىزلاپ كەتكەنىدى.
ئۇ ئەڭ ئاخىرقى كۈچىنى يىغىپ، نۇرسىز
كۆزلىرىنى ئىكەلەپ ياتقان بوۋاققا تىكـ
تى. ئاندىن بۇ كۆزلەر ئاستا رەيهانەمـ
گە يۆتكەلدى. بۇ كۆزلەر گويا ئۆچۈپ
قېلىش ئالدىدا تۇرغان چىراغقا ئوخشاش
ئاجىز ۋە نۇرسىز ئىدى. رەيهانەم ئايالـ
نىڭ كۆزلىرىنى هېلى بوۋاققا، هېلى
ئۆزىگە يۆتكىشىدىلا ئۇنىڭ نېمە دېمەكـ
چى ئىكەنلىكىنى ئۇقتى. شۇڭا ئۇنىڭ
بىردىنلا كۆڭلى بۇزۇلدى. ئۇ كۆز ياشـ
لىرىنى يەڭلىرى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ:

— خاتىرجەم بول، سىڭلىم! كۆڭلۈڭـ
دىكىنى چۈشىنىۋاتىمەن. مەن هاياتلا
بولسام، بالاڭ يامان كۈنگە قالمايدۇ، —
دېدى. هېلىقى ئايال رەيهانەمنىڭ گەپـ
لىرىنى ئاڭلىغاندەك بولدى. ئۇ ئەڭ ئاخىرـ
قى قېتىم بالىسىغا بىر تىكىلدى - دە، بۇ
دۇنيادىن، ياشلىق هاياتتىن كۆزى قىيمـ
غان هالدا مەڭگۈلۈك ۋىدالاشتى... رەيهانەم
قاتتىق ئازابلاندى. ئۇ كاڭدا ئىڭەلـەپ
ياتقان بوۋاقنى قولىغا ئېلىپ، باغرىغا
چىڭ باستى.

ئەتىسى رەيهانەم يۇرتتىكى ئاق كۆـ
ڭۈل كىشىلەر بىلەن بۇ ناتونۇش ئايالـ
نى يەرلىككە قويۇپ، قەبرىسىنى قوپۇرۇپ
چىقتى. بوۋاققا «ئەزىزەم» دەپ ئىسىم
قويدى. بۇ ناتونۇش قەبرە شۇ كۈندىن
باشلاپ بۇ يەردىكى كىشىلەرگە بىر سىر
بولۇپ قالغانىدى. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىـ
لەن كىشىلەرنىڭ ئېسىدىن ئاستا - ئاسـ
تا كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

يىللار ئادەمگە باقمايدۇ، دېگەن گەپ
راست ئىكەن. مانا كۆزنى يۇمۇپ ئاچـ
قۇچە ئەزىزەممۇ چوڭىيىپ، بىر چىرايلىق
قىز بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ چىچەن، خۇش
خۇي ۋە ئىشچانلىقىنى كۆرگەن كىشىلەرـ
نىڭ ئۇنى كېلىن قىلىۋالغۇسى كېلەتتى.
ئۇنىڭ يېقىملىق ئاۋاز بىلەن ئېيتقان
ناخشىلىرى يىگىتلەرنى مەهلىيا قىلاتتى.
ئەمما ئەزىزەمنىڭمۇ كۆڭلىگە پۈككىنى
بار ئىدى. بۇندىن بىر يىل ئىلگىرى ئۇ
گۈڭشىدا ئېچىلغان بىر قېتىملىق يىغىنـ
دا گۈڭشي كاتىپى قادىر بىلەن تونۇـ
شۇپ قالدى. قىز ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىدى:

«توۋا دەيمەن! بۇ قىزىق ئىشقۇ؟
بىر قېتىم كۆرۈپلا ماڭا نېمە بولدى؟!»

يىگىتمۇ خۇددى شۇنداق هېسسىياتـ
تا ئىدى. بىراق ئۇلارنىڭ ئاشۇ قېتىمـ
قى ئۇچرىشىشى ئۇلار ئۈچۈن تۇنجى هەم
ئەڭ ئاخىرقى ئۇچرىشىش بولۇپ قالدى.

شۇ كۈننىڭ ئەتىسى قادىر ئىشقا
ئەتىگەن كەلدى. ئۇنىڭ قەلبىنى قانداق
تۇر بىر خىل خۇشاللىق تۇيغۇسى قاپلـ
غانىدى. ئۇ ئۈستەل ئۈستىدىكى

ماتىرىياللارنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ ئاستا غىڭشىپ ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى.

— ئۇكام، سەن بۇگۈن بۆلەكچىلا خۇشالغۇ، مەن ساڭا يەنە بىر خۇش خەۋەر ئېلىپ كەلدىم، — دېدى گۇڭشى پارتكوم شۇجىسى تۇرسۇن ئاكا ئىشىكتىن كىرىپلا.

— نېمە خۇش خەۋەر تۇرسۇن ئاكا؟ — قادىر تەقەززالىق بىلەن شۇجىغا تىكىلدى. شۇجى قولىدىكى تاماكىنىڭ كۆلىنى پۈۋلەپ چۈشۈرۈۋەتكەندىن كېيىن ئالدىرىماي سۆزلەشكە باشلىدى:

— تۈنۈگۈن مەن ناھىيىگە يىغىنغا بارغانىدىم. يىغىندا ھەر بىر گۇڭشىپىدىن ئۈمىدلىك ياشلاردىن بىرنى تاللاپمەركىزىي مىللەتلەر شۇيۇەنگە ئوقۇشقا ئەۋەتىش ئۇقتۇرۇش قىلىندى. بىز مۇزاكىرە قىلىپ سېنى بېكىتتۇق. قانداق، بارامسەن؟

قادىر بۇ خەۋەردىن قەۋەتلا خۇشال بولدى، ھاياجانلاندى. ئەتىسىدىن باشلاپ بىر تەرەپتىن يول تەييارلىقىنى قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن، بىر ئامال قىلىپ ئەزىزەم بىلەن ئۇچرىشىشنى كۆڭلىگە پۈكتى، ئەمما تەقدىرنىڭ قىسمىتى ئۇلارنى قايتا ئۇچرىشىشقا زادىلا پۇرسەت بەرمىدى. قادىر ئەزىزەم بىلەن كۆرۈشەلمىدى، خوشمۇ دېيەلمىدى. شۇنداق قىلىپ قادىر دىلى غەم ۋە ئىستەككە تولغان ھالدا ئوقۇشقا كېتىپ قالدى. ئۇ مەكتەپكە بارغاندىن كېيىن ئەزىزەمگە خەت يېزىشنى كۆپ قېتىم ئويلىغان بولسىمۇ، ئۆگىنىشلەر ئالدىراش بولغاچقا خەت يازالمىدى. كېيىنچە، يازارمەن بولمىسا تەتىلدە بارغاندا كۆرۈشەرمىز، دەيتتى ئۇ.

ئەزىزەم قادىرنىڭ ئوقۇشقا كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، بىر تەرەپتىن خۇش بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئازابلاندى. ئۇ دەسلەپتە «ئۇنىڭ بەختى مېنىڭمۇ بەختىم» دەپ ئۆز كۆڭلىنى خۇش قىلىپ يۈردى. تۇرۇپلا «مەن دېگەن بىر سەھرالىق قىز، قادىر دېگەن چوڭ شەھەرلەردە ئوقۇپ، كاتتا ئادەم بولۇپ كېلىدىغان يىگىت، چىمەنلەر ئىچىدىن تالىلاپ تۇرۇپ گۈل قىسىمەن دېسىمۇ ئۇنىڭ قولى يېتىدۇ، مەن نېمانداق بولىمىغۇر خىياللارنى قىلىدىغاندىمەن ...» دەپ ئۆز-ئۆزىنى ئەيىبلەيتتى، لېكىن قادىردىن يەنىلا ئۈمىد كۈتەتتى. ھەش-پەش دېگۈچە يېرىم يىلمۇ ئۆتۈپ كەتتى. قادىردىن بىرەر پارچە خەتمۇ كەلمىگەنلىكى ئاخىرى ئۇنىڭ ئۈمىد چىرىغىنى ئۆچۈردى. قىزنىڭ مىجەزى ئۆزگىرىپ، كۈن بويى گەپ-سۆز قىلمايدىغان بولۇپ قالدى، ئۇ، كۈنلەرنى ئەتىرەت ئاشخانىسىدا ئەزالارغا تاماق ئېتىش ۋەزىپىسىنى ئۈن-تىنسىز بەجا كەلتۈرۈش بىلەنلا ئۆتكۈزەتتى. ئۇ چاغلاردا گۇڭشى ئەزالىرى كوللېكتىپ ئاشخانىدا تاماق يەيتتى.

بىر كۈنى ئەزىزەم ئالدىراش تاماق ئېتىۋاتاتتى. كىچىك ئەترەت باشلىقى نەمەت ئاكا ئاشخانا ئىشىكىدە تۇرۇپلا:

— ئەزىزەم، قولۇڭدىكى ئىشنى قويۇپ بۇ ياققا كېلە! بۇگۈن ساڭا بىر ئامەت قۇشى قونىدىغاندەك تۇرىدۇ، — دەپ توۋلىدى. ئەزىزەم قوللىرىنى پەرتۇققا سۈرتكەچ ئاشخانا ئۆيىدىن چىقتى. نەمەت ئاكىنىڭ قېشىدا ئەزىزەم

تونۇمايدىغان يەنە بىر كىشىمۇ بار ئىدى. بۇ ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىدىن ئارتىس تاللاشقا كەلگەن جاپپار ئىسىملىك كىشى ئىدى.

ئاردىدىن ئىككى ئاي ئۆتكەندىن كېيىن ئەزىزەمنىڭ ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە قوبۇل قىلىنغانلىقى ھەقىدە ئۇقتۇرۇش چۈشۈرۈلدى. ئەزىزەم ئانىسى ۋە يۇرتداشلىرى بىلەن خوشلىشىپ، ناھىيىگە كەلدى. ئۇ دەسلەپتە شەھەرنىڭ تۇرمۇشىغا تازا كۆنۈپ كېتەلمىدى. ۋاقىت ئۇزارغانسىرى ئاستا - ئاستا كۆنۈپىمۇ قالدى. ئەزىزەمنىڭ ئاۋازى خۇددى تاغ سۈلىرىدەك دولقۇنلۇق ۋە يېقىملىق ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ يېقىملىق ئاۋازى ۋە تىرىشچانلىقى بىلەن كەسپداشلىرى ئىچىدە ناھايىتى تېزلا كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بىر كۈنى ئۇ مەشقتىن چۈشۈپ ياتاققا كىرىشىگە خىزمەتدىشى گۈلشەن ئۇنىڭغا بىر باغاقچىنى بەردى:

— ئەزىزەم، ناھىيە ھاكىمى سىزنى كەچلىك ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ باغاق ئەۋەتىپتۇ.

— گۈلشەن چاقچاق قىلماڭە، — دېدى ئەزىزەم گۈلشەننىڭ قولىدىن باغاقنى ئېلىۋېتىپ ھەيرانلىق بىلەن، — مەن ھاكىمنى تونۇمىسام، ھاكىم مېنى تونۇمىسا، نېمە دەپ مېنى ئولتۇرۇشقا چاقىرسۇن؟!

— ۋاي ئەخمەق! تونۇمايمەن دېگەنمۇ گەپمۇ، خەقلەرچۇ، تاما قىلىپمۇ ئۇنداق يەرلەرگە بارالمايدۇ. گەپنى ئاز قىلىپ تېزرەك تەييارلىنىڭ، ھەي، ماڭا كەلسەچۇ شۇ ئامەت، — دېدى گۈلشەن ئەزىزەمگە چاقچاق قىلىپ. ئەزىزەم مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ جاۋاب قايتۇرمىدى. گۈلشەن ئەزىزەمنىڭ يەنىلا پەرۋاسىز ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى.

— ھەي، سىز تېخى غېمىڭىزدا يوق ئولتۇرىسىزغۇ، بولۇڭ چاپسانراق، — دېدى ئالدىرىتىپ.

ئەزىزەم گۈلشەننىڭ كۆزىگە قاراپ:

— مېنىڭ پەقەت بارغۇم يوق، ئاداش، — دېدى.

گۈلشەن تېخىمۇ كايىپ كەتتى:

— قىزىقكەنسىز، ئۇ دېگەن بىر ناھىيىنى سوراۋاتقان ھاكىم تۇرسا، ھاكىمنىڭ يۈزىنىمۇ قىلمامسىز؟ ئالايىتەن چاقىرسا بارمىسىڭىز بەك ئەدەپسىزلىك بولىدۇ، يالغۇز بېرىشنى بىئەپ كۆرىسىڭىز، مەن ھەمراھ بولۇپ بىرگە باراي، بولامدۇ؟

گۈلشەن ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ ئاخىرى ئەزىزەمنى قايىل قىلدى.

بىراق مۇشۇ ئولتۇرۇش ئەزىزەمنىڭ تەقدىرىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىۋەتتى. دۇنيادا كىمۇ ئۆزىنىڭ كەلگۈسىنى ئالدىن بىلگەن!؟ ئەگەر ئەزىزەم ئۆزىنىڭ تەقدىرىنى ئالدىن بىلگەن بولسا، بۇ ئولتۇرۇشقا ھەرگىزمۇ بارمىغان بولاتتى.

ئۇ ئاددىيلا ياساندى، لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ تەبىئىي گۈزەللىكى بىلەن ھەرقانداق كىشىنى ئۆزىگە ئەسىر قىلىۋالاتتى. ئەزىزەم گۈلشەن بىلەن بىللە ھاكىمنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئىشىكنى ئاستا چەكتى. ئۇلارنى بويى ئېگىز، ئوتتۇرا ياشلىق، كېلىشكەن بىر ئەر

كىشى قارشى ئالدى. ئۇ ئىككى قولىنى توختىماي ئۇۋۇلاپ تۇرۇپ:

ـ كېلىڭلار ئوماق قىزلار، مېھمانلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ بولدى. پەقەت سىلەرنىلا كۈتۈپ ئولتۇراتتۇق، ـ دېگىنىچە ئۇلارنى مېھمانلارنىڭ ئالدىغا باشلاپ كىردى. مېھمانلار ئانىچە كۆپ ئەمەس، ھەممىسى دېگۈدەك ئوتتۇرا ياشلىق ئەر ـ ئايالار ئىدى. ئەزىزەم سەل قىسىلغاندەك بولدى، ئەمما ئۇ ئۆزىنى ئىمكان قەدەر ئەركىنرەك تۇتۇشقا تىرىشتى. ئۇي ئىچى ئاددىي ھەم چاققان جايلاشتۇرۇلغانىدى. ئۆيىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كەشتىلەنگەن ئاپئاق داستىخان سېلىنغان ئۇزۇن ئۈستەلنىڭ ئۈستى ھەر خىل يەل ـ يېمىش، قەن ـ گېزەكلەر بىلەن تولغانىدى. ئۇي ئىگىسى ـ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىققان ھېلىقى ئەر كىشي مېھمانلارغا كۈلۈمسىرىگىنىچە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن، سۆز باشلىدى:

ـ ھۆرمەتلىك مېھمانلار! بۈگۈن مېنىڭ غېرىب كەپەمگە قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقىڭىزلارغا ئىنتايىن خۇشالمەن. بىراق داستىخان ئاددىيلا بولۇپ قالدى. ئۆيدە ئايال كىشى بولمىغاندىن كېيىن شۇنداق بولىدىكەن. بۇنى ھەرقايسىڭىزلارنىڭ ئەيبىكە بۇيرۇماسلىقىڭىزلارنى ئۈمىد قىلىمەن. كېيىنچە ئۆيدە خانىمىمۇ بولۇپ قالار. شۇ چاغدا ھەممىڭىزلارنى ئۆيدان كۈتۈۋالارمەن ...

بۇ گەپتىن مېھمانلارنىڭ ھەممىسى كۈلۈشۈپ كەتتى. ھاكىم كەلگەن مېھمانلارنى بىر قۇر تونۇشتۇرۇپ چىققاندىن كېيىن ئۇلارنى تارتىنماي، ئازۇ ـ نىيەتلەردىن ئېلىپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. سورۇن بارغانسېرى جانلىنىپ، چاقچاق، ھەر خىل تېمىدىكى پاراڭلار قىزىشقا باشلىدى. پەقەت ئەزىزەملا چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ شۇك ئولتۇراتتى. ھاكىمنىڭ «مىجەزىڭىز يوقمۇ؟» دېگەن تۈيۈقسىز سوئالى ئۇنى ئېسىگە كەلتۈردى. ئۇ نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي ھودۇقۇپ قالدى. ھاكىم ئۇ رۇندۇقىنى ئەزىزەمنىڭ يېنىغىراق سۈرۈپ ئەكىلىپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ بىلەن خۇددى كونا تونۇشلاردەك مۇڭدىشىپ كەتتى، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى يوقلۇقى، 3 ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقانلىقى، ئايالىنىڭ ئۆزىدىن يۈز ئۆرۈپ باشقا ئەر بىلەن چەت ئەلگە قېچىپ كەتكەنلىكى قاتارلىقلارنى سۆزلەپ بەردى. ئەزىزەم ھاكىمنىڭ سۆزلىرىنى بېشىنى لىڭشىتىپ، مېيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ ئاڭلاپ ئولتۇردى. ھاكىمنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭدا ھاكىمغا نىسبەتەن بىر خىل ئىچ ئاغرىتىش تۇيغۇسى پەيدا بولدى. ئۇ كۆڭلىدە، بۇ خېلى ياخشى ئادەمكەن، لېكىن تۇرمۇشتا تەلىيى كەلمەپتۇ، دەپ ئويلىدى. ھاكىمنىڭ ئوچۇق ـ يورۇقلۇقى ۋە مۇلايىملىقى ئەزىزەمدە ياخشى تەسىر قالدۇردى. ھەتتا ھاكىمنىڭ مېڭىش ـ تۇرۇشى ۋە ئاۋازىمۇ ئۇنىڭغا ئىنتايىن يېقىملىق تۇيۇلدى. شۇڭا ئۇ ئۆزىنى بارغانسېرى ئەركىن ـ ئازادە ھېس قىلدى. ھاكىم پاتىغۇنىنى قويدى. مېھمانلار تاز ـ سائوينا شقا باشلىدى. ھاكىم ئەزىزەمنى تانسىغا تەكلىپ قىلدى. ئەزىزەم ئۆزىمۇ تەسەۋۋۇر قىلمىغان بىر خىل چاققانلىق بىلەن ئورنىدىن تۇردى.

ـ ئەزىزەم، تانسىنى بەك ياخشى

ئويناىدىكەنسىز جۇمۇ؟ — دېدى ھاكىم تانسا ئويناۋېتىپ.

— بەك ئاشۇرىۋەتتىڭىز، — دېدى ئەزىزەم بوش ئاۋازدا، ئارقىدىن ھاكىم غا قاراپ ئوماققىنە كۈلۈپ قويدى.

ئولتۇرۇش كېچە سائەت ئىككىدە ئاخىرلاشتى. مېھمانلار تارقاشتى. ئەزىزەم بىلەن گۈلشەننى ھاكىم ماشىنىسىدا ئاپىرىپ قويدى. ئەزىزەم شۇ كېچىسى پەقەت كىرپىك قاقمىدى. نېمە سەۋەبتىن شۇنداق بولغىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى...

ئەتىسى ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن ھاكىم ئەزىزەمنى كىنو كۆرۈپ كېلىشكە تەكلىپ قىلدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتى بارغانسېرى قويۇقلاشتى. بۇ خىل مۇناسىۋەت ئاخىرى توي قىلىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتتى.

ئەزىزەمنىڭ ئانىسى رەيھانەم بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قىزىغا نەسىھەت قىلدى: ياشلىقتا نادانلىق قىلىۋاتىسەن قىزىم، ئويلاپراق ئىش قىل، ئۇ كىشى سېنىڭ تەڭتۇشىڭمۇ ئەمەس، ھەممە ئىش ئۆز لايىقىدا بولغىنى ياخشى. بىراق ئەزىزەم بۇ گەپلەرگە پەرۋاسۇ قىلمىدى. ئەكسىچە، بۇ دېگەن تۆت كۈنلۈك ئالەم، بۇنچىلا قىلىپ مىڭ يىل ياشايىتتۇقمۇ!؟ ھاكىم مەندىن 20 ياش چوڭ بولسا نېمە بوپتۇ، دەرەخ قېرىغان بىلەن يىلتىزى قېرىمايدۇ، دېگەن گەپمۇ بارغۇ ئاپا، ئەگەر مەن ھاكىم بىلەن توي قىلسام، سەنمۇ ئوبدانراق كۈن كۆرىسەن، سىرتقا چىقساڭ ماشىنا، توي - تۆكۈنگە بارساڭ تۆرى ساڭا، ئولتۇرۇشۇڭ يورۇق ئازادە ئۆي. ھەممە ئادەم سېنى «ھاكىمنىڭ قېيىن ئانىسى» دەپ ھۆرمەتلىسە ياخشى ئەمەسمۇ، دەپ ئانىسىنى تېخىمۇ تېرىكتۈردى.

ئانا ئەزىزەمنىڭ بۇنچىلا تېز ئۆزگىرىپ كەتكىنىگە ھەيران قالدى.

— سەن بۇ گەپلەرنى قىلىشتىن ئۇيالمامسەن؟— دېدى ئۇ قىزىنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ، بىراق ئەزىزەم نىيىتىدىن قەتئىي يانمىدى. ئۇنىڭ قۇلىقىغا ھېچقانداق گەپ كىرمەيتتى. شۇ تاپتا ئۇ ئاجايىپ شېرىن چۈشلەرنى كۆرۈۋاتاتتى. ھاكىمنىڭ رەپىقىسى بولسام، راھەت تۇرمۇشتا ئۆتسەم، دېگەندىن باشقا ھېچنېمىنى ئويلىمايتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ ھاكىم بىلەن توي قىلدى. ئۇ ئۆزىنى دۇنيادا ئەڭ بەختلىك ھېسابلايتتى، ئېرىنىڭ ھەر قايسى جەھەتلەردىكى ئالاھىدىلىكىگە قايىل ئىدى. ئۇ ئېرىدىن پەخىرلىنەتتى، شۇنداقلا ئۆزىگە ھېچكىمنى تەڭ قىلمايتتى. ئۇ ئېرىنى بۇ دۇنيادا پەقەت باشلىق بولۇش ئۈچۈنلا يارالغان دەپ قارايتتى، ئېرىنىڭ مەنسىپىنىڭ تېخىمۇ ئۆسۈشىنى ئۈمىد قىلاتتى. بىراق ئەزىزەمنىڭ بۇ شېرىن چۈشلىرى گويا ئۇچار قۇشلارنىڭ پەيلىرى توزۇغاندەك تېزلا توزۇپ كەتتى...

ئەزىزەم ئادەتتى بويىچە ئىشتىن بۇرۇن قايتىپ كېلىپ تاماقنى تەييارلاپ قويۇپ، ھاكىمنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى، بىراق قېرىشقاندەك ھاكىم تېخىچە يوق ئىدى. ئەزىزەم دەسلەپتە، ئۇ بىرەر زىياپەتتە ئولتۇرۇپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدى. لېكىن ھاكىم تاڭ ئاتقۇچە قايتىپ كەلمىدى. ئەزىزەم تاماق ئۈستىلىگە بېشىنى قويغىنىچە

ئۇخلاپ قالدى. تۇيۇقسىز ئىشىك قاتتىق ئۇرۇلدى. ئەزىزەم چۆچۈپ ئويغىنىپ، كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىغىنىچە بىرىپ ئىشىكنى ئاچتى. ئىشىك ئالدىدا ھاكىمنىڭ كاتىپى بىلەن ئىككى ساقچى تۇراتتى. بۇنى كۆرگەن ئەزىزەمنىڭ پۇت ـ قولىدا جان قالمىدى. ئۇ ھېچنىمىنى ئاڭقىرالماي نېمە ئىش؟ دېگەندەك كاتىپقا قاردى. ئادەتتە ھاكىم ۋە ئەزىزەمنىڭ ئالدىدا كۆچۈكلىنىپ يۇرۇيدىغان كاتىپ سوغۇق ئاھاڭدا:

ـ ھاكىمدىن چاتاق چىقتى. بىز ئۆيىنى ئاختۇرۇش ئۈچۈن كەلدۇق. سەن ئۆيدىن چىقىپ تۇر! ـ دېدى. ئەزىزەمنىڭ بېشىغا بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيۇلغاندەك ئەندىكىپ كەتتى. پۇتۇن يەر ـ جاھان پىرقىراۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ، ئىشىككە يۆلىنىپ قالدى. ئۇ گويا قورقۇنچلۇق بىر چۈش كۆرۈۋاتقاندەك، ئويغىنىپ كەتسىلا، ھەممە ئىشلار ئەسلىدىكى ئىزىغا چۈشۈپ قالىدىغاندەك ھېس قىلاتتى. بىراق ئۇ ھازىر چۈش ئەمەس، بەلكى رەھىمسىز رېئاللىقنى كۆرۈۋاتاتتى. ئەزىزەمنىڭ كۆز ئالدىدىكى بۇ ئىشلارغا زادىلا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. ئەمما ھاكىم راستىنلا توختىتىپ قويۇلغاندى. ئۇنىڭ قانداق جىنايەت ئۆتكۈزگەنلىكىدىن ئەزىزەمنىڭ قىلچە خەۋىرى يوق ئىدى. ھاكىم شۇ پېتى ئۆيگە قايتىپ كېلەلمىدى.

ئاردىدىن يېرىم يىل ئۆتكەندە ھاكىمغا «يوشۇرۇنغان جاسۇس» دېگەن گۇناھ بىلەن مۇددەتسىز قاماق جازاسى بېرىلدى. ھاكىم تۇرمىگە مېڭىش ئالدىدا:

ـ ئەزىزەم، ماڭا ئىشىنىڭ، مەن ئۇنداق ئادەم ئەمەس، لېكىن ئۆزۈمنى ئاقلىيالمىغۇدەك ئىسپاتىم يوق. مەن ئىشىنىمەنكى، بىزنىڭ پارتىيىمىز ئادىل، مەن ھامىنى بىر كۈنى ئاقلىنىمەن. مەن مۇددەتسىز كېسىلدىم، كېيىنكى ئىشلارنى بىر نېمە دېيىش تەس، سىز تېخى ياش، ياشلىق گۈلىگىزنىڭ مەن ئۈچۈن خازان بولۇپ كېتىشىنى خالىمايمەن، ـ دېدى غەمكىن ھالدا. ئەزىزەم ئۇنىڭغا نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى.

ئەزىزەمنىڭ ئۇزۇن كىرپىكلىرى ئارىسىدىكى دائىم كۈلۈپ تۇرىدىغان ئاھۇ كۆزلىرىدىن ئەمدى كۈلكە ئورنىغا مۇڭ تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان. بولدى ئۇ ئانىسى رەيھانەمنى يېنىغا ئەكىلىۋالغاندى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇنىڭ كۈنلىرى تولىمۇ زېرىكىشلىك ئىچىدە ئۆتەتتى. قېرىشقاندەك ئۇنىڭ يۇرىكىگە تۇنجى مۇھەببەت ئۇرۇقىنى چاچقان قادىرنىڭ مۇشۇ ناھىيىگە خىزمەتكە كەلگەنلىكى ئۇنى تېخىمۇ ئۆكۈندۈرۈۋەتتى. ئۇ قادىر بىلەن يۈزمۇ يۈز ئۇچرىشىپ قېلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈردى.

بىر كۈنى ئۆيگە كەلمىگىلى ئۇزۇن بولغان دوستى گۈلشەن ئۇنىڭ ئۆيىدە پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئالدىراشچىلىقتا كېلەلمىگەنلىكىنى، بۇگۈن ئەزىزەمدىن ئالاھىدە ئەھۋال سوريغىلى ھەم مۇھىم بىر ئىش توغرۇلۇق مەسلىھەتلەشكىلى كەلگەنلىكىنى ئېيىتتى.

ـ دوستۇم ئەزىزەم، مەن سېنى ئۇيدان چۈشىنىمەن. ھازىر سېنىڭ ھالىڭ بەك يامان. قارا سېنى، بىرنەچچە ئاي ئىچىدە قۇرۇپ قاقشال بولۇپ

كېتىپسەن. هازىرغۇ ۋەزىيەت يامان ئەمەس، ناۋادا ۋەزىيەت كەسكىنلەشسە، سەنمۇ...

گۈلشەن سۆزىنى شۇ يەردە چورتلا توختاتتى. ئەزىزەمنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى.

— توختاپ قالدىڭغۇ؟ مەن نېمە بولغىدەكمەن؟— دېدى ئۇ ئەندىككەن هالدا.

— نېمە بولاتتىڭ، كىمنىڭ ئايالى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالما، ئەگەر سىياسەت بىر چىڭىيىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا سېنىمۇ بوش قويمايدۇ...

ئەزىزەمنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى سوغۇق تەر باستى. ئۇنىڭ تىلى گەپكىمۇ كەلمەي قالدى. پۇرسەت يېتىپ كەلگەنلىكىنى بىلگەن گۈلشەن مەقسەتكە كۆچتى:

— ئۇنچىۋالا قورقۇپمۇ كەتمە ئاداش، «جان بولسا جاهان، ئاش بولسا قازان» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، جانلا بولسا، ئامال تاپقىلى بولىدۇ. كۆكلۈم ساڭا بەك يېقىن بولغاچقا قېشىڭغا توغرا بىر مەسلىھەت بەرگىلى كەلدىم. مەيلى قوشۇل، مەيلى قوشۇلما، شەرت شۇكى، هېچكىمگە تىنمايسەن، بولمىسا دېمەيمەن!

ئەزىزەم هاڭ - تاڭ بولغىنىچە دوستىنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ قالدى.

— تېزرەك دېگىنە نېمە گەپ ئۇ، مەن هېچكىمگە تىنمايمەن،— دېدى ئۇ يالۋۇرغاندەك.

— دوستۇم ماڭا قارا، بىزنىڭ كۆرۈۋاتقان كۈنىمىز نېمە؟ كىمىشىمىز خادانى، يېيىشىمىز قارا ئاشلىق، مۇشۇمۇ تۇرمۇشمۇ!؟ خەقلەر تۇركۈملەپ تاغنىڭ ئۇ تەرىپىگە مېڭىۋاتىدۇ. بىزمۇ بۇ خۇدا ئۇرغان يەردىن كېتەيلى! قانات چىقىرىپ، ئەركىن دۇنيادا پەرۋاز قىلىپ ئۇچايلى! چەت ئەللەردىكى ئادەملەر سۇ ئورنىدا سۈت ئىچىدىكەن، نان ئورنىدا قورداق يەيدىكەن، كوچىغا چىقسا پىكاپ، ئۆيگە كىرسە لۆم - لۆم ئورۇندۇق. بىز تېخى ياش، هاياتنىڭ پەيزىنى سۈرۈش بىزگە ياراشمامدىكەن؟! ئاللامۇ «يارىتىشنى مەن ياراتتىم، يارالمىشىڭ ئۆزۈڭدىن» دەپتىكەن. دوستۇم، بىز تاغنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ كېتەيلى، مەن بىر قارارغا كېلىپ بولدۇم، سەنمۇ تېزدىن بىر قارارغا كەلگىن، ئەگەر بۇگۈندىن قالساڭ، ئۆمۈر بويى پۇشايمانىدا ئۆرتىنىسەن!

ئەزىزەم گۈلشەننىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، قۇلاقلىرىغا زادىلا ئىشەنمەي قالدى. ئۇ «مەن چۈش كۆرۈۋاتامدىم ياكى بۇ ئوڭۇمۇ؟» دەپ ئويلىدى ۋە ئەجەبلەنگەن هالدا:

— گۈلشەن، سېنىڭ دەۋاتقىنىڭ قەيەر ئۇ؟! — دەپ سوردى.

— هەي، ئەخمەق، شۇنىمۇ بىلمەيۋاتامسەن!؟ سېرىق چاچ، كۆك كۆزلەرنىڭ جەننىتىنى دەۋاتىمەن،— گۈلشەن سىرلىق قىلىپ كۈلۈپ قويدى.

ئەزىزەم جىددىيلىشىپ كەتتى:

— ياق، ياق، مەن ياشىنىپ قالغان ئانامنى تاشلاپ كېتەلمەيمەن. مەن كەتسەم ئانام قانداق قىلىدۇ،— دېدى ئۇ يىغلامسىراپ.

— سەن تازىمۇ دۆت ئىكەنسەن! هازىر ئاناڭنى ئويلايدىغان ۋاقىتمۇ؟!

ئۆزۈڭنى ئويلا، ئۆزۈڭنى! خوش، مەن كەتتىم. بۇگۈن كېچىچە ئوبدان ئويلان! ئەتە ئەتىگەندە جاۋابىڭنى كۈتۈۋەن!

گۈلشەن ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئەزىزەم شۇ كېچىسى زادىلا ئۇخلىيالمىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن گۈلشەن دەۋاتقان ئاشۇ «جەننەت» نىڭ تۈپراقلىرى كېپەك ئالتۇن، دەل ـ دەرەخلىرى چوكا ئالتۇن، تاغ تىزمىلىرى دۆۋە ـ دۆۋە ئالتۇن بولۇپ ئۆتۈشكە باشلىدى. ئويلىغانسېرى ئۇنىڭ ئاشۇ «جەننەت» كە بولغان ئىنتىلىشى كۈچەيمىشكە باشلىدى. ئاخىرى ئۇ ئاشۇ «جەننەت» كە كېتىش قارارىغا كەلدى. تاڭمۇ ئاتتى. ئۇ، بۇ گەپلەرنى ئانىسىغا دېيىشكە پېتىنالمىدى. چۈنكى ئانىسىنىڭ ئۇنى ئەيىبلىشى تۇرغان گەپ ئىدى. شۇڭا ئۇ ئانىسىنى «ئىدارىسىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە بىر ھەپتىلىك تۆۋەنگە چۈشۈپ تۇرمۇش ئۆگىنىپ كېلىدىغان بولدۇم» دەپ ئالداپ، يۈرىكىنى قاپتەك قىلىپ، شۇ كۈنى كېچىسى بۇ ئانا تۈپراقتىن گويا كۆچكەن يۇلتۇزدەك ئېزىتقۇ تۇمان ئىچىدە غايىب بولدى...

ئەزىزەم گۈلشەن ۋە باشقا ھەمراھلىرى بىلەن چىگىردىن ئۇ تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى. بىراق ئۇلارنى كۈتۈۋالغىنى «جەننەت» ئەمەس، بەلكى قاقاس چۆل، قوپال مۇئامىلە ۋە سوغۇق چىراي بولدى. دۇنيادا ئاق سۈت بەرگەن ئۇلۇغ ئانىغا ۋاپا قىلىمغان ئادەمنى ياقتۇرىدىغان ئىنسان بولامدۇ؟!

ئەزىزەمنىڭ شېرىن چۈشلىرى بەربات بولدى. ئۇ ئۆز ۋىجدانىنى يوقاتقانلىقىنى، ئازغانلىقىنى ھېس قىلدى. شۇندىن باشلاپ ئۇنىڭ كۆزىدىن ياش قۇرۇمىدى. گۈلشەنگە ئوخشاش ئۆزىنى دەريا ـ غا تاشلاپ ئۆلۈۋېلىشنىمۇ ئويلىدى. بىراق ھايات ئۇنىڭ ئۈچۈن قەدىرسىزمۇ ئەمەس ئىدى. ئۇ ھاياتنى سۆيەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ يەڭگىلىتەكلىك قىلىپ، قەدەمنى خاتا بېسىپ قويغانلىقىدىن قاتتىق ئۆكۈندى. ئۇ كۆڭلىگە «قاچان بولمىسۇن بىر ئامال قىلىپ ئۆز يۇرتۇمغا قايتىپ بارىمەن» دېگەن ئوينى پۈكتى.

يىللار، قايغۇ ـ ھەسرەتلەر ئۇنىڭ چىرايىغا سان ـ ساناقسىز قورۇقلارنى سوۋغا قىلدى، ئۇنىڭ چولپاندەك چاقناپ تۇرىدىغان بىر جۈپ كۆزى ئەمدى كۆلچەكتە تىنىپ قالغان سۈدەك جانسىز كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ قاپقارا سۈمبۈل چاچلىرى بىمەھەل ئاقىرىپ كەتتى. قىسقىسى، ئۇنىڭ گۈزەل ياشلىق باھارى يات يۇرتتا غازاڭ كەبى توزۇپ كەتتى. ئۇ ھەر كۈنى: «ئاھ، خۇدا، مەن بىر ئاجىز بەندەڭمەن، ماڭا رەھىم قىلغىن! ئۆز گۇناھىمنى ئۆز خەلقىم ئالدىدا يۇيۇشقا بۇيرۇغايسەن. ئۆزۈم بۇ ياقا يۇرتلاردا تىنەپ يۈرسەمۇ، روھىم بۇ يەرلەردە تىنەپ يۈرمىسۇن...» دەپ خۇداغا ئىلتىجا قىلاتتى.

قۇياش تۇرىنى سېخىيلىق بىلەن پۈتكۈل جاھانغا سېپىشكە باشلىدى. قۇياش نۇرىدا پۈتكۈل كائىنات تېخىمۇ جانلىنىپ كەتتى. پۈتكۈل زېمىن، جانلىقلار، دەرىيالار، تاغلار، دەل ـ دەرەخ، گۈل ـ گىياھلار شادلىقتا تولغان ئىدى. مانا مۇشۇ شادلىقتىن ئەزىزەمنۇ بەھرىمەن بولدى. ئۇنىڭ 25 يىلدىن بۇيانقى ئارزۇسى ئەڭ ئاخىرى ئەمەلگە ئاشتى... مانا بۇگۈن ئۇ ئۆز ئانا ۋەتىنىنىڭ يىللىق قوينىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ ۋەتەن تۇپرىقىنى قۇچاقلاپ تويماي سۆيەتتى، يۈزلىرىگە سۈرتەتتى، پۇرايىتتى...

ئاھ، ئانا تۇپراق! سەن نېمە دېگەن قەدىرلىك، يىللىق، بەڭىنى ئىپارغا ئوخشايسەن!

يۇرتداشلىرى ئۇنى ئىسسىق چىراي كۈتۈۋالدى. بىراق ئاشۇ يىللىق چىراي كىشىلەر ئارىسىدا ئۇنىڭ ئانىسى كۆرۈنمەيتتى. يۇرتداشلىرى ئەزىزەمگە ئانىـ

سىنىڭ ئۇنىڭ دەردىدە تولا يىغلاپ ئىڭكىكى كۆزىدىن ئايرىلىپ، 10 يىل ئىلگىرى ئالەمدىن ئۆتكەنلىكىنى، ھاكىمىنىڭمۇ بۇنىدىن 5 يىل ئىلگىرى ئاقلىنىپ تۇرمىدىن چىققانلىقىنى، لېكىن ئانىچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا تۇيۇقسىز ئالەمدىن ئۆتكەنلىكىنى بىر-بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. يۇرتداشلىرى ئۇنىڭغا يەنە ئانىسى قالدۇرۇپ كەتكەن بىر پارچە خەتنىمۇ تاپشۇرۇپ بەردى. كونۇبىرت كونىراپ، ئەتىراپى يىرتىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ ياشقا تولغان كۆزلىرى بىلەن خەتنى ئوقۇشقا باشلىدى: «جېنىم بالام ئەزىزەم، مەن سېنى شۇنچە ئەزىزلەپ باققان ئىدىم. بىراق ئۇمىدىمنى يەردە قويدۇڭ، سەن نادانلىق قىلدىڭ، پۇشايمانىمۇ قىلىۋاتىدىغانسەن! ھەر كۈنى چۈشۈمدە سېنى كۆرۈمەن، سېنىڭ ئاشۇ مىسكىن چىرايىڭنى كۆرگىنىمدە ئۆلۈپ كەتكەن ئاناڭغا يۈز كېلەلمەيسەن!».

ئەزىزەم خەتنى ئوقۇپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئۇنىڭ ئىككى كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلىپ ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى. ئۇ شىددەتلىك بوراندا قالغان يوپۇرماقتەك تىترەپ كەتتى ۋە «ئانا» دەپ ۋارقىرىغىنىچە ھوشىدىن كەتتى.

ئۇنىڭ يات يۇرتلاردا زەئىپلىشىپ كەتكەن گەۋدىسى كۆز ئالدىدا يۈز بېرىۋاتقان بۇ ئىشلارغا زادىلا بەرداشلىق بېرەلمەي قالدى. بىر ھازادىن كېيىن ئۇ ئېسىگە كەلدى. ئۇ ئۆز-ئۆزىگە: «ھەي، ئەزىزەم! شېرىن چۈشىنىڭ قەلەندەرى بولغۇچە، بەختلىك ھاياتنىڭ ئىجاتكارى بولساڭچۇ؟ ئاھ نادانلىق» دەپ پىچىرلىدى.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

(بېشى 144 - بەتتە)

ئەمما «ھايات كومېدىيىسى» دىكى «مەن» چۇ؟ ئۇ رېئال تۇرمۇشىمىزدا مەلۇم ئاساسقا ئىگە بولسىمۇ، ئۇ تەرەپ ئېچىپ بېرىلمىگەن. ئەدەبىي ئىجادىيەتتە چەت ئەل يازغۇچىلىرىنىڭ ئۇسلۇبىغا تەقلىد قىلىپ يېڭىچە ئەسەر يازىتىش ياخشى ئىش، ئەمما ئۇ نوقۇل ھالدىكى يېڭىلىق يازىتىش بولماستىن، بەلكى ئۆزىمىزگە پايدىلىق بولغان، ئۆزىمىزنىڭ رېئال تۇرمۇشىنى چوڭقۇر ئەكىس ئەتتۈرۈپ بېرەلەيدىغان يېڭىلىق يازىتىش بولۇشى كېرەك. ئەدەبىي ئەسەرنى ساتىرىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە قىلىش بولمىغۇر خاراكتېرنىڭ ماھىيەتلىك تەرەپلىرىنى ھەجۋىي قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. بولمىسا، ئۇ شەكلەن ساتىرا بولۇپ قالىدۇ. «ھايات كومېدىيىسى» شۇنداق شەكلەن ساتىرا بولۇپ قالغان.

«ھايات كومېدىيىسى» دە كۆزگە چېلىقىدىغان روشەن بىر ئامىل ئەسەردە تەتۇر تەپەككۇر قىلىش ئۇسۇلى قوللىنىلغان. ئۇ ئۇسۇل ئىپادىلەش جەھەتتىكى بىر يېڭىلىق ھېسابلىنىدۇ. «مەن» نىڭ ئۆز ئوغلى ئۆلگەندىن كېيىن «قاتىل مەن!...» دېيىشى، ئايالى قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئايالىنىڭمۇ «مەن قاتىل!...» دېيىشى يۇقىرىدىكى نۇقتىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

ئومۇمەن ئالغاندا، بۇ ئەسەردە يۇقىرىقىدەك سەۋەنلىكلەر كۆرۈلگەن. بىز ئاپتورنىڭ تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈپ كىتابخانىلارنى سۈيۈندۈرەلەيدىغان ياخشى ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىشىغا تىلەكداشىمىز.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

ھامۇت زايىت

كۆمۈش تەردە گۆھەر ئىستىقبال

1

زەڭگەر ئاسمان شىشىدەك سۈزۈك،
ئوت پۈركۈيدۇ ئوت شارى يەرگە.
نېفىت ۋە گاز پۈرايدۇ كەڭ چۆل،
كەلىكتىمەن چۆمۈلۈپ تەرگە.

ئەتراپىمدا — يېقىن - يىراقتا،
قەد كۆتۈرگەن سانسىز ۋىشكىلار.
سالام! دەيمەن، قالار ئۈزىتىپ
ئۆز يولۇمدا مېنى ئىشچىلار.

كۆز ئوڭۇمدا بىر ئۇيغۇر ئىشچى،
(مەن ھېلىلا قىلغان زىيارەت)
كەچمىشىدىن، قىلغان سۆزىدىن،
ۋۇجۇدۇمدا ئوتلۇق ھارارەت.

خىياللىرىم يىللارنى ئاتلاپ
كەڭ چۆللەردە قىلماقتا پەرۋاز.
ئوقۇماقتا ئىشىدىن داستان
كۆز ئالدىمدا بىر قەيسەر ئوبراز...

2

مىس قالپاقلىق بۇرۇلچىك يىگىت
كۆردى بۇندا جاپالىق قىسمەت.

يالتايىمدى ئەقىدىسىدىن،
باغلاپ چۆلگە چوڭقۇر مۇھەببەت.

ئەجدادلىرى ئۆتكەن ئۇنىڭكى،
يولباشچىسى بولۇپ كارۋاننىڭ.
«گۆر ئازابى» كۆرۈپ ياشىغان،
خۇۋلۇقىنى كۆرمەي جاھاننىڭ.

كەلگەن چاغدا يىگىت بۇ يەرگە،
خەت تارتىشقان تېخى بۇرۇتى.
ئايرىلىشقا قىيماي ئۇزاتقان،
قېرى ئانا ۋە تۇغۇلغان يۇرتى.

ئىشلىدى ئۇ بۇندا جاپالىق،
تومۇزلاردا دەشت - چۆلنى كېزىپ.
يىراق يۇرتتا قالغان يارىمۇ
ئۇچ يىلغىچە، تۇردى خەت يېزىپ.

يىللار ئۆتتى...
جاپالىق ئەجرى
مېۋە بەردى، چۆلدىن ماي ئالدى.
ھۆرمەت نامى — «ئەخمەت بۇرۇلچىك»
تارىم بويلاپ كەڭرى تارقالدى...

3

يەتكەن بارمۇ ئارمانغا تولۇق،
نېمىدېگەن رەھىمسىز ھايات؟

بارالمىدى جىددىي ئىش بىلەن،
بولغىنىدا ئانىسى ۋاپات.

بىرلا كۆرۈپ بۇ «دوزاخ چۆل» نى،
ئۇنىمىدى كېلىشكە يارى.
ئايرىلىشتى، ئالماشتى قىشقا،
مۇھەببەتنىڭ يىللىق باھارى.

ئۇزۇنغىچە ياشىدى بويتاق،
باستى كەچتە ئۇنى يالغۇزلۇق.
ئايمۇ ئىكەن تەنھا ۋە غېرىب،
بولىسىمۇ ھەم ئاسمان يۇلتۇزلۇق.

كۆرمىدى ئۇ چوڭ شەھەرلەرنى،
باغ سەيلىسى بولمىدى نېسىپ.
گۈزەللەرمۇ كەلمىدى بۇندا،
چېكىسىگە قىزىلگۈل قىسىپ.

نەچچە يىللاپ ئاڭلاپ باقمىدى
خوراز، گۈدۈك سادالىرىنى.
ناخشىسىنى لېۋەن ئارتىستىنىڭ
ۋە بۇلبۇلنىڭ ناۋالىرىنى.

چەكسىز ئۇيۇق، سۈكۈتكە پاتقان،
چۆل - جەزىرە بولدى يۈرگىنى.
يۇلغۇن - يانتاق، كېپىلە - كەسلەنچۈك،
بولدى بۇندا دائىم كۆرگىنى.

تېتىمىدى چوڭ سارايلارنىڭ
تاتام - شاراب لەززەتلىرىنى.
ئاڭلىمىدى دۇست - يارانلارنىڭ
كۈلكە - چاقچاق، سۆھبەتلىرىنى.

يۇرتىدىكى تۇغقانلار بىلەن،
ھېيت - ئايەمدە بولالمىدى جەم.

ئۇنتۇپ كەتتى يەكشەنبىلەرنى،
ئالمىدى ئۇ بايرامىمۇ دەم.

يەپ باقمىدى ياز ۋە كۈزدىمۇ
تاتلىق ئانار، قوغۇننى پىچىپ.
گاھى ئاغرىپ يېتىپ قالدى ئۇ،
مايلىق، تۇزلۇق شور سۈنى ئىچىپ.

ئىشلىدى ئۇ تونۇردەك چۆلدە،
گرادۇسى قىرىق بەش - ئەللىك.
قۇم ئاستىدا قالدى نەچچە رەت،
بۇندا بوران ئەمەس يۈگەنلىك...

ئېيتماق ئۈڭاي بۇلارنى ئەمما،
بەرمەك قىيىن ئاڭا بەرداشلىق.
ئويلاپ قالدىم بۇرۇلچىك يىگىت،
ئىكەن شۇنچە قەيسەر، چىداشلىق!

يەڭدى جىمى مۇشەققەتنى ئۇ،
ئەل ئىشىغا بولۇپ پەرۋانە.
پاتمايدىكەن ئۇمىدسىزلىككە
بولسا ئىنسان غەيۇر، مەردانە...

4

ئۇ ھۇرمەتلىك تۆھپىكار بۇگۈن،
تاپتى، ئىشى، ياشلىقى كامال.
بەخت، شادلىق قۇچتى تۇرمۇشى،
جۈپتى ئۇنىڭ بىر ساھىبجامال.

زىيارەتتە دېدى ئۇ ماڭا:
مېنىڭدەكلەر تولا بۇ يەردە.
ئالالايدۇ دەشت - چۆلدىن گۈھەر،
چىدام، غەيرەت بولسىلا ئەردە.

كۆپ ئىشلارنى كەچۈردۇم باشتىن،
قۇياش، تارىم بۇنىڭغا گۇۋاھ.

Altunay

پۇكۇپ دىلغا يۇكسەك ئىپتىقاد،
تەر تۆككەنگە ئىستىقبال ھەمراھ...

1991 ـ يىل، سېنتەبىر، كورلا ـ بۇگۇر.

كۇچا قىزى ـ سەنئەت پەرىسى

قەدىمىي دەۋردە كۆپ ئۇلۇغ شائىر،
بېغىشلاپ يېزىپتۇ ساڭا قەسىدە.
پەرىشتەم، يۇرتۇڭدا مېھمانىمەن ھازىر،
قەلبىمدە ئوت يالقۇن سۆيگۈ ـ ئەقىدە.
بولسامدىم لۇتپىدەك نەزمىگە ماھىر،
يازاتتىم شاھ داستان ئۆزۈڭ ھەققىدە.

ئەقىل گۈزەللىك جىسمىڭگە ھەمراھ،
بىر ئېسىل رىۋايەت ئايانداۋۇر ماڭا:
ئون قىلىپ لەتاپەت ـ ھۆسنىنى ئىلاھ،
بەرگەنىمىش بۇنىڭدىن تۇققۇزنى ساڭا.
ماڭىمدىن ياراتمىش بەدىنىڭنى، ۋاھ!
قۇياش يۈز، ئاتەش كۆز شاھىدتۇر ئاڭا.

ياشىغان تۈپرىقىڭ گۈلزار، باغ ـ بوستان،
قىسمىتىڭ قۇت ـ ئامەت، سەن جەننەت قىزى.
ھەر ياقتا ساز، ئۇسسۇل، مۇقام ۋە داستان،
خۇشاللىق ساڭا يار، كۆڭلى سەنئەت قىزى.
شوخ كۆسەن بەزمىسى، بارچىگە ئايان،
سەن ۋەتەن ـ دۇنيادا شان ـ ھۆرمەت قىزى.

ئۇچراتتىم قەدىمىي سۈرەتلىرىڭنى
قۇمتۇرا، قىز قالغان مىڭ ئۆيلىرىدە.
ئاڭلىدىم تەرىپىڭ ـ سۈپەتلىرىڭنى،
سۇجۇپىنىڭ ـ بەربابى ـ شوخ كۆيلىرىدە.
چۈشەندىم ئاجايىپ قىسمەتلىرىڭنى،
سۇ باشى قەلئەسى ـ سۇ بويلىرىدا.

بىكارغا كەلمىگەن ئىكەنغۇ پەرھاد،
ماچىندىن قېشىڭغا، يۇرتۇڭ كۇچاغا.
رىغبىتىڭ ئاشقىنى مەشۇق پەرىزات،
باشلىغان مەردلىككە ـ «مىڭ ئۆي» قازارغا.
بولمىسا شۇ تۆھپە، شائىرغا ھەيھات،
يوق ئىدى ھېچ ئىمكان داستان يازارغا.

ئايلاندىم يۇرتۇڭنى زوقتا مۇپەسسەل،
ھەر ياقتا گۈللىنىش، ئاۋاتلىق ئىزى.
ھەقلىتسەن ئالەمچە غۇرۇرغا، گۈزەل،
بۇ ئېسىل دىيارىڭ نېپىت دېگىزى.
بوردۇاي، دولتىلار ياڭرىتار غەزەل، ـ
سەن ـ بايلىق، قۇت، سەنئەت، نېپىتلىك قىزى.

مەن سېنى ئۇچراتتىم ھەممىلا يەردە،
ۋىشكىدا، ئېتىزدا سەھنە ئۈستىدە.
زەر باسقان دوپپاڭنى كۆرسە ئەگەردە،
خىجىللىق بەرق ئۇرار گۈلنىڭ ھۆسنىدە.
سەندىكى ماھارەت، پاك ھالال تەردە
مۆجىزە، گۈزەللىك يۇرتۇڭ كۆكسىدە.

قىزىقىپ يۇرتۇڭغا، سەنئەت، ھۈنەرگە،
ئۇزۇلمەي كېلىركەن بۇندا چەت ئەللىك.
«مىڭ ئۆي» دە، قەدىم ۋە يېڭى شەھەردە
ئايلىنىپ تاپاركەن كۆڭلى خۇرسەنلىك.
ئوخشىتىپ قولۇڭنى ئالتۇن ـ گۆھەرگە،
دەيدىكەن: دانىشمەن ئىكەن كۆسەنلىك!

بىر كەچتە...
قەلبىمنى، سالدىڭ لەرزىگە،
سېھىرلىك ئۇسسۇلدا ئايتىللا كەبى.
شان ـ ئالقىش، گۈل ياغدى ساڭا، سەھنىگە،
جامالىڭ پەرىدەك گۈزەل پاك، سەبىي.
چۈمۈلدۇم ئۆمۈرلۈك بەخت پەيزىگە،
شۇ ئاخشام ئېسىمدىن چىقماس ئەبەدىي.

ئەي كۆچا گـۆزىلى، ھۇنەر، سەنئەتتە
قايىل ۋە مەھلىيا قىلدىڭ سەن مېنى.
ئاقاركەن جىسمىڭدا ئەسلى سۈپەتتە،
ئەجدادىنىڭ، نىساخان ئانىنىڭ قېنى.
رۇخسەت قىل، سەنئەتكە، پاك مۇھەببەتكە
مۇئەككەل پەرىشتە، ئاتايمەن سېنى...

1991 - يىل، 14 - سېنتەبىر، كۇچا.

شائىر، تۆھپە، گۈل

— مەرھۇم لى جىنىڭ ئايالىغا

كۆرمىگەن بولسامۇ لى جىنىـ پەقەت،
ھۇرمىتىم شائىرغا يۈكسەك ئەزەلدىن.
قەلبىمدە ئويغانغان چوڭقۇر مۇھەببەت،
يۈيمىننى كۆيلىگەن داستان - غەزەلدىن.

كەلدىڭىز سىز بولۇپ مەرھۇمغا ھەغدا،
مەن بىلەن تارىمغا — نېفىت چۆلىگە.
كورلىـغا، كۇچاغا... سىز بارغان چاغدا،
قوينىڭىز تولدى شان ھۇرمەت گۈلىگە.

بۇ گۈللەر شائىرغا ئالمي مۇكاپات،
بۇ سىزگە تەسەللى، ئىززەت - ئېھتىرام.
قەلبىمدە نېفىتلىك، قەلـبىمدە ئىلھام،
ئاھ، لى جى كۆرۈندى كۆزۈمگە ھايات!

ئۇ كېزىپ يۈيمىننى يازغان كۆپ شېئىر،
نېفىتچى ئىشچى ۋە رەھبەر ھەققىدە.
يالقۇنلۇق شۇ ناخشا، شۇ ئاتەش مېھىر
قوزغىغان شائىرغا ئەلدە ئەقىدە.

قالغاندا ئۇ تۆھمەت بوران - جۇتىدا،
ئىشچىلار جان تىكىپ قوغدىغان ئاسراپ.
يىللىتىپ ئايازنى يۈرەك ئوتىدا،
شائىرغا بولۇشقان سايىۋەن - ئاپتاپ.

ئايال ھەم ئوغلىدىن ئېلىشقان خەۋەر،
بۇ پانىي دۇنيادىن كەتكەندە شائىر.
يۈيمىنلىك يۈرىكى گۈزەل شۇ قەدەر،
ئۇ ۋاپا، ۋىجدانغا، مەردلىككە قادىر.
ئويلىدىم: شائىرنى بارچە ئاقىل خەلق
سۆيىدۇ نېفىتچى ئىشچىلار كەبى.
قىلالماس رەشىك - تۆھمەت توپانلىرى غەرق
ياشايدۇ تۆھپىسى ئۆلمەي ئەبەدىي...

1991 - يىل، 14 - سېنتەبىر، كۇچا.

تارىم — گۆھەر ماكانى

ئاستىمدا شاش تۇلپار، ئۈستۈمدە قۇياش
كېزىمەن بىپايان تارىم چۆلىنى.
بارخانلار، تۈزلەڭلەر ئۇپۇققا تۇتاش،
يەر ماڭا سۇنماقتا يۇلغۇن گۈلىنى.
ئوڭ قولۇم كۆكسۈمدە، دېدىم: ئەسسالام،
قوبۇل قىل ئوغلۇڭنى ئەي تارىم ئانام!

يېڭىدىن ياسالغان ئاسفالـت كەڭ يول
بۇ چۆلنى شەھەرگە قىلىپتۇ يېقىن.
ئىشچىلار، ئۇشكىلار پۇلاڭلىتار قول،
مەرھابا، دېگەندەك، قەلبىمدە چېقىن.
مەردلەرچە يېقىنلاپ، دېدىم: ئەسسالام،
بىلدۇردۇم ئۇلارغا ئىززەت - ئېھتىرام.

ئۇچرىدى ساناقسىز ياشانغان توغراق،
ئۇ تىرىك شاھىدى قەدىم زامانىنىڭ.
بېشىدا چېقىلغان كۆرمىگلاپ چاقماق،
ھەر ياقتا ئىزناسى يانغىن - گۈلخانىنىڭ.
توغراققا ئېگىلىپ، دېدىم: ئەسسالام،
ئۇ دېدى: ئەجدادتىن ئەۋلادقا سالام!

تورغايلار قېشىمدىن ئۆتتى چۈۋ ـ چۈۋلاپ،
تەسەۋۋۇر كۆزۈمدە ئەجەپ مەنزىرە.
كارۋانلار كەلمەكتە بارخاننى بويلاپ،
ئاھ، يۈتتى ئۇلارنى بوران، جەزىرە.
كارۋانلار روھىغا دېدىم: ئەسسالام،
دېيىشتى: ئۇ قىسمەت يات ساڭا تامام.

ئاسماندەك بىپايان تاريم ئېتىكى،
يېشىللىق ئىلكىدە، خىلمۇخىل گىياھ.
شېھىتلەر قېنىدەك يۇلغۇن چېچىكى
چۆلدىكى ھاياتلىق، ئۇزلۇققا گۇۋاھ.
مەن دېدىم: ئەي قەيسەر سىيما، ئەسسالام،
ئۇ دېدى: تاريم بار، ھاياتلىق داۋام...

ئويلايمەن، بۇگۈنگە كەلگىچە، بۇ چۆل
تۇمەنلىك يىللارنى ئۆتكۈزدى باشتىن.
گاھ ياتتى سۇكۇتتە، گاھ چاپتى دۇلدۇل،
پۈتۈلدى قامۇسى مىھنەت، قان ياشتىن.
مەن دېدىم: ياشانغان دىيار، ئەسسالام!
ئۇ دېدى: نەۋقىران ـ سەبىي مەن مۇدام.

كېلىمەن بۇ يولدا چاپتۇرۇپ تۇلپار،
نەچچە رەت چىقتى ۋە پاتتى ئاي ـ قۇياش.
بىلىمدىم، چۆللۈكنىڭ چېكى يوقمۇ ـ بار؟
ئەتكىنى ئەتكەن ئۇ ئۇپۇقنى باغاش.
مەن دېدىم: ئەي قاقاس تۇپراق، ئەسسالام،
ئۇ دېدى: ماڭا خاس، بايلىق كانى، نام.

كېلىمەن، ئويغانغان زېمىن غەيلىتتىن،
ھەر ياقتا ئادەم ۋە بۇرغا ناۋاسى.
زامانغا خاس ئەقىل، بىلىم، غەيرەتتىن
ئېچىلغان تىلسىمات ـ نېفىت دۇنياسى.
مەن دېدىم: ئەي گۆھەر زېمىن، ئەسسالام،
يەر دېدى: بايلىقىم ساڭا خاس تامام.

ئويلىدىم بۇ سۆزدە بەك تىرەن مەنە،
دىيارىم دۇر، گۆھەر، زەر نېفىتكە كان.
خەلقىم مەرد، ئەمگەكچان، ئىجادكار، دانا،
باقماقتا زوقىمەنلىك، ئۇمىدتە جاھان.
مەن دېدىم: ئوغلۇڭمەن سېخىي يەر ـ ئانام،
ئۇ دېدى: كېلىچەك بەرمەكتە سالام!

بەك ئۇزاق يول باستىم، تۇتتى تەشنالىق،
كۆزلىرىم ئالۋۇندا، ھاۋا ئوت ـ يالقۇن.
ئېخ مانا ئالدىمدا تولۇپ سۇغا لىق،
ئاقماقتا شوخ تاريم كۆتۈرۈپ دولقۇن.
مەن دېدىم: ئەي ئانا دەريا، ئەسسالام،
ئۇ دېدى: قەدىمىڭ مۇبارەك بالام.

ئەجرىمدىن گۈزەللىك بەخش ئەتمەك بولۇپ،
دەرياغا قوشۇلۇپ چۆللەرگە ئاقتىم.
ۋۇجۇدۇم جۇرئەتكە، ئىشەنچكە تولۇپ،
تەپەككۇر كۆزىدە ئىقبالغا باقتىم.
مەن دېدىم: ئانىجان ـ پەدەر ئەسسالام،
ئەتكى نېفىتلىك شەھەر ئەسسالام!

1991 ـ يىل، سېنتەبىر، تاريم چۆلى.

ئۇنتۇلمايمەن سېنى چۆل قىزى

كۆرگەنىدىم ئۇنى كۈندۈزى
كەڭ دالىدا چارلاش ئىشىدا.
كەچتە مېنى ئاشۇ چۆل قىزى
قايىل قىلدى ئۇسسۇل، ناخشىدا.
ئۇچراشتۇردى بىزلەرنى تانسا،
ماگىما ئىكەن بۇ يۈرەك يانسا.

زەپ چىرايلىق گۈزەلنىڭ ئىسمى،
ئۆزىگە ماس ئالتۇنگۈل ئۇنىڭ.
چىرايى ئاي، ئوت ـ يالقۇن جىسمى،
ناخشىسىدىن لال بۇلبۇل ئۇنىڭ.
قىز ئۇزلۇقتا شۇنداق بولامدۇ؟
ئانىلارمۇ ئاينى تۇغامدۇ؟

پۇتتۇرۇپ ئۇ داشۇنى ئەلا،
چوڭ شەھەردىن كەلگەن بۇ يەرگە.
بولۇپ نىغمت كەسپىگە شەيدا،
چۆللەر كەزگەن چۆمۈلۈپ تەرگە.
ئورۇن ئىلىپ بۇگۇن ئۇ تۇردىن،
كۆكرىكىگە تاقىغان ئوردىن.

ۋۇجۇددىدا كۆردۈم قۇياشنى،
دۇچ كەلگەندەك بولدۇم چاقماققا.
سۇۋغا قىلسام ئالقىش، ماختاشنى،
ئايلاندۇردى كۈلكە ـ چاقچاققا.
زىبا قەددى ئوخشايدۇ گۈلگە،
لەۋلىرىدىن كەتمەيدۇ كۈلكە.

پەرىزاتلار ھەيران قالغۇدەك
گۈل ھۆسنىگە ئوماقلىقى جۇپ.
يىگىتلەرنى ئەسىر قىلغۇدەك
نىگاھى خوپ، كەرەشمىسى خوپ.
شەھلا كۆزى چىقىن چاقىدۇ،
تەبەسسۇمى ئوتنى ياقىدۇ.

قىز قولىدا تىترەر مىكرافون،
ئوقۇماقتا لىرىك، شوخ ناخشا.
ياشلىق ھېسلار كۆتۈردى دولقۇن،
كۆز ئالدىمدا نىگار ۋە باغچا.
ئاھ، نېمانچە گۈزەلسەن ياشلىق،
سەندە يالقۇن، مۇھەببەت، شادلىق.

كانـاي، رويال، دۇمباقلار تەڭكەش،
جاراڭلىدى «سېنى ئەسلەيمەن»*
ھاياجىنىم مىسالى ئۆركەش،
تىپچەكلىمەكتە يۈرەك، بەس، دەيمەن.
ۋۇجۇدۇمغا ئوتلۇق ھېس تاراب،
مەست بولدۇممۇ ئىچمەستىن شاراب.

باشلاندى شوخ ئۇسسۇل پەدىسى،
جۈپلەر خۇشال چۈشتى مەيدانغا.
تارتتى مېنى سەنئەت پەرىسى،
تولدۇم شادلىق، زوق، ھاياجانغا.
ئوينار خەنزۇ، قازاق ھەم موڭغۇل،
مەشرەپ قىزىپ يايرىدى كۆڭۈل.

ئۆز ئۆيۈمدەك بىلىندى يىللىق،
چېدىر سىرتى بولسىمۇ كەڭ چۆل.
يۈرىكىم شاد يايرىغان بېلىق،
ئۇسسۇلدا جۇپ ماڭا ئالتۇنگۈل.
قىز چېھرىدە مېھىر ـ ئامانلىق،
دوستلاشتۇردى بىزنى ئىناقلىق.

قايىل بولدۇم، ئىكەن چۆل قىزى
ئىشتا قەيسەر، سەنئەتتە ماھىر.
نىغمىلىكتە داستان ئىش ئىزى،
يىزىشىپتۇ ئۇنى كۆپ شائىر.
شۇنداق بولسا ئەگەر سۆيگىنىڭ،
زايا كەتمەس ئاڭا كۆيگىنىڭ.

ئىخ، ئالتۇنگۈل، نىغمىچى گۈزەل،
مەنۇن قىلدىڭ بارچىنى، مېنى.
بىغىشلىدىم شەنىگە غەزەل،
پاك، سەممىي دوست بىلگەچ سېنى.
ئايرىلىشقا قىيماي خۇش دەيمەن،
ئەدە بولسام، سېنى ئەسلەيمەن...

1991 - يىل، 15 - سېنتەبىر.

يۇلغۇن، يانتاق — چۆلدىكى قارىغاي

كېلىمەن قۇملۇقتا، ئەتراپ ـ ئوت تونۇر،
لېۋىمدە تەشنالىق، كۆزدە قىزىللىق.

* شۇ نامىلىق ناخشا.

بىردىنلا قوزغالدى ھاياجان، غۇرۇر،
نامايان ئالدىمدا چەكسىز يېشىللىق.

تەلپۈندۈم ئاننى كۆرگەن بۇۋاقتەك،
يېشىللىق مۇھەببەت، يېشىللىق ياشلىق.
جۇش ئۇردى ئىلھامىم خۇددى بۇلاقتەك،
ھاياتقا بار ئىكەن چۆلدە ئوخشاشلىق.

بىلمىدۇ دەشتلەردە يول يۇرگەن ئىنسان،
بۇنىڭكى يېشىللىق ئەلا گۆھەردىن.
نە دەريا، نە سۇ يوق... ساپلا قۇم-بارخان،
ئويلايمەن مۆجىزە كەلگەن قەيەردىن؟

سوئاللار بېشىمدا چاقتى ئوت - چاقماق،
تۇلپاردىن چۈشتۈم- دە، كەزدىم چۆللۈكنى.
نە چۆللۈك، پىداكار يۇلغۇن ۋە يانتاق
ئېتىپتۇ بۇ يەردە بەرپا گۈللۈكنى.

كۆك يېشىل ياپراقلار، ئاق، ھال رەڭ چېچەك
كۆزۈمنى چاقنىتىپ، قىلىدۇ جۇلا.
چېچەكلەر ئۈستىدە ئوينار كېپىنەك،
مىسالى كەڭ باغچە بىپايان دالا.

تەشنالىق ئۇنتۇلۇپ يايرىدى يۈرەك،
ئۆيۈمدە بەھۇزۇر سىنچاي ئىچكەندەك.
كۆرۈندى كۆزۈمگە رەڭمۇ رەڭ چېچەك،
يۇلتۇزلار ئاسماندىن يەرگە چۈشكەندەك.

خىسلەتلىك يۇلغۇن ۋە يانتاققا قاراپ،
شېئىرىي تۈيغۇلار كۆتۈردى قىيان.
ئەرزىيدۇ «چۆلدىكى قارىغاي» ئاتاپ،
مەدھىيە ئوقۇسا ئۇلارغا جاھان.

ھېكمەت بار ئۆزگىچە يۇلغۇن، يانتاقتا،
ئۆسىدۇ قىزىق قۇم، تاشلارنى يېرىپ.
كەڭ تىرەن يىلتىزى ئانا تۇپراقتا،
ياشايدۇ ھەممىگە بەرداشلىق بېرىپ.

جاپالىق قىسمەتتە ئۆتىدۇ كۈنى:
گاھ يۇلۇپ كەتمەكچى بولىدۇ بوران.
قىينايدۇ تومۇزدا تەشنالىق ئۇنى،
قۇم كۆچۈپ، ئۈستىنى باسىدۇ بارخان.

مەردانە، تىك تۇرۇپ قورقماستىن ئەسلا
تاقابىل تۇرىدۇ كۆچكۈن، بورانغا.
نەپ، شۇھرەت، ماختاشتىن بولۇپ مۇستەسنا،
گۈزەللىك بېرىدۇ قاقاس ماكانغا.

ياشىغان زېمىنغا، گۈزەل ماكانغا
چېگىلگەن ئۇلارنىڭ سۆيگۈ رىشتىسى.
چۆلدىكى قارىغاي — يانتاق- يۇلغۇنغا،
ئوخشايدۇ پىداكار نېغىت ئىشچىسى...

1991 - يىل، سېنتەبىر

ئالماشقان قىسمەت

ئويلايمەن، كاللامدا جىق سوراق،
سوئالدا گاھ شادلىق، گاھى مۇڭ.
بۇ پەلەك ئادەمدەك بىتۇراق،
گاھ تەتۇر چۆگىلەر، گاھى ئوڭ.

بىز بۇرۇن ئەركىسىز ۋە نامرات،
چەت ئەللىك ئىلمايىتتى كۆزىگە.
ئېتىپ پۇل، ھوقۇقنى قوش ھىسىات،
خىزمەتكار قىلاتتى ئۆزىگە.

بۇگۈنچۇ، ئۆزگەردى ئۇ قىسمەت،
بولدۇق بىز ھەقىقىي خوجايىن.
بىزدە ئەرك، ھوقۇق، پۇل، كۈچ - قۇدرەت،
گۈللىدى ئەل - ۋەتەن كۈنسايىن.

بىزنىڭكى شەھەر، چۆل، تاغ - سايىلىق،
مەدەنىي مىراس ھەم نېغىت - گاز.
بىزنىڭكى تۈگىمەس زەر - بايلىق،
بىزنىڭكى كېلىچەك، قۇت، پەرۋاز.

Altun9

چەت ئەللىك تېخنىك ۋە ئىنژېنېر،
بىز ئۈچۈن قىلماقتا خىزمەتنى.
تارىمدا پاكىتلار يەشتى سىر،
باي، كۈچلۈك خەلق تاپار ئىززەتنى...

1991 - يىل، سېنتەبىر

ئاقىللار يۈرت، مىللەت ئايرىماس

— جۇڭگو يازغۇچى - سەنئەتكارلار زىيارەت ئۆمىكىدىكىلەرگە بېغىشلاپ

ئىجادكارلار ئاجايىپ ئىنسان،
يوق تارتىنىش، مەنسەپ جازىسى.
قىلدى بىزنى يېقىن دوست - تۇغقان
زىيارەتتە نېمىت بازىسى.
كەڭ تارىمنى ئايلاندۇق بىللە،
ئەستىن چىقماس كۆڭۈللۈك كۈنلەر.

بىرى ئاق چاچ مەشھۇر يازغۇچى،
بىرى شەرقتە داڭلىق مۇزىكانت.
بىرى نەپىس رەسىم سىزغۇچى،
ھەممىسىلا تۆھپىكار تالانت.
سۆز - ھەرىكەتتە يىللىق، ۋاپالىق،
ئىشلەيدىكەن قاتتىق، جاپالىق.

بار پېشقەدەم ئايال ئىجادكار،
رەپىقىسى مەرھۇم لى جىنىڭ.
شاھىدلىرى جەڭچى ئىسيانكار
ماۋدۇن سۆككەن زۇلمەت كېچىنىڭ.
مەن ئۇلارغا بىلدۇردۇم ھۇرمەت،
بەردى ماڭا ئىلھام ۋە رىغبەت.

ئۇلار يۈرتى بېيجىڭ ۋە كۆكخوت...
يالغۇز مېنىڭ چېگرا يۈرت خوتەن.
يولىمىزدا بىرلىك، ئىشتا قۇت،
بىردۇر بىزنىڭ قۇياش ھەم ۋەتەن.
دوست - ھەمدەملىك ياخشىلارغا خاس،
ئاقىللار يۈرت، مىللەت ئايرىماس.

ئۇلار بىلمەس ئۇيغۇرچە، ئەممما
چۈشىنەركەن ئۇيغۇرنى خېلى.
سىرلار ئەمەس يوچۇن، مۇئەممما،
سەنئەتكارنىڭ بىر بولغاچ دىلى.
كەچمىشلەرنى قىلىشتۇق بايان،
شەرەتتىمۇ دىل سىرى ئايان.

كۈتۈۋالدى نېمىتلىك قىزغىن،
ئىشچىلارنى قىلدۇق زىيارەت.
ئىلھام يىراق كەتمىدى بىزدىن،
ماڭما بولدى دىلدا ھارارەت.
ناخشا ئېيتتۇق، رەسىملەر سىزدۇق،
كۈي - نەزمىدىن ئۈنچىلەر تىزدۇق.

مەن ئويلايمەن، يوقتۇر ئالەمدە
پەن - ئىجادنىڭ مىللەت چېگرىسى.
مەرد، تۆھپىكار، كەڭ دىل ئادەمگە
ھەيكەل تىكلەر ئەۋلاد، كەلگۈسى.
پەن - سەنئەتسىز ئىقبال كۈلمەيدۇ،
ئىجادكارلار روھى ئۆلمەيدۇ.

ئەدەب، ئالىم، سەنئەتكار كەبى
بولسا جىمى مىللەت ۋە ئىنسان.
تەڭلىك، دوستلۇق ياشناپ ئەبەددىي،
تىنچ، گۈزەل بولاتتى جاھان.
بۇ كۈنلەرگە ئىشەنچىم كامىل،
كېلەچەكتىن ئۈمىدۋار ئاقىل.

شۇنداق سۆز بار قەدىمدىن كەلگەن:
ئۇنتۇلمايدۇ سەپەرداش - ھەمراھ.
يادىكار، دەپ ئۆزئارا بەرگەن
سۈرەت، ئەلبۇم بۇنىڭغا گۇۋاھ.
ئۆتتى بىر ئاي ئىناق، شادىمان،
مەن ئۇلارنى ئەسلەيمەن ھامان...

9991 - يىل، سېنتەبىر، كورلا.

كاچالكا، زېمىن ۋە مەن

كېلىمەن جۇڭغارنىڭ چۆلى — دەشتىدە،
ھەر ياقتا كاچالكا، قۇدۇق، ۋىشكىلار.
بۇ زېمىن باي مەردلىك سەرگۈزەشتىگە،
ئۇنىڭغا ئاۋاتلىق بەرگەن ئىشچىلار.

جۇش ئۇرار ھاياجان - ئىلھام قەلبىدە،
شائىرلىق كۆزىدە ھەريانغا قاراپ.
بىردىنلا ياڭرىدى قۇلاق تۈۋىدە
ئاجايىپ بىر سۆھبەت — سوئال ۋە جاۋاب:

زېمىننىڭ سوئالى: ئەي كاچالكىجان،
جاۋاب بەر، بۇ سىرنى سەنلا بىلىسەن.
نېمىشقا چوقۇنۇپ، ئەزىزلەپ ھامان،
سەن ماڭا توختىماي سەجدە قىلىسەن؟

كاچالكا جاۋابى: ئۇلۇغسەن زېمىن،
سەن بىلەن ھاياتلىق، ئىنسان بىر گەۋدە.
سەن بولغاچ كەڭ ئالەم خاتىرجەم - ئەمىن،
ئەرزىيدۇ يۇلتۇزلار قىلىسىمۇ سەجدە.

سەندىكى كۆمۈر ۋە ئوران، نېفىت - ماي
ئازايتتى جاھاننىڭ قۇۋۋەت غېمىنى.
سەن بولغاچ يوپىتىر، ۋېنېرا، مارس، ئاي
كۆرمەكتە ئىنسانىنى، ئالەم كېمىنى.

ئەبەدىي ھاياتلىق، مەۋجۇدلۇق ئۈچۈن،
كۆتۈردۈڭ سەن ئېغىر يۈكنى يەلكىدە.
چۈشەندى جىمىكى سەييارە بۇگۈن؛
ئالەمنىڭ تەقدىرى زېمىن ئىلكىدە.

سەن قىلدىڭ ئادەمگە بايلىق، جان ئاتا
ۋە بەردىڭ ھەممىنى — بولسىلا لازىم.
تەڭرىسەن، مەن سېنىڭ بەندەڭ كاچالكا،
قىلىمەن ئەبەدىي ساڭىلا تەزىم...

چۈمۈلدۈم ئاجايىپ سەزگۈ، تۈيغۇغا،
چۈشىنىپ زېمىننىڭ بۇيۇك ئەجرىنى.
ئاھ، كۆپ يىل چىرمىنىپ غەپلەت ئۇيقۇغا
بىلىمەستىن كېپتىمەن دەشت - چۆل قەدرىنى.

بېشىمغا چېقىلدى شىددەتلىك چاقماق،
ئۆرتەنگەن يۈرىكىم زىختىكى كاۋاب.
توۋلىدىم: بېرىمەن، ئەي ئانا تۈپراق،
ئوغۇلغا خاس ئەمگەك - تۆھپىدە جاۋاب!...

91 - يىل، سېنتەبىر، قاراماي.

جەرەنبۇلاق

جەرەنبۇلاق، جەرەنبۇلاق،
چىرايلىق ماكان.
بولۇپ قالدىڭ ئانا يۇرتتەك
ماڭا قەدىردان.

نەدىن كەلگەن ساڭا باشتا
بۇ ئىسىم - ئاتاق؟
يا بارمىدى شوخ جەرەنلەر
سۇ ئىچكەن بۇلاق؟

قىزلىرىڭنىڭ كۆزى ئوخشار
جەرەن كۆزىگە.
قۇياش مەپتۇن، يۇلتۇز مەپتۇن،
ئايدەك يۈزىگە.

يىگىتلىرىڭ شان - شەرىپى
مەشھۇر جۇڭغاردا.
مەن ئۇلارنى ئوخشىتىمەن،
جەسۇر تۇلپارغا.

دالا - تۈزۈڭ، زاۋۇتلىرىڭ
نېفىت پۇرايدۇ.
جامالىڭنى كۆرسەم، دىلنى
شادلىق ئورايدۇ.

ئىلىكترلار يانغان تۈنۈك
خۇددى كۈندۈزدەك.
ۋىشكا، قۇدۇق، كاچالكىلار
سەندە يۇلتۇزدەك.

ئەسلىدىكى قاقاس چۆل - ساي
بۇگۈن بىر شەھەر.
زېمىن ئۈستى باغ - بوستانلىق،
ئاستىدا گۆھەر.

ھەر رەت كەلسەم ۋۇجۇدىمدا
يالقۇنلۇق تۈيغۇ.
قۇياش قونۇپ ياشلىقىمغا،
جۇش ئۇرار سۆيگۈ.

كۈتۈۋالار شاراب تۈتۈپ،
تونۇش گۈزەللەر.
نېغىت كەبى ئوخچۇپ چىقار
دىلدىن ھەزەللەر.

پاك مۇھەببەت، ناخشا تولغان
باغنىڭ ئۆزى سەن.
قاراماي — زەر ئۆزۈك بولسا،
ياقۇت كۆزى سەن.

بىر ھەقىقەت بولدى سەندىن
بارچىگە ئايان:
شەھەر، باغچە قىلالايدۇ
چۆل - دەشتنى ئىنسان.

جەرەنبۇلاق، گۆھەر بۇلاق،
ئەي ئېسىل دىيار.
جامالىڭغا كۆز تەگمىسۇن
ئاسقىن كۆز تۇمار...

1991 - يىل، سېنتەبىر، قاراماي،
جەرەنبۇلاق.

ماھارەتتە تاپ يەنە كامال

— قاراماىلىق ئۆسمۈر رويالچى گۈلىمرەگە

تۇرۇپ قالدىم، بولۇپ لال - مەپتۇن،
كۆز ئالدىمدا قالتىس مەنزىرە.
پىشقان ماھىر مۇزىكانت كەبى،
رويال چالار ئۆسمۈر گۈلىمرە.

ئانا سۈتى پارلار چېھرىدە،
ئۇ شۇنچىلىك سەبىي ۋە ئوماق.
ياڭراتماقتا نەپىس كۈي - سادا،
پەدىلەردە يۈگرەپ ئون بارماق.

مەن ئاڭلىدىم رويال تىلىدىن
جۇشقۇن يۈرەك لىرىكىسىنى.
بىتخوۋېننىڭ سىمپۇنىيىسى،
ئىسكەندەرنىڭ مۇزىكىسىنى.

ھېسسىياتىم كۆتۈردى قىيان،
خۇشاللىقتىن ئاقتى كۆز يېشىم.
ياش ئەۋلادتىن تولۇپ ئىشەنچكە،
يەتتى گويا ئاسمانغا بېشىم.

ئىزھارىغا ئاجىزدۇر تىلىم
يۈرەكتىكى شادلىق، غۇرۇرۇنىڭ،
زور ئىكەنلىگى كېلىچەكتىكى
سەنئەتتىدە ئۈمىد ئۈيغۇرنىڭ.

ئەي رويالچى ئۆسمۈر گۈلىمرە،
سەندە تالانت، سەندە ئىستىقبال.
ئارزۇسى شۇ شائىر تاغاڭنىڭ
ماھارەتتە تاپ يەنە كامال!...

1991 - يىل، سېنتەبىر، قاراماي.

قايتا ئېرىشكەن بەخت

ھۆرنىسا تۇردى

(ھېكايە)

كەلگىنىمگە بىرقانچە كۈن بولغان بولسىمۇ، سوغۇقتىن قېچىپ بىر ياقلارغا چىققۇم كەلمىگەندىدى. بۇگۈن يەكشەنبە ئىكەن، ئادەتتە يەكشەنبە كۈنى شەھەر كوچىلىرى ئادەم دېڭىزىغا ئايلىناتتى. ئۆزۈم ئۆسكەن بۇ شەھەرنىڭ ھازىرقى قىشلىق مەنزىرىسىنى كۆرۈپ تاماشا قىلغۇم كەلدى ـ دە، يېغىۋاتقان قارغا قارىماي ئىسسىق كىيىنىپ ئىشىكتىن چىقتىم. سوغۇق شامال يۈزگە نەشتەردەك سانچىپ تۇراتتى، ئەمما كوچىلاردا ئادەم مىغىلدايتتى، مەن ھەۋەس بىلەن كوچا ئايلىنىشقا باشلىدىم.

پاھ، شەھەرنىڭ قىياپىتىدە چوڭ ئۆزگىرىشلەر بوپتۇ، مەن بىلىدىغان تار كوچىلار بىرنەچچە ماشىنا بىمالال ئۆتۈشكۈدەك كەڭ ئاسفالت كوچىغا ئايلىنىپ، ئىككى قاسناقتا بىنالار قەد كۆتۈرۈپتۇ. كوچىلارنىڭ ئالدى تەرەپلىرىنى چوڭ ـ چوڭ كۆركەم ماگىزىنلار ئىگىلەپتۇ، شەخسىي تىجارەتچىلەر ئۈچۈن بىرقانچە يەردە مەخسۇس سودا بازارلىرى قۇرۇلۇپتۇ. ماشىنا، موتسىكلىت ۋە ۋېلىسىپىتلارنىڭ كۆپلۈكىدىن ماڭماقمۇ تەسلىشىپ كېتىپتۇ، ئادەملەرنىڭ مېڭىش ـ تۇرۇشلىرى، كىيىنىشلىرى زامانىۋىلىشىپ، ھەممىلا نەرسىگە يېڭىچە ئىسكەت كىرىپ، شەھەر يېڭى ھايات قاينىمىغا چۆمۈپتۇ، ئاشخانا ۋە قەھۋەخانىلاردىن ياڭراۋاتقان ناخشا ـ مۇزىكا سادالىرى پۈتۈن شەھەرنى قاپلاپتۇ. بەزى كوچىلارنى تونۇيالمای ئادىشىپمۇ قالدىم. مەن بۇ يەرلەردە مۇنچىلىك زور تەرەققىياتلارنىڭ بولۇپ كېتىشىنى پەقەت تەسەۋۋۇر قىلىمغان ئىكەنمەن. چوڭ ھەۋەس ۋە زوق بىلەن ھەر بىر دۇكان ۋە ماگىزىنلارنىڭ ئالدىدا توختاپ، كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇرغان رەڭگارەڭ مالىلارنى، بەس ـ بەستە سال

ئېلىشۋاتقان خېرىدارلارنى تاماشا قىلغاچ كېتىپ باراتتىم، تۇيۇقسىزلا بىر يىگىت ئالدىمغا كېلىپ:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، — دېگىنىچە قول ئۇزاتتى، — سىلىنى كەپتۇ دەپ ئاڭلىدىم. ئەمما تىرىكچىلىكنىڭ ئاۋارىچىلىقىدا ۋاقتىدا بېرىپ ھاردۇق سورىيالمىدىم، قانداق، سالامەتلىكلىرى ياخشىدۇ، — دېدى ئۇ قولۇمنى تۇتۇپ تۇرۇپ ناھايىتى قىزغىن كەيپىياتتا.

— ياخشى، ياخشى...

مەن ئۇنى تونۇيالمىدىم، ئەمما ئۇ، كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈندى. ئۇ، مېنىڭ تېڭىرقاپ قالغىنىمنى سېزىپ دەرھال ئۆزىنى تونۇشتۇردى:

— مەن خېلىل ئەمەسمۇ؟ باشلانغۇچ مەكتەپتە بىللە ئوقۇغان، دائىم سۇغا چۆمۈلگىلى ئۆستەڭگە باراتتۇق، ئىككىمىز بىر بولۇپ بالىلارنى سۇغا چۆكتۈرۈپ يالۋۇرتۇپ ئويناياتتۇق. ئەسلىرىدىن چىقىپ قالدىمۇ؟ — دېدى.

— ۋاي، ئېسىم قۇرۇسۇن، خېلىل! ۋاي - ۋۇي، سەنمىدىڭ ئۇكام! — دېدىم - دە، ئۇنىڭ بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتۈم، — ئۇ چاغلاردا سەن ئورۇق، زىلۋا بالا ئىدىڭ، ھازىر سەمىرىپ، تۇخۇمدەك تولۇپ كېتىپسەن ئەمەسمۇ؟

ھەر ئىككىمىز قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتۇق. ئۇ قولۇمدىن يېتىلىگىنىچە بىر دۇكانغا ئەكىردى. دۇكاننىڭ ئىچى ھەر خىل قىممەت باھالىق ماللار بىلەن تولغانىدى.

— بۇ سېنىڭ دۇكىنىڭمۇ؟ سەن مىلىيونېر بولۇپ كەتكەن ئوخشىمامسەن؟ — دېدىم دۇكاننىڭ ئىچىگە كۆز يۈگۈرتۈپ تۇرۇپ.

— ئۇنچىلىكمۇ ئەمەس، ئىشقىلىپ ھال ئوقىتىمىز ياخشى، — دېدى ئۇ مېنى ئورۇندۇققا تەكلىپ قىلغاچ.

ئىككىمىز ئوتداندىكى ئىسسىز كۆمۈرنىڭ چوغىغا قولىمىزنى قاقلىغاچ ئولتۇرۇپ ھال - ئەھۋال سوراشتۇق. ئۇنىڭ ماللىرى خىل بولغاچقىمۇ، دۇكانغا خېرىدار ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇرىدىكەن. ئۇنىڭ دېيىشىچە ھازىر ئىككى يۈز مىڭ يۈەندىن ئارتۇق سەرمايىسى بار ئىكەن. يېقىندا بىر مەكتەپ قۇرۇلۇشىغا ئون مىڭ يۈەن ئىئانە بېرىپتۇ. ئۇنىڭدىن باشقا پات - پات دوختۇرخانىلارغا بېرىپ، دورا پۇلىدىن قىسلىپ قالغانلارغا، ياتاقتا يېتىپ دوختۇر پۇلىنى تۆلىيەلمەيۋاتقان يېتىم - يېسىر، ئاجىزلارغا يارىدەم قىلىپ، دورا پۇللىرىنى تۆلەپ قويىدىكەن. بۇلارنى ئاڭلاپ قاتتىق تەسىرلەندىم، ھەم باللىق چاغدىكى بۇ ساۋاقدىشىمغا بىردىنلا ھەۋىسىم كېلىپ قالدى.

— دېمەك، كىشىلەرنىڭ رەھمىتىنى ئېلىۋېرىپ بېيىپ كېتىپسەن-دە، — دېدىم چاقچاق قىلىپ.

— شۇنداق، «دۇنيا بىلەن ئەر كۆكىرەر، سۇ بىلەن يەر» دېگەن گەپ بار. دۇنيا - رەھمەتلەر يېغىپ تۇرسا، تاپقان پۇلىنىڭمۇ بەرىكىتى بولىدىكەن، — دېدى ئۇمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.

— تەڭ يېگەن تەنگە سىغەر، دېگەن شۇ - دە، — دېدىم ئۇنى قۇۋۋەتلەپ. شۇ ئارىلىقتا يەنە بىرنەچچە خېرىدار كەلدى. مەن ئۇنىڭ سودىسىغا دەخلى يەتكۈزۈپ قويماي دەپ ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي خوشلاشتىم.

ـ ئەمىسە بۇگۈن كەچتە ئوغلۇمنى ئەۋەتىمەن، ئۆيگە ئىلتىپات قىلسىلا. كۆرۈشىمگىنىمىزگە ئۇزۇن جاھانلار بوپتۇ، بىر پىيالە چاينى بىللە ئىچكەچ بىر پەس ئولتۇرايلى، ـ دېدى ئۇ قولۇمنى تۇتۇپ تۇرۇپ. مەن ماقۇل بولدۇم.

كەچتە خېلىلىنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولدۇم. تاماقتىن كېيىن يۇمشاق دىۋاندا راھەتلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئاچچىق دەملەنگەن چايدىن ئوتلىغاچ پاراڭغا چۈشتۇق.

ـ «تاغ بىلەن تاغ ئۇچراشمايدۇ، ئادەملەر ئۇچرىشىدۇ» دېگەندەك، ئۆلمىسەكلا ئۇچرىشىدىكەنمىز. شۇنچە، ئۇزۇن يىللاردىن كېيىن كۆرۈشۈپ قالغىنىمىزغا بەكمۇ خۇشال بولۇۋاتىمەن، ـ دېدى خېلىل.

ـ ئارىدا مەن يۇرتقا بىرنەچچە قېتىم كەلدىم، ئەمما سېنى ئۇچرىتالمىدىم، ـ دېدىم مەن.

ـ شۇنداق بولغاندۇ. مەنمۇ بىر مەزگىل تۇرمۇش پاراكەندچىلىكى بىلەن يا-قا يۇرتلاردا يۈرۈپ كەلدىم، ـ دېدى ئۇ مۇڭلانغان قىياپەتتە ماڭا قاراپ.

ـ ئاتا ـ ئاناڭ باردۇر؟

ـ يوق. ئۇلار ھەر ئىككىلىسى قازا قىلىپ كەتكەن.

شۇ ئەسنادا 15 ـ 16 ياشلاردىكى بىر ئوغۇل بالا بىرىگە ئالما، بىرىگە نەشپۈت تىزىلغان ئىككى تەخسىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ ئالدىمىزغا قويدى.

ـ بالىنىڭ نەچچىنچىسى؟ ـ دەپ سوردىم چىقىپ كېتىۋاتقان بالىنى ئىما قىلىپ.

ئۇ، لەپىدە كۆزۈمگە تىكىلىپ كۆلۈمسىرىدى، ئاندىن سەل تۇرۇۋۇپلىپ جاۋاب بەردى:

ـ بۇ كىچىكى.

ـ بالا نەچچە؟

ـ ئىككى، چوڭى قىز.

ـ قىزنى ياتلىق قىلغانمۇ؟ ـ دەپ سوردىم مەن كەلگەندىن بېرى بۇ ئۆيدە ھېلىقى ئوغۇلدىن باشقا قىز بالا كۆرۈنمىگەنلىكىنى ئويلاپ.

ئۇ بىر پەس شۇككىدە بولۇپ قالدى. ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، بىر خىل ئوڭايسىزلىنىش كەيپىياتىدا كۆزۈمگە قاراپ:

ـ بىلمەيمەن، ـ دەپ جاۋاب بەردى.

مەن ئۇنىڭ بۇ گېپىدىن سەل ئەجەبلەندىم. بايىتىن بېرى چاي، تاماق سۈنۈپ غىل ـ پال كۆرۈنۈپ يۈرگەن ئايالنىڭ سىيماسى كۆز ئالدىمغا كەلدى. ئۇ، ئاق سىرىق، قوڭۇر چاچ، كۆك كۆز، چىرايلىققىنە ئايال ئىدى. ھېلىقى ئوغۇل دەل ئاشۇ ئايالغا ئوخشايتتى. سىلىشتۇرۇپ بېقىپ ئۇ بالىنىڭ ھېچنەرسىنى خېلىغا ئوخشىتالمىدىم ـ دە، دەمال گەپ سوراشنى ئەپ كۆرمەي، ئالدى بىلەن ئۆزۈمنىڭ ئەھۋالىنى قىسقىچە سۆزلەپ بەردىم. ئاندىن ئۇ ئاقلاپ بەرگەن ئالمىنى ئېلىۋېتىپ:

ـ بايقىشىمچە سەنمۇ تۇرمۇشتا ئازتولا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغاندەك تۇرىسەن، ـ دېدىم كۆڭلۈمدە پەيدا بولغان ئاللىقانداق چۈشىنىكسىز گۇمانىنى يەشمەك بولۇپ.

ئۇ ۋىللىدە قىزاردى. بىر دەم جىمجىت ئولتۇرۇپ كەتتى. ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قاراپ:

— سۆزلەپ كەلسەم گەپ تولا، بىراق ئۇزۇن گەپنى باشلاپ قويۇپ، سىلىنى چارچىتىپ قويارمەنسىكىن دەيمەن، — دېدى.

— ياق ئۇكام، بۇ بىر پۇرسەت. ئايرىلغىنىمىزغا ئۇزۇن يىللار بولىتۇ، مۇڭدىشايلى، — دېدىم مەن. خېلىل مەندىن 2 - 3 ياش كىچىك ئىدى. بالىلىق ۋاقىلىرىمىزدىن تارتىپ مېنى ئالاھىدە ھۇرمەت قىلاتتى. ھازىرمۇ ئۇنىڭ ماڭا تەكىلگەن كۆزلىرىدە ھۇرمەت ۋە سەمىمىيلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇ، چوڭ قۇر خورسىنىپ قويۇپ سۆزگە كىرىشتى:

— تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگىنىمدىن كېيىن، دادام مېنى ئوقۇشتىن توختىتىۋالدى. يادىلىرىدا باردۇر، ئۇ چاغلاردا دادامنىڭ بىر مىلىچ مال دۇكىنى بار ئىدى. ئوقۇشتىن قالغاندىن كېيىن مەن شۇ دۇكاندا ئولتۇرۇپ دادامنىڭ ھېسابات ئىشلىرىغا ھەم دۇكاننىڭ يۈگۈر - يېتىم ئىشلىرىغا يارداملىشىتىم. كېيىنچە مال سېتىش ئىشلىرىمۇ ماڭا قالدى. ئاستا - ئاستا بۇ ئىشقا كۆنۈپمۇ قالدىم. دادام مەجبۇرى چۈس، قاتتىق تەلەپچان ئادەم ئىدى. ئاپامنىڭ مەجبۇرى دادامدىنمۇ چۈس ھەم ئاچچىقى يامان بولۇپ، بىزدىن سەللا سەۋەنلىك ئۆتۈپ قالسا دادامغا چېقىپ ئەدىبىمىزنى بەرگۈزەتتى.

شۇ كۈنلەردە مەن بىر سەۋداغا مۇپتىلا بولۇپ قېلىپ، ئۇلارنى رەنجىتىپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ قالدىم، — خېلىل بىرىدىلا سۆزدىن توختاپ بىر نەرسىدىن خىجىل بولۇۋاتقاندەك، كۆزۈمگە قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئاندىن تاماكا تۈتاشتۇرغاچ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى.

— بىزنىڭ تام قوشنىمىز مىرغىياس ئىسىملىك بىر تاتار كىشى ئىدى، ئۇ كىشىنىڭ كەنجى قىزى نادىرە بىلەن تولۇقسىز ئوتتۇرىدا ساۋاقداش ئىدۇق. مەكتەپكە بارغۇچە - كەلگۈچە دائىم بىللە ماڭاتتۇق. ئۇ ناھايىتى ئۆتكۈر، تىرىشچان ھەم ئىنتايىن چىرايلىق قىز ئىدى. ئۇنىڭ شۇ گۈزەل جامالى بارا - بارا مېنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىشقا باشلىدى. بەزىدە ئىنسان بالىسىنىڭ ئاشۇنداق گۈزەل بولۇشىغا ئىشىنەلمەيۋاتقاندەك ھەيران قىلىق ئىچىدە ئۇنىڭغا قاراپ قالاتتىم.

بىز كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بىر-بىرىمىزنى ياخشى كۆرۈشۈپ قالدۇق، يېشىمىزنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ مۇھەببىتىمىزمۇ كۈچەيىپ، بىر كۈن كۆرۈشمىسەك تۇرالمايدىغان بولۇپ كەتتۇق. كېيىنكى چاغلاردا بىزنىڭ كۆرۈشۈپ تۇردىغان يېرىمىز ئىشىك ئالدىدىكى چوڭ ئېرىقنى بويلاپ ئۆسكەن مەجنۇن تاللارنىڭ دالدىسى ئىدى. بىز شۇ يەردە ئولتۇرۇپ ئۇزاق - ئۇزاق پاراڭلىشاتتۇق. نادىرە تولاراق دۇكاندىن قايتىدىغان ۋاقتىمنى پايلاپ تۇرۇپ ئېرىق بويىغا چىقىپ يولۇمغا قارايتتى، مېنىڭمۇ دۇكانىنى تاقاپ ئۆيگە قايتقۇچە تاقىتىم تاق بولاتتى.

شۇ يىلى قۇربان ھېيتىنىڭ ھارپا ئاخشىمى مەن نادىرەگە ھېيتلىق سوۋغات بېرىش ئۈچۈن بىر دانە ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈك، بىر دانە گاز ياغلىق ۋە بىرقۇتا ئەترىنى چىرايلىق شايى قول ياغلىققا چېگىپ، ئىككىمىز كۆرۈشىدىغان ھېلىقى جايدا ئۇنىڭ چىقىشىنى

كۆتۈپ تۇردۇم. بىر كەمدە ئۇ ئاپ-تۇۋا كۆتۈرگەن ھالدا ھويلىسىدىن چىقتى. ئىتتىك ئۇنىڭ يېنىغا باردىم:

— ياخشىمۇ سەن نادىرە؟ — دېدىم پەس ئاۋازدا. ئاندىن، — بۇ ئاز بولسىمۇ ساڭا ھېيتلىقىم، — دەپلا چاققانلىق بىلەن ياغلىقنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزدۇم-دە، ئارقامغا قايىتتىم. ئىشىك ئالدىغا كېلىپ ئارقامغا قارىسام ئۇ تېخىچە ماڭا قاراپ تۇرۇپتۇ. مەنمۇ تا ئۇ ھويلىسىغا كىرىپ كەتكۈچە قاراپ تۇردۇم.

ھېيت كۈنى ئاغىنىلىرىم بىلەن ھېيتلىشىپ، ئۆيگە قايتىپ كېلىۋاتاتتىم، كوچىسىزنىڭ دوقمۇشىغا كەلگەندە بىر-نەچچە قىزلار بىلەن كېلىۋاتقان نادىرە-گە ئۇچرىشىپ قالدىم.

— ھېيتىڭلارغا مۇبارەك بولسۇن قىزلار، — دېدىم ئۇلارنىڭ ئالدىدا توختاپ. قىزلارمۇ لايىقىدا سۆز قايتۇرۇشتى. شۇ ئاردىدا نادىرە ئىككىسىزنىڭ كۆزىسىز ئۇچرىشىپ قېلىۋېدى، ئۇ يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ، ۋىللىدە قىزىرىپ كەتتى. مەن ئۆز ھېسسىياتىمنى قىزلارنىڭ ئالدىدا چاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن دەرھال مېڭىشقا تەمشەلدىم.

— خېلىل، — دەپ چاقىرىپ قالدى نادىرە، ئۇنىڭ ئاۋازى تولىمۇ پەس ۋە يېقىملىق ئىدى. ئۇ ماڭا يېقىن كېلىپ چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن كۆزۈمگە تىكىلىپ تۇرۇپ، — رەھمەت ساڭا، — دېدى كۈلۈمسىرەپ، — مۇندىن كېيىن ماڭا سوۋغا بەرمىگىن. ئەنىيىم بىلىپ قالسا چاتاق بولىدۇ. مېنىڭمۇ ساڭا سوۋغام بار ئىدى، قاچان...

— بولدى نادىرە، ماڭا باشقا سوۋغا كېرەك ئەمەس، سېنى كۈندە بىر كۆرۈپ تۇرۇشقا مۇيەسسەر بولالىساملا ماڭا ئەڭ قىممەتلىك سوۋغا شۇ، خەيرخۇش، — دېدىم-دە، خوشلاشتىم. ئۇنىڭ بىلەن بۇنىڭدىن ئارتۇق سۆزلىشىشكە ماجالىم يەتمەيتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن نادىرە تالاتۇزدە كۆرۈنمەي قويدى. تۆت كۈن ئۆتۈپ كەتتى. ئېلگىرى بىر كۈن كۆرەلمەي قالسام بىرەر ئىشنى باھانە قىلىپ ئۆگزىگە چىقاتتىم-دە، ئۇلارنىڭ ھويلىسىدىكى بىزنىڭ ئۆگزىگە شاخ تاشلاپ تۇرغان يوغان گىلاس دەرىخىنىڭ دالدىسىدا تۇرۇپ ئۇنىڭ ھويلىسىغا قارايتتىم، بەزىدە ئۇنى كۆرۈپ قالاتتىم، بەزىدە ئۆزىنى كۆرەلمىسەممۇ ئۇنىڭ قوڭغۇراق-تەك يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالاتتىم-دە، ئىنتىزارلىقىم بىرئاز بېسىلىپ، قايتىپ چۈشەتتىم. مانا ئەمدى تۆت كۈندىن بېرى ئۇنىڭ ئۆزى تۇگۇل، جىسمىغا ئارام بېرىدىغان يېقىملىق ئاۋازىنىمۇ ئاڭلىيالمىدىم...

خېلىل سۆزلىگەنسېرى ھاياجانلىنىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ماڭا مەيۇس قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى.

— بىر كۈنى ئەتىگەندە دۇكانىغا كېتىۋاتاتتىم، توساتتىن كەينىمدىن «خېلىل» دەپ چاقىرغان زىل ئاۋاز ئاڭلاندى، بۇرۇلۇپ قارىسام نادىرەنىڭ يېقىن دوستى ئىززەت ئىكەن. ئۇ قىز يېشىپ كېلىپ:

— بۇنى نادىرە ئەۋەتتى، — دېدى-دە، ماڭا بىر پارچە خەتنى بېرىپلا كېتىپ قالدى. مەن خەتنى ئېلىپ

ئۇچقاندەك مېڭىپ دۇكانغا كەلدىم، خەت تۆت قۇرلا ئىدى:

«سالام خېلىل:

ياخشىمۇ سەن؟ ساڭا بىر خەۋەر ئېيتاي، ۋاقتىنى چىڭ تۇتقىن. ماڭا بىز-نىڭ ئائىلىگە يېقىن بىرىدىن ئەلچى كىرەرمىش. داداڭ بىلەن ئەتىيىم يېقىن دوست، بەلكىم ساڭا ئۇناپ قالار، تېز ھەرىكەت قىلىپ ئۇلاردىن بۇرۇن ئەلچى كىرگۈزۈشنىڭ ئامالىنى قىلغىن.

پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن سېنى سۆيگەن: ن»

خەتنى ئوقۇپ يۈرىكىم سىقىلىپ، ۋۇجۇدۇم شامال سوققان يوپۇرماقتەك تىترەشكە باشلىدى، بىرىدىنلا ھەم خۇشاللىق، ھەم ئەندىشە ئىلكىدە قالدىم. ئەھۋالنى دادامغا قانداق ئۇقتۇرۇشنى بىلمەي چۈشكىچە گاڭگىراپ يۈردۈم، كۆڭلۈم بىئارام بولغاچقا قولۇمىمۇ ئىشقا بارمىدى. بىر چاغدا دادامنىڭ ماڭا ئامراق بىر ئاغىنىسىنى ئېسىمگە ئالدىم - دە، شۇ ھامان دۇكاننى تاقاپ ئۇ كىشىنىڭ ئۆيىگە قاراپ چاپتىم. بۇنداق گەپلەرنى چوڭلارغا ئېيتمىش تولىمۇ تەسكەن. شۇنداق بولسىمۇ، تەمتىرەپ تۇرۇپ ئەھۋالنى ئۇنىڭغا ئېيتتىم. ئۇ، كەچتىلا دادام بىلەن كۆرۈشىدىغان بولدى. مەن خۇشال كەيپىياتتا ئۆيگە قايتىپ كەلدىم.

«دادام نېمىدەپ جاۋاب بېرەركىن، بەلكىم يېقىن ئاغىنىسى مىرغىياس ئاكا بىلەن قۇدا بولۇشنى خۇشاللىق بىلەن ماقۇل كۆرەر، بىراق ئانامچۇ، ئۇ نېمە دەركىن، تايىنلىق قارشى چىقارمىكىن،» دېگەندەك خىياللار بىلەن تاڭ ئاتقۇچە كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمىدى. دېگەندەك ئۇلار ئۇنىماپتۇ، ئەكسىچە ماڭا ئاللىقاچان لايىق تاللاپ قويغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۆز ئالدىم قاراڭغۇلىشىپ، بەدەنلىرىم تىكەنلىشىپ، كالىلام پىرقىراپ كەتتى. مەن ئۇ لايىقنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى كۆڭلۈمدە جەزملەشتۈردۈم. چۈنكى ئانام بىرنەچچە قېتىم ماڭا دارىتىپ «رۇقىيەم قانداق يىگىتكە نېسىپ بولارىكىن، ئۇنى ئالغان ئەر ئۇنىڭ ھەممە بايلىقىغا ئىگە بولىدۇ» دېگەندى.

ئۆزۈمنى قويارغا يەر تاپالماي ئىنتايىن ئازاب ئىچىدە قالدىم. ئاخىرى ھايانى قايرىپ قويۇپ، دادامغا يالۋۇرۇپ خەت يازدىم. ئەمما بۇ خېتىم ئۇلارغا قىلچە تەسىر قىلمىدى. ئەكسىچە ئانام مېنى ئالدىغا چاقىرىۋېلىپ:

— ھەي ئۇياتسىز ئەخمەق! بىر كۆكۈز سېرىق ئاسلان ئۇچۇن ئۇيالماستىن داداڭغا خەت يازدىڭمۇ؟ ئۇ نوغايىنىڭ كىچىككىنە بىر قورۇ - جايىدىن باشقا نېمىسى بار، بىر مەكتەپنىڭ ئاھىرچىلىقىنى قىلىپ، جېنىنى ئاران بېقىۋاتقان خەقنى قانداقمۇ قۇدىمىز دەپ يۈرگىلى بولىدۇ؟ رۇقىيەم دېگەن تۇتسا سېپى بار، قىچقارسا ئېتى بار باۋۇدۇن باينىڭ قىزى. چىرايىغا ئاش قۇيۇپ ئىچەمتىڭ؟ ئۇ ئائىلىگە كۈيئوغۇل بولساڭ ھورمىتىڭ ئاشىدۇ، ئانىسىنىڭمۇ تۆت كۈنلۈكى قالدى. رۇقىيەم ئۇلارغا بىر بالا، ئانىسىدىن قالسا ئۇلارنىڭ پۈتۈن مال - دۇنياسى سىلەرگە قالىدۇ، ئوغۇل بالا دېگەن پۇل بىلەن نام - ئابروي تاپىدۇ، خام - خىيال قىلما، مەن ھايات بولىدىكەنمەن، ساڭا رۇقىيەمنى ئېپ بەرگىنىم بەرگەن! — دېدى.

پۈتۈن ئۇرۇنۇشلىرىم بىكار كەتتى.

ئۇممدىم ئۇزۇلدى. ھالىم كۇندىن ـ كۇنگە خارابلاشتى، گېلىمدىن تاماق ئۆتمەيدۇ، كۇنلەرنى ھەسرەت ئىچىدە ئۆتكۈزىمەن، نە ئۇيدە، نە سىرتتا ھېچكىم بىلەن چىش يېرىپ سۆزلەشكىم كەلمەيدۇ.

ئاردىدىن ئىككى ئاي ئۆتۈپ كەتتى. ھەرخىل ئويلار، ھەرخىل گۇمانلار مېنى ئازابلايتتى. نادىرەنىڭ مۇھەببىتى بارغانسېرى كۈچىيىپ مېنى ساراڭ قىلىۋېتەي دېدى. بەزىدە ئۇنىڭدىن ئاغرىناتتىم، ئۇ نېمە ئۈچۈن بىردىنلا كۆرۈنمەي، مېنى قىينايدىغاندۇ ياكى ھېلىقى ئەلچىلەر كىرگەن بولسا مەندىن يۈز ئۆرۈدىمۇ؟

شۇنداق كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئىزىزەت بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. مەن ئۇنىڭدىن ئەھۋال سوراپ بولغۇچە ئۇ مېنى كۆرۈپلا قايناپ كەتتى:

ـ خېلىل، سىز تازىمۇ نامەرد ئىكەنسىز، يىگىت دېگەن مۇشۇنداق بىغەم بولامدۇ! بىچارە نادىرەگە ئۇۋال بولدى. دادىڭىزمۇ تازا بىر باغرى تاش ئادەم ئوخشىمامدۇ. سىلەرنى بۇنچىۋالا قىينىغىچە بالدۇرراق ئەلچى كىرگۈزسە بولمامدۇ. ھېلىقىلارنىڭ ئەلچىسى كىرگەن كۇندىن باشلاپ دادىسى نادىرەنىڭ تالا ـ تۇزگە چىقىشىنى چەكلەپ قويۇپتۇ. ماقۇللاشقان ئۇ تاتار بالا نادىرەدىن خېلىلا چوڭمىش. تويىنىڭ ۋاقتىمۇ يېقىن ئوخشايدۇ. نادىرە ئۇنىڭغا تەگمەيمەن دەپ ئاپىسىغا يىغلاپ يالۋۇرۇپتىكەن، ئاپىسى: «بۇ خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن بولغان ئىش، تەقدىرنىڭ بۇيرۇقىنى بىز بۇزالمايمىز، بىز ئۇنىڭغا رازىلىق بېرىپ بولدۇق» دەپتۇ. بىچارە نادىرە تولا يىغلاپ تۇگىمىپ كەتتى...

ئۇنىڭ يەنە نېمىلەرنى دېگىنى قۇلقىمغا كىرمىدى. گاس ـ مەست ھالەتتە ئالدىمغا قاراپ كېتىۋېرىپتىمەن. ھەتتا يولدا كېتىۋېتىپ دۇكانغا قانداقچە كىرىپ، قاناق قىلىپ تاماكا سېتىۋالغىنىمنىمۇ بىلمەيمەن. بىر چاغدا ئېسىمنى يىغسام شەھەر سىرتىدىكى تۇگمەن بېشىغا بېرىپ قاپتىمەن. ئاچچىق ھەسرەتتە تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ بىرنەچچە شورىۋىدىم، بېشىم ئايلىنىشقا باشلىدى. ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم چەككەن بولغاچقا چۆپنىڭ ئۈستىگە ئۆزۈمنى تاشلاپ تا قاراڭغۇ چۈشكۈچە يېتىپتىمەن. شارىلداپ ياغقان يامغۇرنىمۇ سەزمەي چىلىق ـ چىلىق سۇغا چىلىنىپ يېتىۋېرىپتىمەن. بىر چاغدا ئېسىمگە كېلىپ ئۆيگە كەلدىم. قاتتىق سوغ تەگكەن بولسا كېرەك، شۇنىڭدىن كېيىن قىزىتمام ئۆرلەپ ئوت ـ كاۋاپ بولۇپ ياتتىم، بېشىمنى زادىلا كۆتۈرەلمىدىم. بۇنىڭغا جۇدالىق دەردى بىلەن ھىجران ئوتى قوشۇلۇپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپلا قالدىم. شۇ ياتقانچە توپ توغرا بىر يېرىم ئاي ياتتىم.

بىرئاز ياخشى بولۇپ ھويلا ـ ئارامغا چىققۇدەك بولغان كۇنلەرنىڭ بىرى ئىدى. ئىشىك تۈۋىگە چىقىپ بۇرۇن نادىرە ئىكىكىمىز دائىم ئولتۇرىدىغان ئېرىق بويىدا خىيالغا بېرىلىپ ئولتۇرۇپ قاپتىمەن. قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتىپتۇ. كىرىپ كېتەي دەپ ئىشىك تۈۋىگە كېلىشىمگە ئۇي ئىچىدە دادامنىڭ چېچىلىپ سۆزلەۋاتقان ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـ مىرغىياس بىزگە ئۇزۇن يىللىق قوشنا، ئۇنىڭغا ئوبدان قاراشمىساق بولامدۇ؟

ـ يوغان قويدىن بىرنى كىرگۈزدۇق، يەنە نېمە قىلساق بولاتتى؟

Altunay

بۇ ئانامنىڭ ئاۋازى ئىدى.

— ھەي، قوشنىدارچىلىقنىڭ ئۇنچىلىك ھورمىتى بولمامدۇ؟ تولا تەرسالىق قىلماي ئوبدانراق داستىخان راسلاپ كىرىڭلار.

«ئاھ، نادىرەنىڭ تويى ھەققىدە بولۇۋاتقان گەپلەركەن - دە بۇ!» بىردىنلا يۈرەك - باغرىم شۇرىدە ئېقىپ كېتىۋاتقاندەك، پۇت - قوللىرىم بوشىشىپ تامغا يۆلىنىپ تۇرۇپ قالدىم. شۇ ئەسنادا ئاپام:

— بىز «ئاقلىق چاي»نى قايسى كۈنگە توختاتتۇق؟ — دەپ سوراپ قالدى.

— تەييارلىقنى باشلاۋېرىڭلار، ئەتە بۇلارنىڭ تويى ئۆتۈپ كەتسە، پەيشەنبە كۈنى چاي ئاپىرىمىز، — دەپ جاۋاب بەردى دادام.

ھۇجرامغا قانداق كىرگىنىمنى بىلمەيمەن، ئۆزۈمنى تۆشەككە ئاتتىم. ئازابتا پۇچۇلاندىم، «ئاھ خۇدا! رەھىم - شەپقىتىڭنى مەندىن ئەجەبمۇ ئايىدىڭ، ئەتە ئۇنىڭ تويى: ئۇ، باشقا بىر يىگىتنىڭ ئايالى بولىدۇ، مەن ئەمدى ئاشۇ جادۇگەر سۈپەت قېرى قىزنىڭ ئېرى بولۇپ ياشامدىمەن؟ ياق! ياق! بۇنداق قىلالمايمەن...»

شۇنداق قىلىپ ئەل ئايىغى بېسىقماندا ھېچكىمگە تۇيدۇرماي ئۆيدىن چىقىپ كەتتىم.

كۈنەس بازىرىغا يېتىپ كەلگەندە كۈن ئاللىقاچان ئۇپۇققا يوشۇرۇنغاندى. كوچىلاردا ئادەملەر شالاڭلىشىپ قالغان، ماگىزىنلار، كولىلىكتىپ ئىگىلىكىدىكى ئاشخانىلار ھەممىسى تاقالغان بولۇپ، شەخسىي ئوقەتچىلەر تېخى بار ئىدى. بىر بوۋاينىڭ چايخانىسىغا كىرىپ قورسىقىمنى ئازراق توقلىۋېلىپ پاناھلىق جاي ئىزدەپ بازار سىرتىغا چىقتىم. ئالدىمدا يوغان بىر تۈپ سېدە كۆرۈندى، بېرىپ ئاشۇ سېدىنىڭ تۈۋىدە دەم ئالدىم. تەلىيىمگە بۇ سېدىنىڭ تۈۋى ماڭا بىرنەچچە كۈن ئەپچىل ماكان بولدى. يار بولغاچقا بىر ئامالالاپ كۈن ئۆتكۈزگىلى بولىدىكەن.

بىر - ئىككى كۈن دەم ئېلىۋالغاندىن كېيىن، جان بېقىشنىڭ يولىنى ئىزدەشكە كىرىشتىم. قارىسام ھېچ ئامال بولمىدى. ھېلىقى بىرىنچى كۈنى چاي ئىچكەن دۇكانغا باردىم - دە، چايخانىچى بوۋايغا سالام بېرىپ، قىلغۇدەك بىرەر ئىش ئىزدەيدىغانلىقىمنى ئېيتتىم.

بوۋاي ئۈستىبېشىمغا، مىسكىن چىراىيىمغا قاراپ:

— سىز بىر ياقتىن كەلگەنمىدىڭىز؟ — دەپ سوردى.

— ھەئە، ماناستىن كەلگەنتىم.

— بۇ يەردە ئۇرۇق - تۇغقان بارمىدى؟

— ياق، جاھاندارچىلىق قىلىپ كېلىپ قالدىم.

— ماناستىن كەلگەن ئادەم نېمىشقا ئىلىدا قالمىدىڭىز؟ ئۇ دېگەن چوڭ شەھەر، ئېتىكى كەڭ يەر، ئىش تاپماقمۇ ئاسان، — دېدى ئۇ ماڭا گۇمان بىلەن قاراپ.

ئېتىكى كەڭ ئۇ شەھەرنىڭ مەن ئۈچۈن قانچىلىك تار ئىكەنلىكىنى بىچارە بوۋاي نەدىن بىلسۇن، يەنە يالغان ئېيتىشقا توغرا كەلدى:

— مەن ئەزەلدىن چارۋىغا ھەۋەس قىلاتتىم، بۇ يەرگە كېلىپ بىرەر ئوقەتنىڭ بېشىنى تۇتسام بىرنەچچە تۇياق مالغا ئىگە بولۇپ قالارمەنمىكىن دەپ، ئوينىشقاندەكلا چىقىپ قالدىم، يېنىمدا ئاز - تولا ئىقتىساد بار ئىدى، ئۇنىڭدىنمۇ

ئايرىلىپ قالدىم.

— ھە، قىماۋازغا ئۇتتۇرۇۋەتتۇقمۇ؟— دېدى بوۋاي چاقچاق تەلەپپۇزىدا.

— ياق، ياق، چوڭ دادا. مەن ئەزەلدىن قىمار دېگەننى ئويناپ باقمىغان،— دېدىم. بوۋاي ماڭا تازا سەپسىلىپ:

— كېرەك يوق، ئوغۇل بالا دېگەننىڭ بېشىدىن تۇرلۇك – تۇمەن ئىشلار ئۆتىدۇ. نەچچە ياشقا كىردىڭىز؟—دېدى.

— 18 گە كىردىم.

— تېخى بالىكەنسىز. ئاتا – ئانىڭىز باردۇر؟

— بار، دادام ياشىنىپ قالدى. ئۆگەي ئانام بار.

— ھە، مۇنداق دەڭ. ئەمدى چۈشەندىم،—دېدى بوۋاي بېشىنى لىڭشىتىپ،—ئاشۇ ئۆگەي ئانىنىڭ دەردى دېسىڭىزچۇ؟

—.....

يائاللا! يالغان گەپنى قامىلاشتۇرماقنىڭ تەسلىكى...نېمە دەيمەن. ئەگەر رەھىمدىل ئايال بولسا، ئۆگەي ئانا بولسىمۇ ماڭا رەھمى كەلگەن بولاتتى. ئۆز ئانامنىڭ رەھىمسىزلىكىدىن مۇشۇنداق سەرگەردان بولۇپ، كىشىلەرگە يالغان سۆزلەشكە مەجبۇر بولۇۋاتىمەن...

— ئىش تېپىلىپ قالار، قىينىلىپ قالغان بولسىڭىز بارنى تەڭ كۆرۈپ ئۆتۈپ تۇرايلى، قانداق؟ — دېدى بوۋاي ماڭا مېھرى بىلەن قاراپ.

— رەھمەت چوڭ دادا،—دېدىم خۇشال بولۇپ.

«خۇداغا شۈكرى، ھازىرچە مۇشۇ ئاقكۆڭۈل بوۋاينىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشىكىنىممۇ چوڭ ئىش» دېدىم ئىچىمدە.

— ئىسمىڭىز نېمە؟

بوۋاينىڭ تۇيۇقسىز قويغان سوئالى مېنى سەل تەمتىرىتىپ قويدى. چۈنكى مېنىڭ ئۆز ئىسمىمنى ئېيتماي باشقا ئىسمىنى قوللىنىش نىيىتىم بولغانلىقتىن دەماللىققا نېمە دېيىشنى بىلەلمەي سەل تۇرۇپ قېلىپ، ئابدۇكېرىم دەۋەتتىم – دە، ئۆزۈمنۇ ھەيران قالدىم. شۇندىن تارتىپ ئىسمىم ئابدۇكېرىم بولۇپ قالدى.

بوۋاي مەندەك ئايىغى يېنىك بىر يارىدەمچىگە ئېرىشكىنىگە خۇش، مەن قورساق بىلەن ياتاقنىڭ غېمىدىن قۇتۇلغىنىمغا خۇش، ئوبدان چىقىشىپ قالدۇق.

* *

كۈنلەرنىڭ بىرىدە چايخانىمىزدا چاي ئىچىشىۋاتقان بىرنەچچە خېرىدارنىڭ ئاغزىدىن «قاراشەھەردە يېتىمچىلار ئۈچۈن ئوقەتنىڭ يولى كۆپ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قالدىم – دە، بوۋاي بىلەن خۇشلىشىپ، قاراشەھەرگە كەلدىم.

دېگەندەك بۇ يەرگە كېلىپلا بىر ئاشخانىغا سۇ توشۇپ، قاچا – قومۇچ يۇيۇدىغان ئىشقا ئورۇنلاشتىم. ھايىت – ھۇيت دېگىچە ئىككى يىل ئۆتۈپ كەتتى. ھالال ئىشلىسە ھەممىلا يەرگە سىغىپ كەتكىلى، باشقىلارنىڭ ياقتۇرۇپ قېلىشىغا ئېرىشكىلى بولىدىكەن. دۇكاندىكى نىمكار، ئىشلەمچىلەردىن تارتىپ دائىم كىرىپ تاماق يەپ تۇرىدىغان خېرىدارلارغىچە چىقىشىپ كەتتىم، خوجايىنىمۇ مېنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى، كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۆزۈمنۇ ياخشى تاڭجاق بولۇپ قالدىم...

ئۇ سۆزلەۋېتىپ پىسىڭىدە بىر كۈلدى - دە، چايدىن بىر ئوتلاپ يەنە سۆزگە كىرىشتى:

— بىر كۈنى كەچتە خوجايىن مېنى چاقىرتىپتۇ. بىردەم ئۇياق - بۇياقتىن پاراڭلاشتۇق. ئۇ مېنىڭ ئەھۋالىمنى سوردى. ئانچە - مۇنچە يالغان ياۋداقلارنى قوشۇپ جاۋاب بەردىم. ئۇ گەپ ئارىسىدا مېنىڭ تۇرمۇشۇمغا باش قاتۇرۇۋاتقانلىقىنى دارىتىپ ئۆتتى. بۇ چاغدا بىردىنلا مېنى ئەنسىزلىك چۈلغىۋالدى. چۈنكى خوجايىننىڭ رىسىدە بولۇپ قالغان، تولىمۇ ئەركە، شوق، ئەمما چىرايلىق بىر قىزنى بار ئىدى. بۇ قىز دۇكاندىكى ئىشلەمچى بالىلارنىڭ ئىچىدە تولاراق مەن بىلەن چاقچاق قىلىشىپ ئوينايىتتى. بۇنداق چاغدا ئۇستامىمۇ بۇ ئەتىۋارلىق قىزغا كۆز قىرىدا قاراپ، مەسىلىكى كەلگەندەك كۈلۈپ قويىاتتى. دۇكاندىكى ئاغىنە بالىلارمۇ بىر نەچچە قېتىم ماڭا «ئابدۇكېرىم، سەن ئۇستامغا ياراپ قالدىڭ، مايىسگۈلمۇ سېنىڭ ئەتراپىڭدىن كەتمەيدۇ، بېشىڭدا ئامەت قۇشى چۆگىلەپ قالدى، جۇمۇ!» دەپ چاقچاق قىلغانىدى. «ھەي، ئاغىنىلەر، سىلەر مېنىڭ قەلبىمنى، يۈرەك يارامنى بىلمەيسىلەر - دە!» دەيتتىم ئىچىمدە.

دېگەندەك، خوجايىن دەل شۇ گەپنى دېدى،

مەن نېمە دېيىشىمنى بىلەي ئۇجۇقۇپ ئولتۇرۇپ كەتتىم. ماقۇل دەي دېسەم، كۆڭلۈمدە بوشلۇق يوق، ياق دەي دېسەم، نەچچە يىلدىن بېرى مېنى ئۆز ئوغلىدەك كۆرۈپ، ياخشىلىقلىرىنى مەندىن ئايىماي كەلگەن بۇ ئادەمنىڭ كۆڭلىنى قايتۇرغۇم كەلمەيتتى. ئامالىم قانچە، بېشىمنى سىلىپ، تىرناق تاتىلاپ ئولتۇرۇۋەردىم.

— گەپ قىلمايسەنغۇ بالام؟ كۆرۈپ تۇرۇپسەن، مېنىڭ ئاشۇ قىزىمدىن باشقا ھېچكىمىم يوق، مەن ئۆزۈندىن بېرى سەندەك بىر يىگىتنىڭ ماڭا كۈيئوغۇل بولۇپ قېلىشىنى خۇدادىن تىلەپ كەلگەنىدىم، سېنى ماڭا خۇدا يەتكۈزدى...

— ئۇستام، — دېدىم ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپلا، — مەندەك بىر يىتىمەك مۇساپىرنى مۇناسىپ كۆرۈپ، مۇنداق ئاتىدارچىلىق قىلغانلىرىغا نېمە دەپ رەھمەت ئېيتىشىمنى بىلمەيۋاتىمەن. لېكىن...

— بولدى، تولا كەمتەرلىك قىلما، ئىككىمىز ئوخشاشلا بۇ يۇرتقا مۇساپىر ئادەملەر...

شۇنداق قىلىپ مايىسگۈلگە ئۆيلەندىم. تويىمۇ كۆڭۈللۈك ئۆتتى. ئۇ ئاي، ئۇ كۈنلەردە مەن ئۆزۈمنى بەختلىك ھېس قىلالمىسامۇ، ئەمما مايىسگۈلنى بەختلىك قىلىشقا تىرىشاتتىم، مايىسگۈل ماڭا كۆيۈنەتتى، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن مېنى كۈتۈشكە، خۇشال قىلىشقا تىرىشاتتى، مەن ئۇچۇن ھەرقاندىاق جاپالىق ئىشلاردىن باش تارتمايتتى. بۇنداق چاغلاردا مەن ئۇنىڭ ئاشۇ يۈكسەك مېھرى - مۇھەببىتى ئالدىدا خىجىللىق ھېس قىلاتتىم، ھەتتا ئەرلىك بۇرچۇمنىلا ئادا قىلىپ «ياخشىلىققا ياخشىلىق» قىلىشتەك تەكتى كاۋاك سۈنئىي مېھىر - شەپقەت بىلەن ئۇنى قانائەتلەندۈرۈش كەيپىياتىدا بولۇپ يۈرگىنىمدىن ئۇيىلىپمۇ قالاتتىم.

شۇنداق قىلىپ بۇ ھايات بەزىدە مەنىلىك، بەزىدە مەنىسىز داۋاملىشىۋەردى. بىزنىڭ ئاشخانىمۇ كولىلىكتىپ

ئاشخانىغا قوشۇلۇپ كەتتى. مەن ھۆكۈمەت قارىمىقىدىكى بىر ئاشخانىدا ئىشلەپ قالدىم. ھال ـ ئۇقتىمىز ياماۋ ئەمەس ئىدى. ئىككى يىلدىن كېيىن بىر قىزغا ئاتا بولدۇم. قىزىم تولىمۇ ئوماق، تاتلىق قىز ئىدى. شۇندىن باشلاپ مېنىڭ پۈتۈن ئېسى ـ يادىمنى ئاشۇ قىزىم ئىگىلىدى. تۇرمۇشنىڭ بۇ قىزىقى، تىرىكچىلىكنىڭ ھەلەكچىلىكى بىلەن ئارىدىن تۆت يىل ئۆتۈپ كەتكىنىنى تۇيماي قاپتىمەن.

بىر كۈنى ئۇشتۇمتۇت ئاشخانىمىزدا تاماق يەۋاتقان بىر خېرىدارغا كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. ئۇ مېنىڭ بالىلىق چاغدىكى ئاغىنەم ئىدى. ئۇنىڭ قېشىغا بارىدىم. ئۇمۇ مېنى تونىدى، كۆرۈشتۈق، ئۇزاق پاراڭلاشتۇق...

خېلىل سۆزدىن توختاپ قايغۇلۇق بىر ئۇھ تارتتى، ئۆچەي دەپ قالغان تاماكىسىنى قېنىپ ـ قېنىپ بىر نەچچە شوراپ ئۈستىدە تۇرغان كۈلدانغا باستى ـ دە، ئالدىرىماي سۆزىنى داۋام قىلدى:

ـ دادام ۋاپات بوپتۇ، ئانام ئېغىر كېسەلكەن، ئائىلىمىزدە خېلى جىق كۆڭۈلسىزلىكلەر بولۇپ ئۆتۈپتۇ. بۇ شۇم خەۋەر بېشىمغا چاقماق چۈشكەندەك تەگدى ـ دە، شۇئان ئىچىمگە بىر ئوت تۇتاشتى. كۆڭلۈمدە ئىلىغا قايتىپ دادامنىڭ تۇپرىقىنى زىيارەت قىلىپ، ئانامنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش ئىستىكى ئويغاندى. كەچكىچە قولۇم ئىشقا بارمىدى، گېلىمدىن تاماقمۇ ئۆتمىدى، خۇددى بىر جانسىز ئادەمدەك بولۇپ قالدىم.

كەچقۇرۇنلۇقى قېيىن ئاتامنىڭ ئالدىغا كىرىپ ئەھۋالنى ئېيىتتىم. ئۇ لام ـ جىم دېمەي بىر ھازا ئولتۇرۇپ كەتتى. ئاندىن كۆزۈمگە مەيۇس ھالدا قاراپ:

ـ بوپتۇ بالام، بارغىن. ئەمما مايسەم قالسۇن. ئۆزۈڭ بىلىسەن، مېنىڭ ھاياتىم شۇ قىزىمغا باغلىق، ئۇنىڭدىن ئايرىلىش ماڭا ئۆلۈم بىلەن باراۋەر. سەن ئۆزۈڭ بېرىپ، يۇرتنى، ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنى كۆرۈپ كەلگىن، بالا بىلەن مايسەمنى دېسەڭ قايتىپ كىلەرسەن. مېنىڭ ئەسلى ـ ۋەسلىم سىلەرنىڭ...ـ ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىدا ئەگىپ قالغان ياشنى كۆرۈپ تىلىم تۇتۇلدى. نېمە دېيەلەيمەن، رازى بولدۇم. ئەھۋال ماڭا ئايدىڭ، مايسىگۈلمۇ دادىسىنى يالغۇز تاشلاپ ماڭالمايدۇ، ئامال قانچە!؟

بىچارە مايسىگۈل ئامالسىز، قارىيامغۇر يىغلاپ مېنى يولغا سالدى، قانچە ئىچ ئاغرىقى تارتسامۇ ئۇلارنى قالدۇرۇپ كېتىشكە مەجبۇر بولدۇم.

ئىلىغا كەلگىنىمگە ھەش ـ پەش دېگىچە ئۈچ ئاي بوپ قالدى. ئانامنىڭ كېسىلى سەل ياخشىلانغاندەك بولدى ـ يۇ، سەللىمازا ساقىيىپ كېتەلمىدى. سوغۇق چۈشۈپ كەتتى. مايسىگۈل بىچارە «تېزرەك قايتىپ كېلىڭ» دەپ ئارقا ـ ئارقىدىن خەت يازاتتى. قايتاي دېسەم ئانامنى ئۇ ھالدا تاشلاپ كېتىشكە بولمىدى.

يېرىم يىلدىن كېيىن ئانام ئالەمدىن ئۆتتى. بۇ مۇسىبەت تۇپەيلى ئۆيگە ۋاقتىدا خەت يازالمىدىم. مايسىگۈل مەندىن رەنجىپ قالدى بولغاي، بىردىنلا خەت كەلمەس بولۇپ قالدى. مېنىڭ يازغان خەتلىرىم جاۋابسىز قالدى.

بىر كۈنى تۈيۈقسىز قاغىلىق ناھەيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋالدىم. ئۇنىڭغا قوشۇپ مايسىگۈلنىڭ نىكاھتىن ئاجرىشىشنى تەلەپ قىلىپ يازغان ئەرزىنىمۇ ئەۋەتىپتۇ. ئەرزىدە: مېنىڭ تۇغقان يوقلاش ئۈچۈن ئىلىغا كېتىپ، قايتىپ بارمىغانلىقىمنى، ھازىر قاغىلىقتىكى تاغىسى ئۇلارنى ئۆز يېنىغا ئەكەتكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ كېسەلچان دادىسىنى تاشلاپ مېنىڭ يېنىمغا بارالمايدىغانلىقىنى، شۇڭا نىكاھتىن ئاجرىشىدىغانلىقىنى، بالا ئۈچۈن ھېچقانداق راسخوت تەلەپ قىلمايدىغانلىقىنى يېزىپتۇ. ئامال قانچە؟ ئۇنىڭ ئاشۇ تەلىپى بويىچە ئۈزلۈشۈپ كەتتۇق. ئۇ بىچارىمۇ ياخشى ئايال ئىدى. ئۇنىڭدىن ئەپۇ سوراپ بىر پارچە خەت بىلەن قولۇمدا بار پۇلنىڭ ھەممىسىنى ئەۋەتىپ بەردىم.

خېلىل بىر پەس شۇككىدە ئولتۇرۇپ كەتتى. بىرھازادىن كېيىن ئېغىر خورسىنىپ قويۇپ بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قارىدى. ئاستا-ئاستا ئۇنىڭ چىرايىدىكى مەيۈسلۈك ئالامىتى خۇش خۇيلۇق بىلەن ئالماشتى.

ئۇ غاچىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، تاشقىرى ئۆيگە چىقىپ كېتىپ، ئانىچە ھايال بولمايلا ھېلىقى ئايالنى خۇددى كىچىك بالىنى يېتىلىگەندەك يېتىلەپ مېنىڭ قېشىمغا ئېلىپ كىردى.

— مانا، مەن ياشلىقىمدا ۋەسلىگە يېتەلمەي ئوتىدا كۆيۈپ، دەردىدە سەرسان بولۇپ يۈرگەن، چاچ ئاقىرىپ، چىش سارغايغاندا ۋىسالىغا ئېرىشكەن ھەبۇبەم نادىرە، — دېدى خېلىل ئىنتايىن ھاياجان ئىچىدە. نادىرە بولسا ئېرىنىڭ بۇ قىلىقلىرىغا مەستلىكى كەلگەندەك ۋىلىقلاپ كۈلۈپ قويدى.

— بەلكىم بۇلار قانداق تېپىشۇۋالغاندۇ، دەپ ئويلاۋاتقانسىز، — دېدى ئۇ ئورنىغا ئولتۇرۇۋېتىپ.

— دەل شۇ ئويدا ئىدىم، — دېدىم مەن قىزىقىپ.

— مايسىگۈل بىلەن ئۈزلۈشۈپ كەتكەندىن كېيىن مەن قۇرۇلۇشتا ئىشلىدىم. بىر كۈنى تازا پىژغىرىم ئاپتاپتا ئېگىز جازىنىڭ ئۈستىدە ئىشلەۋېتىپ، توساتتىن پەستە بىر ئايالنىڭ ماڭا قاراپ تۇرغانلىقىغا كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. ئۇ ئايالنىڭ خېلى ئۇزاققىچە شۇ تەرىقىدە تۇرغانلىقىغا سەل ئەجەبلىنىپ قالدىم-دە، پەسكە چۈشتۈم. ئۇ ئايال ماڭا قاراپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ يېقىنلاشقانسېرى يۈرىكىم دۈپۈلدەپ، ۋۇجۇدۇمنى ھاياجان چۇلغاشقا باشلىدى، كۆزلىرىمگە ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتاتتى.

— نادىرە! — دەپ توۋلىۋەتتىم ئۆزۈمنى توتالماي. ئۇنىڭ چىرايىدا خۇشاللىق تەبەسسۇمى جىلۋىلىنىپ تۇرسىمۇ، كۆزلىرى لىق ياشقا تولغانىدى. ھەر ئىككىمىز بىر-بىرىمىزگە تەلمۈرگەنچە تۇرۇپلا قالدۇق. ئېغىزلىرىمىز گەپكە كەلمەيتتى.

بىز كۆرۈشتۇق، ئېرىق بويىدىكى ئاق تېرەكنىڭ سايىسىدا ئولتۇرۇپ مۇڭداشتۇق. شۇ ئاردا بىردىنلا ئۇنىڭ بېشىغا تاڭغان ياغلىققا كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. مەن ئۇ ياغلىقنى تونۇپ قالدىم. توختىماي ئېقىۋاتقان ياشلىرىنى سۈرتۈۋاتقان قولىدا يالتىراپ تۇرغان

Altunay

ئۇزۇكنىمۇ تونۇدۇم. ئاھ، نادىرە! بىر زامانلاردىكى مېنىڭ ھېيتلىق سۇۋغامنى قەدىرلەپ، تا ھازىرغىچە ساقلاپسەن، مۇھەببىتىگە قايىلمەن، — دېدىم ئىچىمدە. خېلىل بىردىنلا سۆزدىن توختاپ، نادىرەگە مېھرى بىلەن قاراپ كۆلۈپ قويدى.

— بۇنىڭ ئاتا-ئانىسى، ئۇرۇق-تۇغقانلىرى ھەممىسى 1962 - يىلى ئىلى رايونىدا يۈز بەرگەن «ماي ۋەقەسى» دە، كۆچ-كۆچىلەر بىلەن سۇۋېتقا چىقىپ كەتتىتۇ. بۇ كېسەل بولغاچقا قېيىقالغانكەن، خېلىل نادىرەگە بۇرۇلۇپ، — قېنى، كېيىنكى ئىشلارنى ئۇزۇك سۆزلەپ بەرگىنە، — دېدى.

— سۆزلىگۈدەك نېمىسى بار، — دېدى نادىرە ئېرىگە تەبەسسۇم بىلەن قاراپ.

— ھە قېنى، سىزدىنمۇ ئاڭلاپ باقايلى سىڭلىم، — دېدىم مەن ئۇنى سۆزلەشكە ئۇندەپ.

— نائىلنىڭ دادىسى بىلەن تويىمىز بولغاندىن باشلاپ سالامەتلىكىم ياخشى بولماي كېسەلچان بولۇپ قالدىم. چۈنكى، مېنىڭ يۈرىكىم خېلىل بىلەن قالغانىدى. يۈرەك بولمىغاندىن كېيىن ئادەم نېمە بولماقچى دەيسىز؟ ئۆيدىكىلەر سۇۋېتقا ماڭىدىغان چاغدا مەن خېلىلدىن ئايرىلغان بولساممۇ ئۇنىڭ يۈرتىدىن رىشتىمنى ئۈزەلمەي، كېسىلمىنى باھانە قىلىپ كەتكىلى ئۇنىمىدىم. نائىلنىڭ دادىسىمۇ مېنى دەپ ئاتا-ئانىسىدىن ئايرىلىپ، قېيقالدى. كېيىن «تاغنىڭ ھاۋاسى يېقىپ، ياخشى بولۇپ قالارسەن» دەپ مېنى تاغقا-ئۇمارتىغا *، ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ئۇزى ئۇمارتىدا ئىشلىدى، بىر كۈنى ئۇ تاسادىپىي بىر ھادىسىگە ئۇچراپ تاغدىن غۇلاپ كېتىپ ئۆلۈپ كەتتى. ئانا-بالا ئىككىمىز يېتىم قالدۇق. مانا ئەمدى بىز يېتىم ئەمەسمىز، — دېدى نادىرە خېلىلغا قاراپ ۋە تاتلىققىنە بىر كۈلۈپ قويۇپ يەرگە قاردۋالدى. ئۇ ھازىر ئۆزىنى ئىنتايىن بەختلىك ھېس قىلسا كېرەك، يېشى ئەللىككە تاقاپ قالغان بولسىمۇ، روھىي ھالىتى ياش قىزلاردىن قېلىشمايتتى. كۆز قۇيرۇقلىرىنى، بويۇن-قۇلاقلىرىنى باسقان ئاز-تولا قورۇقلار ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە ھېچبىر تەسىر يەتكۈزەلمىگەنىدى. مەن، قايتا ئېرىشكەن بۇ بەخت ئۇلارنى قايتىدىن ياشارتىۋەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۆز ئىرادىسىگە، ئۆز مۇھەببىتىگە سادىق ھەربىر ئىنسان ھەقىقىي ھايات يولىنى تاللاپ ئۇمىد بىلەن تىرىشسىلا ئاخىرى ئارزۇ-ئارمانلىرىغا يېتەلەيدىغانلىقىغا، بەختىيار تۇرمۇش ئىنسانغا مەنىلىك ھايات ئاتا قىلىدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشەندىم.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

* ھەسەل ئېرىمىسى.

مەڭلىك كېرەم

ئىككى ھېكايە

لىيەننىڭ ئۇلگىسى

ئىشخانىسىدا توختىماي ئۇياق - بۇ- ياققا مېڭىپ يۈرگەن لىيەنجاڭ پات - پات سائىتىگە قاراپ قويۇاتتى. ئاخىرى ئۇ، ئۈستەل ئۈستىدە تۇرغان گېزىتنىڭ بىر بۇرجىكىنى شارتتىدە يىرتتى - دە، موخۇر- كا يۆگەپ كۈچەپ شوربغىلى تۇردى. تۇر- قىدىن ئۇنىڭ نېمىگىدۇر ئاچچىقى كەل- گەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى: ئېسىت، ئېسىت، بۈگۈن مېنى ئەجەبمۇ يەرگە قاراتتىڭا، ئىشەنگەن تاغدا كىيىك ياتماپتۇ، دېگەن شۇ - دە، دېدى لىيەنجاڭ ئۆز - ئۆزىگە.

بۈگۈن لىيەنجاڭغا ئەلەم قىلغىنى پولىك تەكشۈرۈش ئۆمىكى كەلگەن چاغدا، ئەكبەرنىڭ كېچىكىپ قالغانلىقى بولدى. جەڭچىلەرنى سەپكە تىزىپ بىر - بىرلەپ يوقلىما قىلغاندا، ئەكبەر يوق بولۇپ چىقتى. تەكشۈرۈش ئۆمىكى بۇ «كاۋاك» نى تۇتۇۋېلىپ، لىيەننىڭ نەتىجىسىنى يوققا چىقاردى، لىيەنجاڭنىمۇ خېلى قىزارتتى.

ئەسلىدە قىسىمدىن بايرام مەزگىلىدە شەھەرگە ئادەم كىرگۈزۈش چەكلەنگەنىدى. لىيەنجاڭ ئەكبەرنىڭ لىيەندىكى جەڭچىلەرنىڭ ئۇلگىسى ئىكەنلىكىنى، قىلغان ئىشىدىن يوچۇق چىقمايدىغانلىقىنى بىلگەچكە، ئۇنىڭغا شەھەرگە كىرىپ زۆرۈر بىر ئىشنى بېجىرىپ كېلىشنى تاپىلىغانىدى. ئەمما ئەكبەر بەرگەن ۋاقىتتىن نەق ئىككى سائەت كېچىكتى. شۇڭا لىيەنجاڭ ئاچچىقىدا ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي، خۇددى ھازىرلا پارتلاپ كېتىدىغان بومبىدەك بولۇپ تۇراتتى.

— ئەكبەر قايتىپ كەپتۇ، — دېدى، چاي كۆتۈرۈپ كىرگەن خەۋەرچى.

— ئۇنى دەرھال چاقىر، مېنىڭ ئالدىمغا كىرسۇن! — دەپ ئۇنلۇك ۋار- قىرىدى لىيەنجاڭ. خەۋەرچى بۇ قوپال ئاۋازدىن چۆچۈپ كەتتى - دە، ئالمان - تالمان ئىشخانىدىن چىقتى.

— رۇخسەتمۇ؟

— كىر!

ئەكبەر ھاسىرىغان پېتى كىرىپ كەلدى، ئۇنىڭ يۈزلىرى خۇددى تىكەن تىلىۋەتكەندەك قاناپ كەتكەنىدى.

لىيەنجاڭ دەرھال ئۆزىنى رۇسلۇۋېلىپ، ئەكبەرگە قاراپمۇ قويماستىن قاي- ناپ كەتتى:

— بېرىلگەن ۋاقىتتىن ئىككى سائەت ئاشۇرۇۋەتتىڭ، دەرھال تەكشۈرۈش نامە ياز، پۈتۈن لىيەننىڭ ئالدىدا ئۆز- ۋۈڭنى تەكشۈرىسەن. قانداق چارە كۆرۈش مەسىلىسىنى تەكشۈرۈشىگە قاراپ ئويلىشىمىز.

لىەنجاڭنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان ئەكبەر جىمىپلا قالدى ۋە بىردەمدىن كېيىن ئاران تەستە ئىغىز ئېچىپ:

ـ لىەنجاڭ، مەن ... بۇ ... بۇ مۇناداق ئىش ... ـ دېيىشىگىلا لىەنجاڭ يەنە ۋارقىراپ كەتتى:

ـ تولا كېكەشلىمەي چىقىپ كەت!

ئەكبەر خۇددى يەلكىسىنى تاغ بېسىپ تۇرغاندەك ئاستا قەدەم بىلەن ئىشخانىدىن چىقتى.

ئەكبەر چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، لىەنجاڭ ئۆزىنى خېلى يېنىك ھېس قىلدى.

كەچلىك تاماقتىن كېيىن، لىەنجاڭ دىجۇرنى كادىرغا پۈتۈن جەڭچىلەرنى يىغىشنى بۇيرىدى.

ئۇ جەڭچىلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئادەتتى بويىچە گېلىنى ئىككى قېتىم قىرىپ قويغاندىن كېيىن، ئالدىرىماي سۆزلەشكە باشلىدى:

ـ يولداشلار، بۈگۈن 1 ـ بەندىكى ئەكبەر سىرتقا چىقىپ كېچىكىپ كەلدى. شۇڭا ئۇ ھازىر ئۆزىنى تەكشۈرىدۇ.

بېشى تېڭىلغان، ئېڭىكىنىڭ تۆۋەن تەرىپى ئىششىپ چىققان ئەكبەر قولىدىكى تەكشۈرۈشنامىنى تۇتقان ھالدا مەيدانغا چىقتى. ئۇ غەزەپ بىلەن ئۆزىگە قاراپ تۇرغان لىەنجاڭدىن كۆزىنى قاچۇرۇپ قولىدىكى خەتنى ئوقۇشقا باشلىدى:

ـ مەن ...

دەل شۇ چاغدا مەيدانغا بىر ساقچى ماشىنىسى كېلىپ توختىدى. ماشىنىدىن پولكنىڭ سىياسىي كومىسسارى ۋە ئىككى نەپەر ساقچى چۈشتى ـ دە، بىرى ئۇدۇل لىەنجاڭنىڭ ئالدىغا كەلدى. يەنە بىر ساقچى يېگىت ئەكبەرنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭغا زەن سېلىپ قاراپ سىياسىي كومىسسارغا:

ـ دەل شۇ يېگىتكەن، ئاخىرى تاپتۇق، ـ دېدى. كەلگەنلەر ئەكبەرنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى. جىددىي قىياپەتتە تۇرغان جەڭچىلەر نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي ھەيران بولۇشۇۋاتاتتى.

شۇ چاغدا سىياسىي كومىسسار جەڭچىلەرگە قاراپ سۆز باشلىدى:

ـ يولداشلار، جەڭچى ئەكبەرنىڭ بۈگۈن شەھەرگە خىزمەت بىلەن كىرگەنلىكىنى ھەممىڭلار بىلىسىلەر، ئۇ ئۆز ھاياتىنىڭ خەۋپكە ئۇچرىشىغا قارىماي ئىككى نەپەر قوراللىق بۇلاڭچى بىلەن ئېلىشىپ، دۆلەتنىڭ 30 مىڭ يۈەن پۇلىنى ۋە ئىككى نەپەر بانكا خادىمىنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قالغان. گەرچە ئۆزى يارىلانغان بولسىمۇ، يەنە يارىسىنى تاڭدۇرۇشقىمۇ ئۇنىماي، قىسىمغا قايتىپ كەلگەن. مانا بۇ تەقدىرلەشكە ئەرزىيدىغان روھ، مانا بۇ قىسىمىزنىڭ ھەم لىەنىڭلارنىڭ پەخرى. يولداش ئەكبەر ئازادلىق ئارمىيىنىڭ ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان، خەلق مەنپەئەتىنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدىغان ئېسىل خىسلەتنى نامايان قىلدى. مەن پولك پارتكومىغا ۋەكالىتەن يولداش ئەكبەرگە تەشەككۇر ئېيتىمەن.

سىياسىي كومىسسارنىڭ سۆزى تۈگىشى بىلەنلا، مەيداندا گۈلدۈراس ئالقىش ساداسى ياڭرىدى. لىەنجاڭنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى. ئۇ دەرھال كېلىپ، ئەكبەرنىڭ تېخىچىلا تۇتۇپ تۇرغان تەكشۈرۈشنامىسىنى ئالدى ـ دە، ئۇششاق يىرتىپ يەرگە تاشلىدى.

ـ يارايسەن يېگىت، يارايسەن ... ـ دېدى ئۇ مۇلايىملىق بىلەن ۋە ئەكبەرنى باغرىغا چىڭ باستى.

«تەپسىلمى» يېزىلغان تەرجىمىھال

شۆبە ھەربىي رايونى كادىرلار باشقارمىسى بىر نەپەر جەڭچىنى كادىرلىققا تۆستۈرمەكچى بولدى. بۇنىڭ شەرتلىرى ۋە تەلىپى توغرىسىدا يۇقىرىنىڭ تەپسىلىي ھۆججىتى بار ئىدى. يەنى مۇستەقىل باشقۇرۇش، تەربىيە بېرىش ئىقتىدارىغا ئىگە، ھەربىي ۋە سىياسىي جەھەتتىن مەلۇماتلىق بولۇشى كېرەك ئىدى.

كادىرلار باشقارمىسىغا تۆۋەندىن ئۈچ نەپەر جەڭچىنىڭ ئانكىتى ئېلىپ كېلىندى. باشقارما باشلىقى ئىككى ئانكىتنى چالا-پۇچۇق كۆرۈپلا بىر يانغا چۆرىدى:

— بۇ ئىككىسىلا يارىمايدۇ. بىرى ئاساسىي قاتلامدا چېنىققان، ئەمەلىي تەجرىبىسى بولسىمۇ، لېكىن سىياسىي مەلۇماتى تۆۋەنرەككەن. يەنە بىرى ئورگاندا سىياسىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللانغان، لېكىن ئاساسىي قاتلامدا چېنىقمىغان. ئۇ بەلكىم قورالنى قانداق تۇتۇشنىمۇ بىلمەيدىغاندۇ. بىز كادىرلىققا تۆستۈرۈشتە پرىنسىپتا چىڭ تۇرمىساق زادى بولمايدۇ.

باشقارما باشلىقى پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئۈچىنچى جەڭچىنىڭ تەرجىمىھالىنى ئوقۇشقا باشلىدى.

«... مەن بىر ھەربىي ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدىم،—دەپ يازغاندى ھېلىقى جەڭچى، - ھەربىي سەپكە كىرىشتىن بۇرۇن دادام × × ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارلىقىغا تۆستۈرۈلگەن. ئاكام كۆرەش قەھرىمانى. ۋەتەننى قوغداش ئۇرۇشىدا قۇربان بولغان، ئاپام بولسا ھەربىي رايون دوختۇرخانىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، مەن شەھەرلىك خەلق قوراللىق بۇسىنىڭ بۇجاڭى ئەخمەتنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن ھەربىي سەپكە قاتناشتىم. ئەخمەت بۇجاڭ مېنىڭ تاغام بولىدۇ.

ئەمدى باشقا تۇغقانلىرىمغا كەلسەك، بۇ يەردە ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى، ئاچامنىڭ يولدىشى قادىر ۋە بىر نەۋرە ئاكام دىلشاد. ئالدىنقىسى × × ھاۋا ئارمىيە ئىنىستىتۇتىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، كېيىنكىسى مەلۇم ئالاقىلىشىش باش پونكتىنىڭ باشلىقى، بىرىنچى دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەن. مېنىڭ كەسپىي سەۋىيەم ۋە ئەمەلىي ئىقتىدارىم دادامنىڭ خېتىدە ئېنىق يېزىلغان. خەت رەسىم بىلەن بىللە ...»

— بەللى، بەللى، — دېدى باشقارما باشلىقى سىياسىي كومىسسارنىڭ رەسىمگە زەن قويغاچ، — تەرجىمىھال دېگەننى مۇشۇنداق تەپسىلىي يازسا بولىمامدۇ؟! مۇشۇنداق يازغاندا بەزى ئۇقۇشماسلىقلارنىڭ كېلىپ چىقىشىدىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

باشقارما باشلىقى دەرھال تۇرۇپكىنى قولىغا ئېلىپ، كېرەكلىك نومۇرنى بۇرىدى ۋە تولىمۇ سىپايىلىك بىلەن سۆزلەشكە باشلىدى:

— ۋەي، سىياسىي كومىسسار ئۆيدە بارمۇ؟ ھە، راست، شۇنداق، ئۇياق بەك ئالدىراش، ھە ... ئەمىسە سىز يەتكۈزۈپ قويىسىڭىز، بىز ئۇنىڭ ئوغلىنى كادىرلىققا ئۆستۈردۇق ...

مەسئۇل مۇھەررىر ئالىمجان ئىسمايىل

ئەسقەر یاسىن

نامراتنىڭ كىرىكىش

(ھېكايە)

بىكەت دەرۋازىسىدىن ئىككى تەرەپكە تەكشى چايقىلىپ كىرىپ كەلگەن ئاپتوبۇسنى كۆرگەندە ئۇنىڭ قەلبىدە بىلىنەر-بىلىنمەس ئۈمىد شولىسى پەيدا بولدى. بۇ قېتىمقۇ ئۇنىڭ ھارۋىسىنى كىرا قىلىدىغان بىرەر يولۇچى چىقار. ئۇ ھارۋىسىنى دەرھال ئاپتوبۇسنىڭ يېنىغا ھەيدەپ كېلىپ، ئاپتوبۇستىن چۈشۈۋاتقان يولۇچىلارغا تاقەتسىزلىك بىلەن كۆز تىكتى. گىلەم، كۆرپىلەر سېلىنغان لەمپىلىك كىرا ھارۋىلىرى ئاللىقاچان ئاپتوبۇس ئەتراپىنى قورشاپ ئېلىشقانىدى. ئاپتوبۇستىن چۈشكەن يولۇچىلار سەپەر سومكىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، ھارغىنلىق چىقىپ تۇرغان چىرايلىرىنى پورۇشتۇرگىنىچە ھارۋىلارغا چىقىشۋاتاتتى.

ئۇ ئۆزىنىڭ ھارۋىسىغا قاراپ قويدى ۋە خورسىنغان ھالدا: ھارۋىغا بىرەر پارچە كىگىز بولسىمۇ سېلىپ قويسام بولاتتى-دە، دەپ ئويلىدى.

ئۇنىڭ ئورۇقلاپ قوۋۇرغىلىرى بۆرتۈپ چىقىپ قالغان قارا ئېشىكىمۇ ئىگىسىگە ئوخشاش ياۋاش، جىمغۇر ۋە ئېغىر-بېسىق ئىدى. ئۇچىدا بىر تۈتام ئاق تۈكى بار ئۇزۇن قۇلىقى سالپىيىپ تۇراتتى. ھارۋاىنىڭ بىر چاقى كالاكغا كەتتى، قولۇمغا جىقراق پۇل چۈشسە جەزمەن يېڭى چاق ئېلىۋالىسام بولمايدۇ، دەپ ئويلىدى ئۇ. گەرچە ئۇ جىقراق پۇلغا ئېرىشىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئېنىق ھېس قىلىپ تۇرسىمۇ، لېكىن ھامان ئاشۇنداق شېرىن خىياللىرى بىلەن كۆڭلىنى ئارام تاپقۇزاتتى.

ئۇ مەيۇس قىياپەتتە ئەتراپىغا

قاردی. چىرايلىق بىزەلگەن لەمپىلىك كىرا ھارۋىلىرى كولدۇرمىلىرىنى جاراڭ-لاتقىنچە يولۇچىلارنى ئېلىپ بىكەتتىن چىقىپ كېتىشىۋاتاتتى. ھارۋا ئەگىلىرىنىڭ چىرايىدا مەنىسىز، كىشىنى بىزار قىلىدىغان كۆلكە قېتىپ قالغاندى. ئۇلار خۇددى ھارۋىسىغا بۇدۇنياڭ بارلىق شادلىق ۋە بەخت - سائادىتىنى بېسىپ كېتىپ بارغاندەك ناھايىتىمۇ مەغرۇرلانغان ھەم پەخىرلەنگەن ھالدا گىدىيىپ ئۆتۈپ كېتىشەتتى. ئۇلارنىڭ ھارۋىسى يېڭى، چاقىمۇ كالاڭغا كەتمىگەن، گىلەم، كۆرپە سالىسىمۇ يارىشىدۇ، دەپ ئويلىدى ئۇ.

يولۇچىلار بىكەتتىن چىقىپ كېتىشكەن، ئاپتوبۇس ئەترابى بوشاپ قالغاندى. شۇ چاغدىلا ئۇ ئۆزىنىڭ ھارۋىسىغا چۈشىدىغان بىرمۇ يولۇچى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇنىڭ ئېشىكى قۇلىقىنى سالپايتىپ، تۇمشۇقىنى يەرگە تىرەپ ئۈگدەۋاتاتتى. ئۇ يەنە بىر ئاپتوبۇس كەلگەندە مېنىڭ ھارۋامنى كىرا قىلمىدىغانلار جەزمەن چىقىدۇ، تۇنۇگۈنۈمۇ چۈشكىچە بىكار تۇرۇپ چۈشتىن كېيىن خېلى تاپاۋەت قىلمىدىممۇ، دەپ ئۆزىنى بەزلىدى.

ئەمەلىيەتتە ئۇ تۇنۇگۈنۈمۇ ھېچقانچە تاپاۋەت قىلالمىغانىدى. باشقا كىرا ھارۋىلىرى ۋە ماشىنىلار بىكەتتىن كېتىپ قالغان بىر پەيتتە، ئېغىر سومكا ۋە چامادانلارنى كۆتۈرۈۋالغان ئىككى يولۇچى چاردىسىزلىقتىن ئۇنىڭ ھارۋىسىغا چۈشكەنىدى. بۇ ئىككى يولۇچى مۇشۇنداق شالاقلاپ كەتكەن ھارۋىغا چىققانلىقىغا نومۇس قىلغاندەك، يول بويى بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي، بىر ئېغىز سۆزمۇ قىلماي مېڭىشقان...

ئۇ پاكار بويىغا ئانچە يارىشايدىغان، كىرلىشىپ ئەسلى رەڭگىنى يوقاتقان كاستۇمنى ئۈچىسىدىن زادىلا سالمايتتى. بۇ ئۇنىڭ بۇ چاپانغا بەكمۇ ئامراقلىقىدىن ئەمەس بەلكى كىيگۈدەك باشقا چاپىنىنىڭ بولمىغانلىقىدىن ئىدى. بۇ كاستۇمنى ئۇنىڭ ئانىسى بىر مەكتەپ مۇددىرىنىڭ ئۆيىدىن كىر يۇيۇپ بېرىش بەدىلىگە ئۇنىڭغا ئالغاچ كەلگەنىدى. ئۇنىڭ گومۇشراق كۆرۈنىدىغان چىرايىدىن پەرۋاسىزلىقنى، ئاقكۆڭۈللۈكتىن كۆپرەك مۆمىنلىكنى بايقىغىلى بولاتتى. ھەقىقەتەن مۇ ئۇ بىرەر نەرسە ئۈستىدە چوڭقۇرلاپ پىكىر يۈرگۈزەلمەيتتى. ھەممە ئىشقا پەرۋاسىز قارايتتى. ئۇ ھازىرمۇ بىرەر خىرىدار تاپالمىغىنىغا ئانچە قايغۇرۇپ كەتمىدى ھەم بۇنىڭدىن كېيىن كېلىدىغان ئاپتوبۇستىكى يولۇچىلارغا قانداق مۇئامىلىدە بولۇش توغرىسىدىمۇ ئويلاپ قويمىدى. ئەكسىچە ھارۋىسىغا يۆلىنىپ تۇرۇپ ئاسمانغا قاردى. قۇياش قويۇق بۇلۇتلار قاتلىمىدىن ئاستا بېشىنى چىقاردى. نېمە بولدى بۇگۈن بۇ ھاۋاغا...بىردەم تۇتۇلىدۇ، بىردەم ئېچىلىدۇ... يامغۇر يېغىپ قالامدۇ-يا؟ يامغۇر ياغسىمۇ مەيلىدى. ئەجەپمۇ زېرىكتىم بۇ ئاپتاپتىن... دەپ ئويلىدى ئۇ. ھەقىقەتەنمۇ تىنجىق ئىسسىقنىڭ تەپتى كىشىنىڭ دېمىنى سىقاتتى. ئۇ گەز باغلاپ كەتكەن قېلىن كالپۇكلىرىنى يالىغان ھالدا خىيالغا چۆمدى. ئۇ قەددىردان ھارۋىسىغا يۆلىنىپ تۇرۇپ نۇرغۇن نەرسىلەرنى خىيال قىلاتتى. ئانىسى، يامغۇر ياغسىلا تامچە ئۆتۈپ كېتىدىغان كىچىككىنە ئۆيى، بىرەر چىرايلىق ئايال ۋە ھارۋىسى توغرىسىدا

ئویلایتتی. بولۇپمۇ هارۇدسنی یېڭىلاش هەققىدىكى خىيالنى كۆپرەك سۆرەتتى. چۈنكى يېڭىراق هارۇا بولغاندىلا كۆپرەك پۇل تاپقىلى بولىدىغانلىقىنى ئۇ بارغانسېرى چوڭقۇر چۈشىنىشكە باشلىغانىدى.

ئۇ، چىرايلىق بېزەلگەن، لەمپىلىك كىرا هارۇدلىرىنىڭ قاچاندىن بېرى مۇناداق كۆپىيىپ كەتكەنلىكىنى بىلمەي هەيران بولاتتى. ئۇ لەمپىلىك كىرا هارۇدلىرىنى نەپرەت بىلەن خىيالىدىن ئۆتكۈزگەچ، ئېشىكىنىڭ بېشىنى ئاستا سىيلاپ قويىدى. يولۇچىلارنىڭ هەممىسى ئۆز مەنزىلىگە كەتكەن بولسىمۇ، بىكەت يەنىلا ئاۋات ۋە ئاراق - چۈرۈكلۈك ئىدى. بىر توپ كەپسىز بالىلار بىر - بىرىنى قوغلاپ ئۇياقتىن - بۇياققا يۈگۈرۈشەتتى. ئۇ بۇ قۇلاق كەستىلەرگە ناهايىتى ئۆچمەنلىك بىلەن تىكىلدى. ئۇنىڭ دادىسىدىن قالغان تەۋەرۈك قامچىسىنىڭ يوقىلىشىغا مۇشۇ بالىلار سەۋەبچى بولغانىدى.

ئۇ بالىلارغا بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن هارۇدىنىڭ يان ياغىچىغايۇلىنىپ يەنە ئىلگىرىكىدەك باش - ئايىغى يوق خىيالىلىرى ئىچىگە كىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ خىيالىدا ھەممەنەرسە: تۇنۇگۈنۈمۇ، بۈگۈنۈمۇ، يىراق ئەتىمۇ ئارىلىشىپ كەتكەندى. ئۇ ھەممە نەرسە ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزەتتى، لېكىن بۇ خىيال ۋە پىكىرلىرىنىڭ يەكۈننىي چىقىرالمايتتى. ئۇ بەزىدە بالىلىق چاغلىرىنىمۇ ئەسكە ئېلىپ قوياتتى. ئۇ ئائىلىدە بىرلا بالا ئىدى. شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك، ئۇ ھەممىلا نەرسىنى هودۇقۇش، ۋەھىمە ئىچىدە كۆزىتەتتى. ئۇنىڭ تۇرمۇشتىكى ئەڭ يېقىن، ئەڭ مېهىربان ئادىمى — كەمسۆز ۋە ياۋاش ئانىسى ئىدى. دادىسىغا قارىتا ئۇنىڭدا ھېچقانداق ئالاھىدە ھېسسىيات يوق ئىدى.

ئۇنىڭ دادىسى خىيانەتچى دېگەن بوھتان بىلەن ناھىيىلىك بانكىدىكى خىزمىتىدىن ئايرىلىپ قالغانىدى. ئىشسىز قالغان دادا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن هاراققا بېرىلىپ كەتتى. ئۇ مەست بولۇپ قالغان چاغلىرىدا ئۆزىگە بوھتان چاپلىغان قايىسىدۇر بىر قارا نىيەت خىزمەتدىشىنى ئەڭ قوپال سۆزلەر بىلەن تىللاشقا باشلايتتى. ئارقىدىنلا ئۇ يەنە ھەممىنى: تۇرمۇشنى، خۇدانى، جەمئىيەتنى، ھەتتا ئايالى ۋە ئوغلىنى قويماي تىللاپ چىقاتتى. بۇنداق چاغدا بالا سەندىرەكلەپ تۇرغان بىچارە دادىغا ئىپادىسىز، ھېسىز تۇيغۇسىز ھالدا قاراپ تۇراتتى، ئېغىر تۇرمۇش بىر ئائىلە كىشىلىرىنى پۈتۈنلەي چۈشكۈنلەشتۈرۈۋەتكەندى. ئۇ دادىسىغا ياخشى ياكى يامان دەپ باھا بېرەلمەيتتى. بۇ دادا ھەر دائىم ئۇنىڭ كۆزىگە يات، ئەمما قەدىرلىك بولۇپ كۆرۈنەتتى. كېيىن بۇ ئېتىبارسىز قالغان ئۇچ جان ناھىيىدىن شەھەرگە كۆچۈپ باردى. لېكىن شەھەر ئىچىدىن تۇزۇكرەك ھەم ئەرزان ئۆي تېپىلمىغاچقا، شەھەر ئەتراپىدىن بىر ئېغىزلىق كونا ھەم كىچىك ئۆينى ئېلىشقا مەجبۇر بولدى.

بىر كۈنى ئۇنىڭ دادىسى قاياقتىندۇر بىر كوناھارۇا تېپىپ كەلدى. هارۇدىنى غۇدۇراپ يۈرۈپ، ئۆزۈن ھەپىلىشىپ ياساپ چىقتى. ئاندىن بىكەت ئەتراپىغا بېرىپ، قول بىلەن سۆرەپ يۈرۈپ كىرا كەشلىك قىلدى. ئۇ چاغلاردا بۇنداق كىرا هارۇدلىرى بۇ كىچىككىنە شەھەردە يوق دېيەرلىك ئىدى.

ئايلار ۋە يىللار بىر خىل رىتىمدا ئۆتۈۋەردى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىدا قىلچىمۇ ئۆزگىرىش بولمىدى. ئەرزان باھادا ھېلىمقى قارا ئېشەكنى سېتىۋالغانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى يەنىلا قورساق تويغۇزۇشنى كاپالەتلەندۈرۈش بىلەن كۈپايىلىنىۋاتاتتى. چۈنكى ئۇنىڭ داددىسى ھاراقكەشلىكنى تاشلىمىغانىدى.

بۇندىن ئالتە يىل بۇرۇن ئۇنىڭ داددىسى ھاراقتىن زەھەرلىنىپ ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلدى. ئۇ بۇ چاغدا تۆپتۈغرا 20 ياشقا كىرگەنىدى. مىيىت ناھايىتى ئاددىيلا ئۈزىتىلدى. كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئېزىددىغان مۇڭلۇق يىغا - زارىمۇ بولمىدى. پەقەت ئۇنىڭ داددىسىنىڭ بىرقانچە ھاراقكەش دوستلىرى جىنازىنى ئۈنتۈشسىز ھالدا قەبرىستانلىققا ئېلىپ بېرىپ، مىيىتنى ئالدىراپلا كۆمۈپ قويۇشتى. ئۇ داددىسىنىڭ ئاددىي قەبرىسى ئالدىدا يالغۇز يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ يىغلىۋەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئانىسىغا ھەمراھ بولۇپ ياشاشقا باشلىدى. ئۇنىڭغا داددىسىدىن بىر قامچا، ھارۋا ۋە ھېلىمقى قارا ئېشەك مىراس قالغانىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ بىكەت ئەترابىدا كىراكەشلىك قىلىشنى باشلىۋەتتى...

ئېشەك بوشقىنا قىمىرلىدى. ئۇ چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى. ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، ئېشىكىگە ئاچچىقلانغان ھالدا ھوممىيىپ قويدى ۋە يەنە خىيالغا چۆكتى.

يېڭى چاق ئېلىۋالسام بەلكىم مېنىڭ ھارۋامنى كىرا قىلىدىغانلارمۇ كۆپەيەر. شۇ چاغدا بار كۈچۈمنى يىغىپ ئىشلەپ پۇل تېپىپ، خوتۇن ئالىمەن. ئانامىمۇ شۇنداق دەۋاتىمىدۇ. ئانام توغرا دەيدۇ. مېنىڭ تەڭتۇشلىرىمنىڭ توي قىلىپ بولغىنىغا نىكەم.

— ھوي، ھارۋىكەش!

ئۇ چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى. شادلىقتىن ئۇنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ، كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. ئۆڭۈپ كەتكەن خىزمەت كىيىمى كىيىۋالغان سېمىز ھەم پاكار بىر ئادەم ئۇنىڭغا غەزەپلىك كۆزلىرى بىلەن ھومىيىپ قاراپ تۇراتتى. ئاخىرى ھارۋامغا خېرىدار چىقتى مانا...

— ھە ئاكا، ھارۋامنى كىرا قىلامسىز؟ — ئۇ سېمىز ئادەمنىڭ چىرايىغا بىچارىلارچە كۆز تىكتى.

— تارت نېرى! بۇ يەرگە مال چۈشۈرىمىز! — دېدى ھېلىقى ئادەم يېنىدىلا تۇرغان كېچىك تىراكتۇردىكى قەغەز يەشىكلەرنى كۆرسىتىپ.

ئۇ خورسىنغان ھالدا ھارۋىسىنى ھەيدەپ نېرىغا كەتتى. يەشىكلەرنى چۈشۈرۈۋاتقان كىشىلەر ئۇنىڭ كۆزىگە تولمۇ رەھىمسىز ۋە سەت كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇ ئاچچىقى بىلەن ئۇلار تەرەپكە قاراپ تۈكۈرمەكچى بولدى. لېكىن تۈكۈرمىدى. چۈنكى ھېلىقى سېمىز، چىرايىدىن رەھىمسىزلىك، قۇۋۇلۇق چىقىپ تۇرىدىغان پاكار كىشى ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراۋاتاتتى.

— ھوي، بۇياققا كەلگىنە... — دېدى سېمىز ئادەم قولىنى پۇلاڭلىتىپ. ئۇ ئېشىكىگە بىر قاراپ قويۇپ، يەشىك چۈشۈرۈۋاتقانلارنىڭ يېنىغا باردى.

— بۇلارنى چۈشۈرۈشۈپ بەرگىن، 50 تىيىن بېرىمەن، — دېدى سېمىز ئادەم.

ـــ نىمە ئۇ؟

ـــ پىۋا!

ئۇ ئارىسالدا بولۇپ قالدى. 50 تىيىن. 70 تىيىن بەرگەن بولسا يېنىمدىكى 30 تىيىن بىلەن بىر سوم بولاتتى ـ دە.

ـــ 70 تىيىن بېرەلەمسىز؟

ـــ ماڭ، ماڭ ئېشىكىڭنى ھەيدە. بىكار تۇرغىچە پۇل تاپسۇن دېسەم... ماڭ، مۇشۇ بەشىمىز يېتىشىمىز...

سىمىز كىشى خېلى ئۇزۇنغىچە غوۋۇلداپ، ئەپسانە گەپلەر بىلەن ئۇنى تىللاپ كەتتى.

ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ ھارۋىسىنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ مەيۇس ھالدا كۆككە تىكىلدى. قۇياش كۆك ئاسماندا ھەركەتسىز ئېسىلىپ تۇراتتى. بۇلۇتلار ئاستاغىنا تاغ تەرەپكە سۈرۈلۈۋاتاتتى. كۈن چۈشكە يېقىنلاشقاندى. ئۇ قورسىقىنىڭ چىدىغۇسىز دەردىدە ئېچىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

دەل شۇ پەيتتە بىر ئاپتوبۇس چايقالغان ھالدا بىكەت دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى. يولۇچىلار ئالدىرىشىپ ئاپتوبۇستىن چۈشۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ بەختىگە يارىشا بىكەتتە لەمپىلىك ھارۋىلارمۇ ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى. بۇ ئۇنىڭغا ياخشىلىقنىڭ بېشارىتى بولۇپ تۇيۇلدى. لېكىن يولۇچىلارنىڭ بەزىلىرى كىرا ماشىنىلىرىغا، بەزىلىرى لەمپىلىك ھارۋىلارغا چىقىپ بىكەتتىن چىقىپ كېتىشتى. يولۇچىلارنىڭ بىر نەچچىسى ئۇنىڭ ھارۋىسىغا پەرۋاسىزلىق بىلەن قاراپ قويدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بەرەمۇ خېرىدارغا ئېرىشەلمەي قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئەتراپىغا چۆچۈپ ـ چۆچۈپ قاراشقا باشلىدى.

ئاپتوبۇس شوپۇرى ئۇنىڭغا ھارۋاڭنى نېرى تارت، ئاپتوبۇسنى ئارقىغا يايدۇرىمەن، دېگەندىلا ئاندىن ئۇ ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەن بەرەرمۇ خېرىدارغا ئېرىشەلمىگەنلىكىگە ئىشەندى.

لەمپىلىك ھارۋىلارغا چىققان يولۇچىلار قىستىلىپ ئولتۇرۇپ كېلىدۇرما سادالىرى ئىچىدە يىراقلاپ كېتىپ باراتتى. نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ قەلبىدە بارلىق لەمپىلىك ھارۋىلارغا قارىتا ئۆچمەنلىك پەيدا بولدى.

ئېشەك قۇلىقىنى سالپايتىپ مۇگدەپ تۇراتتى. ئېشەكنىڭ ئەتىگەندىن بېرى ھېچنېمىسى يېمىگەنلىكى ئۇنىڭ ئېسىگە چۈشكەندە كۆڭلى غەشلىككە تولدى. ئۇ خېرىدارلىق بولۇشتىن ئاللىقاچان ئۈمىدىنى ئۈزگەندى. شۇڭا ئۆچكە ساقاللىق، نۇرسىز كۆزلىرى ئىچكىرى كىرىپ كەتكەن، ئوروق بىر بوۋاينىڭ پۇتلىرىنى سۆرەپ دەسسىگىنىچە ئۆزىنىڭ ئالدىغا كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندە، بەرەر كىشىنىڭ ئۆيىنى يا بولمىسا بەرەر يەرنى سورايدۇ ھەقىچان، دەپ ئويلىدى ئۇ.

ـــ سايدۇڭگە نەچچە پۇل ئالارسەن؟ ـــ بوۋاي توپا چاڭلىرى سىڭىپ كەتكەن كونا سومكىسىنى يەرگە قويۇپ سوردى.

ئۇ بىرئاز تەئەججۈپلەندى. سايدۇڭگە... ئون نەچچە كىلومېترلىق يولغۇ بۇ...

ـــ سايدۇڭگە دەملا؟ سايدۇڭگە ئاپتوبۇس قاتناۋاتىدۇ. يېرىم سائەت ساقلاپ تۇرسىلا سايدۇڭنىڭ ئاپتوبۇسى مۇشۇ يەرگىلا كېلىدۇ.

ـــ لېكىن ئاپتوبوس شوپۇرىغا پۇلنى ئۆيگە بارغاندا بېرەي دېگىلى

بولمايدۇ ـ دە. پۇلۇمنى ئوغرى ئالمىغان بولسىغۇ، ئاپتوبۇسقىلا چىقاتتىم.

ـ پۇللىرىنى ئوغرى ئېلىۋالدىما؟

ـ ھەئە، بىر ئاي ئىلگىرى سىگىلىمنى كۆرگىلى كۆچاغا بارغانىدىم. تۆنۈگۈن ئاپتوبۇستا بىخەستەلىك قىلىپ پۇلۇمنى ئوغرىغا بەردىم. ئاپتوبۇستىكىلەرگە قارىساڭ بىر چىرايلىق ئادەملەر، ھېچكىمنى ئوغرى دېگۈك كەلمەيدۇ. لېكىن يېنىمدا بىر سىنىتنى قويماي، بەلىبىغىم بىلەن قوشۇپلا ئېلىۋالدى ئەمەسمۇ، سەزمەيلا قاپتىمەن... ئاخىرى باشكۆزۈمنىڭ سەدىقىسى، دېدىم.

ئۇ بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى دادىسىدىن قالغان چىرايلىق قامچىسىنىڭ يوقالغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى. بۇ قامچىنى بىكەت ئەتراپىدا يۈگۈرۈپ يۈرىدىغان كەپسىز بالىلار ئېلىۋالغانىدى. ئۇ بۇ قامچىنى ئېشەكنى باشقۇرۇشقا ئىشلىتىشتىن كۆرە كۆپرەك تۈتۈپ ئولتۇرۇشنى ياخشى كۆرەتتى. قامچىنىڭ دەستىسى ئالاھىدە كۆركەم ياسالغانىدى. دادىسىدىن قالغان بۇ تەۋەرۈكنىڭ يوقالغانلىقى ئۇنى خېلى ۋاقىتلارغىچە ئازابلىدى.

ـ ئۆيلىرى سايدۇڭدىمۇ؟ ـ ئۇ بۇۋايغا ھېسداشلىق نەزەرى بىلەن تىكىلدى.

ـ ھەئە... ـ بۇۋاي بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

ـ ھارۋىغا چىقىلا، ئاكا.

ئۇ بۇۋاينىڭ كونا سەپەر سومكىسىنى ئېلىپ ھارۋىغا قويدى.

ـ سايدۇڭگە، نەچچە، پۇل ئالارسەن؟

ئۇ بۇ سوئالدىن بىر ئاز تېڭىرقاپ قالدى. سايدۇڭگە، نەچچە پۇل ئالسا بولىدىغانلىقى ھەققىدىمۇ ئېنىق بىرنىمە دېيەلمەيتتى. نەچچە پۇل ئالسام بولار؟ ئىككى سوم ئالايىمكىن...

ـ ئىككى سوم!

ئۇنىڭ كىراكەشلىك قىلىش جەريانىدا خېرىدارلىرىدىن سورىغان ئەڭ يۇقىرى ھەق مانا مۇشۇ ئىدى. بۇۋاي ئۇنىڭ سىز ھالدا ھارۋىغا چىقىپ جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالدى.

ـ كەتتۇق ئەمىسە، خىت چۇھ!...

ئېشەك شۇنچە ئاچ، مادارسىز ئىكەنلىكىگە قارىماي يورغىلاپ مېڭىپ كەتتى. نېمىلا دېگەنبىلەن ئۇ بىر يەردە تۇرۇۋېرىشتىن زېرىككەنىدى. بىراق ئۇ ئاز ۋاقىت ئۆتىمەيلا مېڭىشتىنمۇ زېرىكىشكە باشلىدى. قەدەملىرى بارغانسېرى ئاستىلىدى. چۈنكى ئۇ ئاچلىقتىن ماغدۇرسىزلىنىپ كەتكەنىدى.

ئۇ پات ـ پات ئېشىكنى دېۋىتىپ قويۇپ، بۇۋاينىڭ سولغۇن چىرايىغا قاراپ قوياتتى. بۇۋاينىڭ لەۋلىرى تىنىمسىز قىمىرلايتتى.

ـ ئاكا، بالا ـ چاقىلىرى بارمۇ؟ ـ ئاخىرى ئۇ جىملىقنى بۇزۇپ سوردى.

ـ بار، ئىككى قىزىم، تۆت ئوغلۇم بار، بالىلار ئۆيلىنىپ، ياتلىق بولۇپ چىقىپ كېتىشتى. ھازىر ئۆيدە كېسەلچان مومىيىم ئىككىمىزلا قالدۇق. ھايات دېگەن مۇشۇنداقكەن ئۇكام، تۇنۇگۈنلا مەنمۇ ساكا ئوخشاش قىران يىگىت ئىدىم. مانا كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە مۇكچىيىپ كەتتىم، ئۇھ...

ئۇ بۇۋاينىڭ ئۆزىنى قىران يىگىت دېگەنلىكىدىن بەكمۇ خۇشال بولدى. ئۇ ئۆزىگە بېرىلگەن بۇنداق ياخشى باھانى

پەقەت ئانىسىنىڭ ئاغزىدىنلا ئاڭلىنىدى.

ـ ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئىلگىرى، ـ دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى بوۋاي، ـ مومای چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ. ئۇ ئاپئاق كۆڭلىكىنى كىيىپ ئالدىمغا ئۈچۈپ كېلىۋاتقۇدەك، يېنىمغا كەلگەندە تۈتۈۋالاي دېسەم، توساتتىن يوقاپ كەتكۈدەك. چۈشۈم شۇ يەرگە كەلگەندە ئويغىنىپ كەتتىم. يۈرىكىم بىر قىسىملا بولۇپ قالدى...

ـ ياخشى چۈش كۆرۈپلا.

بىرەر كىشى چۈشىنى سۆزلەپ بەرگەندە ياخشى چۈش كۆرۈپلا، دەپ قويۇشنى ئۇ ئانىسىدىن ئۆگىنىۋالغانىدى.

بوۋاي قايغۇرغان، خاتىرجەمسىزلەنگەن هالدا ئاسمانغا قاراپ ئۇۋ تارتىپ قويدى. ئارقىدىنلا كۆزلىرىنى يىراقلارغا تىكىپ جىمىپ قالدى. بوۋاينىڭ چۈشى ياخشى چۈشمىدۇ، يامان چۈشمىدۇ؟ ئۇ ئېشىكىنى دېۋىتىپ قويۇپ خىيالغا چۆمدى. ئۇنىڭ بوۋاي بىلەن كۆپرەك پاراڭلاشقۇسى بار ئىدى. لېكىن بوۋاي پۈتىنى سوزۇپ ئولتۇرۇپ ئۈگدەۋاتاتتى. هارۋىنىڭ چاقى يېقىمسىز غىچىرلايتتى. ئۇ ئۈگدەپ ئولتۇرغان بوۋايغا ئۈمىدسىزلەنگەن هالدا قاراپ قويدى ـ دە، يەنە ئۆزىنىڭ ئاجايىپ ـ غارايىپ خىيالىلىرى ئىچىگە غەرق بولدى.

ئۇ خىيالىدا ئۆزىنىڭ گىلەم سېلىنغان، ئاجايىپ ياسىداق، لەمپىلىك هارۋىسىنى هەيدەپ كېتىپ باراتتى. ئاپئاق ئېتى يېنىمىك يۈرغىلايتتى. هارۋىدا لىقىدە ئادەم... ئۇ، قولىدىكى پۇللارنى ساناپ ئولگۈرەلمەيۋاتاتتى... كېيىن ئۆزىنىڭ پىشايۋانلىق، كەڭرى هويلىسى بار ئۆيىگە كىردى. چىرايلىق ئايال... ئوماق بالىلار...

ـ خىت، قوتۇر! ـ ئۇ خىيالىدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، يول ئۈستىدىكى ئىككى ـ ئۈچ تال چۆپنى يەپ توختاپ قالغان ئېشەككە ئاچچىق بىلەن ۋارقىرىدى. بوۋاي بوشقىنا قىمىرلاپ قويدى ـ يۇ، لېكىن كۆزىنى ئاچمىدى. ئەجەبمۇ ئۇيقۇغا ئامراق ئادەمكىنا بۇ. ئادەم قېرىسا شۇنداق بولۇپ قالامدىكىن ـ يا. كۈن پېشىن بولاي دېگەن بولسىمۇ، يولنىڭ ئايىغى زادىلا چىقمايتتى. ئېشەك هورۇنلۇق بىلەن بەكمۇ ئاستا مېڭىۋاتاتتى. ئېشەكنىڭ بۇنىڭدىن ئىتتىك ماڭمايدىغانلىقىنى ئىگىسى ياخشى چۈشىنەتتى.

ئۇلار كۈن پېتىشقا ئاز قالغاندا سايدۇڭگە كىرىپ كەلدى. بوۋاي شۇ چاغدىلا كۆزىنى ئېچىپ، قايسى تەرەپ بىلەن ئۆيگە يېتىپ بارىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويدى.

هارۋا ناهايىتى باراقسان ئۈسكەن ئۈجمە دەرىخى تۈۋىدىكى كومۇلاچ تاملىق هويلا ئالدىدا توختىدى. بوۋاي هارۋىدىن چۈشمەيلا هويلا تەرەپكە قاراپ: هوي، مەرىيەمخان، دەپ توۋلىدى. ئاندىن قارىداپ كەتكەن ۋە تارشىدەك قاتقان قوللىرى بىلەن هارۋىنىڭ يان قىرلىرىغا تايىنىپ پەسكە چۈشتى.

كونىراپ كەتكەن دەرۋازا غىچىرلاپ ئېچىلدى. بېشىغا ئاق داكا ياغلىق چىگىۋالغان ياشقىنا ئايال ئېتىلىپ كېلىپ، بوۋايغا ئېسىلغىنىچە پۈتۈن بەدىنىنى تىترىتىپ ئۇن سېلىپ يىغلاشقا باشلىدى:

ـ ۋاي ئانام... دادامنىڭ ئالدىغا چىقمامسەن ئانام، بالىلىرىڭنى تاشلاپ كەتتىڭمۇ ئانام... ۋاي ئانام...

بوۋاينىڭ چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى. ئۇ لاغ ـ لاغ تىترىگىنىچە يەردە ئولتۇرۇپ قالدى. بىردەمدىلا بوۋاينىڭ ئەتراپىغا بىر توپ كىشىلەر يىغىلدى ۋە بوۋاينىڭ قولتۇقىدىن يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپ كىرىپ كېتىشتى. ئۆيدىن ئايالارنىڭ هازا

ئېچىپ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

بىچارە بوۋاينىڭ خوتۇنى تۇگەپ كېتىپتۇ - دە، بايىلا تېخى خوتۇنۇم چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ دەۋاتاتتى، دەپ ئويلىدى ئۇ. بىردىنلا قېرىپ قالغان كېسەلچان ئانىسى كۆز ئالدىغا كېلىپ تېنى شۇركىنىپ كەتتى. ئۇ بىرەر كىشىنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كىرا پۇلنى تۆلەۋېتىشنى كۈتۈپ تۇردى. ئۆي ئىچىدىن مۇڭلۇق يىغا ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتاتتى. ئۇ گۈگۈم چۈشكەنگە قەدەر دەرۋازا ئالدىدا تۇرغان بولسىمۇ ئۆيدىن ھېچكىم چىقمىدى. ئاشۇ كۆڭلى پەرىشان بولۇپ تۇرغان كىشىلەرنىڭ يېنىغا كىرىپ پۇلۇمنى بەر دېگىلى بولامدۇ؟ ئۇ بېشىنى چايقاپ قويدى ۋە ئامالسىز ھالدا ھارۋىسىنى ئارقىغا بۇراپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. نېمە ئامال؟ ئىككى سوم پۇلنى ئالمىغانغا ئۆلۈپ كەتمەسمەن...

بۇگۈن بىر تىيىنمۇ تاپاۋەت قىلالمىغانلىقى ئۈنىڭغا ئەلەم قىلدى. خۇدايىم بۇيرۇسا... ئەتە مېنىڭ ھارۋامنى كىرا قىلىدىغانلار بىردىنلا كۆپەيىپ كەتەمدۇ تېخى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ خىيالىدىن ھۇزۇرلىنىپ كۈلۈپ قويدى. تۈن پەردىسى ئەترابقا يېيىلغاندا، ئاندا - ساندا يامغۇر تامچىلىدى. تۈن قاراڭغۇلۇقى ئىچىدە كىمدۇر ئۇنى چاقىرىۋاتقاندەك ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئەترابقا قاراپ قويدى. ئېشەك تولىمۇ ئاستا ماڭاتتى. ھېچقىسى يوق، ئاستا ماڭسا مېڭىۋەرسۇن، بەرىبىر ئۆيگىمۇ يېتىلاپ قالدۇق. ئانام نېمە تاماق ئەتتىكىن... ئۇ، تاماقنى خىيالغا كەلتۈرۈش بىلەنلا قورسىقىنىڭ چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئېچىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئەتىگەندە چالا - بۇلا ناشتا قىلىپلا ھارۋىسىنى ھەيدەپ ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن، چۈشتە ھېچنېمە يېمىگەندى.

ئۇ ئاسمانغا قاراردى، كۆك يۈزىنى بۇلۇت قاپلاپ كەتكەچكە، بىرەرمۇ يۇلتۇزنى كۆرگىلى بولمايتتى. يامغۇر ئاندا - ساندا تامچىلاپ توختاپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن يامغۇرنىڭ يەنە يېغىشى ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس ئىدى. بۇگۈن ھاۋا ئەلەمتىلا بولۇپ قالدى دەيمىنا... بىردەم ئېچىلىدۇ، بىردەم تۇتۇلىدۇ... كېچىچە قاتتىق يامغۇر يېغىپ كەتمىسە بولاتتىغۇ... يامغۇر ئۆتۈپ كېتىدىغان ئۆيمىنى ئېسىگە ئالغاندا، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئەندىشە قاپلىۋالدى.

(بېشى 160 - بەتتە)

قاتارلىق ئۇچ رومانىنى ئەسىر قىلدۇردى. ئۇ، بۇ ئەسەرلىرىدىمۇ پېرسۇناژلارنىڭ خاراكتېرىنى يۈزەلا سۈرەتلىگەن. بۇ ئەسەرلەرمۇ بازىرى ئىنتىك كىتابلار بولۇپ، جامىئىيەتتە خېلىلا غۇلغۇلا قوزغىغان.

1986 - يىلى سىتىل بىر مۇخبىرنىڭ سۇئالىغا جاۋاب بەرگەندە: «مەن ئەزەلدىن مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايدىغانلىقىمنى ئويلاپ باقمىغان» دەيدۇ. ئۇ بىر قېتىم ئۆزىنىڭ ئۆسۈۋاتقان ئابرويىنى تاغقا چىقىش ماھىرلىرىنىڭ ئاسمانپەلەك تاغ چوققىسىغا چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىغا ئوخشاتقان. ئۇ «مەن ئۇنىڭ ئۈستىدە نېمىلەرنىڭ بارلىقىنى كۆرۈپ بولۇپلا، ئۆز ئورنۇمغا قايتىپ كېلىمەن» دەيدۇ. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بۇ مول ھوسۇللۇق يازغۇچىنىڭ ئىجادىيىتى تېخىمۇ جانلانماقتا.

(«ئەدەبىيات - سەنئەت گېزىتى»نىڭ 1991 - يىللىق 2 - يانۋار سانىدىن ئېلىندى)

ئادىل تەرجىمىسى

مەسئۇل مۇھەررىر كامىل تۇرسۇن

مەسئۇل مۇھەررىر روزىمەھەممەت جۇمە

مۇختار ئۇيۇرگى

غەزەللەر

1

ھىجىر دەشتىمگە سۇ باشلاپ كېلەرسەنمۇ كۆتۈپ تۇرسام،
ئەقىدەمگە ۋاپا، ئىقبال تىلەرسەنمۇ كۆتۈپ تۇرسام.
كېتەرنىڭ كەلمىكى بار دەپ، يولۇڭدىن ئۈزمىدىم كۆزۈنى،
گۈزەل كۆكلەمدىكى گۈلدەك كۈلەرسەنمۇ كۆتۈپ تۇرسام.
جېنىمدىن ئۆتتى ھېجراننىڭ رەھىمسىز خەنجىرى يارەب،
مېنى قۇتقۇزغىلى دەرھال ئۈنەرسەنمۇ كۆتۈپ تۇرسام.
سېنىڭدىن ئەنسىرەيمەن يار ئېزىتقۇ ئازدۇرارمۇ دەپ،
ئەگەر ئازدۇرسا شۇ يولغا كۆنەرسەنمۇ كۆتۈپ تۇرسام.
مېنىڭسەن ئەلمىساقتىنلا، ئوتۇڭدا كۆيگىنى ھەم مەن،
ئۆزۈمگە خاسلىقىڭنى يار سېزەرسەنمۇ كۆتۈپ تۇرسام.
سېنى سۆيمەكلىكىم ئۈنچە قىيىنغا توختىماس دەيمەن،
مېنى باغرىڭدا ئەللەيلەپ سۆيەرسەنمۇ كۆتۈپ تۇرسام.
بىراۋلار دەپتىكەن باشتا «مۇھەببەتنىڭ كۆزى يوق» دەپ،
مېنى تاشلاپ رەقىب بىرلە يۈرەرسەنمۇ كۆتۈپ تۇرسام.
يولۇڭدا يىغلىبان ياشىن ئېقىتسام بىر ئەزىم دەريا
مېنىڭچۈن ئاققىنى راست دەپ، ئۈزەرسەنمۇ كۆتۈپ تۇرسام.
سېنى ساقلاپ تالاي يىلدىن ۋىسالسىز ئۆتتى قوش كىرپىك،
مېنى دەپ سەنمۇ بىر ئاخشام تۈنەرسەنمۇ، كۆتۈپ تۇرسام.

2

سەن كېلەمسەن ياكى مەن ئىزدەپ بارايمۇ، ئامرىقىم،
ھالۇ ـ ئەھۋالىڭ سوراپ مەكتۇپ يازايمۇ، ئامرىقىم.

كەچ كېلەمسەن يا سەھەر، يا كۈزدىمۇ، كۆكلەمدىمۇ،
يولغا ياشتىن سۇ سېپىپ ساقلاپ تۇرايمۇ، ئامرىقىم.
ئايدىن ئېيتتىڭمۇ سالام، چولپاندىن ئېيتتىڭمۇ سالام،
ئاي ۋە چولپان تۇغقىچە كۆككە باقايمۇ، ئامرىقىم.
سېنى ساق دەپ ئاڭلىدىم، تاڭدا كېلەر دەپ چاغلىدىم،
ئاتمىسا تاڭ پات، ئۆزۈم گۈلخان ياقايمۇ، ئامرىقىم.
چىقسا يامغۇردىن كېيىن نۇر يول بولۇپ ھەسەن - ھۈسەن،
سېنى ئۇندىن كەلدى دەپ باغرىم ئاچايمۇ، ئامرىقىم.
مەن سېغىنىدىم ئوت بولۇپ، سەنمۇ سېغىنغانسەن مېنى،
ئوتقا چۈشكەن قىل بولۇپ ئاھ، تولغىنايمۇ، ئامرىقىم.
سەن كۆرۈپ كەتكەن شۇ ئاي تۇلپارغا ئايلاندى چوڭۇپ،
ئەمدى تۇلپارنى توقۇپ يولغا چىقايمۇ، ئامرىقىم.

3

ئوتقا ئىتتەردىڭ مېنى، ۋولقانغا ئىتتەردىڭ مېنى،
يەردە جايىم تۇرسىمۇ ئاسمانغا ئىتتەردىڭ مېنى.
بىلمىدىم بۇ سۆيگۈنىڭ قانداقچە پىنھان سىرلىرى،
قۇچىقىڭدا كۆيدۈرۈپ ھىجرانغا ئىتتەردىڭ مېنى،
مېنى سۆيسەڭمۇ لېكىن باغرىڭدا ئاتەش يانمىدى،
لەۋلىرىڭدە سۇ بېرىپ ئارمانغا ئىتتەردىڭ مېنى.
مەن ئوتۇڭدا تاۋلىنىپ ئالماسقا ئايلانغان ئىدىم،
ئەمدى نېمە ئويلىدىڭ، قاسقانغا ئىتتەردىڭ مېنى.
تۇت ئېسىڭدە ئەي نىگار، ئىشقىم قىساسكار مەن ئۈچۈن،
مەن قوزاڭ تۇرسام ياۋاش، قاپلانغا ئىتتەردىڭ مېنى.

4

يىگىت بولساڭ ۋەتەننى سۆي، ۋەتەندۇر جان ئانا، بىلىسەڭ،
ئېلىڭ ئالدىدا خار ئىت سەن بۆلەك يۇرتنى پاناھ بىلسەڭ.
ئۆزۈڭنىڭ ياردىمىڭ سۆيىمىس سېنى جان - باغرى ئاتەش بوپ،
بىھىشتىن نازلىنىپ چىققان پەرىنى دىلرەبا بىلسەڭ.
ھاياتنىڭ قىممىتى يۇرتقا ئېقىتقان تەرگە باغلىقتۇر،
شۇ تەردە چاقنىغاي قەدرىڭ، تۆكۈشنى بىباھا بىلسەڭ.
ئانا يۇرت قوينى ئۆز قەلبىڭ بىلەن ئوخشايدۇ ئۆزلۈكتە،

قەلب شاد بولمىغان بىر كۈن تۈمەن يىللىق ھازا، بىلىسەك.
يىگىتلىك مەنىسى ـ يۇرتنىڭ تېخى بولماق بۇيۇك، ھەيۋەت،
ئاشۇ تاغ يۇرت ئۈچۈن سىمۇول، تېپىلماس تۈتىيا، بىلىسەك.

5

ئەگەر سەن ئاتمىساڭ تاشنى ئىماندىن ئازدۇرار شەيتان،
ئۆزۈڭنىڭ گۆرىنى ئەپلەپ ئۆزۈڭگە قازدۇرار شەيتان.
گۇناھسىز بەندە سەن گەرچە، لېكىن بولساڭ نادان، دىتسىز،
ئۆلۈم نامەڭنى ئۆز قولىدا ئۆزۈڭگە يازدۇرار شەيتان.
ئاتاڭنى قەتلە قىلغاننى كۆزۈڭگە كۆرسىتىپ چىن دوست،
ۋۇجۇدۇڭدا ئاڭا ھۆرمەت ئوتىنى ياندۇرار شەيتان.
دەقىق غەپلەتتە قالساڭلا بولۇپ ئالدىڭدا گۈل پەرى،
ۋاپادار ئاشنا يارىڭدىن بىراقلا تاندۇرار شەيتان.
ئۇنىڭ ئەزايى پۈتكەندۇر نومۇسسىز ھىيلە، پەسلىكتىن،
ئاناڭنىڭ ئالدىدا ھەتتا كىيىمنى سالدۇرار شەيتان.
كېلەر ئالدىڭغا ھەر دائىم ئېسىل تون سەللىسى بىرلە،
ئوقۇپ سەن بايقىماس سۈرە، بېشىڭنى قايدۇرار شەيتان.
ئۇنىڭ سۈيىقەستىنى بىتچىت قىلىشنى بىلمىسەك ئەي دوست،
ئۆزۈڭنىڭ ئوغلىنى ئالداپ جېنىڭنى ئالدۇرار شەيتان.

6

تۆھپىكارمەن، شاھ ئەمەس، ئەمگەكچى خەلقىم ئالدىدا،
پاك ياشاشتۇر ئىستىكىم ئىنسانىي قەلبىم ئالدىدا.
مەيلى يۆتكەي تاغنى مەن ۋە ياكى يولۇاس ئۆلتۈرەي،
قىلمىغايمەن پەش ئۇنى ھېچكىمگە، قەرزىم ئالدىدا.
يۇرت ماڭا ئاچتى قۇچاق سۆيگۈ ـ ۋاپادىن دەرس بېرىپ،
بىلمىسەم شەرمەندە مەن كۆيگەنگە ئىشقىم ئالدىدا.
يۇرت ئۈچۈن جانىم پىدا دەپ قىلمىسام جاننى پىدا،
دوۋزىخى بولمامدىمەن ئۆلگەندە شەرتىم ئالدىدا.
تامچە تەر تۆكمەي تۇرۇپ مېھنەتكە سۇلتان مەن دېسەم،
شۇ دەقىق چىقسۇن جېنىم تەييارلا رىسقىم ئالدىدا.

7

دېمەيمەن يار كۆزۈڭدىن ئۆز قارا تۇن ئەختىرى كەلسە،
كىيەرمەن تاج بىلىپ سەندىن كۇلاھنىڭ ئەستىرى كەلسە.

Altunay

سېنى بىر ھىدلىسام شۇ ھىد يېشىمغا قوشقىسى مىڭ يىل،
ئىچىمگە ماڭىمغاي بىر تىن ئىرەبنىڭ ئەنبىرى كەلسە.
قانار تەشنالىقىم تارىم سۈيىدىن بىر يۇتۇم بەرسەڭ،
تىكىلمىدىس كۆز قىرىم ھەرگىز بىھىشتىنىڭ كەۋسىرى كەلسە.
سېنى قۇل قىلسا گەر دۈشمەن بويارمەن قانغا جەڭگاھىنى،
كېلەلمەس تەڭ ماڭا ھەتتا زۇۋىسىنىڭ لەشكىرى كەلسە.
يۈرەكىم تۇشتىدا كۈلگەن گۈزەللىك ئۇلگىسى ھۆسنۈڭ،
قىلالماس لال مېنى مىڭ خىل پەرىزات تەسۋىرى كەلسە.
جاھان بۇلبۇللىرى ئاجىز كېلەر كۈيلەشكە ئىشقىڭنى،
سېنى تەسۋىر قىلار ئەينەن خوتەننىڭ دەمدىرى كەلسە.

8

سەن قەدىناس ھەم يېڭى، چېھرىڭگە باقسام ھەر كۈنى،
توي كۈندەك قۇت تىلەپ باغرىمغا باسسام ھەر كۈنى.
بەختىمزنىڭ شاھىدى — كۈلگەندە تۇنجى قىزىمىز،
سەن سۆيۈندۈڭ مەڭزىڭگە مەڭزىمنى ياقسام ھەر كۈنى.
سەن ئىلاھ، قەلبىمدە چىن سۆيگۈ يارىتتىڭ بىباھا،
بەندە سەن رىشتىمنى دىل رىشتىڭغا چاتسام ھەر كۈنى.
ئۆتتى شېرىن ئاي كەبى قانچە باھار ئامراق - ئىناق،
سەن ئوتۇمغا سەكرىدىڭ، سۈيۈڭدە ئاقسام ھەر كۈنى.
بىر سۆيۈنسەم مىڭ كۈلۈپ يايراپ كېتەرسەن، جانجان،
جۈپ بۇلاقىڭ توختىماس، ھەسرەتكە پاتسام، ھەر كۈنى.
سەن پەرىشتەم سەن ۋاپا، سەن — روھ تېنىمگە ئورنىغان،
ئويغىتارسەن تاڭ بولۇپ، غەپلەتتە ياتسام، ھەر كۈنى.
سۈپسۈزۈك ئاسمان بىلىپ كۆڭلۈڭ، قۇچاقىڭنى ئاڭسا،
ئارمىنىم يۈلتۈز قىلىپ ئىشقىمنى چاچسام ھەر كۈنى.

سەلمەي قاسىم

يۈرىكىمدە ئەكس سادالار

ئىچىمگە سىغمىدى خۇشاللىق

مەن كۆرۈپ، شەھرى ئەزىمنى پاھ، دېدىم، ئاڭلىدىم ئاققان نېغىتىنىڭ نەھرىنى،
سۆيۈنۈپ كەتتىم، دىلىمدىن ماختىدىم. بويلىدى پىكرىم زېمىنىمنىڭ قەرىنى.

بىر غىلاڭ سايدا كۆرۈپمەن مۆجىزە،
چىن ئىجاد كۈيىگە ئالدىم ئەندىزە.

ياش نېفىت شەھىرىگە باستىم مەن قەدەم،
يورغىلاپ كەتتى قولۇمدا شاش قەلەم.

ئىشچىلار قەيسەر، تىرىشچان ئىش بىلەن،
كارى يوق ئىسسىق ۋە ياكى قىش بىلەن.

بىر يولى كۆڭلۈمنى ئۈتتى بۇ دىيار،
مەن دېدىم: بولسۇن سىلەرگە غەلىبە يار.

بۇندا دوستلۇق گۈللىرى پورەك - پورەك،
بىر - بىرىدىن ساز، ئىناق ئوتلۇق يۈرەك.

مەن قىلىپ نېفىتنى سىياھ نەزمىگە،
كەلتۈرۈپ، ئىلھام نېفىتنى لەرزىگە.

ناخشىنىڭ ئەڭ ياخشىسىنى باشلىدىم،
ئاشۇ دەم كەلدى ئېسىمگە ياشلىقىم.

شۇ نېفىت ئاققان تۇرۇبا ئالدىدا،
زوقلىنىپ باقتىم پايانسىز ۋادىغا.

پوسكام نېفىت شەھىرىگە

پامىر، ئالتاي، تىيانشان
بويۇن سوزۇپ قارىدى.
تارىم سۈمبۈل چېچىنى
نازلىق كۆلۈپ تارىدى.
مىڭ كۆز بىلەن تەلمۈرۈپ،
پوسكام نېفىت شەھىرىگە.

تەكلىماكان قۇتلۇقلاپ،
ئاي قۇياشنى قولتۇقلاپ.
نۇسرەت چېچىپ قۇملۇققا.
دەككە بىرىپ شۇملۇققا،
قانات ياساپ دۇلدۇلدەك،
ناۋا ئەيلەپ بۇلبۇلدەك.
قىلىدى چاچقا خۇشلۇقنى،
پوسكام نېفىت شەھىرىگە.

ئاپئاق ساقال زەرەپشان
مۇقامنى ياڭراتتى.
شاد بەختنى مەدھىيىلەپ،
كەڭ ئالەمگە ئاڭلاتتى.
ياغدى ئارزۇ تىلەكلەر
پوسكام نېفىت شەھىرىگە.

كەلدى سانسىز غەزەلخان
ئېلىپ قولغا قەلەمنى.
كۈيگە قېتىپ نېفىتلىك
باسقان غالىب قەدەمنى،
مىڭ تەمەننا ئەيلىدى
پوسكام نېفىت شەھىرىگە.

تۆتلىكلەر

جەنۇب خەلقى باي بولسۇن،
ھۆسنى چاقناپ ئاي بولسۇن.
نېفىت تاپتۇق تارىمدىن،
ئېغىز - بۇرنى ماي بولسۇن.

قەد كۆتۈرسە ۋىشكىلار،
يايراپ كېتەر ئىشچىلار.
نېفىت بىلەن بەختىنىڭ
دەرۋازىسى ئېچىلار.

ئابدۇللا ياقۇپ

جىمىرلايدۇ نۇرلۇق يۇلتۇزلار

كۆيدۈرۈپ

قىلدى جىسمىمنى كۆسەيدەك ئىشتىياقىك كۆيدۈرۈپ،
ئورتىدى قەلبىمنى ئاتەشتەك پىراقىك كۆيدۈرۈپ.

چاكقىساك تۇتتۇم ساداقەت جامىدا كەۋسەر ساكا،
ئەيلىگەچ خۇشتار مېنى ھۆسنى - سىياقىك كۆيدۈرۈپ.

تەلمۈرۈپ باقسام گۈزەل نازۇ - كەرەشمەك قىلدى لال،
قاپقارا ساچىك بىلەن قاشىك - قىياقىك كۆيدۈرۈپ.

ئىيتقىنا، قانداق چىراي سالسا نادامەتكە مېنى،
ئالمىدەك مەكزىكدىكى خالىك - زىناقىك كۆيدۈرۈپ.

كەتمىسەم دەيمەن يېنىكدىن ئايلىنىپ پەرۋانىدەك،
قىلىسىمۇ جىسمىمنى كۈل ياققان چىراغىك كۆيدۈرۈپ.

نازىك چىرايلىق يار سېنىك

باغدا كۈلگەن گۈلمۇ سەن نازىك چىرايلىق يار سېنىك،
خۇش ناۋا بۇلبۇلمۇ سەن سازىك چىرايلىق يار سېنىك.

چاچلىرىك تەۋرەنسە تالدەك، كۆزلىرىك ئوت چاقنىتار،
جۇش ئۇرۇپ تۇرغان قىران چاغىك چىرايلىق يار سېنىك.

چىشلىسەم دىل قانىمغاي مەكزىكنى پىشقان ئالما دەپ،
نۇرغا چۆمگەن ياپىيىشىل باغىك چىرايلىق يار سېنىك.

بىر كۆرۈپلا ئەس - ھوشۇم قالماي ساكا بولدۇم ئەسىر،
سېنى دەپ مەي ئوتلىسام جامىك چىرايلىق يار سېنىك.

ئۆزىمگەي سەندىن ئۆمۈرۋايەت دىلىم زەر رىشتىنى،
مەن كەبى يانىڭدىكى يارىڭ چىرايلىق يار سېنىڭ.

چىقساڭ

قاماشتى كۆزلىرىم ھويلاڭ ئىچىدىن يۈز ئېچىپ چىقساڭ،
سىياقىڭغا قاراپ قالدىم كۆمۈش شولا چېچىپ چىقساڭ.

كاۋاپقا ئايلىنىپ كەتتىم كۆيۈپ مېھرىڭ ئۇچاقىدا،
پىراقىڭ تەپتىدىن شۇدەم يۈرەككە ئوت يېقىپ چىقساڭ.

قىلىپ تۇتقۇن مېنى ئالدى خىيالىنىڭ ئىلكىگە نازىڭ،
چىۋىقتەك تولغىنىپ جانان چىرايلىق كۆز قىسىپ چىقساڭ

يېنىڭدا پارلىدىم يۇلتۇز بولۇپ مەن ھېچ نېرى كەتمەي،
جۇلالاپ كۆكتىكى ئايدەك بۇلۇتلارنى يېرىپ چىقساڭ.

ساڭا ئاچتىم قۇچاقىمنى تومۇزدا چاڭقىغان دەشتتەك،
چېچىپ ئۇنچە جاۋاھىرنى بۇلاقلاردەك ئېقىپ چىقساڭ.

جىمىرلايدۇ كۆكتە يۇلتۇزلار

جىمىرلايدۇ كۆكتە يۇلتۇزلار،
قەلبىمگە زوق ئېتىدۇ بەخش.
تال ـ تال نۇرى بولۇپ زەر قەلەم
ھېس قەسرىمگە چېكىدۇ نەقىش.

جىمىرلايدۇ كۆكتە يۇلتۇزلار،
چېچىلغاندەك ئاڭا ئاق ياقۇت.
جۇلالىغان چېھرىدىن ئۇنىڭ
ساقىپ چۈشەر ۋۇجۇدۇمغا ئوت.

جىمىرلايدۇ كۆكتە يۇلتۇزلار،
يەردە شېرىن ئۇيقۇدا ھايات.
يۇلتۇزلارغا قۇت تىلەپ كۆڭلۈم،
كۆڭ يۈزىدە قاقىدۇ قانات.

تۇن يېرىمدا ئۇتتۇم مەلەڭدىن

تۇن يېرىمدا ئۇتتۇم مەلەڭدىن،
تۇن يېرىمدا بېغىڭنى بويلاپ.
تۇن يېرىمدا ئۇتتۇم مەلەڭدىن،
سېنىڭ گۈزەل ۋەسلىڭنى ئويلاپ.

تۇن يېرىمدا ئۇتتۇم مەلەڭدىن،
ۋۇجۇدۇمنى كۆيدۈرگەچكە ئوت.
تۇن يېرىمدا ئۇتتۇم كۆكتە ئاي
سۈيگۈمىزگە چاچقان چاغدا قۇت.

تۇن يېرىمدا ئۇتتۇم مەلەڭدىن،
تۇن يېرىمدا ناخشامنى توۋلاپ.
تۇن يېرىمدا ئېپ كەتتىم جانان
ناخشام بىلەن كۆڭلۈڭنى ئوۋلاپ.

ئەكرەم ئابدۇمەجىت

ئىككى شېئىر

قالار پەقەت ئەسلەش، سېغىنىش

سەبىي ئىستەك، سەبىي خىياللار
چۈش مىسالى كېتەر ئۇنتۇلۇپ.
بىغەملىكلەر قېلىپ يىراقتا،
بەڭباشلىققا سېلىنار قۇلۇپ.

تەسەۋۋۇرلار قالار مېيىپ بوپ،
بىرىلگەندە مۇھەببەتكە رەڭ.
قايتىلانماس هايات دېگەن كۈي،
ئالماشقاندەك كۆكلەم بىلەن قىش.
ئۆتۈپ كېتەر هەممە، هەممىسى...
قالار پەقەت ئەسلەش، سېغىنىش.

تىلەك بىلەن سۆيگۈ ئارىسى
ئىنسان ئۈچۈن گويا جۈپ ئۆتەك.

ئاي نۇرىدا ئاقارغان دالا

كۆك قەرىدە نۇرلۇق بىر سىيما،
كەچمىشنى قىلىدۇ بايان.
كۈي تۆكىدۇ قايسى بىر تەنها
تاپالماستىن ئۆزىگە جانان.

ئاي نۇرىدىن مۇھەببەت تىلەپ،
ياش تۆكۈشتىن تىنجىماس بۇلاق.
بەڭباش ئېقىن يۇرىدۇ تېنىپ،
يالپۇزلارغا ئەگىشىپ ئۇزاق.

ئۇيقۇسىنى بېلىگە باغلاپ،
چىرىلدايدۇ چېكەتكە تىنماي.
نالىسىنى ئاڭلاپ بۇلبۇلنىڭ
خىيال سۈرەر غۇنچە ئېچىلماي.

ئاي نۇرىدا ئاقارغان دالا
كۆرۈندۇ كۈمۈش ۋە كۈمۈش.
سۈبهىلەرگە بولۇپ مۇپتىلا،
چۈش كۆرىدۇ سۈبهى رەڭلىك چۈش.

ئابلەت قۇتلۇق (دېهقان)

ياشانغاندا قالدۇق ئۇچرىشىپ

ئۇزاق مەزگىل تارتتۇق هىجران ئازابى،
قار پەسلىدە قالدۇق قايتا ئۇچرىشىپ.
ئۇلىشىپتۇ باهارىڭغا كەچكۈزمۇ،
كەتكەن هەمدە مەندىن ياشلىق خوشلىشىپ.

ئۇزاققىچە تۇردۇق ئۇنسىز، زۇۋانسىز،
قارلىق دالا ئىتىكىدە سوغۇقتا.

هەر ئىككىمىز ئەمەس ئىدۇق ئەيىبلىك،
كەچمىش يىللار قالغان بەكمۇ يىراقتا.

كەچۈر، دېدىك كۆزلىرىڭدە ئىسسىق ياش
جېنىم، دېدىم ئاۋۋالقىدەك، يېقىملىق
گىرەلەشتۇق، قۇچاقلاشتۇق، سۆيۈشتۇق،
قارلىق دالا بولدى بىزگە چىملىدىق.

Altunay

ئابدۇقەييۇمجان تۇرادىل

سەھرا تۇيغۇلىرى

قىشتىمۇ باھار

شامال ئېكراپ ئۇچماقتا غۇر - غۇر،
سارغايماقتا شاخلاردا ياپراق.
ئاي تۆكمەكتە دەستە - دەستە نۇر،
سۈكۈناتقا چۆمەكتە قىشلاق.

ئاق بۇلۇتلار چۈشكەندەك كۆچۈپ،
داللاردا ياتار ئاپئاق قار.
كەل سېغىندىم، سەھرايىمغا كەل،
كۆتەر بىزنى قىشتىمۇ باھار.

ئېسىگىدىمۇ

زىلال يالاپ ئۇپرىغان قىيا،
گىرۋەكلەردە خالىسىز شېغىل تاش.
ساھىلدىكى يۇلغۇنلۇق دالا،
ئات يايلىدەك يېشىل چىملىق قاش.

خىلۋەتتىكى دۆۋە - دۆۋە قۇم،
بالىلىقتىن ئىز قالغان توقاي.
ئېسىگىدىمۇ، ئېيىتقىن ئالتۇنۇم،
ئېسىگىدىمۇ بىز تونۇشقان جاي.

بالىلار

كۆك قوينىدىن تۆكۈلەر لەرزان،
ئاق چېچەكتەك ئاپئاق - ئاپئاق قار.
چۇرقىرىشىپ ئوينار مۆكۈشمەك،
سەھرادىكى سەبىي بالىلار.

ئاق كېپەنگە مۆكۈنۈپ پىنھان،
ياتار بىغەم بىھوش دالىلار.
ھۇقۇيتىشىپ قوغلىشار توشقان
سەھرادىكى سەبىي بالىلار.

كەچكۈز كېچىسى

مەست ئۇيقۇدا پۈتكۈل ھاياتلىق
شېرىن چۈشكە ھامىلدار زېمىن.
ناخشا ئېيتار تاتلىق، بەك تاتلىق،
كۈي - كۈيلىشىپ بەزەن ئىزغىرىن.

خىرە يانغان كۆكتىكى يۇلتۇز
مۇڭلانغاندەك باقار مېھرىلىك.
ئېرىقلاردا ئاقار سۈزۈك سۇ،
قىياقلارغا لەۋ يېقىپ يېنىك.

بوشلۇقلاردا سەرسان يوپۇرماق
سۈكۈناتقا چۆمگەن دالا - ساي.
پەقەت - پەقەت خورازلار ئويغاق،
بەس - بەس بىلەن چىللايدۇ تىنماي.

ئەخمەتجان ئىسمايىل

ياشلىق كۈيى

1

سىگنال بېرەر ئاتقان تاك مەنزىلدىكى ئۇتۇقتىن،
سوئاللارنى ئۇندەشكە ئايلاندۇرار ئارمانلار.

يۈرەكلەرنى سۆيىدۇ قۇياش چىقىپ ئۇيۇقتىن،
چاچقۇ بولار نۇرلارغا شىجائەتلىك ئىزنالار.

ۋۇجۇدلاردا جاسارەت بويسۇندۇرار داۋاننى،
مەڭگۈ تاشتۇر ھاياتقا بۈركۈت كەبى پەرۋازلار.
زەبەردەسلىك كۈلدۈرەر ئۇسسۇلغا سىپ جاھاننى،
قەھ ـ قەھ ئۇرار ھەتتاكى شۇبرغانلار، ئايازلار.

تۆكۈلگەن تەر نۇر بىرەر ئىجادلارنىڭ يولىغا،
ئىجتىھاتتىن يارىلار تاڭدەك بۈيۈك كەشپىيات.
سۆيۈنۈش بار تەڭداشسىز زەپەرلەرنىڭ قوينىدا،
مىھنەتلەردىن تۆرەلگەن گۈزەل، ئىزگۈ بۇ ھايات.

سىگنال بىرەر ھەر كىچە سولغان ھەربىر ياپراقتىن،
غالىب بولغىن قۇت ئۈچۈن بىلىكىڭنى تۈرگەنلەر.
نەۋرىلەرگە ئىزلاردىن زەپەر كۈيى ئاڭلاتقىن،
ئەتىمىزنىڭ قۇياشى ياشلىقنى چىن سۆيگەنلەر!

2

نىگاھلاردا ئاتەش بار، ئۇت چاچىدۇ يۈرەككە،
زەخمەك ئۇرار دىل تارغا ئۇماققىنە تەبەسسۇم.
ھاياجانلار يول قويماس دەقىقلىك ھەيرەتكە
مۇھەببەتلىك قەسەملەر ئىيتىلىدۇ زەپ مەسۇم.

مىھىر چاچقان بىقىشتا پەرىلەرنىڭ نازى بار،
ناخشا بولۇپ ئىيتىلار ئۆمۈردىكى ئارمانلار.
تەقدىرداشتۇر دىل سىرلار، تەقدىرداشتۇر خىياللار،
ساداقەتنىڭ باغرىدا تەۋرىنىدۇ جانانلار.

گىرەلىشەر يۈرەكلەر، گىرەلىشەر پاك لەۋلەر،
رەڭ بىرىدۇ ھاياتقا سۆيگۈ بىلەن يۈرگەنلەر.
سۈرۈلىدۇ ماناندەك باتناشتىكى ئەلەملەر،
بەختلىك بول، بەختلىك ياشلىقنى چىن سۆيگەنلەر!

يالغانچى تۇسۇق

ئەخمەتجان قۇربان

(چاتما چۆچەك)

ئېيىق مىنگەن پالۋان

كىچىكىمدە مومام دائىم ماڭا چۆچەك ئېيتىپ بېرەتتى. قىشنىڭ ئۇزۇن تۈنلىرىدە دائىم ئۇنىڭ چۆچەكلىرىگە بەنت بولۇپ، تۈن يېرىمىغىچە ئۇخلىمايتتىم. چۆچەكلەردىكى ئاجايىپ قىزىقارلىق ۋەقەلەر ۋە خىيالىي دۇنيا بالىلىق تەسەۋۋۇرىمنى بېيىتىپ، زېھنىمنى ئاشۇراتتى. مومامنىڭ ماڭا ئېيتىپ بەرگەن چۆچەكلىرى ناھايىتى كۆپ بولسىمۇ، ئۇنىڭ «يالغانچى تۇسۇق» دېگەن چۆچىكى ئۇزۇن يىللاردىن بېرى ماڭا ھەمراھ بولۇپ كەلدى. مەن ئۇنى كېيىن ئۇكىلىرىمغا ۋە بالىلىرىمغا كۆپ قېتىم ئېيتىپ بەردىم. بۇ جەريانىدا بۇ چۆچەكنىڭ قىسمەن يەرلىرى چۈشۈپ قالدى، قىسمەن يەرلىرى ئۆزگەردى، يېڭى تەپسىلاتلار قېتىلىپ، چۆچەكنىڭ مەزمۇنى بېيىپ باردى. بۈگۈن مەن بۇ چۆچەكنى كىچىك دوستلارغا — بالىلارغا ئېيتىپ بەرمەكچى بولۇۋاتىمەن. قۇلاق سېلىڭلار، كىچىك دوستلار، ئەمدى مەن چۆچىكىمنى باشلىدىم.

بۇرۇنقى زاماندا تەڭرىتاغ ئېتىكىدىكى كۆكدالا دېگەن يېزىدا تۇرسۇنجان ئىسىملىك بىر بالا ئۆتكەنمىكەن، تۇرسۇنجاننىڭ ئاتا-ئانىسى خېلى ئۇزۇنغىچە پەرزەنت يۈزى كۆرمەپتۇ. كېيىن ئارقا-ئارقىدىن ئۈچ پەرزەنت كۆرگەن بولسىمۇ، ھەممىسى تۇغۇلۇپلا ئۆلۈپ كېتىپتۇ. كېيىن تۇرسۇنجان تۇغۇلۇپتۇ. تۇرسۇنجاننىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ خۇشاللىقتىن بېشى ئاسمانغا يېتىپتۇ. ئۇلار بىر نەچچە بالىسى ئۆلۈپ قالغاچقا، ناھايىتى يۈرەك ئالدى بولۇپ كەتكەنمىكەن. شۇڭا يۈرتقا نەزىر بېرىپ، بالىسىنىڭ ھايات قېلىشىنى ئۈمىد قىلىپ، ئۇنىڭ ئىسمىنى تۇرسۇنجان قويۇپتۇ. تۇرسۇنجان ناھايىتى چىرايلىق ۋە ساغلام چوڭ بوپتۇ. تۇرسۇنجان بىر تاللا بالا بولغاچقا، ئاتا-ئانىسى ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ، ئۇنى ناھايىتى ئەركە چوڭ قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تۇرسۇنجان 7—8 ياشقا كىرىپ قاپتۇ. ئۇ ھەدىسىلا بالىلار بىلەن سوقۇشۇدىغان، كىچىكلەرنى بوزەك قىلىدىغان، چوڭلارنى ئەخمەق قىلىدىغان بولۇۋاپتۇ. ئۇ ھەر كۈنى بوغچىسىنى ئېلىپ

مەكتەپكە بارىمەن، دەپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ، بوغچىنى ئۆستەك بويىدىكى كۆكتاتلار ئارىسىغا تىقىپ قويۇپ، بېشى قايغان، پۇتى تايغان يەرلەردە يۈرىدىكەن. ئەگەر ياماننىڭ ئادىتى — ئۇناھايىتى يالغانچىكەن. ئۇ يالغان گەپ تاپالماي قالغان چاغلىردا راست گەپ قىلىمىسا، پۇتۇنلەي يالغان سۆزلەيدىكەن. شۇڭا ئۇنى مەھەللىدىكى بالىلار ئانچە ئارىسىغا ئالمايدىكەن. گەرچە ئۇنىڭ ئىسمى تۇرسۇنجان بولسىمۇ، ئاتا-ئانىسىدىن باشقا ھەممىلا ئادەم ئۇنى «يالغانچى تۇرسۇق» دەيدىكەن. شۇڭا مەن چۆچەكمىدىمۇ ئۇنى «تۇرسۇق» دەپ ئاتايىمەن.

تۇرسۇقلارنىڭ كۆكدالا دەپ ئاتىلىدىغان بۇ يېزىسى ئىسمى-جىسمىغا لايىق كۆكدالا بولۇپ، ئۇنىڭ ئەتراپىنى كۆز يەتكۈسىز يايلاقلار، سالا-سالا ئېتىزلار، قۇشلار چاڭىلداپ سايراپ تۇرىدىغان بوستانلىقلار ۋە تۇرلۇك ھايۋانلار ياشايدىغان جاڭگاللىقلار ئوراپ تۇرىدىكەن. تۇرسۇق بىر كۈنى تاڭ سەھەردىلا ئاتا-ئانىسىغا مەن مەكتەپكە بارىمەن، دەپ قويۇپ، بوغچىسىنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقىپتۇ-دە، بوغچىسىنى يوشۇرىدىغان يەرگە قويۇپ، يىراقتىكى بىر ئورمانلىقنى كۆزلەپ ناخشىنى دۆك ئېيتىپ مېڭىپتۇ.

مەھەللىدىكى ئادەملەر
مېنى بەكمۇ شوخ دەيدۇ.
ئەسلى ئىسمىم تۇرسۇنجان،
لېكىن مېنى ئادەملەر
يالغانچى تۇرسۇق دەيدۇ.
ھاي، ھاي، ھاي،
يالغانچى تۇرسۇق دەيدۇ.

ئۇ بۇ ناخشىنى تەكرار ئېيتقىنىچە ئالدى-كەينىگە قارىماي مېڭىۋېرىپتۇ. ئۇ بىرچاغدا نېمىگەدۇر ئۇسۇۋۇپلىپ، ئوڭدىسىغا چۈشۈپتۇ، ئۇنىڭ كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ، بېشى پىرقىراپ كېتىپتۇ. ئۇ خېلى ئۇزۇندىن كېيىن ئېسىگە كېلىپ، بايا ئۇسۇۋالغان نەرسىنىڭ ئىشتىھا بىلەن ئوتلاۋاتقان ئات ئىكەنلىكىنى كۆرۈپتۇ-دە، غەزەپ بىلەن ۋارقىراپتۇ:

— ھەي ئات، سەن نېمىشقا بىكار-دىن ناخشا ئېيتىپ كېتىۋاتقان ئادەمنى ئۇسۇۋۇپتىسەن؟!

شۇ چاغدا ئات بېشىنى كۆتۈرۈپ ئالدىرىماي سۆزلەپتۇ:

— ھوي، قانداق بالىسەن، بېشىمنى كۆتۈرمەي ئوتلاۋاتسام ئۆزۈڭ بىر نېمىلەرنى غىڭشىغىنىڭچە كېلىپ قورسىقىمغا ئۇسۇۋۇپتىپ، يەنە مېنى ئەيىبلەيسەنغۇ!

— ھە، مۇنداق دېگىن، — دەپتۇ تۇرسۇق ھەييارلىق بىلەن كۆزلىرىنى ئويناتىپ، — مەن تېخى سېنى ئۇسۇۋۇەتكەن ئوخشايدۇ، دەپتىمەن. بوپتۇ، خاپا بولما، مەنمۇ خاپا بولماي، — ئۇ كىيىملىرىنى قېقىشتۇرغاچ ئۆزىنى بىلەلمىگەن ھالدا «مەھەللىدىكى ئادەملەر يالغانچى تۇرسۇق دەيدۇ» دەپ غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئات:

— سېنىڭ ئىسمىڭ تۇرسۇق ئوخشىمامدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ياق، مېنىڭ ئىسمىم تۇرسۇق ئەمەس، بىزنىڭ مەھەللىدە كەچكىچە يالغان سۆزلەيدىغان شۇنداق ئىسىملىك بىر بالا بار، شۇنىڭغا ئاتاپ بىر قوشاق توقۇغانىدىم. ئېيتىپ بېرەي، ئاڭلاپ باقامسەن، — دەپتۇ تۇرسۇق.

— ياق، بولدى، ئاڭلىمايلا قويماي، — دەپتۇ ئات پۇشقۇرتۇپ قويۇپ، شۇ چاغدا

تۇسۇقنىڭ كاللىسىغا چاقماق تېزلىكىدە بىر خىيال كەپتۇ ـ دە، ئاتقا قاراپ ئال دىرىماي سۆزلەپتۇ:

ـ سەن بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ سەن ئۆزۈڭ بۇ يەرلىك ئەمەس ئوخشىمامسەن؟ مەن سېنى كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن. بىزنىڭ بۇ يايلاقتىكى ئاتلار بەك يۈگرۈك، مەن يۈگرۈك ئاتلارنى بىرلا قاراپ بىلىۋالالايمەن. سەن ئانچە يۈگرەلمەيدىغان ئاتتەك قىلىسەن. قارىسام پۇتۇڭ كالتە، بېشىڭ يوغان، كۆزلىرىڭ نۇرسىز تۇرىدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاتنىڭ ئاچچىقى كېلىپ تۇرالماي قاپتۇ.

ـ سەن نەدىكى گەپنى قىلىپ يۈرىسەن؟ مەن مۇشۇ يايلاقتا تۇغۇلۇپ، مۇشۇ يايلاقتا چوڭ بولغان. بۇ يايلاقتا يۈگرەكلىكتە ماڭا تەڭ كېلىدىغان ئات يوق، ـ دەپتۇ ئات.

ـ مەن ئىشەنمەيمەن، سەن يالغان سۆزلەۋاتىسەن، سەنمۇ بىزنىڭ دەھەللىدىكى تۇسۇققا ئوخشاش يالغانچى ئوخشايسەن، ـ دەپتۇ تۇسۇق قوللىرىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، پۇتلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ تۇرۇپ.

ـ سەن ئاغزىڭغا كەلگەننى سۆزلەۋەرمىگىن، مەن يالغان سۆزلىگىنىم يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەن يالغانچىلارغا ئىنىتايىن ئۆچ، ـ دەپتۇ ئات سەل تېرىكىپ.

ـ مىجەزىمىز ئوخشاشكەن. مەنمۇ يالغانچىغا ئۆچ، بىراق مەن سېنىڭ يۈگرەكلىكىڭگە ئىشەنمەيۋاتىمەن، سەن بەك يۈگرەيمەن دەۋاتىسەن، ئەمدى قانداق قىلساق بولار، ـ دەپتۇ تۇسۇق نېمە قىلارنى بىلەلمەيۋاتقان قىياپەتتە.

ـ ئۇنداقتا مەن ساڭا چېپىپ بەرسەملا بولىمىدىمۇ؟ ـ دەپتۇ ئات.

ـ شۇنداق، سەن ماڭا چېپىپ بەرسەڭ بولغىدەك، ـ دەپ ئاتنىڭ گېپىگە قوشۇلۇپتۇ تۇسۇق. ئات:

ـ ئەمىسە سەن ئۇيدانراق قاراپ تۇرغىن، ـ دېگىنىچە چاپماقچى بولغاندا تۇسۇق ئۇنى توختىتىۋاپتۇ.

ـ بولىمىغىدەك، بولىمىغىدەك، مېنىڭ كۆزۈم بەك ئاجىز، بۇ يەردە تۇرۇپ يۈگرىگىنىڭنى كۆزەتسەم، تېز ياكى ئاستا چېپىۋاتقانلىقىڭنى بىلەلمىگىدەكمەن.

ـ ئەجەپ جېدىلىك تولا نېمىكەنسەن. ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟ ـ دەپتۇ ئات. تۇسۇق قاتتىق ئويلىنىۋاتقان قىياپەتتە بىردەم تۇرۇۋېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

ـ ھە، تاپتىم، تاپتىم، مەن ساڭا مىنىۋالاي، شۇ چاغدىلا سېنىڭ قانچىلىك چاپالايدىغانلىقىڭنى بىلىۋالالايمەن.

ـ ئۇنداق بولسا مىنگىن، ـ دەپتۇ ئات.

ـ بىراق سەن سەل ئېگىزمۇ نېمە؟ پۇتلىرىڭمۇ خېلىلا ئۇزۇندەك قىلىدۇ. يېتىپ تۇرساڭ، مىنىۋالسام قانداق.

Altunay

ئات يېتىپ بېرىپتۇ، تۇسۇق ئاتقا مىنىپ ئۇنىڭ يايلىسىنى چىڭ تۇتۇۋالغاندىن كېيىن، يىراقتىكى ئورمانلىقنى كۆرسىتىپ:

— ئاشۇ ئورمانلىققا قاراپ چاپقىن، — دەپتۇ.

ئات تۇسۇققا ئۆزىنىڭ تېز چاپالايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن كۈچىنىڭ بارىچە چېپىپتۇ. تۇسۇقنىڭ قۇلاقلىرى قاتتىق غۇگۇلداپ كېتىپتۇ. ئۇ يايلاقتىكى ئوت - چۆپلەرنىڭ ئاتنىڭ تۇياقلىرى ئاستىدىن ئىنتايىن تېز سۈرئەتتە ئۆتۈۋاتقانلىقىنى ئارانلا كۆرۈپتۇ. كۆپ ئۆتىمەي ئۇنىڭ باشلىرى قايغاندەك بولۇپ، كۆڭلى ئېلىشىپتۇ. شۇڭا كۆزلىرىنى چىڭ يۇمغىنىچە ئاتنىڭ يايلىسىنى تېخىمۇ چىڭ تۇتۇپ ئولتۇرۇۋاپتۇ. كۆپ ئۆتىمەي ئات سۈرئىتىنى ئاستىلىتىپ توختاپتۇ. تۇسۇق شۇ چاغدىلا كۆزىنى ئېچىپ، ئۆزىنىڭ ئورمانلىققا يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ ۋە ئاتتىن ئىنتتىك سىيرىلىپ چۈشۈپتۇ.

— قانداق، تېز چاپامدىكەنمەن؟ — دەپ سوراپتۇ ئات پۇشۇلداپ تۇرۇپ.

— ھەر ھالدا يامان ئەمەس چاپىدىغاندەك قىلىسەن، بىر قېتىم كۆرۈپلا بىر نېمە دېگىلى بولىدىغىدەك، سەن مۇشۇ يەردە بىردەم ئوتلاپ تۇرغىن، مەن بىر-دەمدىن كېيىن كېلىمەن، — دەپتۇ تۇسۇق ۋە ئورمانلىق ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ.

تۇسۇق ئورمانلىقنىڭ ئىچىگە كىرىپ سانسىزلىغان قۇشلارنىڭ چاقىلداپ سايرىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. شۇ چاغدا تۇسۇقنىڭ كاللىسىغا بۇ قۇشلار بىر-بىرىنى يېگەلمەي، مۇشۇنداق توختىماي سايرىسا كېرەك، مەن ئۇلارنى بىر يەرگە يىغىپ مۇسابىقىگە سېلىپ، قايسىنىڭ ئەڭ ياخشى سايرايدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەي، شۇ چاغدىلا ئۇلار بىر - بىرى بىلەن بەسلىشىشنى توختىتىشى مۇمكىن، لېكىن بۇلارنى قانداق قىلسام بىر يەرگە يىغالارمەن؟ ھە، ئېسىمگە كەلدى، مەن ئۆزەمنى قۇشلار شاھى بۇركۇتنىڭ كاتىبى، شاھ بۇركۇت مېنى ھەر قايسىڭلارنى مۇسابىقىگە سېلىپ، قايسىڭلارنىڭ ياخشى سايرايدىغانلىقىڭلارنى بىلىپ كېلىشكە ئەۋەتتى دېيىمەمدىمەن. بىراق بۇلار توختىماي سايراپ مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلىمىسىچۇ؟ ھە، تاپتىم، تاپتىم، مەن مۇشۇ مەقسىتىمنى ناخشا قىلىپ، كۈچۈمنىڭ بارىچە ئېيتاي، دېگەن خىيال كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىر دەرەخكە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ تۆۋەندىكى قوشاقنى ئېيتىپتۇ:

مېنىڭ ئىسمىم تۇرسۇنجان،
مىنىپ كەلدىم ئات.
شاھ بۇركۇتكە كاتىپ مەن،
ئۆتەر كۈنۈم شاد.
ئەمدى سىلەر جىمىڭلار،
قىلماڭلار ۋات - ۋات.
شاھ بۇركۇتنىڭ بۇيرۇقى،
قالتىس مۆجىزات:
ناخشا ئېيتسا كىم قالتىس،
ئالار مۇكاپات.

قوشاقنى ئاڭلىغان قۇشلار باشتا جىمىپ كېتىپتۇ، كېيىن بۇ چوقۇم شاھىمىز بۇركۇتنىڭ كاتىپى بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ تۇسۇقنىڭ ئالدىدىكى يوغان بىر دەرەخنىڭ ئۈستىگە يىغىلىپتۇ. تۇسۇق راستىنلا شاھ بۇركۇتنىڭ كاتىپىدەك، كېسۈپتىلگەن بىر

دەرەخنىڭ كۆتىكىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ پۈتلىرىنى ئالماپ ئولتۇرۇپتۇ ـ دە:

ـ ھ سىڭلار كېلىپ بولدۇڭلارمۇ ؟ ـ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ـ كەپ بولدۇق، ـ دەپتۇ قۇشلار.

ـ ئەمسە ھازىر مۇسابىقىمىزنى باشلايىمىز، ناخشىنى ياخشى ئېيتىدىغانلىرىڭ ئالدى بىلەن ئېيتىش !

قۇشلارنىڭ كۆپىنچىسى ناخشا ئېيتىشتا بۇلبۇلغا قايىل بولغاچقا، ئۇنى ئالدىغا چىقىرىپ قويۇپتۇ.

بۇلبۇل ئەمدىلا ناخشا ئېيتىشقا باشلاپتىكەن، تۇسۇق ئاچچىقلاپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ :

ـ بولمايدۇ، بولمايدۇ، مۇشۇنىمۇ ناخشىچى دەپ چىقىرىپ قويۇشتىڭمۇ ؟ ـ خىجىل بولغان بۇلبۇل قۇشلار توپىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

ـ قېنى، ئادەمنى تولا ئەخمەق قىلماي ناخشىنى ھەقىقەتەن ياخشى ئېيتىدىغانلىرىڭ ئالدىغا چىقىش !

قۇشلار توپى بىردەم ئۇپۇر ـ تۇپۇر بولغاندىن كېيىن، كاككۇك ئالدىغا چىقىپتۇ:

كاككۇك، كاككۇك
گۈلىستاننى تاپتۇق ...

ـ بولدى كاپشىما، سەنمۇ ئۆزۈڭنى ناخشىچى دەپ يۈرەمسەن؟ ھەي، تۇزۇكرەكلىرىڭ چىقىشساڭچۇ، مۇشۇنداق قىلىشساڭ مەن شاھ بۇركۇتكە نېمە دەپ بارىمەن؟ ـ دەپ ۋارقىراپتۇ تۇسۇق.

شۇندىن كېيىن قۇشلارنىڭ بىرەرسىۋ ئالدىغا چىقىپ ناخشا ئېيتىشقا پېتىنالماپتۇ. خېلى ئۇزۇندىن كېيىن ھۆپۈپ مەغرۇرانە ھالدا ئالدىغا چىقىپ ناخشا ئېيتىشقا باشلاپتۇ :

ھۆپۈپۈپ ـ ھۆپۈپۈپ
گۈلدەك تاجام بار.
قەھرىمان ۋە ئۇلۇغ
بۇركۇت ئاتام بار.
ھۆپۈپۈپ ـ ھۆپۈپۈپ
ئارزۇيۇم بەك كۆپ،
ئۆتىمەن ئەبەتكە
بۇركۇت ئاتامغا
تازىم قىلىپ، باش ئېگىپ
ھەمدە تىز پۈكۈپ ...

تۇسۇق ھۆپۈپ ناخشىنى تۈگىتە ـ تۈگەتمەيلا، باركالىلا، كارامەتكەن، كارامەتكەن ! دېگىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ ھەمدە قۇشلارغا قاراپ :

ـ قالغانلىرىڭ ئېيتىشمىساڭمۇ بولىدۇ، ئەتە مۇشۇ چاغدا مۇشۇ يەردە مەشھۇر ناخشىچىمىز ھۆپۈپنى مۇكاپاتلاش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلىدۇ. ھازىر تارقىلىپ ئەتە كېلىڭلار، ـ دەپتۇ. قۇشلار مەيۈسلەنگەن، ھەيران ۋە نارازى بولغان ھالدا ھەر تەرەپكە تارقاپ كېتىپتۇ. تۇسۇق ھۆپۈپتىن باشقا قۇشلارنىڭ ئورمانلىقتا ناخشا ئېيتىشىنى چەكلەپتۇ.

قۇشلار تارقىلىپ كەتكەندىن كېيىن، تۇسۇق قورسىقىنىڭ ئېچىپ كوركىراپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپتۇ ـ دە، ئورمانلىقتىن چىقىپتۇ. ئۇ شۇ چاغدا ئورمانلىق بىلەن يايلاقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كىچىك كىنە چېچەكلىكتە بىر توپ ھەسەل ھەرىلىرىنىڭ «بۇ يەردىكى چېچەكلەرنىڭ شىرنىسى قالماپتۇ، قانداق قىلساق بولار» دەپ زارلىنىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قاپتۇ ـ دە، بىردىنلا كۆڭلىگە بىر ئىشنى پۈكۈپ، «ھەي، ھەرىلەر، خۇشخەۋەر ! خۇشخەۋەر !»

دېگىنىچە ھەرىلەرنىڭ يېنىغا قاراپ يۈگۈرەپتۇ. ھەرىلەر تۈسۈقنى تونۇمىسىمۇ، ئۇنىڭ نېمە، خۇش‌خەۋەر ئېلىپ كەلگەنلىكىگە قىزىقىپ قاپتۇ.

— ھە، مېھمان نېمە خۇش‌خەۋەر ئەكەلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ ھەرىلەرنىڭ پادىشاھى.

— سىلەرنىڭ بۇيەردە تۇزۇك چېچەكمۇ يوقكەن، بار چېچەكلەرنىڭمۇ شىرنىسىنى شوراپ بولۇپسىلەر، كۆردۈڭلامۇ؟ — تۈسۈق قولى بىلەن يىراقتىن قارىيىپ كۆرۈنۈپ تۇرغان ئورمانلىقنى كۆرسىتىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، — ئەنە ئاشۇ ئورمانلىقتىن ئۆتسەڭلار رەڭگارەڭ چېچەكلەر، پورەكلەپ ئېچىلىپ كەتكەن گۈللەر، يېڭىدىن گۈل ئاچقان ئاپتاپپەرەسلەر شۇنداق كۆپ، بۇ يەردە ئاۋارە بولۇپ يۈرگىچە ئاشۇ يەرگىلا بارساڭلار بولىمامدۇ.

— بۇ ھەقىقەتەن خۇش‌خەۋەركەن، ھەممىمىز شۇ يەرگە بارساق بولغىدەك، بىراق بۇ يەردە ئازراق ھەسەل بار ئىدى، ئۇنىڭغا قارايدىغانغا بىر نەچچەيلەننى قالدۇرۇپ قويسام بولغىدەك، — دەپتۇ ھەرىلەرنىڭ پادىشاھى كىچىككىنە ساندۇقنى كۆرسىتىپ.

— بىرىڭلار كۆپ بارساڭلار ھەسەلنى بىر ئۈلۈش كۆپ ئەكىلىسىلەر، مېنىڭچە، ھەممىڭلارنىڭ بارغىنى تۇزۇك، مېنىڭمۇ باشقا ئىشىم يوق. سىلەر كەلگىچە ھەسىلىڭلارغا مەن قاراپ تۇراي، — دەپ تۇ تۈسۈق.

— بولىدۇ ئەمسە، رەھمەتنى سىزگە كېيىن ئېيتىشالارمىز، سىزنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇق، — ھەرىلەر پادىشاھى شۇنداق دېگىنىچە ھەرىلەرنى باشلاپ تۈسۈق كۆرسەتكەن تەرەپكە قاراپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. تۈسۈق كۆزلىرىنى قىسىپ قويۇپ، ئەتىگەندە يانچۇقىغا سېلىۋالغان ناننى ئېلىپ ھەسەل ھەرىلىرىنىڭ مىڭبىر مۇشەققەتتە يىغقان ھەسىلىگە مىلەپ، مەززە قىلىپ يېيىشكە باشلاپتۇ. تۈسۈقنىڭ قورسىقى ئەتىگەندىن بېرى ناھايىتى ئېچىپ كەتكەچكە، نان بىلەن ساندۇقتىكى ھەسەلنى پاك - پاكىز يەپ بوپتۇ. ئۇ قۇرۇقدالغان ساندۇقچاقنى بىر ياققا تاشلاپ ئەمدىلا ئورنىدىن تۇراي دەۋاتقاندا، يېقىنلا يەردىن بىر قارا ئېيىقنىڭ ئۆزى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، خۇددى پوستا تۇرۇۋاتقان ئەسكەردەك ئۆزىنى رۇسلاپ تىك تۇرۇپتۇ. كۆپ ئۆتمەي ئېيىق يېتىپ كەپتۇ - دە، تۈسۈقنىڭ بۇ يەردە جىمجىت تۇرۇپ كەتكىنىگە ھەيران بولۇپ سوراپتۇ:

— ھەي بالا، ھەرىلەرنىڭ ماكانىدا

نىمە قىلىپ يۈرۈسەن؟

تۇسۇق ئېيىقنى ئەمدىلا كۆرۈۋاتقاندەك:

ـ ھە ئېيىقمۇ سەن، ھەسەل ھەرىلىرى ئۆيۈمگە قاراپ بەرسەڭ ساڭا ناھايىتى جىق ھەسەل ئەكىلىپ بېرىمىز دېيىشكەندىدى، شۇڭا ئۇلارنىڭ ئۆيىگە قاراپ بېرىۋاتىمەن، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ـ ئۇلارنىڭ ھەسىلىدىن بارمۇ ـ يوق؟ ـ دەپ سوراپتۇ ئېيىق تۇمشۇقلىرىنى يالاپ تۇرۇپ.

ـ ھازىر يوق، بىراق بۇگۈن ئۇلارنىڭ ھەسەل يۆتكەپ كېلىدىغان كۈنى، لېكىن مېنىڭ مۇھىم ئىشىم بارىدى. كۆپ ساقلىيالمايدىغان ئوخشايمەن، ـ دەپتۇ تۇسۇق.

ـ ئۇنداق بولسا بۇ يەرگە كىم قارايدۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ ئېيىق.

ـ مەنمۇ بىرى كەپ قالسىكەن دەپ تۇراتتىم، باشقا ئىشىڭ بولمىسا مېنىڭ ئورنۇمدا ئۇلارنىڭ ئۆيىگە قاراپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ ماڭا بېرىدىغان ھەسىلىنى سەنلا ئالمامسەن؟ ـ دەپتۇ تۇسۇق.

ـ مېنىڭمۇ باشقا ئىشىم يوق، سېنىڭ ئورنۇڭدا ئۇلارنىڭ ئۆيىگە قاراپ تۇرسام تۇراي، ـ دەپتۇ ئېيىق يەنە تۇمشۇقلىرىنى يالاپ.

ـ ئەمىسە شۇنداق بولسۇن، ـ دەپتۇ تۇسۇق ۋە يايلاق تەرەپكە يۈگۈرۈپ كېتىپتۇ.

تۇسۇق بايا ئاتتىن چۈشكەن يېرىگە كېلىپ، ھېلىقى ئاتنىڭ تېخىچىلا ئۆز جايىدا ئوتلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، خۇشاللىقىدىن قىن ـ قىنىغا پاتماي قاپتۇ ـ دە، ئۆزىنى تۇتالماي سۆزلەپ كېتىپتۇ:

ـ سەن ھەقىقەتەن يالغان سۆزلىمەيدىغان ئاتكەنسەن جۇمۇ، تېخىچىلا ساقلاپ تۇرغان ئوخشىمامسەن؟

ـ شۇنداق، ـ دەپتۇ ئات تۇسۇقنى كۆرگەندىن كېيىن، ـ ئەجەب كېچىكىپلا كەتتىڭغۇ؟

ـ ھەي، ساڭا نىمە دېسەم بولار. بۇ ئورماننىڭ ئىچىگە كىرىپ باقمىغانىدىم، كىرىپلا قۇشلارنىڭ سايراشلىرىغا مەپتۇن بولۇپ مېڭىۋېرىپتىمەن، بىر چاغدا قايسى ياقتىن كەلگەنلىكىمنىمۇ بىلەلمەي قالدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرۈپ، ئورماندىن ئاران چىقىۋالدىم، بايا سەن يامان ئەمەس چاپتىڭ جۇمۇ، ئەنە شۇ ئورمانغا قاراپ، ـ ئۇ قولى بىلەن ئۆزىنىڭ مەھەللىسىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، ـ يەنە بىر چاپساڭ سېنىڭ ھەقىقەتەن بەك چاپىدىغانلىقىڭغا قايىل بولۇشۇم مۇمكىن.

ئات يەنە يېتىپ بېرىپتۇ. تۇسۇق ئاتقا مىنىپ، ئۇنىڭ يايلىسىنى چىڭ تۇتۇۋاپتۇ. ئات تۇسۇق كۆرسەتكەن تەرەپكە قاراپ ئۇچقاندەك چېپىپتۇ. يەنە بايىقى ھالەت تەكرارلىنىپتۇ. تۇسۇق يەنە كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋاپتۇ. كۆپ ئۆتمەي ئات سۈرئىتىنى ئاستىلىتىپ توختاپتۇ. تۇسۇق ئاتتىن چۈشۈپ:

ـ قول قويدۇم، قول قويدۇم، سەن ھەقىقەتەن بەك چاپىدىغان ئاتكەنسەن، رەھمەت ساڭا، ـ دەپ قويۇپ مەھەللىسىگە قاراپ تېز يۈگۈرۈپتۇ.

شۇ كۈنى ئاخشىمى تۇسۇق مەھەللىدىكى بالىلار يىغىلىدىغان كۆۋرۈك بېشىدا بالىلارغا بۇگۈنكى قىلغان ئىشلىرىنىڭ

بىرىنى ئون قىلىپ ھېكايە قىلىپ تۇ. بالىلارنىڭ كىچىكىرەكلىرى ئۇنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ ھەيران قالغان بولسىمۇ، چوڭراقلىرى سەن يەنە يالغانچىلىقىڭنى قىلىۋاتىسەن، دەپ ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەنمەپتۇ. تۇسۇق ئۇلارغا قايناپ تېرىكىپ كېتىپتۇ:

— قاراپ تۇرۇش، بىر كۈنى ئەمەس بىر كۈنى ئۆزۈمنىڭ قانداق ئادەملىكىمنى بىر كۆرسىتىپ قويمايدىغان بولسام!

تۇسۇقنىڭ توختىماي ئۆزىنى ماختاشلىرىدىن زېرىككەن بالىلار ئاستا - ئاستا ئۆيلىرىگە تارقاپ كېتىپتۇ ...

ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، تۇسۇقتا مەن بىر ئامال قىلىپ ھېلىقى ئېيىقنى ئالداپ مىنىپ مەھەللىگە كېلىپ، بۇ نېمىلەرگە ئۆزۈمنى بىر كۆرسىتىپ قويمايمۇ، دېگەن ئۇي تۇغۇلۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ، ھېلىقى ئېيىق چوقۇم ھەسەل ھەرىلىرى بار يەردە، مەن ئۇنى مىنىپ كېلەي دەپ يولغا چىقىپتۇ.

تۇسۇق ھەسەل ھەرىلىرىنىڭ ماكانىغا يېتىپ كەلگەندە، ھەسەل ھەرىلىرى جاپالىق ئەمگەكتىن چارچاپ ئەمدىلا ئارام ئېلىۋاتقانىكەن. تۇسۇق ئۇلارغا قاراپ:

— سالام ھەرىلەر، مەن يەنە كېپ قالدىم، — دەپتۇ. تۇسۇقنى كۆرگەن ھەرىلەر پادىشاھى غەزەپكە كەلگەن بولسىمۇ، ئۆزىنى بېسىۋېلىپ:

— كەل مېھمان، كەل، — دەپ قويۇپتۇ. تۇسۇق كۆرەڭلىگەن ھالدا ھەرىلەرنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— سىلەر مۇشۇ ئەتراپتا بىر قارا ئېيىقنى كۆردۈڭلارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— كۆردۈق، كۆردۈق، ئۇ سېنىڭ دوستۇڭمىدى؟

— شۇنداق، دوستۇم ئىدى ...

تۇسۇقنىڭ گېپىنى تۇگەپ - تۇگەمەيلا ھەرىلەر ئۇنىڭغا تەرەپ - تەرەپتىن ئېتىلىپ كېلىپ، باش - كۆز، بىلەكلىرىگە نەشتەرلىرىنى تىقىپتۇ. تۇسۇق پەريياد كۆتۈرگىنىچە سەكرەپ دۇملاپ كېتىپتۇ. ھەرىلەرمۇ تەرەپ - تەرەپتىن نەشتەرلىرىنى توختىماي تىقىۋېرىپتۇ. تۇسۇقنىڭ ئاۋازى ئاستا - ئاستا ئۆچۈپتۇ. ئۇ خېلى ئۇزۇندىن كېيىن ھوشىغا كەپتۇ. ئۇنىڭ يۈز - كۆزلىرى ئىششىپ، خۇددى پومزەكتەكلا بولۇپ قاپتۇ. شۇ چاغدا ئورمانلىقتىن بۇركۇت باشچىلىقىدا بىر توپ قۇش ئۇچۇپ چىقىپتۇ. قۇشلاردىن بىرى:

— ئەنە، شاھىمىزنىڭ كاتىپىمەن، دەپ بىزنى ئەخمەق قىلغان ھېلىقى بالا ئاۋۇ يەردە ئولتۇرىدۇ، — دەپتىكەن، بۇنى ئاڭلىغان بۇركۇت دەرغەزەپكە كېلىپ:

— ئۇنىڭ ئەدىبىنى بېرەيلى، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قۇشلار تەرەپ - تەرەپتىن ئېتىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ يۈز - كۆزلىرىنى چوقۇلاپ يېغىر قىلىۋېتىپتۇ. ئۇ يۈز - كۆزلىرىنىڭ ئېچىشىپ ئاغرىۋاتقانلىقىغا چىدىيالماي، يايلاقنىڭ ئوتتۇرىسىنى كېسىپ مەھەللە تەرەپكە قاراپ قېچىپتۇ. ئۇ، قۇشلارنىڭ ھۇجۇمىدىن قۇتۇلۇپ، پاپپاسلاپ قېچىپ كېتىپ بارغاندا، «بالا كەلسە قوش كەپتۇ» دېگەندەك ئۇنىڭ ئالدىغا ھېلىقى قارا ئېيىق ئۇچراپ قاپتۇ.

— ھۇ يالغانچى كاززاپ، تۇتۇلدۇڭمۇ؟! بۇگۈن سەن بىلەن ئوبدانراق

Altunay

هىسابلاشمىسام بولمىدى. سەن مېنى ئالداپ ھەرىلەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراتتىڭ، مەن بۇگۈن سېنىڭ قارىنىڭنى يېرىۋەتمەيدىغان بولسام، — دەپتۇ ئېيىق كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، تۇكلىرىنى ھۇرپەيتىپ تۇرۇپ.

— ئاچچىقىڭنى بېسىۋالغىن، ئېيىق جان، مەنمۇ سېنى ئىزدەپ يۈرەتتىم، ئۇ چاغدا ھەرىلەر سېنىڭ مېنىڭ دوستۇم ئىكەنلىكىنى بىلمەي قاپتۇ. كېيىن ھەرىلەرنىڭ ساڭا ھۇرمەتسىزلىك قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ، بەكمۇ ئاچچىقىم كەلدى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇلار، گۈناھسىزدىن ئۆتكىن، دەپ مېنى ھەر كۈنى ئېغىر ئېسىل ھەسەللىرى بىلەن بېقىۋاتىدۇ. ئۆزۈڭمۇ كۆرۈۋاتىدىغانسەن، ھەسەلنى تولا يەۋېرىپ تېرەمگە پاتمايلا قالدىم. ھەسەلمۇ بەك چىق يىسە، بولمايدىغان نەرسە ئوخشايدۇ، شۇڭا مايلىرىمنى ئاق قۇزۇۋېتەي، دەپ يۇزلىرىمگە ياغاچ تەقىپ، مانا مۇشۇنداق قىلۋەتتىم. شۇنداق قىلسامۇ ھېچ ئورۇقلىمايۋاتىمەن، مەن سېنىڭدىن ئەپۇ سوراش ئۈچۈن، ساڭا ئاتاپ يوغان كومزەكتە ھەسەل ئېلىپ ئۆيۈمگە ئاپىرىپ قويغانتىم، سېنى ئۇچراپ قالارمىكىن دەپ شۇنداق يولۇڭغا قاردىم، مانا بۇگۈن ئۇچراپ قالدىڭ، بۇگۈن سەن مەن بىلەن بىللە بىزنىڭ مەھەللىگە بېرىپ ھەسلىڭنى ئېلىۋالغىن، — دەپتۇ تۈسۈق مۇغەمبەرلىك بىلەن.

يوغان بىر كومزەك ھەسەل، دېگەن گەپنى ئاڭلىغان ئېيىقنىڭ غەزىپى پەسەيىپ. شۇلگەيلىرى ئېقىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تۈسۈققا قاراپ:

— ماقۇل، چاپسانراق بېرىپ ھەسەلنى ئەكىلىۋالايلى، — دەپتۇ.

— ھەي، مۇشۇ سېمىزلىك دېگەنمۇ بولمايدىكەن، ھازىر مەن تۈزۈكرەك يولمۇ ماڭالمايدىغان بولۇپ قالدىم. خاپا بولمىساڭ ساڭا مىنىۋالسام، مەھەللىگە چاپسانراق بارساق قانداق.

كۆزىگە ھەسەلدىن باشقا نەرسە كۆرۈنمەيۋاتقان ئېيىق تۈسۈقنىڭ گېپىگە ماقۇل بولۇپتۇ. ئېيىققا مىنىپ بايىقى كېلىشمەسلىكلەرنى ئۇنتۇپ، كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالغان تۈسۈق خۇشال ناخشا ئېيتىشقا باشلاپتۇ.

مەھەللىدىكى ئادەملەر
مېنى بەكمۇ شوخ دەيدۇ.
بۇ دۇنيادا تۈسۈقتەك
باتۇر، پالۋان يوق دەيدۇ.

ھەسەل يېيىش خۇمارى تۇتقان ئېيىق پۇتۇن كۈچى بىلەن چېپىپ، بىردەمدىلا مەھەللىنىڭ يېنىغا كېلىپ قاپتۇ. شۇ چاغدا تۈسۈقنىڭ ئاغىنىلىرى مەھەللىنىڭ چېتىدىرەك ئوينىۋاتقانىكەن، ئۇلار ھەيران بولۇپ ۋە قورقۇپ چۇرقىرىشىپ، مەھەللە ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. شۇ چاغدا تۈسۈق ئېيىقنى توختىتىپ:

— سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرغىن، مەن كومزەكنى ساڭا ئەكىلىپ بېر

رەي، بولمىسا مەھەللىدىكى ئوۋچىلار ساڭا زىيانكەشلىك قىلمىشى مۇمكىن، — دەپتۇ-دە، يۇگۇرگىنچە مەھەللە ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. نەپىسى تاقىلداپ كەتكەن ئېيىق خېلى ئۇزۇنغىچە ساقلاپ تۇسۇق كەلمىگەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ يەنە ئالدانغانلىقىنى سېزىپتۇ. ئۇ ناھايىتى غەزەپلەنگەن بولسىمۇ، نېمە قىلارىنى بىلەلمەي كېتىپ قاپتۇ.

شۇ كۈنى كەچتە مەھەللىدىكى بالىلار تۇسۇقنى ئارىسىغا ئېلىۋېلىپ، ئۇنىڭ ئېيىقنى قانداق مىنىۋالغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىشكە قىستاپ تۇرۇۋاپتۇ. تۇسۇق ھايىاجانلانغان ھالدا سۆزلەپ كېتىپتۇ:

— ئورمانلىق ئىچىدە خىيال بىلەن كېتىپ باراتتىم، تۇيۇقسىز كەينىمگە بىر نەرسە ئېسىلغاندەك بولدى، شارتتىدە بۇرۇلۇپ قارىسام بايا سىلەر كۆرگەن شۇ ئېيىق، ماڭا خىرىس قىلىپ تۇرۇپتۇ. باشتا ئانچە تەييارلىقىم بولمىغاچقا، ھۇدۇققىنىمدىن يىقىلىپ ئاستىغا چۈشۈپ قالدىم. شۇ چاغدا يۈز-كۆزلىرىمنى تاتىلاپ مانا مۇشۇنداق قىلىۋەتتى، — ئۇ يۈزىدىكى بايا قۇشلار چوقۇغان جايلارنى بالىلارغا كۆرسىتىپتۇ، — شۇنىڭ بىلەن دەر غەزەپكە كېلىپ قاتتىق ۋارقىراپ بىر كۈچەپلا ئۇنى ئاستىمغا بېسىۋېلىپ كارنىيىنى سىقىپ، قورسىقىغا تىزلاۋەردىم. بۇ زەربىگە بەرداشلىق بېرەلمىگەن ئېيىق «مېنى كەچۈرگىن، مېنى كەچۈرگىن، ساڭا بىلىمەي چېقىلىپتىمەن، بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيىمەن» دەپ ۋارقىراپلا كەتتى. مەن ئۇنىڭ قورسىقىغا يەنە بىر نەچچىنى تىزلىۋەتكەندىن كېيىن كارنىيىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ «ئەمىسە ئۇستۇڭگە مىندۇرۇپ مەھەللىگە ئاپىرىپ قويىمەن» دېسەم ماقۇل بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا مىنىپ، بايا سىلەر كۆرگەندەك خاتىرجەم مەھەللىگە كېلىۋالدىم.

بايا تىن بېرى تۇسۇقنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۇن-تىنسىز ئولتۇرغان بالىلار بىردىنلا «بارىكاللا، بارىكاللا، ئېيىق مىنگەن پالۋان!» دەپ ۋارقىرىشىپ كېتىپتۇ.

مومام چۆچىكى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە «جېنىم قوزام، ئەمدى ئۇخلىغىن، قالغىنىنى ئەتە ئېيتىپ بېرەي» دەپ توختىتىپ قويغانىدى.

تۇسۇقنىڭ توشقان يوقلىشى

توشقانىنىڭ مىجەزى تۇسۇقنىڭ مىجەزىگە ئوخشاپ كېتىدىكەن. ئۇ ئىنىتايىن قورقۇنچاق بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ قورقۇنچاقلىقىنى يوشۇرۇپ، ھەممىشە پۇ ئېتىپلا يۈرىدىكەن. ئۇ بەزىدە «مەن تۇنۇگۈن يايلاقتا ئويناپ ھېرىپ كېتىپ قايتىپ كېلىۋاتسام يولۋاس ئۇچراپ قالدى، مەن ئۇنى تۇتۇۋېلىپ، ئۆيگىچە مىنىپ كەلدىم» دېسە، بەزىدە «ئالدىنقى كۈنى ئورمانلىقتىن ئۆتۈپ كېتىپ بارسام شىر بىخارامان ئۇخلاۋاتقان ئىكەن. مەن ئۇنىڭ بۇرۇتىنى تارتىپ ئويغىتىۋەتتىم. ئۇ ئويغىنىپ، ئەگەر سەندىن باشقىسى بولغان بولسا

قىيما ـ چىيما قىلمۇيتەتتىم، دەپ غۇدۇڭ شىپ كەتتى» دەپ پو ئاتمىدىكەن. تۈ- سۈق بىلەن توشقان بىرگە بولۇپ قالغان چاغلاردا ئۇلارنىڭ ئاتمىدىغان پولىرى تېخىمۇ كۆپىيىپ كېتىدىكەن.

بىر كۈنى تۈسۈق بىلەن توشقان يايلاقنىڭ بىر تەرىپىدە ئۇچرىشىپ قاپ- تۇدە، يەنە بەس ـ بەس بىلەن پو ئاتقىـ لى تۇرۇپتۇ.

ـ تۇنۇگۈنكى يامغۇردا خېلى جاپا تارتقانسەن، توشقانجان، ئۇ يامغۇرنى مەن ياغدۇرغان، قارىسام يايلاقتىكى گۈل- گىياھلار ئۈسسۈزلۈقتىن نېمە قىلارنى بىلەلمەي ۋاي داتلىغىلى تۇرۇپتۇ، گىـ ياھلارنىڭ پادىشاھى بىلەن ئانچە ـ مۇنچە دوستلۇقىمىز بار ئىدى. تۇنۇگۈن يايلاقـ تىن ئۆتۈپ كېتىپ بارسام گىياھلار پا- دىشاھى مىڭلىغان ھۇرمەت قاراۋۇلىنى ئالدىغا سەپ ـ سەپ قىلىپ تىزىپ، ھۇر- مەت مۇزىكىلىرىنى ياڭرىتىپ، ھۇرمەت توپلىرىنى ئاتقىنىچە ئالدىمىغا يېتىپ كەلدى. مەن بۇ ئىشنىڭ مەن بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى بولىمىسا كېرەك، دەپ ئويلاپ، ئۇلارغا قاراپمۇ قويماي پەر- ۋاسىز كېتىۋېرىپتىمەن، بىر چاغدا قا- رىسام شاھ ئالدىمنى توسۇپ تەزىم قىلـ غىلى تۇردى. بۇ ئىش مېنى بەكلا تەـ تىرىتىپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن شاھنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ، نېمە ئىش ئىكەنـ لىكىنى سوردىم. شاھ يىغلامسىراپ تۇرۇپ:

ـ ئۇزۇندىن بېرى يامغۇر ياغماي قول ئاستىمىدىكىلەر قىيىن كۈنگە قالدى. مەن سىزنىڭ يامغۇر ياغدۇرالايدىغان كارامىتىڭىزنىڭ بارلىقىنى بىلىمەن. قەدىناسلىقنىڭ يۈزىنى قىلىپ بولسىمۇ بىزـ نى بۇ قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرسىڭىز، ـ دېگىنىچە يېلىنىپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى. ئىچىم ئاغرىپ، ئۇـ لارنىڭ تەكلىپىگە قوشۇلدۇم. شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ھۇرمەت تويى تېخىمۇ كۆپ ئېتىلىپ، ئالقىش سادالىرى پەلەكـكە يەتتى. مەن يامغۇر ياغدۇرۇش ئۈچۈن ئورمانلىقنىڭ يېنىدىن بىر قارا ئېيىقنى تۇتۇۋېلىپ دەريانىڭ چىلاپ، قورسىقىغا بىرنى تەپكەندىم. ئۇ خۇددى توپىتەك قاڭقىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى ـ دە، بىر پارچە قارا بولۇتقا ئايلاندى. شۇنىڭ بىلەن شارقىراپ يامغۇر يېغىشقا باشـ لىدى. گۈل ـ گىياھلار خۇشالىقىدىن يايراپ كەتتى، ـ دەپ پو ئېتىپتۇ تۈسۈق.

ـ يامغۇر ياغدۇرۇش دېگەن قانـ چىلىك ئىشتى، ـ دەپتۇ توشقانمۇ بوش كەلمەي، ـ بۇلتۇر دەل مۇشۇ چاغلاردا ياغقان مۆلدۈر ئېسىڭدىدۇ، شۇ چاغدا يايلاقنىڭ ھاۋاسى بەك ئىسسىپ كەتكەنـ دى. قانداق قىلسام ھاۋانى سوۋۇتار- مەن دەپ ئويلىنا ـ ئويلىنا ئاخىرى، مۆلدۈر ياغدۇرسام بولىمىدىمۇ، دېگەن خىيال كەلدى. شۇنىڭ بىلەن قۇشلار شاھى بۈركۈتنى تۇتۇۋالدىم. مەن ئۇنى قورقىتىپ تۇرۇپ:

ـ ئەگەر بۇگۈن قۇشلارنىڭ ھەممىـ سىنى يېغىپ ماڭا خىزمەت قىلدۇرمايـ دىغان بولساڭ قولۇمدىن ساق قۇتۇلىمەن، دەپ ئويلىما، ـ دېدىم. بۈركۈت قورققىـ نىدىن تىترەپ تۇرۇپ:

ـ بولىدۇ، بولىدۇ، قانداق تەلـ پىكىز بولسا ئورۇنداشقا مەن تەييار، ـ دېدى. شۇنىڭ بىلەن بۈركۈت ھەممە

قۇشلارنى يىغىپ كەلدى. مەن قۇشلارغا ئاشۇ تاغنى كۆرسىتىپ قويدۇم ۋە ئۇلارغا:

— ھەممىگىلار ئاشۇ مۇز تاغقا قاراپ ئۇچۇسىلەر، نېمە قىلىدىغىنىڭلارنى بارغاندىن كېيىن دەيسەن، — دېدىم. مەن بۇركۈتكە مىنىپ، قۇشلارنى ئەگەشتۈرۈپ ئاشۇ مۇز تاغقا قاراپ ئۇچتۇم، خېلى ئۇزۇن ئۇچقاندىن كېيىن، ھېلىقى ھەيۋەتلىك مۇز چوققىغا يېتىپ كەلدىم. مۇز چوققا كۆمۈشتەك پارقىراپ تۇراتتى. مەن قۇشلارنى يىراقراق تۇرغۇزۇپ قويۇپ، قاتتىق نەرە تارتقىنىمچە مۇز چوققىغا بىر پەشۋا ئاتتىم. شۇ چاغدا مۇز چوققا كۆكۈم - تالقان بولۇپ كەتتى. مىنىك بۇ كارامىتىمنى كۆرگەن قۇشلار ھەيران قالدى. ئۇلارغا:

— ھاكۆپقىپ تۇرماي، ھەممىگلار بىر تالدىن مۇز پارچىسىنى چىشلەپ بىزنىك يايلاققا ئاپىرىپ تاشلاڭلار، — دېدىم. شۇنىڭ بىلەن قۇشلار مۇز پارچىلىرىنى چىشلەپ، يايلاققا قاراپ ئۇچۇشقا باشلىدى ...

توشقان بىلەن تۇسۇق شۇ تەرىقىدە خېلى ئۇزۇنغىچە پو ئېتىشىپ، ئاخىرى ئۆزلىرىنىڭ يولىغا راۋان بولۇشۇپتۇ.

بىر كۈنى يايلاقنىك يېنىدىكى قۇمۇشلۇقتا تۇيۇقسىزلا بوران چىقىپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا توشقان ئاشۇ قۇمۇشلۇقتا ئۇيناۋاتقانىكەن. بورانىنىك گۈركىرىگەن ئاۋازى ۋە قۇمۇشلۇقنىك قاتتىق شىلدىرلىشىدىن ھاسىل بولغان كۈچلۈك شاۋقۇن توشقانغا ئىنتايىن ۋەھىمىلىك ئاڭلىنىپتۇ. ئۇ، ھەي، بۇ گۈن ئاسمان ئۆرۈلۈپ كېتىدىغان بولدى. قانداق قىلسام بولار، دەپ قورقۇشقا باشلاپتۇ. ئۇ قېچىپ قۇمۇشلۇقنىك قەيىرىگە بارمىسۇن، ھېلىقى ۋەھىمىلىك ئاۋازنىك تەھدىتىدىن قۇتۇلالماپتۇ. ئۇ يەنە مېنى قورقۇنچلۇق بىر مەخلۇق قوغلاۋاتقان بولسا كېرەك، بولمىسا ئۇنىڭ ئاۋازى مەن نەگە بارسام شۇ يەردە ئاڭلىنامتى؟ مەن ئۇنىڭغا تۇتۇق بەرمەسلىكىم كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ - دە، تېخىمۇ قاتتىق يۇگرەشكە باشلاپتۇ، بىراق ھېلىقى ۋەھىمىلىك ئاۋازدىن يەنىلا قۇتۇلالماپتۇ. ئۇ ناھايىتى ھالسىزلىنىپ كەتكەچكە، بېشىمغا كەلگەننى كۆرەي، دەپ سونايىلىنىپ يېتىپتۇ. بايىاتىن بېرى توشقانىنىڭ بىكاردىن - بىكار چېپىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرگەن تۇسۇق ناھايىتى ھەيران بولغانىكەن. دەل شۇ چاغدا بوران توختاپتۇ. تۇسۇقمۇ توشقانىنىڭ يېنىغا قاراپ مېڭىپتۇ. توشقان بايىقى ۋەھىمىلىك ئاۋازنىك يوقالغانلىقىنى بىلىپ، ئۆزىنىڭ ساق قالغانلىقىغا يۈزمىڭ شۈكرى قىلىپتۇ. شۇ چاغدا توشقاننىڭ قۇلىقىغا:

— ھەي توشقان، ساڭا نېمە بولدى؟ — دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. توشقان بۇ تۇسۇقنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۆزىنىڭ قورقۇنچاقلىقىدىن قاتتىق خىجىل بولۇپتۇ ۋە چاقماق تېزلىكىدە ئويلىنىپ، ئۇ خىجىلچىلىقتىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى تېپىپتۇ - دە، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ھەي، تۇسۇقمۇ سەن؟ بايىاتىن بېرى تاماشامنى كۆرۈپ تۇرغىچە

يارده‌مله‌شسه‌ك بولماسمدى، بايا بوران ئىلاهى كه‌پتمكه‌ن، ئۇ «يه‌ر شارىنى ئوكتەي ـ توكتەي قىلىۋېتىمه‌ن» دەپ هه‌يۋه قىلغىلى تۇردى. ئۇنىڭ بۇ مۇتىمه‌ملىكىگه پەقەت چىداپ تۇرالمىدىم. باشتا ياۋاشراق گەپ قىلسام پەقەت ئاڭلاي دېمەيدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى بىر كۆرسىتىپ قويماقچى بولدۇم ... تۇتۇشۇپ قالدىم، ئۇمۇ خېلى يامان نەرسىكەن، مەن بىر مۇشت قويسام، ئۇمۇ بىر مۇشت قويۇپ، مېنىمۇ خېلىلا هاردۇرۇپ قويدى. شۇڭا ئۇزۇندىن بېرى ئىشلەتمەي كېلىۋاتقان گۇمپامنى ئىشلىتىشكە مەجبۇر بولدۇم. ئاشۇ گۇمپىنى ئىشلىتىشىم بىلەنلا ئۇ ئالدىمغا چۈشۈپ، قۇيۇندەك پىرقىراپ قېچىشقا باشلىدى. نېمىلىكىم بولسۇن، مەن ئۇنى سۈر توقاي قىلىپ قوغلاپ چىقاردىم. بىراق ئۇ باشتا كۆكىرىكىنى كېرىپ بىر مۇشت سالغانىدى، يۈرىكىم بەك ئاغرىپ كېتىپ باردۇ. ئۆزەمنى بەك ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىپتىمەن. خاپا بولماي مېنى كۆتۈرۈپ ئۆيۈمگە ئاپىرىپ قويساڭ، مەن راستىنلا بولالمايۋاتىمەن، ـ دەپتۇ توشقان تۇسۇققا قاراپ. توشقاننىڭ يالغان سۆزلەۋاتقانلىقىنى بىلگەن تۇسۇق نېمىندۇر كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ ـ دە:

ـ بوپتۇ توشقانجان، سەن ئۇچۇن جان بېرىشكىمۇ تەييارمەن، ـ دېگىنىچە توشقاننى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئۆيى تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. توشقان يولبۇيى ئىنجىقلاپ ۋاي ـ ۋايلاپتۇ. تۇسۇق ئۆزىنىڭ يېڭى ـ يېڭى پىلانلىرى ئۈستىدە چوت سوقۇپ مېڭىپتۇ. تۇسۇق توشقاننى ئۆيىگە ئېلىپ كېلىپ، كارىۋىتىغا ئاۋايلاپ ياتقۇزۇپتۇ، لېكىن توشقان «ۋاي، بولالمايۋاتىمەن!» دەپ قاتتىق ئېڭراشقا باشلاپتۇ. تۇسۇق توشقاننىڭ باش ـ كۆزىنى تۇتۇپ كۆرگەندىن كېيىن، «ياھ، ياھ، قىزىتماڭ ئۇرلەپ كېتىپتۇ. مەن ئۇچكە دوختۇرنى باشلاپ كېلەي، سەن بىردەم تەخىر قىلىپ تۇرغىن» دەپتۇ ـ دە، ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

تۇسۇق ئۇچكە دوختۇرنىڭ ئۆيىگە كەلگەندە ئۇ هاۋانچىدا نېمىنىدۇر سوققۇۋاتقانىكەن، ئۇچكە دوختۇر تۇسۇقنى كۆرۈپ كۆزەينىكىنى ئېلىۋېتىپ:

ـ هە، شاكىچىك، بىرەر ئىش بىلەن كەلگەنمىدىڭ؟ ـ دەپ سوراپتۇ. تۇسۇق هاسىرىغان هالدا ئالدىراپ جاۋاب بېرىپتۇ:

ـ يۇقىرىقى مەھەللىدىكى بوز توشقاننىڭ كېسىلى ئېغىركەن، بۇگۈن ئۇلارنىڭ مەھەللىسى تەرەپكە ئۆتۈپ، ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ئۇ خۇددىنى بىلىمەي يېتىپتۇ. باش ـ كۆزىنى تۇتۇپ كۆرسەم قىزىتمىسى ناهايىتى ئۇرلەپ كەتكەندەك تۇرىدۇ. ئېغىر كۆرمىسىڭىز هازىرلا بېرىپ ئۇنىڭ كېسىلىنى بىر كۆرۈپ باقسىڭىز.

ـ هە، يۇقىرىقى مەھەللىدىكى بوز توشقان دېدىڭمۇ؟ مەن ئۇنى هەر هالدا تونۇيمەن، بۇگۈن مۇهىم ئىشىم بار ئىدى، بوپتۇ، بېرىپ كېسىلىنى كۆرۈپ قويايى، ـ ئۇچكە دوختۇر شۇنداق دەپ كۆزەينىكىنى قايتا تاقاپ، ئاق خالىتىنى كىيگەندىن كېيىن، سومكىسىغا ئۇسكۇنە ـ ئەسۋاب، دورا ـ دەرمەكلىرىنى سېلىپ تۇسۇقنىڭ كەينىدىن

Altunay

ئالدىراپ مېڭىپتۇ.

ئۇلار توشقاننىڭ ئۆيىگە كەلگەندە، توشقان تېخىچىلا ئېڭراپ ياتقانىكەن، ئۆچىكە چاققانلىق بىلەن سوھكىسىنى قويۇپ، ئۇنىڭدىن دوختۇرلۇق ئەسۋابلىرىنى ئېلىپ، توشقاننىڭ كېسىلىنى تەكشۈرگەندىن كېيىن، ئېغىر بېسىقلىق بىلەن ئالدىرىماي سۆزلەپتۇ:

— ئەنسىرىگىدەك ئىش يوق. قالىغاندا، توشقان بىر نەرسىدىن بەكرەك قورقۇپ كەتكەن ئوخشايدۇ. يۇرىكى بىر ئاز قوزغىلىپ قاپتۇ. مەن دورا قىلىپ بېرەي، مۇشۇ دورىنى ئىچىپ بىرەر ھەپتە يېتىپ ئوبدان ئارام ئالسىلا ساقايىپ كېتىدۇ.

توشقان ئۆز سىرىنىڭ پاش بولۇپ قالغانلىقىدىن خىجىل بولۇپ خۇددى ئۇخلاپ قالغاندەك يېتىۋېرىپتۇ. شۇ چاغدا ئۆچكە دوختۇر قىزىقچىلاردەك سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— بىز توشقاننىڭ دادىسى رەمەتلىكىمۇ ناھايىتى قورقۇنچاق بولىدىغان، بەزىدە ئۆزىنىڭ شەپىسىدىن ئۆزى قورقۇپ كېسەل بولۇپ قالىدىغان، شۇ چاغدىمۇ مەن ئۇنى مۇشۇ دورا بىلەن داۋالايدىغان. بىر كۈنى ئۇ ئۆزىنىڭ قورقۇنچاقلىقىدىن ناھايىتى بىزار بولۇپتۇ ۋە خۇدايىم نېمىشقىمۇ ماڭا چوڭراق يۈرەك بەرمىگەن بولغىيدى، كۈنۈم ھەمىشە قورقۇنچ ئىچىدە ئۆتىۋاتىدۇ، مەن بىر كۈنىمۇ خاتىرجەم ياشىيالمايۋاتىمەن، بۇنداق ياشىغىنىمدىن ئۆلگىنىم تۈزۈك، دەپ ئويلاپتۇ-دە، كۆلگە ئۆزىنى تاشلاپ ئۆلۈۋالماقچى بولۇپ، كۆل بويىغا بېرىپتۇ، ئۇنىڭ شەپىسىدىن چۆچۈگەن پاقىلار تەرەپ-تەرەپتىن كۆلگە ئۆزىنى تاشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن رەمەتلىك بىز توشقان ھەيدىنىمۇ قورقۇنچاق شۇنچە كۆپ پاقىلار ياشاۋاتقان يەردە مەن نېمىشقا ئۆلۈۋالغۇدەكمەن، دەپ ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ.

ئۆچكىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغان تۇسۇق قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ. باياتىن بېرى ئۇخلىغان قىياپەتكە كىرىۋالغان توشقان ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي پىخىلداپ كۈلۈۋېتىپتۇ. لېكىن چاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن، يالغاندىن بۇقۇلداپ يىغلىغان بولۇۋاپتۇ. ئۆچكە دوختۇر نەرسىكىرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ قايتىپ كېتىپتۇ. تۇسۇق توشقاننى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ

دوربسىنى ئىچكۈزگەندىن كېيىن، يوتقىنىغا چۈمكەپ قويۇپتۇ. توشقان دوررىنىڭ تەسىرى بىلەن تېزلا ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

تۈسۈق ئۆيىگە قايتىپتۇ ۋە خېلى ئۇزۇنغىچە ئويلانغاندىن كېيىن ئاق قەغەزگە تۆۋەندىكىلەرنى يېزىپتۇ:

«بۇيۇك شاھىمىز شىرغا ۋەكالەتەن ئۇنىڭ ئوك قول ۋەزىرى بۆرىنىڭ چىقارغان يارلىقى. شاھىمىز شىر ئىبغىر كېسەل بولغاچقا، ھايۋانلار دۇنياسىنى ۋەھىمە تۇمانلىرى قاپلاپ تۇرۇۋاتىدۇ. پادىشاھلىقىمىزدىكى مەشھۇر تېۋىپلار بارلىق چارە – ئاماللارنى قىلىپمۇ ئۇنىڭ كېسىلىنى ساقايتالمايۋاتىدۇ. تېۋىپلارنىڭ ئېيتىشىچە، شاھىمىزغا سېھىمىز بوز توشقاننىڭ گۆشىلا داۋا بولىدىكەن. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان يۇقىرىقى مەھەللىدىكى بوز توشقان پىداكارلىق بىلەن شاھىمىز ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلماقچى بولدى. لېكىن ئۇ ھازىر ناھايىتى ئىزۋۇق بولغاچقا، گۆشى شاھىمىزغا داۋا بولمايدۇ. شۇڭا ئۇنى بېقىپ، سەمىرىتىپ ئاندىن ئۆلتۈرۈش كېرەك. بۇگۈندىن باشلاپ بوز توشقاننى كارىۋاتتىن چۈشۈرمەسلىك قارار قىلىندى. پادىشاھلىقىمىزدىكى بارلىق پۇقرالار بوز توشقاننى تېزرەك سەمىرىتىش يولىدا ئەجىر سىڭدۈرۈشى كېرەك. قالدى ئىشلارنى شاھىمىزنىڭ پەرمانبەردار ئالاقىلاشقۇچىسى تۈسۈق بېجىرىدۇ. خىلاپلىق قىلغۇچىلار شاھىمىزنىڭ غەزىپىگە ئۇچرايدۇ.»

تۈسۈق يارلىقنى ئالدىرىماي بىر ئوقۇۋۇتكەندىن كېيىن ئۆز – ئۆزىدىن مەمنۇن بولغان ھالدا بېشىنى لىڭشىتقىنىچە، مىيقىدا كۈلۈپ قويۇپتۇ. ئۇ يارلىقنى چىرايلىق قاتلاپ يانچۇقىغا سېلىپ، توشقاننىڭ ئۆيىگە قاراپ چېپىپتۇ. ئۇ يېتىپ كەلگەندە توشقان تېخىچىلا تاتلىق ئۇخلاۋاتقانىكەن.

— قوپە، توشقانجان، بىر يېڭى گەپ چىقىپ قالدى، — تۈسۈق توشقاننى تۇرتۈپ ئويغىتىپتۇ. توشقان كۆزىنى ئېچىپ:

— ھېلىقى دورىنى ئىچىپ خېلى ياخشى بولۇپ قالغاندەك تۇرىمەن، — دەپ ئورنىدىن تۇرماقچى بوپتۇ، لېكىن تۈسۈق ئۇنى ئورنىدا مىدىرلىماي يېتىشقا دەۋەت قىلىپ:

— ئورنىڭدا جىم ياتقىن، كېسىلىڭ سەللىمازا ساقىيىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ مىدىرلىماي جىم يېتىۋەرگىن. يايلاقتىكى بارلىق پۇقرالار سېنى يوقلاپ كېلىپ، ئۆيۈڭنى نازۇ – نېمەتكە تولدۇرۇۋېتىدۇ. ئۇلار سېنى يوقلاپ كەلگەندە كۆزۈڭنىمۇ ئاچماي، گەپىمۇ قىلماي جىمجىت يېتىۋالغىن، قالغان ئىشلارنى ئۆزۈم ئورۇنلاشتۇرىمەن، — دەپتۇ. توشقان تۈسۈقنىڭ نېمە كارامەت كۆرسىتىدىغانلىقىغا قىزىقىپ:

— بولىدۇ، ئەگەر يەيدىغان نەرسىلەر كېلىدىغانلا ئىش بولسا، مەنمۇ قورساق تويغۇزىمەن دەپ يايلاقمۇ يايلاق قاتراپ يۈرمىگىدەكمەن، ئەگەر مۇشۇ گېپىڭ راست بولىدىغان بولسا، ئۆمۈر بويى مىدىرلىماي يېتىشقا رازىمەن، — دەپتۇ.

— خاتىرجەم بول توشقان، مەن سېنى يەم بىلەن كۆمۈۋېتىمەن، — تۈسۈق ھەييارلىق بىلەن قاشلىرىنى ئوينىتىپ، كۆزلىرىنى قىسىپ قويۇپتۇ ۋە ئالدىراپ

ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

تۇسۇق ھېلىقى يارلىقنى پۇقرالارغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۆيمۇ ئۆي چېپىشقا باشلاپتۇ. ئۇ ئەك ئاۋۋال مەھەللىدىن ئانچە يىراق بولمىغان ئاق مۇشۇكنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. ئاق مۇشۇك ئاسلانلىرىغا يۈگرەش، دەرەخكە يامىشىش، ئۆگزىگە چىقىش، تۈرخۈندىن كىرىپ - چىقىش قاتارلىق ماھارەتلەر ھەققىدە دەرس ئۆتۈۋاتقانىكەن. تۇسۇق ئاق مۇشۇككە سالام بەرگەندىن كېيىن، سۆزگە كىرىشىپتۇ:

— مەن شاھىمىز شىرنىڭ ئالاقىلاشقۇچىسى تۇسۇق بولىمەن، شاھىمىز ھازىر ئېغىر كېسەل، شۇڭا...

— نېمە، نېمە؟ — ئاق مۇشۇك تۇسۇقنىڭ گېپىنى تۈگىمەيلا سۆزلەپ كېتىپتۇ، — شاھىمىزنى كېسەل دېدىڭمۇ؟ ئەجەپ بىز ئاڭلىماپتۇقۇ، بەك سەت بوپتۇ، يوقلاپ قويىدىغان يولىمىز بار ئىدى. ئەمدى قايسى يۈزىمىز بىلەن...

تۇسۇق ئاق مۇشۇكنىڭ سۆزىنى بۆلۈپتۇ:

— سىز ئاۋۋال ۋەزىر بۆرىنىڭ پادىشاھلىقىمىزدىكى پۇقرالارغا چىقارغان يارلىقنى بىر ئاڭلاپ بېقىڭ، — تۇسۇق يانچۇقىدىن ھېلىقى يارلىقنى چىقىرىپ ئوقۇشقا باشلاپتۇ. يارلىقنى ئاڭلىغان ئاق مۇشۇك ئۈن سېلىپ قوشاق قېتىپ يىغلاشقا باشلاپتۇ:

بىزگە پاناھ ئىدىڭىز مىياۋ، مىياۋ،
ئەزىز ئاتا ئىدىڭىز مىياۋ، مىياۋ.
غېرىبىسىنساق گاھىدا ھۇ، ھۇ،
گويا ئانا ئىدىڭىز ھۇ، ھۇ.
قامىتىڭىز تاغ ئىدى مىياۋ، مىياۋ،
قۇچىقىڭىز باغ ئىدى مىياۋ، مىياۋ.
گەپلىرىڭىز مۇلايىم ھۇ، ھۇ،
گويا كى بىر ياغ ئىدى ھۇ، ھۇ.
سىزنى كېسەل چىرماپتۇ مىياۋ، مىياۋ،
تەقدىر رەھىم قىلماپتۇ مىياۋ، مىياۋ.
يۇرتىمىزنىڭ كۆكىنى ھۇ، ھۇ،
قارا تۇمان قاپلاپتۇ ھۇ، ھۇ.
ئەمدى قانداق قىلارمىز مىياۋ، مىياۋ.

.....

نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئاڭقىرالمىغان ئاسلانلارمۇ ئانىسىنىڭ قوشاق قېتىپ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۆزىنى بېشىغا كېيىپ، ھۆكۈرەپ يىغلاشقا باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن تۇسۇق غەزەپلىنىپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ:

— بولدى بەس، يىغاڭلارنى توختىتىڭلار. ھازىر تېخى ھازا ئاچىدىغان چاغ ئەمەس، شاھىمىز تېخى ھايات، ھازىر ئەك مۇھىمى، ۋەزىر بۆرىنىڭ يارلىقىنى ئىجرا قىلىش. مەن يارلىقنى يەتكۈزۈپ قويىدۇم. بىز يەنە بۇ يارلىقنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى نازارەت قىلىپ تۇرىمىز.

شۇ چاغدا ئاق مۇشۇك كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— ھېلىقى بوز توشقان ھەقىقەتەن پىداكارلىق قىلىپتۇ. مەن ئۇنىڭ روھىدىن

تەسىرلىنىۋاتىمەن، ئەگەر بىز شاھىمىزغا لازىم بولغان بولساق بىر جان ئەمەس، مىڭ جان بولسىمۇ بەرگەن بولاتتۇق. يۇقىرىقى مەھەللىدىكى بوز توشقاننى مەنمۇ كۆرگەن، بۇلتۇر ئەتىياز پەسلىنىڭ تازا قاتىلاڭچىلىق چاغلىرى ئىدى. مۇشۇ بالىلىرىم تۇغۇلۇپ ئەمدىلا بىر ئايلىق بولغان. ئۆيىمىزدە يەيدىغان ھېچنىمە قالمىغانىدى. مەنغۇ قاتتىق - قۇرۇق نەرسىلەر بىلەنمۇ قورسىقىمنى تويغۇزۇپ كېتىۋېرەتتىم، بىراق كىچىك بالىلىرىم بەك قىينىلىپ كەتتى، شۇڭا چاشقاندىن بىرنەچچىنى ئوۋلىماقچى بولۇپ، يۇقىرىقى مەھەللىگە باردىم. باشتا يايلاقنىڭ ھېچ يېرىدىن چاشقانلارنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى. بىر چاغدا چۆپ ئارىسىدا تىمىسقىلاپ يۈرگەن بىر نەرسىنى كۆرۈپ قالدىم. مەن ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىغانسېرى ھەيران بولدۇم. ئالدىمدا ئىنتايىن يوغان بىر چاشقان تۇراتتى. مەن ئۆمرۈمدە بۇنداق چوڭ چاشقاننى كۆرۈپ باقمىغان. مەن ئۆيدە ئاچ قورساق زارلىنىپ قالغان بالىلىرىمنى ئويلاپ، بۇ كارامەت ئولجىنىڭ ئۇچرىغانلىقىغا ناھايىتى خۇشال بولۇپ كەتتىم. مەن پەم بىلەن چاشقانغا ئاستا - ئاستا يېقىنلاشتىم. شۇ چاغدا ھېلىقى توشقان ئالدىمدىلا پەيدا بولۇپ، «سالامەت تۇردىڭىزمۇ، ئاق مۇشۇك ئاچا» دەپ ماڭا سالام قىلماسىمۇ، مەن نېمە قىلارىمنى بىلەلمەي تۇرۇپلا قالدىم. ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قاراپ، ئۇنىڭ بىر يەرلىرىنىڭ چاشقانغا ئوخشىمايدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئىسىم شەرىپىنى سوردىم. ئۇ شۇ چاغدا ئۆزىنىڭ «بوز توشقان» ئىكەنلىكىنى تونۇشتۇرغانىدى. مەن ئۇنىڭدىن نېمە ئۈچۈن بۇ يايلاققا كېلىپ قالغانلىقىنى سوردىم، ئۇ ماڭا مەھەللىسىدىكى بىر مۇنچە زىيانكەش چاشقانلارنى كۆرسىتىپ قويغان. مەن شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ ھەقىقەتەن ئاق كۆڭۈل توشقان ئىكەنلىكىنى بىلگەندىم.

تۇسۇق چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئاق مۇشۇك بوز توشقاننىڭ ئۆيىگە قاناداق يېمەكلىك ئاپىرىش ھەقىدە خېلى ئۇزاققىچە باش قاتۇرۇپتۇ، ئۇ توشقانغا تونۇگۇنلا تۇتۇپ سۈرلەپ قويغان چاشقان گۆشىنى ئاپارسام بولامدىكىن. بىراق ئۇنى ئاپىرىۋەتسەم، بالىلىرىم گۆشنى نەگە ئاپاردىڭ، دەپ قۇلاق - مېڭەمنى يەپ كېتىشى مۇمكىن، ھەي، توشقان دېگەن بۇ نەرسە نېمە يېمە تېزرەك سەمىرىدىغاندۇ، دەپ ئويلاپتۇ. راست گەپنى قىلغاندا، ئاق مۇشۇك توشقاننى ئانچە ياخشى كۆرمەيدىكەن. ئۇنىڭغا بەلكىم توشقاننىڭ چاشقانغا ئوخشاپ كېتىدىغانلىقى سەۋەب بولغاندۇ، بىراق ئۇ شاھ شىرنى ئويلىمغاندا توشقانغا سوۋغا تەقدىم قىلىش نىيىتىدىن يانالماپتۇ. ئۇ، شىر بىلەن ئەسلىمىز بىر، يىراق بولسىمۇ تۇغقانچىلىقىمىز بار، دەپ قارايدىكەن، شۇڭا شاھ ۋاپات بولۇپ كەتسە تەختكە كىمنىڭ چىقىدىغانلىقى ھەققىدە بىر نەرسە دېيىش تەس، مەن بىلەن ھېچقانداق تۇغقانچىلىقى يوق بۇرىگە ئوخشاش تىلى زەھەرلەرمۇ شاھ بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، ئۇ چاغدا بىز خاتىرجەم ياشىيالامدۇق، دەپ ئويلاپ، شىرنىڭ چاپسانراق ساقىيىشىنى تىلەپتۇ. ئۇ ھە راست، يېمەكلىك ئىشكابىدا بىر نەچچە قۇتا كونسېرۋا بارغۇ، مېۋىدىن ياسالغان بۇ كونسېرۋالار

توشقانغا جەزمەن پايدا قىلمىدۇ، بالىلىرىم بۇ كونسىرۋالارنى خېلى بۇرۇنلا يەپ بولغانمۇ بولاتتى، بىراق ئۇلار كونسىرۋالىنىڭ ئاغزىنى ئېچىشنى بىلمەيدۇ ـ دە! مەن ئۇنىڭ ئاغزىنى ئېچىشنى تېخىمۇ بىلمەيمەن. شۇنداق بولغاندىكىن ئاشۇ كونسىرۋالارنى ئاپىرىپ بەرسەملا بولىمىدىمۇ، بىراق توشقان ئۇ كونسىرۋا قۇتىلىرىنىڭ ئاغزىنى ئېچىشنى بىلەرمۇ؟ ھە، راست، ھېلىقى ئالاقچى ئادەمكەنغۇ، ئادەمنىڭ قىلالمايدىغان ئىشى يوق دەپ ئويلاپ، يېمەكلىك ئىشكاپىدىن كونسىرۋالارنى ئالغىلى تۇرغاندا، بالىلىرى مىياۋلىشىپ ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولۇشۇۋاپتۇ.

ـ ئاپا، بىز ئەكەلگەن كونسىرۋالارنى نەگە ئاپىرىسەن؟

ـ ئاپام كونسىرۋالارنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ بېرىدىغان بولدى!

ـ ياق بالىلىرىم، بۇنى شاھىمىز شىرغا سوۋغا قىلغىلى ئاپىرىمەن، ئۇ ھازىر ئاغرىقكەن.

مۇشۇك بىرمۇنچە سۆزلەپ بالىلىرىنى ئاران قايىل قىپتۇ ـ دە، كونسىرۋالارغا سۈلياۋ خالتىدىكى ئازراق پىرەنكىنىمۇ قوشۇپ، يۇقىرىقى مەھەللىدىكى بوز توشقاننىڭ ئۆيىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە توشقاننىڭ كىچىككىنە ئۆيىنىڭ ئالدى ئۈنى يوخلاپ كەلگەنلەر بىلەن تولۇپ كېتىپتۇ. توشقاننىڭ ئۆيى ۋە ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىكى كىچىككىنە ھويلىسىمۇ ئۇلارنىڭ سوۋغا سالاملىرى بىلەن توشۇپ كېتىپتۇ. توشقان غايىبتىن كەلگەن بۇ سوۋغا ـ سالاملارنىڭ ئارىسىدىكى ئۆزى ئەڭ ئامراق يېمەكلىكلەرنى تاللاپ يەپ، قورسىقىنى تويغۇزۇۋېلىپ، بەخۇدۇك ئۇيقۇسىنى ئۇخلاپتۇ.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن تۇسۇق توشقاننىڭ ئۆيىگە كېلىپ، تاتلىق ئۇخلاۋاتقان توشقاننى ئويغىتىپتۇ:

ـ قوپە ئەمدى، يەيدىغىنىڭنى تەل قىلىپ قويسام ئۇخلاۋېرەمسەن؟ كۆردۈڭمۇ ماۋۇ نازۇ ـ نېمەتلەرنى، ئەمدى بۇنى ئىككىمىز بۆلۈشىمىز، ـ دەپتۇ ئۇ.

شۇنىڭ بىلەن تۇسۇق يېمەكلىكلەرنىڭ ئارىسىدىكى كونسىرۋا، ئاق توقاچ، بولكا، قۇرۇت، ئىرىمچىك، ئالما ـ نەشپۈت قاتارلىقلارنى ئۆزىنىڭ بوغچىسىغا ئايرىپ سېلىپ، توشقانغا يېسۈۋىلەك، كۈدە، چىگسەي، تەرخەمەكلەرنى قالدۇرۇپ، بوغچىسىنى كۆتۈرگىنىچە ناخشا ئېيتىپ ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

تۇسۇقنىڭ سەنئەت ئۆمىكى تەشكىل قىلىشى

تۇسۇق بىر كۈنى ئويۇننىڭ كەينىگە كىرىپ، قۇمباغ دەپ ئاتىلىدىغان بىر مەھەللىگە كېلىپ قاپتۇ. مەھەللىنىڭ ئەتراپىنى دۆۋە ـ دۆۋە قۇم

بارخانلىرى قاپلاپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ باغۇ ـ بوستانلىق، ئېرىقلىرىدا سۇلار شاددىرلاپ ئېقىپ تۇرىدىغان ناھايىتى گۈزەل مەھەللە ئىكەن. مەھەللىنىڭ شەرقىي تەرىپىدىكى قۇم بارخانلىرى ئارىسىدىن ئېچىلغان سالا ـ سالا ئېتىزلارنىڭ ئەتراپىنىمۇ خۇددى قاراۋۇللاردەك ناھايىتى يوغىناپ كەتكەن توغراقلىقلار ئوراپ تۇرىدىكەن. بۇلاردىن بۇ مەھەللىدىكى كىشىلەرنىڭ ناھايىتى ئىشچان ئىكەنلىكى ئايان ئىكەن. تۇسۇق مەھەللىگە كىرىپ بىرەر ئادەمنىڭ قارىسىنى كۆرەلمەيتۇ. ئۇ ئازراق ماڭغاندىن كېيىن، ئېرىق بويىدا تۇرۇۋېلىپ، «ھەجەپ زېرىكتىم، ھەجەپ زېرىكتىم!» دەپ چىللاۋاتقان بىر چار خورازنى كۆرۈپتۇ. تۇسۇق چار خورازدىن:

— ھەي خورازجان، نېمىگە شۇنچە زېرىكىپ كەتتىڭ؟ بۇ مەھەللىدە بىرەر مۇ ئادەم كۆرۈنمەيدىغۇ، — دەپ سوراپتۇ.

— ھە، سەن باشقا مەھەللىدىن كەپسەن ـ دە، سەن بىزنىڭ بۇ مەھەللىنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقمايسەن، بىز ئاشلىق، پاختا ۋە مېۋە ـ چېۋىلەردىن ھەر يىلى مول ھوسۇل ئالىمىز. تۇرمۇشىمىز ناھايىتى بايباشات، بىراق بۇ يەرنىڭ ئىۋىۋۇن ـ تاماشىسى يوق، كۆرەيلى دېسەك كىنو يوق. شەھەرلەردىكى سەنئەت ئۆمەكلىرى بۇ يەرگە كېلىپ بىرەر قېتىم مۇ ئىۋىۋۇن قويۇپ باقمىدى. ھازىر مەھەللىمىزنىڭ باشلىقى مەھەللىدىكىلەرنى ئاۋۇ باغقا يىغىپ، شەھەردىكى سەنئەت ئۆمەكلىرىنى مەھەللىگە تەكلىپ قىلىش ھەققىدە مەسلىھەتلىشىۋاتىدۇ، — دەپتۇ چار خوراز.

— ھە، مۇنداق دېگىن، مەنمۇ سىلەرنىڭ مۇشۇ قىيىنچىلىقىڭلارنى ھەل قىلىپ بېرىش ئۈچۈن كەلگەن. ئەمسە مەن مەھەللە باشلىقى بىلەن كۆرۈشەي، — تۇسۇق گېپىنى تۈگەتمەيلا چار خوراز كۆرسەتكەن تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ.

تۇسۇق باغدا كېسىۋېتىلگەن بىر دەرەخ كۆتىكىنىڭ ئۈستىدە ئۈرە تۇرۇپ سۆزلەۋاتقان گەۋدىلىك، قارا ساقاللىق مەھەللە باشلىقىنىڭ گېپىنى ئاڭلاۋاتقان كىشىلەرنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ھېچكىم ئۇنىڭغا دىققەت قىلماپتۇ. قارا ساقاللىق يېزا باشلىقى مۇنداق دەۋاتقانىكەن:

— شۇنداق قىلايلى، بىز بايا سايلىغان ۋەكىل ئەتە شەھەرگە كىرىپ سەنئەت ئۆمىكىنىڭ باشلىقىنى تېپىپ، ئۇنىڭغا ئەھۋالىمىزنى ئېيتسۇن ھەمدە ئۇنىڭغا بىزگە ئويۇن قويۇپ بەرسە شەھەردىكى ئويۇن كۆرگۈچىلەرگە قارىغاندا ھەقسىز كۆپرەك بېرىدىغانلىقىمىزنى ئېيتسۇن. شۇ ۋاقىتتا ئۇلار چۈقۇم كېلىدۇ. مۇشۇنداق قىلساق بولارمۇ؟

مەھەللە باشلىقىنىڭ گېپىنى ئاڭلاۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى «بولىدۇ» دەپ توۋلاپتۇ. «ئەمسە ھەممىڭلار ئۆز ئىشىڭلارغا بارساڭلار بولىدۇ.» مەھەللە باشلىقىنىڭ گېپىدىن كېيىن يىغىنغا قاتناشقانلارنىڭ ھەممىسى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ تارقىلىشقا باشلاپتۇ. تۇسۇق كىشىلەرنىڭ ئارىسىدىن قىستىلىپ ئۆتۈپ، مەھەللە باشلىقىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇنىڭغا سالام بېرىپتۇ:

— ۋۇي، شا كىچىك، مەن سېنى

تونۇمايدىكەنمەنغۇ، — دەپتۇ مەھەللە باشلىقى تۇسۇققا قاراپ.

— شۇنداق، — دەپتۇ تۇسۇق كۆزىنى چىمچىقلىتىپ تۇرۇپ ھەييارلىق بىلەن، — مەن شەھەردىن كەلدىم. مەن شەھەردىكى داڭلىق «ھايۋانلار سەنئەت ئۆمىكى» نىڭ باشلىقى. مەن يىغىننىڭ ئاخىرىدا كېلىپ قاپتىمەن. ئۇنىڭسىزمۇ مەن سىلەرنىڭ بۇ قىيىنچىلىقىڭلارنى ئاڭلىغان. شۇڭا سىلەر بىلەن ئالاقىلاشقىلى كەلدىم. سەنئەت ئۆمەكتىكىلەرنى ئۇدۇللا باشلاپ كېلىپ سىلەرگە ئۇيۇن قويۇپ بېرىپ، سىلەرنى تازا خۇش قىلىۋەتسەمۇ بولاتتى. بىراق ئۆمىكىمىزنىڭ ئاز - تولا قىيىنچىلىقى بار، جابدۇقلىرىمىز تازا تولۇق ئەمەس. شۇڭا سىلەر ئويۇن كۆرۈش ھەققىنىڭ بىر قىسمىنى ئالدىنئالا بېرىپ تۇرساڭلار، جابدۇقلىرىمىزنى تولۇقلاپ كېلىپ سىلەرگە ھەپتە - ئون كۈن ئويۇن قويۇپ بېرىپ، سىلەرنى تازا خۇش قىلىۋەتكەن ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ ھەر ئايدا بىر قېتىم ئويۇن قويۇپ بېرىپ تۇرغان بولاتتۇق.

— پاھ، پاھ، ئاغزىڭغا ناۋات ئۇكا، بۇرۇنراق كەلگەن بولساڭ بۇگۈنكى بۇ يىغىننى ئاچمىز دەپ ئاۋارىمۇ بولمايدىكەنمىز. بولىدۇ ئۇكا، ئىشخانىغا بېرىپ رەسمىيەتلەرنى بىجىرىۋېتەيلى.

مەھەللە باشلىقى بوغالتىرنى چاقىرتىپ، تۇسۇققا خېلى كۆپ پۇل بېرىپتۇ. تۇسۇق مەھەللە باشلىقىغا پۇلنى ئالغانلىقى ھەققىدە كىچىككىنە بىر تىلخەت بېرىپتۇ. ئاندىن مەھەللە باشلىقى تۇسۇقنى مەھەللە ئاشخانىسىغا باشلاپ بېرىپ راسا مېھمان قىپتۇ. تۇسۇق مېھىمش ئالدىدا مەھەللە باشلىقىغا مۇنداق دەپتۇ:

— مەن سەنئەت ئۆمىكىنى يەنە ئون كۈندىن كېيىن باشلاپ كېلىمەن، چۈنكى مەن بايا دېگەندەك بەزى جابدۇقلىرىمىز تازا تولۇق ئەمەس، ئۇنى تولۇقلىمىساق بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىز تازا قىزىقارلىق كومېدىيە تەييارلاۋاتقان، ئۇنىڭ ئازراق چالىسى بار، ئاشۇ كومېدىيىنى ئويناپ سىلەرنى ئۈچىيىڭلار ئۈزۈلگىچە كۈلدۈرۈۋېتەيلى.

— بولىدۇ. بىز ساڭا ئىشىنىمىز، شەھەردىكى باشقا سەنئەت ئۆمەكلىرى بىلەن ئالاقىلىشىشنى توختىتىپ تۇرۇپ سىلەرنى كۈتىمىز، — دەپتۇ مەھەللە باشلىقى تۇسۇقنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ تۇرۇپ.

تۇسۇق يولىبۇيى مۇنداق ناخشا ئېيتىپ مېڭىپتۇ:

بولۇپ قالدىم ئەمدى ئۆمەك باشلىقى،
چۈنتىكىمگە چۈشتى خەقنىڭ يارمىقى.
بۇ يالغاننى راستىغا ئايلاندۇرمىسام،
بار ئەمەسمۇ ئالماقنىڭ بەرمىكى.

تۇسۇق شۇ كۈنى بېرىپلا قاتتىق ئۇخلاپ قاپتۇ. ئەتىسى تاڭ سەھەردە مەھەللىدىكى خورازلار قىچقىرىپ تۇسۇقنى ئويغىتىۋېتىپتۇ.

ئۇ، قولىغا قەلەم ئېلىپ بىر پارچە ئاق قەغەزگە تۆۋەندىكى ئۇقتۇرۇشنى يېزىپتۇ:

«سەنئەت ئۆمىكىمىزگە يايلىقىڭلاردىن ئارتىس قوبۇل قىلماقچىمىز. ئۆمەكىكە قوبۇل قىلىنغانلارغا ھەر ئايدا مۇۋاپىق ئىش ھەققى بېرىلىدۇ. تىزىملاش ئورنى: يۇقىرىقى مەھەللە، ئالاقىلاشقۇچى:

هايۋانلار سەنئەت ئۆمىكىنىڭ باشلىقى تۇسۇق.» تۇسۇق بۇ ئۇقتۇرۇشنى يۇقىرىقى مەھەللىنىڭ ئادەملەر كۆپ توپلىشىدىغان بىر نەچچە دوقمۇشىغا چاپلىۋەتكەندىن كېيىن، ئۆزى يايلاق يۇقىرىقى مەھەللىدىكى تىزىملاش ئورنىغا بېرىپ ئولتۇرۇپتۇ.

بىرەر سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، سەنئەتكە ھەۋەس قىلىدىغان ھايۋانلار بىر - بىرلەپ كېلىشكە باشلاپتۇ ۋە تۇسۇقنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە تىزىملاش ئورنىنىڭ ئالدىدا ئۆچىرەتتە تۇرۇپتۇ. ئۆچىرەتنىڭ ئەڭ ئالدىدا تۇرغىنى ئاق مۇشۇكنىڭ ئوغلى ئاق ئاسلان ئىكەن. تۇسۇق شىرە ئۇستىدىكى دەپتىرىنى ئېچىپ ئاق ئاسلاندىن سوراپتۇ:

— ئىسمىڭ نېمە؟

— ئاق ئاسلان.

— بۇ يىل نەچچە ياشقا كىردىڭ؟

ئاسلان خىجىل بولغان ھالدا يەرگە قاراپ سۆزلەپتۇ:

— قايسى يىلى تۇغۇلغانلىقىمنى ئۇزۇمۇ تازا ئېنىق بىلمەيمەن. ئاپامنىڭ ئېيتىشىچە، مەن تۇغۇلغان يىلى مۇشۇ يايلاقتا چاشقانلار ناھايىتى كۆپەيىپ كەتكەنىكەن. شۇڭا ئاپام بەزىدە ماڭا «سېنىڭ ئالدىڭ ئوچۇق، سەن تۇغۇلغاندىن كېيىن قىيىنچىلىقلىرىمىز تۈگەپ، كۈنلىرىمىز ئەلۋەكچىلىكتە ئۆتتى» دەپ قويىدۇ.

— بوپتۇ، قانچە ياشقا كىرگەنلىكىڭنىڭ كارى چاغلىق، سەنئەت جەھەتتە قانداق ئالاھىدىلىكىڭ بار؟

— مەن ئالدى پۇتۇمنى كۆتۈرۈپ ئۆرە بولۇپ ئۇسسۇل ئوينىيالايمەن، ئۇسسۇل ئوينىغاندا ئالدى پۇت ۋە كەينى پۇتلىرىمنىڭ ھەرىكىتىنى قۇيرۇقىمنىڭ لەرزان يەلپۈنۈشىگە تەڭكەش قىلالايمەن. كۆزۈمنىڭ قارىچۇقىنى ھەر خىل شەكىلدە ئۆزگەرتەلەيمەن.

— قېنى، ئاۋۋال ئۇسسۇل ئوينىناپ باققىن، — تۇسۇق بىر چەتكە قويۇپ قويغان داپنى قولىغا ئېلىپ «مۇشۇكنىڭ چاشقان تۇتۇشى» دېگەن داپ ئۇسسۇلىغا چېلىشقا باشلاپتۇ. ئاق ئاسلان مولالاق ئاتقىنىچە مەيدانغا چۈشۈپتۇ. ئۇ مەيدانىنى بىر پىرقىرىۋەتكەندىن كېيىن، ئالدى پۇتىنى كۆتۈرۈپ قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ، داپنىڭ پاۋۇزىغا ماسلاشتۇرۇپ ھەرىكەت قىلىشقا باشلاپتۇ ھەمدە قىزىقچىلىق بىلەن كۆز قارىچۇقىنىڭ شەكلىنى ھەرخىل ئۆزگەرتىپ، تىزىملاتقىلى كەلگەن ھايۋانلارنى ئىختىيارسىز چاۋاك چالدۇرۇپتۇ. تۇسۇق داپ چېلىشنى توختىتىپ:

— ئۇسسۇلنى ھەر ھالدا يامان ئەمەس ئوينايدىكەنسەن، ناخشىغا قانداقسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. ئاق ئاسلان:

— ناخشىنىمۇ خېلى ياخشى ئېيتىمەن، — دەپتۇ. تۇسۇق:

— قېنى ئەمسە ئۆزۈڭ ياخشىراق بىلىدىغان ناخشىدىن بىرەرنى ئېيتىپ باققىن، — دەپتۇ. ئاق ئاسلان سەھنىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ ئالدى پۇتىنى كۆتۈرۈپ بىرنى مىياۋلاپ، گېلىنى قىرىۋەتكەندىن كېيىن ناخشا ئېيتىشقا باشلاپتۇ.

تىزىملاتقىلى كەلگەنلەر مۇشۇكنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاپ، چاۋاك چېلىشىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تۇسۇق ئاق ئاسلاننىڭ ئۆمەككە قوبۇل قىلىنغانلىقىنى جاكارلاپتۇ.

تۇسۇقنىڭ ئارتىس قوبۇل قىلىش پائالىيىتى مۇشۇ تەرىزدە يېرىم كۈندەك داۋاملىشىپتۇ. نەتىجىدە ئاق ئاسلان، ئالا كۈچۈك، سەكرىگەك ئوغلاق، ۋارقىرىغاق ئۆردەك، قىزىقچى مايمۇن، ناخشىچى تەخەي، چار توخۇ قاتارلىقلار ئارتىسلىققا قوبۇل قىلىنىپتۇ. قوبۇل قىلىنماي قالغان ھايۋانلار كۆڭلى يېرىم قايتىپ كېتىپتۇ. تۇسۇق قوبۇل قىلىنغان ئارتىسلارنى بىر يەرگە يىغىپ، ئۆمەكنىڭ تەرتىپ - ئىنتىزاملىرىنى ۋە بۇندىن كېيىن قىلىدىغان ئىشلارنى بىر قۇر چۈشەندۈرۈپتۇ.

ئۆمەككە قوبۇل قىلىنغان ھايۋانلار ئەتىسى دەل ۋاقتىدا ئورمانلىققا يىغىلىپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ تۇسۇق ناھايىتى مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن خۇددى رېژىسسورىدەك ئۇلارغا ناخشا - ئۇسسۇل، لەپەر، بىر پەردىلىك كومىدىيە قاتارلىقلارنى ئۆگىتىپتۇ. بەزى كۈنلىرى قۇمباغ مەھەللىدىن ئېلىپ كەلگەن پۇلغا بازاردىن نىمەتلەرنى ئېلىپ كېلىپ، ئارتىسلارنى خۇشال قىلىپتۇ ھەمدە شەھەرگە كىرىپ دۇتتار، تەمبۇر، نەي، ناغرا - سوناي ۋە تۇرلۇك پەرداز بۇيۇملىرىنى سېتىۋېلىپ كەپتۇ. ئۇلار نەق ئون كۈن تەييارلىق قىلغاندىن كېيىن، نەرسە - كېرەكلىرىنى ئېلىپ، تۆگىلەر بىلەن قۇمباغ مەھەللىسىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

ئون نەچچە كۈندىن بېرى تۇسۇقنىڭ يولغا قاراپ تاقىتى - تاق بولغان قۇمباغ مەھەللىسىدىكىلەر ئۆمەكنى قىزغىن كۈتۈۋاپتۇ. مەھەللە باشلىقىمۇ تۇسۇقنى گېپىگىزدە تۇرىدىغان يىگىتكەنسىز، دەپ ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ كېتىپتۇ ھەمدە ئۇلارغا ئالاھىدە سەھنە تەييارلاپ قويغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. شۇ كۈنى قۇمباغ مەھەللىدىكىلەر ئۆمەكتىكىلەرگە كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ. ھەممەيلەن ئىنتايىن خۇشال بولۇشۇپتۇ. مەھەللە باشلىقىنىڭ مەسلىھەتى بويىچە شۇ كۈندىن باشلاپ تۇسۇق ناھايىتى مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن خۇددى رېژىسسورىدەك ئۇلارغا ناخشا - ئۇسسۇل، لەپەر، بىر پەردىلىك كومىدىيە قاتارلىقلارنى ئۆگىتىپتۇ. بەزى كۈنلىرى قۇمباغ مەھەللىدىن ئېلىپ كەلگەن پۇلغا بازاردىن نىمەتلەرنى ئېلىپ كېلىپ، ئارتىسلارنى خۇشال قىلىپتۇ ھەمدە شەھەرگە كىرىپ دۇتتار، تەمبۇر، نەي، ناغرا - سوناي ۋە تۇرلۇك پەرداز بۇيۇملىرىنى سېتىۋېلىپ كەپتۇ. ئۇلار نەق ئون كۈن تەييارلىق

ئۆمەككىلەر شۇ كۈنى ئوبدان ئارام ئېلىپ، ئەتىسى ئويۇن قويۇشنى باشلىماقچى بوپتۇ.

شۇ كۈنى تۇسۇق بۇ قېتىم ناھايىتى كۆپ نومۇر تەييارلاپ كەلگەنلىكىنى، ئەگەر مەھەللىدىكىلەر خالىسا ئۇلار ئۈچۈن بىر ئاي ئويۇن قويۇپ بېرەلەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. مەھەللە باشلىقىمۇ ھازىر مەھەللىدىكىلەرنىڭ ئىشلىرىنى يىغىشتۇرۇپ بولغانلىقىنى، بىر - ئىككى ئاي بىكار يۈرىدىغانلىقىنى، ئەگەر تۇسۇقنىڭ

دېگىنىدەكلا بولىدىغان بولسا، ھەقنى تېخىمۇ كۆپ بېرىدىغانلىقىنى دەپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە «قۇمباغ» مەھەللىسىدىكى ھەممە ئادەم ئالدىن تەييارلانغان سەھنىنىڭ ئالدىدىكى مەيدانغا يىغىلىپ، ئويۇنىنىڭ باشلىنىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. كۆپ ئۆتمەي پەردە ئېچىلىپ، رىياسەتچى مايمۇن سەھنىدە پەيدا بولۇپتۇ. رىياسەتچى مايمۇن تاماشىبىنلارغا ئەپچىللىك بىلەن سالام قىلىۋەتكەندىن كېيىن مۇنداق دەپتۇ:

— ھۆرمەتلىك تاماشىبىنلار، ھايۋانات سەنئەت ئۆمىكىدىكى بارلىق ئارتىسلىرىمىز ئالدى بىلەن سىلەرگە ئالىي سالام يوللايدۇ، — تاماشىبىنلار ئارىسىدىن كۈچلۈك ئالقىش ساداسى كۆتۈرۈلۈپتۇ. رىياسەتچى مايمۇن بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، — ھازىر ئويۇنىمىز باشلىنىدۇ. ئەمدى دىققىتىڭلارنى «ھايۋانات ئىناق بىز» دېگەن نومۇرىمىزغا مەركەزلەشتۈرگەيسىلەر.

ئومۇمخور باشلىنىپتۇ، تۈسۈق ئومۇمخورغا دىرىژورلۇق قىلىپتۇ.

بارچە ھايۋان ئىناق بىز – ئىناق بىز،
بەكمۇ خۇشال قۇۋناق بىز، قۇۋناق بىز.
ئۇرۇشمايمىز ئۆزئارا، ئۆزئارا،
غەۋغالاردىن يىراق بىز، يىراق بىز.
كىمگى بۇزسا دوستلۇقنى، دوستلۇقنى،
ئارىمىزغا سىغمايدۇ، سىغمايدۇ.
شۇڭا ئاسلان ھەم چاشقان بىرلىكتە،
خۇشال ئۇسسۇل ئوينايدۇ، ئوينايدۇ.
بارچە ھايۋان ئىناق بىز، ئىناق بىز
ئاداۋەتتىن يىراق بىز، يىراق بىز،
ئىناقلىق ۋە دوستلۇقتىن، دوستلۇقتىن
تىنىڭ چاقنىغان چىراغ بىز، چىراغ بىز.

تاماشىبىنلارنىڭ كۈچلۈك ئالقىش ساداسى ئىچىدە ئارتىسلار سەھنىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئارقىدىن مايمۇن چىقىپ، «داپ ئۇسسۇلى» دەپ ئېلان قىپتۇ. رىياسەتچى مايمۇن سەھنىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ، داپنى ئۇسسۇل پەردىسىگە چىلىشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا ئاق ئاسلان ناھايىتى چەبدەسلىك بىلەن ئىككى پۇتلاپ مېڭىپ سەھنىگە چىقىپتۇ. ئۇنىڭ بېشىغا چىقىۋالغان چاشقانىمۇ خۇددى ئاق ئاسلاندەك ئالدى پۇتىنى كۆتۈرۈپ ھەر قىسما قىزىقارلىق ھەرىكەتلەرنى قىلىپ، تاماشىبىنلارنى كۈلدۈرۈپتۇ. ئاق ئاسلان داپنىڭ ساداسىغا تەڭكەش قىلىپ ئۇسسۇل ئوينىشقا باشلاپتۇ. بىردىنلا داپنىڭ پاۋۇزى ئۆزگىرىپ ئىنتىكلەشكە باشلاپتۇ. ئاق ئاسلانىمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ تېز – تېز مولاق تېپىپتۇ. شۇ چاغدا قارىغۇ چاشقان مۇشۇكنىڭ بېشىدىن ئۇچۇپ چۈشۈپ، ئاق ئاسلاننىڭ بۇرۇتىغا ئېسىلىۋاپتۇ ۋە مولاق تېپىپ تاماشىبىنلارنى كۈلدۈرۈپتۇ.

رىياسەتچى مايمۇن تاماشىبىنلارغا يېڭى نومۇرنى ئېلان قىلىپتۇ:

— تۆۋەندە داڭلىق يۇقىرى ئاۋازلىق ناخشىچىمىز چار مىكيان «تېپىۋالدىم بەش تۇخۇم» دېگەن ناخشىنى ئېيتىپ بېرىدۇ. قىزغىن چاۋاك چالايلى.

تاماشىبىنلار قىزغىن چاۋاك چېلىپتۇ. چار مىكيان ناھايىتى مۇلايىملىق ۋە ناز كەرەشمە بىلەن سەھنىگە چىقىپ، تاماشىبىنلارغا سالام قىلىۋەتكەندىن كېيىن ناخشا ئېيتىشنى باشلاپتۇ:

Altunay

تىپىۋالدىم باش تۇخۇم قو - قو - قوق،
ئۇنى بىرسىپ ياتتىم مەن قو - قو - قوق.
چىقارغىچە چۆجەمنى قو - قو - قوق،
بەكمۇ جاپا تارتتىم مەن قو - قو - قوق.
كۈنلەر ئۆتۈپ تۇخۇمدىن قو - قو - قوق،
چۆجىلىرىم ساق چىقتى قو - قو - قوق.
شۇنچە ئوماق - چىرايلىق قو - قو - قوق،
تۈك - پەيلىرى ئاق چىقتى قو - قو - قوق.
لېكىن چۆجىلىرىمنىڭ قو - قو - قوق
خۇي - پەيلى يات چىقتى قو - قو - قوق.
چۈشۈۋېلىپ كۆللەرگە قو - قو - قوق،
مېنى قويدى قىرغاقتا قو - قو - قوق.
ئۇچۇپ كېتىپ ئاسمانغا قو - قو - قوق،
مېنى قويدى پىراقتا قو - قو - قوق.
مەن بىر ئانا بولساممۇ قو - قو - قوق،
ئايلاندىم بىر بوزەككە قو - قو - قوق.
تارتقۇزۇپ چۆچەمنى قو - قو - قوق،
شۇ ۋارقىرىغاق ئۆردەككە قو - قو - قوق.

ناخشا تۈگىشى بىلەن تاماشىبىنلار ئارىسىدىن كۈچلۈك ئالقىش سادالىرى كۆتۈرۈلۈپتۇ. چار سىكيان تاماشىبىنلارغا ئەدەب بىلەن قايتا - قايتا تەزىم قىلغاندىن كېيىن كەينىچىلەپ مېڭىپ سەھنىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

شۇ كۈنى كەچتە بۇگۈنكى ئويۇندىن مەمنۇن بولغان يېزا باشلىقى سەنئەت ئۆمىكىدىكىلەرگە كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. زىياپەت ئارىلىقىدا تۇسۇق مەھەللە باشلىقىدىن:

— قانداق، ئويۇن سىزگە يارىدىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— چاتاق يوق شا كىچىك. بىزنى ھەقىقەتەن خۇشال قىلىۋەتتىڭلار، داۋاملىق مۇشۇنداق قىزىق ئويۇنلارنى كۆرۈپ تۇرساق نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى-ھە!

— ئامال بولسا ئاكا، بىر ئايلىق ئويۇن ھەققىمىزنى ئالدىن بېرىۋەتسەك بولساڭلار، ئارتىسلىرىمىزنىڭ ماۋاشىنى ئالدىن بېرىۋېتىپ، ئۇلارنىڭ قىزغىنلىقىنى تېخىمۇ ئاشۇرغان بولاتتىم.

— بولىدۇ ئۇكا، بىزمۇ شۇنداق ئويلاشقان، سىلەرنىڭ ھەققىڭلارنى ئالدىن بېرىۋەتمىسەك سىلەرنى باغلاپ تۇرغىلى بولمىغۇدەك.

تۇسۇق ئەتىسى تاڭ سۈزۈلۈشتىن بۇرۇن بىر سومكا پۇلنى كۆتۈرگىنىچە بۇ مەھەللىدىن ئۇن - تىنسىز چىقىپ كېتىپتۇ. ئەمدى تۇسۇقنى ھېچكىم تاپالمايتتى. چۈنكى تۇسۇقنىڭ تۇرۇشلۇق ئورنىنى ئۇ مەھەللىدىكىلەرمۇ بىلمەيتتى...

تۇسۇقنىڭ مايمۇنلار يۇرتىدىكى زىيارىتى

تۇسۇق شەھەردىن مەھەللىگە زىيارەتكە كەلگەن مۇخبىرغا قىزىقىپ قاپتۇ. شۇڭا مۇخبىر قەيەرگە بارسا، ئۇمۇ شۇ يەرگە بېرىپ، ئۇنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىغا زەن ساپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تۇسۇقتا مۇخبىر بولۇش ھەۋىسى قوزغىلىپتۇ. ئۇنىڭ بىر كۆزەينىكى بار ئىدى. بىراق ئۇنىڭ مۇخبىرلىق كېنىشكىسى ۋە فوتو ئاپپاراتى يوق ئىدى. ئەگەر بۇ ئىككىسىمۇ بولغان بولسا، ئۇ چوقۇم كەمكۈتىسز مۇخبىر بولالايتتى. فوتو ئاپپاراتىنىغۇ دادىسى بىلەن ئانىسىغا يېلىنىپ يۈرۈپ ئالدۇرغىلى بولاتتى، بىراق مۇخبىرلىق كېنىشكىسىنى قانداق قىلىش كېرەك؟

هه راست، مۇخبىر تۇسۇقنىڭ ئۆيىنىڭ كەينىدىكى بوش ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان، ئۆينىڭ ئۆگىزىسىدە تۇسۇق پاتىدىغان چوڭ تۈگىلۈكى بار ئىدى. مۇخبىر ھەر كۈنى دېگۈدەك مەھەللىدىكى بېيىغان ئائىلىلەرنىڭ ئۆيىدە زىيارەتتە بولۇپ خېلى كەچ قايتاتتى. مۇخبىر يوق ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ تۈگىلۈكتىن چۈشۈپ ئۇنىڭ مۇخبىرلىق كېنىشكىسىنى ئېلىۋالسا ئىش پۈتىمەيدۇ. بىراق تۈگىلۈكتىن چۈشۈشنىغۇ چۈشەر، ئەمما قانداق چىقىپ كېتىدۇ؟ تۇسۇق قانداقتۇر بىر ئامالنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ.

ئۇ شۇ كۈنى كەچتە دادىسىنىڭ كالا ـ موزاي باغلايدىغان ئارغامچىسىنى ئېلىپ، مۇخبىر چۈشكەن ئۆينىڭ ئارقىسىغا كەپتۇ ۋە ئۆينىڭ تېمىغا يانداش ئۆسكەن تېرەككە يامىشىپلا ئۆگىزىگە چىقىۋاپتۇ ـ دە، ناھايىتى خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇ بېلىگە يۆگىۋالغان ئارغامچىنى يېشىپ، ئۇچىنى تېرەككە باغلاپتۇ، ئارقانغا ئېسىلىپ تۈگىلۈكتىن ئۆيگە چۈشۈپتۇ. تۇسۇق پەم بىلەن چامدانىنى كارىۋات ئاستىدىن تارتىپ چىقىرىپتۇ. تۇسۇقنىڭ بەختىگە يارىشا چامدان قۇلۇپلانمىغانىكەن. ئۇ چامداننى ئاختۇرۇشقا باشلاپتۇ ۋە مۇخبىرلىق كېنىشكىسىنى تېپىپ، ئۆيدىن دەرھال يېنىپ چىقىپتۇ.

تۇسۇق كېنىشكىدىكى ھېلىقى مۇخبىرنىڭ رەسىمىنى ئېلىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆزىنىڭ رەسىمىنى چاپلاپتۇ. ئۇ دادىسىغا يالۋۇرۇپ يۈرۈپ بازاردىن بىر فوتو ئاپپارات ئەكەلدۈرۈپتۇ. دادىسى تۇسۇقتا ئاپپارات ئىشلىتىشنى ئۆگىتىپ قويۇپتۇ، ئاپپاراتتىن چاقنىغان نۇر تۇسۇقنى ئۆزىگە ئالاھىدە جەلپ قىپتۇ. چۈنكى تۇسۇق مانا شۇنداق نۇر بىلەن كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرالايدىغانلىقىغا ئىشىنىدىكەن.

تۇسۇق گېزىتكە بېسىلغان بىرقانچە خەۋەر ـ ماقالىنى ئوقۇپ، خەۋەر يېزىشنىڭ يوللىرىنى ئاز ـ تولا بىلگەندەك بوپتۇ. ئۇ ئەتىسى تاڭ سەھەردە چۈگىلاردىن ئاڭلىۋالغان تۆپىلىكنىڭ ئارقىسىدىكى مايمۇنلار يۇرتىغا زىيارەتكە مېڭىپتۇ. ئۇ تۆپىلىككە قاراپ كېتىپ بېرىپ، يول بويىدىكى كىچىككىنە ئوتلاقتا مۇشۇ ئەسەرنىڭ بىرىنچى بابىدىكى ھېلىقى ئاتنىڭ ھەۋەس بىلەن ئوتلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ.

ـ ھەي ئۇچقۇر ئات، بۇ يەردە نېمە قىلىۋاتىسەن؟ ـ ئوتلاۋاتقان ئات بېشىنى كۆتۈرۈپ تۇسۇقنى كۆرگەندىن كېيىن، ناھايىتى خۇشال سۆزلەپ كېتىپتۇ:

ـ ھە، ھېلىقى بالىكەنسەنغۇ، ئۇزۇن بولدى مەن سېنى ئۇچرىتالمىدىم. ئەلەردە يۈرۈيسەن، سەن بۇلتۇر مېنىڭ چاپالمايدىغانلىقىمنى بىلىۋالغاندىك، مەن شۇ چاغدا سەندىن ئىزا تارتىپ ناھايىتى كۈچەپ چېپىپ كېتىپتىمەن. شۇ چاغدا سەن مېنى ناھايىتى ماختاپ كەتكەندىك، دېمىسىمۇ شۇ كۈنى ھەقىقەتەن ياخشى چاپقاندىم، ئۇنىڭدىن بۇرۇن ئۇزۇمۇ بۇنچىۋالا چاپالايدىغانلىقىمغا ئىشەنمەيتتىم. شۇندىن باشلاپ يايلاقتا ھەر كۈنى چېپىپ مەشىق قىلدىم. ئەتىجىدە يېقىندا ئۆتكۈزۈلگەن يورغا ئاتلارنىڭ بەيگىسىگە قاتناشىپ، بىرىنچىلىكنى ئېلىپ، يۇقىرى شان ـ شەرەپكە ئېرىشتىم.

مېنىڭ بۇ شان-شەرەپكە ئېرىشىشىمگە سەن سەۋەبچى بولدۇڭ. مەن ساڭا نېمىدەپ رەھمەت ئېيتسام بولار.

تۇسۇق ئاتنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ ۋە كۆڭلىگە بىر نەرسىنى پۈكۈپتۇ.

— ئاپلا، مەن سىلەرنىڭ مۇسابىقەڭلاردىن خەۋەر تاپالماي قاپتىمەن. مەن ھازىر «ھايۋانات گېزىتى» نىڭ ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان مۇخبىرى. كۆردۇڭمۇ، بۇ «ھايۋانات گېزىتى» ماڭا بەرگەن فوتو ئاپپارات. بېشىڭنى كۆتۈرۈپ راۋۇس تۇرغىن، — تۇسۇق خۇددى ئاتنى رەسىمگە تارتقاندەك ئاپپاراتىدىن نۇر چاقنىتىپ قويۇپتۇ-دە، يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، — مەن تۆپىلىكنىڭ ئارقىسىدا تېخى بىرمۇ مۇخبىر بېرىپ باقمىغان مايمۇنلار يۇرتى بار ئىكەن، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ، شۇ يەرگە زىيارەتكە كېتىپ بارىمەن. سەن ئۇ يەرگە بېرىپ باققانمۇ؟

— مەن ئۇ يەرگە بارغان، ئۇ ھەقىقەتەن گۈزەل يۇرت، ئۇ يەردىكى مايمۇنلارمۇ ناھايىتى ئىشچان، ئۇلار جاپالىق ئەمگەك بىلەن ئۆز يۇرتىنى ئاۋات قىلغان. بىراق ئۇ يۇرتنىڭ ئىككى باشلىقى ئۆزئارا تازا چىقىشالماسمىش. ئۇ يەرگە پىيادە بارىمەن دېسەڭ ھېرىپ ھالىڭدىن كېتىسەن، مەن سېنى تۆپىلىكتىن بولسىمۇ ئۆتكۈزۈپ قويىسام قانداق؟

— ئۇنداق بولسىغۇ بەك ياخشى بولاتتى.

— يۈر ئەمىسە، — ئات تۇسۇقنى ئۈستىگە مىنىشكە ئىشارەت قىپتۇ. تۇسۇق خۇشاللىق بىلەن ئاتقا مىنىپتۇ. ئات تۇسۇققا ئۆزىنىڭ ماھارىتىنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولغاندەك قۇيرۇندەك چېچىپ بىردەمدىلا تۆپىلىكتىن ئۆتۈپتۇ ۋە تۇسۇققا يېقىنلا يەردە كۆرۈنۈپ تۇرغان ئورمانلىقنى كۆرسىتىپ قويۇپ، قانداق تېزلىكتە كەلگەن بولسا يەنە شۇنداق تېزلىكتە چېچىپ كېتىپ قاپتۇ.

تۇسۇق تۆپىلىكتىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ بىر مايمۇنچاققا ئۇچراپ قاپتۇ.

— ھوي مايمۇنچاق، سەنمۇ مايمۇنلار يۇرتىدىن ئوخشىمامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ ئۇ.

— شۇنداق، ئۆزىڭز كىم بولىسىز؟ نەدىن كېلىۋاتىسىز؟

— مېنىڭ ئىسمىم تۇسۇق. ئۆزۈم «ھايۋانات گېزىتى» نىڭ مۇخبىرى، سىلەرنىڭ يۇرتۇڭلاردا يېڭىلىق كۆپ دەپ ئاڭلاپ، ئۇ يەردىكى يېڭىلىقلارنى گېزىتكە يازاي دەپ كەلدىم.

مايمۇنچاق خۇشاللىقىدىن سەكرەپ چاۋاك چېلىپ كېتىپتۇ:

— بىزنىڭ بۇ يۇرتقا بىر قېتىممۇ مۇخبىر كېلىپ باقمىغان. باشلىقلىرىمىز- مۇ بىزنىڭ بۇ تۆھپىلىرىمىزنى گېزىتخا- نىدىكىلەر پەقەت بىلمەيدۇ، دەپ زارلا- نىپ يۈرۈشەتتى.

— سىلەرنىڭ قانچە باشلىقىڭلار بار؟

— ئىككى باشلىقىمىز بار، ئۇنىڭ بىرى قارا مايمۇن. ئۇ، يۇرتىمىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئىشلىرىغا مەسئۇل، يەنە بىرى قوڭۇر مايمۇن، ئۇ يۇرتىمىزنىڭ مەدەنىي - ماۋارىپ ۋە تەشۋىقات ئىشلىرىغا مەسئۇل. ئەمەلىيەتتە يۇرتىمىزنىڭ بىر- دىنبىر باشلىقى قارا مايمۇن دېسىمۇ بو- لىدۇ. ئۇ خۇددى بىر يەرلىك خاقاندەك بۇ يۇرتنىڭ ھەممە ئىشىغا خوجايىنلىق قىلىدۇ. قوڭۇر مايمۇن ئاتاقتا باشلىق بولغىنى بىلەن قارا مايمۇننىڭ ئاغزىغا قارايدۇ. كەينىدە كوتۇلدىغىنى بىلەن ئالدىدا ھېچ نەرسە دېيەلمەيدۇ. قارا مايـ مۇننىڭ باشلىق بولغىنىغا ئۇچ يىل بولـ دى. ئەگەر سىز بۇ يەردە قارشى ئېلىـ نىشنى ئويلىسىڭىز گېزىتكە بۇ يۇرتنىڭ ئۇچ يىلدىن بۇيانقى نەتىجىلىرىنى ئالا- ھىدە گەۋدىلەندۈرۈپ يازالايدىغانلىقىڭىز- نى ئېيتىڭ ھەمدە قارا مايمۇننى كۆپـ رەك ماختاشنى ئۇنتۇپ قالماڭ. گەرچە پېشقەدەم قوڭۇر مايمۇننىڭ تۆھپىسى كۆپ بولسىمۇ، لېكىن ھازىر ئۇنىڭ گېپى ئۆتـ مەيدىغان بولۇپ قالدى. سىز بۇ يەردە مىدىرلىماي تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن بېرىپ باشلىقىمىز قارا مايمۇنغا سىزنىڭ كېلىـ ۋاتقانلىقىڭىزنى خەۋەر قىلاي. ئۇ يۇقىرىـ دىن ئادەم كەلسە، بىرەر كىلومېتىر يەر- گىچە پايانداز سالىدۇ.

— بولىدۇ، ئەمىسە مەن مۇشۇ يەر- دە سىلەرنىڭ كېلىشىڭلارنى كۈتۈپ ئولـ تۇرۇپ تۇراي، — تۇسۇق يولدىكى بىـر چىغ كۆتىكىنىڭ تۆپىسىگە كېلىپ ئولتۇ- رۇپتۇ. مايمۇنچاق سەكرەپ - تاقلىغىنىچە مايمۇنلار يۇرتىغا قاراپ چېپىپ كېتىپـ تۇ ۋە قارا مايمۇننىڭ ئىشخانىسىغا كىـ رىپ، ئۇنىڭغا «ھايۋانات گېزىتى» نىڭ مۇخبىرى كېلىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

— سەن ئۇنى نەدە كۆردۈڭ؟ — جىددىيلىشىپ قالغان قارا مايمۇن ئورنـ دىن سەكرەپ تۇرۇپ كېتىپتۇ.

— مەن ئۇنى تۆپىلىكتىكى يولدا ئۇچرىتىپ قالدىم، ئۇنىڭ بىلەن ئانچە مۇنچە پاراڭمۇ سېلىشتىم. ئۇ ناھايىتى ھېرىپ كېتىپتىكەن، يول بويىدا دەم ئېـ لىپ قالدى.

قارا مايمۇننىڭ بۇيرۇقى بويىچە پايانداز سېلىنغان يولنىڭ ئىككى تەرىـ پىگە قاتار تىزىلغان مايمۇنلار تۇسۇقنى ناھايىتى قىزغىن قارشى ئاپتۇ، تۇسۇق قارا مايمۇننىڭ ھەمراھلىقىدا ئالاھىدە تەييارلانغان مېھمانخانىغا كىرىپتۇ.

— سىزنىڭ كېلىدىغانلىقىڭىزنى بىلـ مەي قاپتۇق، ئالدىڭىزغا ۋاقتىدا، لايـ قىدا چىقالماي ناھايىتى سەت بولدى. بىزنىڭ بۇ يۇرتقا تارىختىن بېرى بىرەر قېتىممۇ مۇخبىر كېلىپ باقمىغان. ئۇچ يىلنىڭ ئالدىدىغۇ بۇ يەرنىڭ مۇخبىـر كېلىپ يازغىدەك نېمىسى يوق ئىدى. ئۇچ يىلدىن بۇيانقى نەتىجىلىرىمىز ئاز ئەمەس. بىز سىزنى نۇرغۇن يېڭىلىقلار بىلەن تەمىنلەيمىز، سىز بۇ يۇرتقا كەلگەن

تۇنجى مۇخبىر، سىزنى بېشىمىزغا ئېلىپ كۆتۈرسەكمۇ ئەرزىيدۇ.

— يولدا يۇرتۇڭلاردىكى بەزى يېڭىلىقلارنى ئاڭلاپ، ئىلھامىم كېلىپ بىر نەچچە كۈپلىت بىر نەرسە يېزىپ قويۇۋېدىم. ئاڭلاپ باقامسىز؟ — دەپتۇ تۇسۇق.

— ئاڭلىمامدىغان، ئاڭلىمامدىغان، — دەپتۇ قارا مايمۇن. تۇسۇق شېئىرىنى ئوقۇشقا باشلاپتۇ:

ئەسلى مايمۇنلار يۇرتى
گىياھ ئۇنمەس چول ئىدى.
بوران چىقسا قۇم بېسىپ
يامغۇر ياغسا كۆل ئىدى.
بۇندىن ئۇچ يىل ئىلگىرى
بولدى بىر ئىش كارامەت.
قارا مايمۇن باشلىق بوپ،
ياغدى ئاڭا سائادەت.
قارا مايمۇن بەك ئىشچان
بۇ زېمىننى گۈللەتتى.
كونىلىقنى تۈگىتىپ،
يېڭىلىقنى كۆكلەتتى.

قارا مايمۇن قاتتىق ھاياجانلىنىپ:

— كارامەت يېزىلىپتۇ، كارامەت يېزىلىپتۇ. ھەقىقەتەن چېۋەر مۇخبىر ئىكەنسىز، — دەپ كېتىپتۇ ۋە ئارقىدىنلا، — ئۇنىئالغۇنى ئېلىپ كېلىڭلار، — دەپ بويرۇق بېرىپتۇ. كۆپ ئۆتمەي قوڭۇر مايمۇن ۋە مايمۇنلار يۇرتىنىڭ باشقا رەھبەرلىرى قاتارلىشىپ كىرىپ، تۇسۇق بىلەن باش لىڭشىتىپ ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن، تامىغا يۆلەپ قويۇلغان ئۇزۇن ئورۇندۇققا كېلىشىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. قارا مايمۇن ئۇلارنى خۇش ياقمىغان ھالدا تۇسۇققا قىسقىچە تونۇشتۇرۇپتۇ. ئاڭغىچە بىر بالا ئۇنىئالغۇنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەپتۇ.

— ھە شا كىچىك، چاپسان بول، ئۇنىئالغۇنى توغرىلا، مۇخبىر يولدا كەلگىچە يۇرتىمىزغا ئاتاپ قالتىس بىر شېئىر يېزىپتۇ. ئۇنى ئۇنىئالغۇغا ئېلىپ ھەر كۈنى كىنو قويۇشتىن بۇرۇن ئىككى قېتىم ئاڭلىتىۋەتكىن، — دەپتۇ قارا مايمۇن ۋە تۇسۇقنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ كەلگەن مايمۇنچاقنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا:

— سەن كەچكىچىلا ئويناپ يۇرگەندەك قىلغىنىڭ بىلەن خېلى ئەقلىك بار بالا بوپسەن جۇمۇ. يولدا كەلگىچە مۇخبىرغا ئېيتىپ بەرگەن ئەھۋاللىرىڭ ئەدەبىيەتكە ئىنتايىن ئۈيغۇن. مەن ساڭا بىر ۋەزىپە تاپشۇرماقچى، بۇگۈندىن باشلاپ مۇخبىر بالىغا ھەمراھ بولىسەن، — دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن تۇسۇق ھېلىقى مايمۇنچاقنىڭ ھەمراھلىقىدا مايمۇنلار يۇرتىدىكى زىيارەتنى باشلاپتۇ. مايمۇنچاق قارا مايمۇن تاپشۇرغان ۋەزىپىدىن ناھايىتى خۇشال ئىكەن، چۈنكى بۇ يۇرتتا باغ كۆپ بولسىمۇ، مېۋە پىشقان چاغلاردا بۇ باغلارغا قارا مايمۇندىن باشقا ھېچقانداق مايمۇن كىرەلمەيدىكەن، ئالاھىدە ئەھۋال يۈز بېرىپ قالغان چاغلاردىمۇ قارا مايمۇننىڭ رۇخسىتىنى ئالماي تۇرۇپ بۇ يەرگە كىرىش ھەنئىي قىلىنغانىكەن. ئۇلار ئالدى بىلەن يۇرتنىڭ شەرق تەرىپىدىكى «چىلانباغ» نىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا بېرىپ دەرۋازىنى قېقىپتۇ، دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى كەپىدىن كېلەڭسىز بىر مايمۇن توقماق تۇتقان پېتى ئالچاڭلاپ چىقىپ:

— دەرۋازىنى قاققان قايسى ھارىسى بۇ؟ ھە، سەن شۇمتەكىمدىك، ئەجەب

Altunay

بېشىك يوغىناپ كېتىپتۇغۇ سېنىك! نېـ
مىشقا دەرۋازىنى قالايمىقان قېقىپ يۈرـ
سەن؟ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ بۇ تەقسىر «ھـايۋانات گېزىتى»
دىن يۈرتىمىزغا زىيارەتكە كەلـگەن مۇخـ
بىر. ئۇ مۇشۇ باغنـى زىـيارەت قىلماقـ
چىكەن.

ـ مۇخبىر ـ پۇخبىـر دېگىنىك بىلەن
نېمە كارىـم، پادىـشاھ كەلسىمۇ كىرگۈزـ
مەيمەن،ـ دەپتۇ باغۋەن مايمۇن غەزەپ
بىلەن.

مايمۇنـچاق ئاخىـرى قارا مايـمۇن
يېزىپ بەرگەن تونۇشتۇرۇشـنى ئۇنىڭـغا
كۆرسىتىپتۇ.

بۇ مېۋىلەرنىك تازا مەي باغلىغان
مەزگىـلى بولۇپ، شاخلاردىـكى قىپقىزىـل
چىلانلار ئوتقاشـتەك چاقـناپ، كۆزلەرنـى
قاماشتۇرىدىكەن. مايمۇنچاق ئەقلىنى تاپـ
قاندىن بېرى بۇنداق باغـقا كىرىپ باقـ
مىغان بولغاچقا، ھاياجىنىنى باسالـماي
خۇشاللىقىدىن سەكرەپ كېتىپتۇ. باغـۋەن
مايمۇن ئۇلارنى يوغان بىر چىـلان دەرىـ
خىنىك يېنىدىـكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇشقا
تەكلىپ قىپتۇ. تۇسۇق بىلەن مايمۇنچاق
خېلى ئولتـۇرغان بولسىمۇ، باغـۋەن مايـ
مۇندىن چىلان يەكلار، دېگەن سادا چىقـ
ماپتۇ. شۇڭا تۇسۇق كۆكلىدە قانداقتۇر
بىر پىلاننى تۇزۇپتۇ ۋە باغـۋەن مايمۇنـ
نى سۈرەتكە تارتقان بولۇپ، ئۇنىڭـدىن
مۇخبىرلارغا خاس تەلەپپۇز بىلەن تۆۋەنـ
دىكىلەرنى سوراپتۇ:

ـ بۇ چىلانباغ مېۋە سېرىۋاتقىنىـغا
قانچە يىل بولدى؟

ـ ئۇچ يىل.

ـ مۇشۇنداق يوغان چىـلان دەرەخـ
لىرىمۇ ئۇچ يىلنىك ئالدىدا مېۋە بەرمىـ
گەنمۇ؟

باغۋەن بۇ سوئالغا تەمتىرىگەن ۋە
دۇدۇقلىغان ھالدا جاۋاب بېرىپتۇ:

ـ ھەئـە، شۇنـداق، قارا مايـمۇن
باشلىق بولۇشتىن ئىلگىرى يۈرتىمىزدىكى
مېۋىلىك دەرەخلەرنىك ھېچقايىسىسى مېۋە
بەرمىگەنىدى. قارا مايمۇن يۇقىرى تېخـ
نىكىنى ئومۇمـلاشتۇرغاچقا، مول ھوسۇل
ئېلىنىدىغان بولدى.

تۇسۇق بۇ مايمۇننىك يالغان سۆزـ
لەۋاتقانلىقىنى بىلىـپ تۇرسىـمۇ، خۇددى
ئۇنىك گېپىگە ئىشىنىۋاتقاندەك ئەستايىـ
دىل ھالدا ئۇنىك جاۋابلىرىنى خاتىرىلەپ
ئولتۇرغان قىياپەتكە كىرىۋاپتۇ.

ـ بۇ چىلانـلىق باغـنىك كۆلـىمى
نەچچە مو كېـلەر؟ ـ باغۋەن مايمۇن بۇ
باغقا قاراۋاتقىنىغا ئون نەچچە يىل بولـ
غان بولسىمۇ، ئۇنىك قانچە مو كېلىدىغانـ
لىقىنى ھەقىقەتەنمۇ بىلمەيدىكەن. شۇڭا
بېشىـنى قاشلىـغىنىچە بىـردەم تـۇرۇپ
كېتىپ:

ـ بۇنىڭغا بىر نېمە دېيىـش تەس،
بېغىمىز يىلـدا دېگۈدەك كېڭـىيـۋاتىدۇ.
شۇڭا ئۆزۈڭلار باغنى ئايلىنىـپ چىقىـپ
بىر نەرسە دەرسىـلەر، ـ دەپتۇ. بۇ گەپ
تۇسۇقنىك كۆڭلىگە يېقىپتۇ.

ـ بولىدۇ ئەمىسە، مايمۇنچاق ئىك
كىمىز باغنىك قانچە مو كېلىدىغانلىقىنى
راۋرۇس بىر ئۆلـچەپ باقايلى، ـ تۇسۇق
مايمۇنچاقنى باشلاپ، باغقا ئىچكىرىـلەپ
كىرىپ كېتىپتۇ.

تۇسۇق بىلەن مايمۇنـچاق باغـنىك
مېۋىلىرى تازا ئوخشىغان يېرىگە كېلىـپ
چىلانلارنى تويغىـچە يەپـتۇ. مايمۇنـچاق

پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي قوينىغا سېلىۋالغان خالتىسىغا لىق چىلان توشقۇزۇپ، باغنىڭ چاۋا - چاتقاللاردىن قىلىنغان ئارقا تېمىدىن ئارتىلدۇرۇپ تاشلىۋېتىپ تۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار باغۋەن مايمۇننىڭ يېنىغا قايتىپ كەپتۇ. تۇسۇق باغۋەن مايمۇنغا:

— بۇ باغ تەخمىنەن 200 مودەك كېلىدىغان ئوخشايدۇ، — دەپتۇ.

— شۇنچىلىك كەلسە كېرەك، — دەپ قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ مايمۇن، لېكىن ئۇ مېھمانلارنى چىلان يېيىشكە يەنىلا تەكلىپ قىلماپتۇ.

شۇ كۈنى تۇسۇق بىلەن مايمۇنچاق «ئانارلىق باغ»، «ياڭاقلىق باغ»، «ئالمىلىق باغ»، «شاپتۇللۇق باغ»، «ئۈزۈملۈك باغ» قاتارلىق ئونغا يېقىن باغنى زىيارەت قىلىپتۇ. ھەممىلا باغدىكى باغۋەنلەر قارا مايمۇننىڭ ھېلىقى تونۇشتۇرۇشنى كۆرمىگىچە ئۇلارنى باغقا كىرگۈزمەپتۇ. قىزىقارلىق يېرى شۇكى، باغۋەنلەرنىڭ ھەممىسىلا ئۆزى قاراۋاتقان باغنىڭ قانچە مو كېلىدىغانلىقىنى بىلمەيدىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھەممىلا باغدىكى دەرەخلەر، ياڭاقلىق باغدىكى 500 يىللىق ياڭاق دەرىخىمۇ ئۇچ يىلنىڭ ئالدىدا، يەنى قارا مايمۇن مۇشۇ يۇرتقا باشلىق بولغاندىن كېيىن مېۋە بېرىشكە باشلاپتىمىش. تۇسۇق بىلەن مايمۇنچاق كۆڭۈللۈك باغ سەيلىسىنى تۈگىتىپ، كەچكە يېقىن تۇسۇق ئۈچۈن تەييارلانغان ئالاھىدە ھۈجرىغا قايتىپ كەپتۇ. قارا مايمۇن ئاشپەز مايمۇنلارغا بۇيرۇتۇپ تۇسۇققا ئالاھىدە تاماق تەييارلاپ قويغانىكەن. مايمۇنچاق ئەتە ئەتىگەندە كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆيگە قايتىپتۇ. تۇسۇق مەززىلىك تائاملارنى تاللاپ يەپ قورسىقىنى تويغۇزغاندىن كېيىن، كارىۋىتىغا چىقىپ بىردەم ئۇخلىۋاپتۇ. كۆپ ئۆتمەي قارا مايمۇن ئۇنى سىيلىق تۈرتۈپ ئويغىتىپتۇ.

— ئۇخلاپ قالغان ئوخشىمامسىز، — دەپتۇ قارا مايمۇن مۇلايىملىق بىلەن.

— بۇگۈن يۇرتىڭىزدىكى باغلارنى زىيارەت قىلىپ بولغىچە ئازراق چارچاپ كېتىپتىمەن. شۇڭا كۆزۈم ئېلىنىپ قاپتۇ.

— بۇگۈن سىزگە ناھايىتى قىزىق بىر كىنو ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇۋېدىم، كۆرگىڭىز بارمۇ؟

— ئەلۋەتتە.

— ئەمىسە ماڭايلى.

قارا مايمۇن بىلەن تۇسۇق ئاپپاراتنىڭ يېنىدىكى ئالاھىدە تەييارلانغان ئورۇندۇقلارغا كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. قارا مايمۇن كىنو قويغۇچى مايمۇنغا ئۆزىنىڭ كۆپچىلىككە بىر نەچچە ئېغىز سۆز قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ ۋە گېلىنى قىرىۋېتىپ، رەھبەرلەرگە خاس تەلەپپۇز بىلەن ئاۋازىنى سوزۇپ - سوزۇپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— ھۆرمەتلىك خانىملار، ئەپەندىلەر، سۆيۈملۈك بالىلار، بۇگۈن بىزنىڭ يۇرتىمىزغا «ھايۋانات گېزىتى» دىن ئالاھىدە مۇخبىر كەلدى. بۇ بىزنىڭ يۇرتىمىزنىڭ شان - شەرىپى، شۇنداقلا مۇشۇ يەردە ئولتۇرغان خانىملار، ئەپەندىلەر ۋە بالىلارنىڭ شان - شەرىپى. مۇخبىر يۇرتىمىزدىكى ئۆزگىرىشلەرنى كۆرۈپ ھاياجانلىنىپ بىر شېئىر يازغانىكەن. بىز

ئۇنى ئۇنىڭالغۇغا ئېلىپ تەييار قىلىپ قويغانىدۇق. ھازىر ئۇنى ھەممەيلەننىڭ دىققەت بىلەن ئاڭلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن، ــ مايمۇنلار ئارىسىدىن ئازراق غۇل غۇلا كۆتۈرۈلۈپ، مەيداننى بىردىنلا تىمتاسلىق ئىگىلەپتۇ. شېئىر قايتا ـ قايتا ئاڭلىتىلغاندىن كېيىن كىنو قويۇلۇپتۇ.

تۇسۇق ئەتىسى ئەتىگەنلىك تامىقى تەق قىلىنغاندىلا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئۇ يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن تازا ئىشتىھا بىلەن ناشتا قىلىپتۇ. قارا مايمۇن تۇسۇققا بۇگۈن ئۇلارنىڭ بۇ يۇرتنىڭ قوغۇنلۇقىنى زىيارەت قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

ئۇلار قوغۇنلۇققا كەلگەندە، ھورۇن مايمۇن قوغۇنلۇقنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىۋېلىپ كەتمىنىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ چېپىۋاتقانىكەن. ئەسلى ئۇ ئاخشام كىنوخانىدا بۇ يەرگە مۇخبىر كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، بۇگۈن ئەتىگەندىلا كېلىپ يەنە بىر ئىشچان قوغۇنچى مايمۇننى سىز ئۇزاقتىن بېرى دەم ئالمىدىڭىز، دەپ قايتۇرۇۋەتكەنىكەن ۋە تۇسۇقلارنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى يىراقتىن كۆرۈپ، ناھايىتى جاپالىق ئىشلەۋاتقان قىياپەتكە كىرىۋالغانىكەن. مايمۇنچاق ئۇنى چاقىرىپ، مېھمان كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

ــ خىزمەت ۋاقتىدا مېھمان كۈتەلمەيمىز، قايسى مېھمانىكەن ئۇ؟ــ دەپتۇ ھورۇن مايمۇن مۇغەمبەرلىك بىلەن.

ــ تولا گەپ قىلماي تېزرەك بولۇڭ، مۇخبىر كەلدى، ــ مايمۇنچاقنىڭ ئاچچىقلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ھورۇن مايمۇن كەتمىنىنى مۇرىسىگە سېلىپ كەپىگە كىرىپ، تۇسۇق بىلەن قىزغىن كۆرۈشۈپتۇ ۋە يوغان بىر تاۋۇزنى ئۈزۈپ كېلىپ مېھمانلارغا پىچىپ بېرىپتۇ. تۇسۇق تاۋۇزدىن بىر تىلىم يەپلا سومكىسىدىن خاتىرە دەپتىرى بىلەن قەلىمىنى ئېلىپ بىر نەرسىلەرنى يېزىشقا تەييارلىق قىلىپتۇ. ئۇ ھورۇن مايمۇندىن:

ــ بۇ قوغۇنلۇققا قانچىكلار قارايسىلەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ھېسابتا ئىككى، لېكىن يەنە بىر قوغۇنچى خالىسا كېلىدۇ، خالىمىسا كەلمەيدۇ. ئۇ ئىنتايىن ھورۇن، ساختىپەز نېمە، ئۆزۈمنى ماختىغانلىقىم ئەمەس، مەن بۇ قوغۇنلۇقنى مۇشۇ ھالەتكە كەلتۈرگىچە ئاز قان ـ تەر تۆكمىدىم. راست گەپنى قىلسام، بۇ كىچىككىنە تۆھپەمنىڭ گېزىتىكلاردا تەشۋىق قىلىنمىشىنى ناھايىتى ئارزۇ قىلىمەن ... ــ قوغۇنچى مايمۇن ئۆزىنى مۇشۇ تەرىقىدە تازا ماختاپتۇ.

ئەتىسى ئىشچان مايمۇن ھورۇن مايمۇننىڭ ھەممە تۆھپىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ بىلەن قوغۇنلۇقتىلا تۇتۇشۇپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن جېدەل چىكىغا چىقىپ، ئۇلار بىر ـ بىرىنىڭ ئاغزى ـ بۇرنىنى قان قىلغاندىن تاشقىرى قوغۇنلۇقنىڭ خېلى كۆپ يېرىنى ۋەيران قىپتۇ.

تۇسۇق ئەتىسى قايتىماقچى بولغان كۈنى يېزىپ تەييارلاپ قويغان خەۋىرىنىڭ دەسلەپكى نۇسخىسىنى قارا مايمۇنغا ئوقۇپ بېرىپتۇ:

«مايمۇنلار يۇرتىدا نەچچە يۈز يىلدىن بېرى نۇرغۇن مېۋىلىك دەرەخلەر ئۆسۈپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، پەقەت مېۋە بەرمەي كېلىۋاتاتتى. لېكىن ئۇچ

یىلىنىڭ ئالدىدا بۇ يۇرتقا قارا مايمۇن باشلىق بولغاندىن كېيىن، بۇ يەردىكى ھېۋىلەر ناھايىتى ئوخشاپ، ئاشلىق ۋە قوغۇن - تاۋۇزلاردىنمۇ كۆپلەپ مول ھوسۇل ئېلىنىدىغان بولدى ...»

بۇ خەۋەر قارا مايمۇننى ناھايىتى خۇشال قىلىۋېتىپتۇ. ئەسلىدە ئوچ يىلدىن بۇرۇنمۇ مايمۇنلار يۇرتىدا مول ھوسۇل ئېلىنغان، ھېۋىلەر ئوخشىغانىدى. لېكىن تۇسۇق قارا مايمۇننىڭ ئۆزى باشلىق بولۇشتىن ئىلگىرىكى بارلىق دەتتىجىلەرنى ئىنكار قىلىشنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى بىلىپ، خەۋەرنى مۇشۇنداق يازغانىدى.

ئەتىسى قارا مايمۇن بىر تۆگىنى باشلاپ كېلىپ، ئۇنىڭغا مايمۇنلار يۇرتىنىڭ ئالاھىدە يارلىق مەھسۇلاتلىرىنى ئارتىپ، تۇسۇقنى يولغا سېلىپ قويۇۋېتىپتۇ.

تۇسۇق تۆگە ئۈستىدە ئەركىن تەۋرىنىپ كېتىۋېتىپ، مايمۇنلار يۇرتىدىمۇ

ھوقۇققا تايىنىپ ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىدىغان، يۇقىرىغا خۇشامەت قىلىپ، تۆۋەننى باسىدىغان، يالغانچىلىق ۋە ساختىپەزلىك بىلەن نام - مەنپەئەتكە ئېرىشىشنى ئارزۇ قىلىدىغانلارنىڭ خېلىلا بارلىقىدىن ھەيران بوپتۇ ھەمدە بۇ قېتىمقى زىيارىتىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغانلىقىدىن شادلىنىپ، پىخىلداپ كۈلۈپ كېتىپتۇ.

تۇسۇق بىلەن تۈلكىنىڭ بىر - بىرىنى ئەخمەق قىلىشى

تۇسۇقلارنىڭ مەھەللىسىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىدىكى تاغ قاپتىلى ناھايىتى گۈزەل بولۇپ، بۇ يەردە بۇك - باراقسان چاتقاللار، بۆلدۈرگەنلەر، تۈرلۈك ياۋا ھېۋىلەر، ئۈچار قانات ۋە ھايۋاناتلار بار ئىكەن. تۇسۇق ياز، كۈز كۈنلىرى زېرىكىپ كەتكەندە ئاشۇ تاغ قاپتىلىغا بېرىپ ئوينىغاچ تۈرلۈك ياۋا ھېۋىلەرنى يەيدىكەن. ئۇ بىردەم دەرەخلەرگە يامىشىپ چىقىپ قۇشلارنىڭ ئۇۋىلىرىنى بۇزۇپ، تۇخۇملىرىنى چاقسا، بىردەم شاخلاردىكى قۇشلارغا تاش ئېتىپ، ئۇلارنىڭ ئارامىنى بۇزىدىكەن. بىر كۈنى تۇسۇق خېلى ئۇزۇن ئوينىاپ چارچىغاندىن كېيىن قاپتالنىڭ بىر چېتىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ ئارام ئېلىشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ يېنىدىكى بىر تاغ ئۆڭكۈرىدىن غەيرىي بىر مەخلۇق چىقىپتۇ. تۇسۇق ئۇنى كۆرۈپ قورقىشىدىن داڭ قېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. چۈنكى تۇسۇق ئەزەلدىن بۇنداق مەخلۇقنى كۆرۈپ باقمىغانىكەن. بۇ مەخلۇق قارىساققا تۈلكىگە ئوخشاپ كەتسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تۈكى ئاپئاق بولۇپ، ئۇنى ئاجايىپ بىر سىرلىق تۇسكە

كىرگۈزۈپ تۇرىدىكەن. ئەسلى ئۇ تۈلكە بولۇپ، ئاخشام كىمنىڭدۇر بىرىنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىققا چۈشكەندە ئۆي ئىگىسى كېلىپ قېلىپ، ئۇن ساندۇقنىڭ ئىچىگە مۆكۈنۈۋالغاندا، مۇشۇنداق تۈسكە كىرىپ قالغانىكەن. تۈلكە ئۆزىنىڭ بۇ غەيرىي سىياقتىن پايدىلىنىش كويىدا يۈرگەنىكەن. شۇڭا ئۇ تۈسۈققا بىر خىل غەيرىي ئاۋاز بىلەن سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

ـ سېنىڭ ئىسمىڭ تۈسۈققۇ دەيمەن، ـ تۈسۈق بۇ مەخلۇقنىڭ ئۆزىنىڭ ئىسمىنىمۇ بىلمىدىغانلىقتىن ھەيران قاپتۇ ۋە قورقۇپتۇ. تۈلكە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، ـ شاكىچىك، ئۇنچىۋالا قورقۇپ كەتمىگىن. سەن مېنىڭ كىملىكىمنى بىلىمسەن؟ مەن ساڭا كىملىكىمنى دەپ بېرەي، مەن پەرىشتە، تولۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا، تۈلكە پەرىشتە بولىمەن. ماڭا بەختى بار، پېشانىسى ئوچۇق ئادەملەر ئۇچرايدۇ. سېنىڭ ھەقىقەتەن بەختىڭ بارئىكەن. ئەگەر سەن ماڭا يارىپلا قالساڭ ھەر قانداق ئارزۇ ـ ئارمانلىرىڭغا يېتەلەيسەن. مەسىلەن، كۆزۈڭنى يۇمۇپلا ئۆزۈڭنى بۇلۇت ئۈستىدە كۆرەي دېسەڭ بۇلۇت ئۈستىدە كۆرىسەن ياكى كۆزۈڭنى يۇمۇپ ئۆزۈڭنى دېڭىزنىڭ تەكتىدە كۆرەي دېسەڭ، دېڭىزنىڭ تەكتىدە كۆرىسەن.

بۇنى ئاڭلىغان تۈسۈق كۆزىنى يۇمۇپ نېمىندۇر پىچىرلىغىلى تۇرۇپتۇ.

ـ ھازىر ئۇنىڭغا ئالدىراپ كەتتىم، ساڭا قويىدىغان بىر نەچچە تەلەپلىرىم بار، شۇنى ئورۇندىيالساڭ ئاندىن ئاشۇ مەقسەتكە يېتىسەن، ـ دەپتۇ تۈلكە، ـ ئاڭلاپ تۇرغىن، سەن ئاۋۋال ماڭا بىر خورازنى مۇشۇ ئۆڭكۈرگە ئەكىرىپ بېرىسەن، مەن ئۇنى سېنىڭ روھىڭنىڭ پاكلىنىشى ئۈچۈن قۇربانلىق قىلىمەن. قانداق، بۇ تەلەپنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالارسەن؟ ـ تۈسۈق چىقالايمەن دېگەندەك بېشىنى لىڭشىتىپتۇ.

ـ لېكىن ساڭا شۇنى ئېيتىپ قويماي، ـ دەپتۇ تۈلكە ئاۋازىنى تېخىمۇ سىرلىق چىقىرىپ، ـ مەن بىلەن كۆرۈشكەنلىكىڭنى ھېچكىمگە تىنما. ئەگەر تىنىپ قويساڭ ساكا كېلىدىغان ئامەتلەر قولدىن كېتىدۇ.

تۈسۈق تۈلكىنىڭ بارلىق تەلەپلىرىگە قوشۇلۇپ ئۇنىڭدىن ئايرىلىپتۇ. تۈسۈق قايتىپ كېلىپ بىر نەچچە كۈنگىچە تۇزۇك ئۇخلىيالماپتۇ. تۈلكە پەرىشتىنىڭ ئۆزىگە ئاتا قىلىدىغان سېھرىي قۇدرىتىنىڭ ئىشقىدا تاتلىق خىياللارنى سۈرۈپ مەززە قىلىپ يۈرۈپتۇ. ئۇ شۇنىڭ بىلەن تۈلكە پەرىشتىنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئورۇنداش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىشقا باشلاپتۇ. بىرەر خورازنى تۇتۇپ ئاپىرىپ بېرىشقۇ تۈسۈققا تەس ئەمەس ئىدى، بىراق تۈلكە ئۆزى مېڭىپ كەلسۇن دېگەچكە، تۈسۈقنىڭ بېشى خىياللا قېتىپتۇ.

تۈسۈقلارنىڭ مەھەللىسىگە يېقىنلا يەرىدىكى بىر ئېڭىزلىقتا بىر مۇنچە توخۇلار بىرلىكتە ياشايدىكەن. بۇلارنىڭ ئارىسىدا تاز خوراز ئاملىق بىر خوراز بولۇپ، ئۇنى توخۇلار پەقەت ئارىسىغا ئۇلىمايدىكەن. شۇنداقتىمۇ بۇ خوراز ھالىغا باقماي سۆلەتۋازلىق قىلىدىكەن. لېكىن ئۇنىڭ سۆلەتۋازلىقى باشقىلارغا ياقىمىغاچقا، ئۇلارنىڭ مەسخىرىسىگە قالىدىكەن. تاز

Altun9

خوراز مەن ناھايىتى چىرايلىق، شۇڭا بۇ توخۇلار ماڭا ھەسەت قىلىۋاتىدۇ دەپ ئويلايدىكەن. ئۇ ئەڭ سەت مىكيانلارغا قانات سۆرەپ باقسىمۇ، ئۇلار ئۇنى سىلكىۋېتىدىكەن. تاز خوراز بۇنىمۇ باشقا خورازلاردىن كۆرىدىكەن. لېكىن بىر كۈنى تاز خوراز ئېگىزلىقتىن ئانچە يىراق بولمىغان سۈزۈك بۇلاقتىن سۇ ئىچىۋېتىپ، بۇلاق ئىچىدە تۇرغان ناھايىتى سەت بىر مەخلۇقنى كۆرۈپ ئىنتايىن قورقۇپ كېتىپتۇ-دە، بەدەر تىكىۋېتىپتۇ. ئۇ شۇ يۇگۇرگىنىچە، توخۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— بۇندىن كېيىن ھېچقايسىڭلار سۈزۈك بۇلاقتا سۇ ئىچىش ئۈچۈن بارماڭلار، ھازىر شۇ بۇلاقتىن قورقۇنچلۇق بىر مەخلۇقنى كۆرۈپ يۈرىكىم چىقىپ كەتكىلى تاسلا قالدى، — دەپتۇ. توخۇلار تاز خورازنىڭ گېپىگە ئىشەنمىگەن بولسىمۇ، «قېنى كۆرۈپ باقايلى» دېيىشىپ، بۇلاق بويىغا بېرىشىپتۇ، لېكىن ھېلىقى مەخلۇقنى كۆرەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار:

— سەن نېمىشقا بىزنى ئالدايسەن؟ بۇلاقتا نەدىمۇ قورقۇنچلۇق مەخلۇق بولسۇن؟! — دەپ كوتۇلدىشىپ كېتىپتۇ. تاز خوراز ئۇلارغا:

— ئەنە تۇرمامدۇ؟! — دەپ ۋارقىراپتۇ. خوراز ۋە مىكيانلار ئارىسىدىن بىر دىنلا پاراققىدە كۈلكە كۆتۈرۈلۈپتۇ. ئەسلىدە تاز خوراز ئۆزىنىڭ سۈدىكى ئەكسىدىن قورقۇپ كەتكەنىكەن. شۇندىن كېيىن تاز خوراز ئۆزىنىڭ سەتلىكىگە تەن بېرىپ، خوراز ۋە مىكيانلارغا ئارىلاشماي ئېگىزنىڭ بىر چېتىگە چىقىپ يېگانە ياشايدىغان، ئۆز تەقدىرىدىن زارلىنىدىغان بولۇپ قاپتۇ.

بىر كۈنى تۇسۇق تۈلكە پەرىشتىنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئادا قىلىش كويىدا بۇ خوراز، مىكيانلارنى ئىزدەپ كېلىپ، نېمىشقىمۇ سەت يارىلىپ قالغاندىمەن، دەپ زارلىنىۋاتقان تاز خورازنى كۆرۈپ قاپتۇ ھەمدە ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

— ھەي خورازجان نېمىشقا بۇنچە ۋالا ۋاقشايسەن؟

— ھەي ... نېمىشقا قاقشايتتىم دەيسەن، ئۆز تەقدىرىمدىن قاقشايمەن-دە. مەن تولىمۇ سەت يارىلىپ قاپتىكەنمەن. شۇڭا مېنى ئاۋۇ دوستلىرىم پەقەتلا ئارىسىغا ئالمايدىغان بولۇۋالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەن بۇرۇن ئۆزۈمنى ناھايىتى چىرايلىق چاغلاپ ئۇلارنى كۆزگە ئىلماي سۆلەتۋازلىق قىلىپ، ئۇلارغا كۆپ ئەسكىلىك قىلىپ قويۇپتىمەن. ئۇلارنىڭ بەزىلىرىغۇ بۇ ئاداۋەتنى يۈيۈپ، مەن بىلەن دوست بولۇپ ئۆتۈشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈۋاتىدۇ. يەنە بىر نەچچىسى مېنىڭ جىسمانىي ئەيىبىمنى ئاغزىغا ئېلىپ، مېنى كۈن ئالدۇرمايۋاتىدۇ. قانداق قىلىشىمنى بىلەلمەي كۈنۈم ئاھ-زار ئىچىدە ئۆتۈۋاتىدۇ. ئامال بولسا سەن ماڭا يارىدىم قىلىغان بولساڭ، قىلىغان ياخشىلىقىڭنى مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالمىغان بولاتتىم، — دەپتۇ تاز خوراز قاقشاپ ۋە يېلىنىپ. تاز خورازنىڭ بۇ گېپىنى تۇسۇقنى ناھايىتى خۇشال قىلىۋېتىپتۇ. ئۇ چاقماق تېزلىكىدە بىر پىلان تۈزۈپتۇ-دە، تاز خورازغا ئالدىرىماي سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— هەي ... مۇشۇ ئىشقىمۇ غەم يەپ يۇرگىچە، مەن بىلەن بۇرۇنراق كۆرۈشـ سەك بولماسىمدى. بوپتۇ، هازىرمۇ كېچىكمەيسەن. مەن ساڭا بىر يول كۆرسىتەي. ئاۋۋال تاغ قاپتىلىنى كۆر- دۇڭمۇ؟ — تۈسۈق قارىيىپ كۆرۈنۈپ تۇرغان تاغ قاپتىلىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، — ئەنە شۇ تاغ قاپتىلىغا بارساك ناهايىتى خاسىيەتلىك بىر تاغ ئۆڭكۈرى بار. شۇ ئۆڭكۈرنىڭ بىر تەرىپىدىن كىرىپ يەنە بىر تەرىپـ دىن چىقىپ كەتسەك بىردىنلا پەرلىرىڭ گۈزەللىشىپ، خۇددى بىر توزغا ئوخشاپ قالىسەن. ئۇ چاغدا بۇ يەردىكى سېھىنى كۆرەلمەيۋاتقان دوستلىرىڭ ساڭا هەسەت قىلغىنىدىن ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالـ ماي قالىدۇ. ئەگەر سەن ئۇ تاغ قاپتـ لىغا يالغۇز بېرىشتىن قورقساڭ، مەن بىلەن بىرگە بارساڭمۇ بولىدۇ، بىراق ئۆڭكۈرگە ئاز قالغاندا ئۆزۈڭ بېرىپ كىرىسەن، ئەگەر مەن سەن بىلەن ئۇ يەرگىچە بىرگە بارسام، تاغ ئۆڭكۈرى ئۆزىنىڭ خۇسۇسىيىتىنى يوقىتىدۇ.

— بۇ گېپىڭنى ئاڭلاپ خۇشاللىقىـ دىن ئۆزۈمنى قويىدىغان يەر تاپالمـاي قېلىۋاتىمەن. ئۇنداق بولسا هازىرلا ماڭساق قانداق؟

— ماڭساق ماڭايلى.

ئۇلار تاغ قاپتىلىغا بېرىپ، هېلىقى تۈلكە ئۇۋۇسىغا ئاز قالغاندا تۈسۈق ئۆزىنى دالدىغا ئاپتۇ. سۆلەت ۋە تاشقى گۈزەللىكنى دەپ هەممىنى ئۇنۇتقان تاز خوراز تۈلكە ئۇۋۇسىغا كىرىپ كېـ تىپتۇ. تۈسۈقنىڭ ئۆزى تاپشۇرغان ۋە زىپىنى تولۇق ئورۇندىيالايدىغانلىقىغا

ئىشەنگەن تۈلكە تۈزۈك ئوۋۇ ئوۋلىماي، ئۇۋۇسىدا خورازنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ياتقانىكەن. ئۇ تاز خورازنى بىرلا پۈكلەپ ئاستىغا بېسىپ، ئىشتىها بىـ لەن بىردەمدىلا يەپ بوپتۇ. تاز خوراز- نىڭ تۈكى بولمىغاچقا، يۇڭۇزلايمەن دەپ ئاۋارىمۇ بولماپتۇ. تۈسۈق مۆكۈنـ گەن يېردە بىردەم ياتقاندىن كېيىن ئاستا مېڭىپ ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. تۈسۈقنىڭ هىدىنى سەزگەن تۈلكە ئۆڭكۈردىن چىقمايلا يەنە هېلىـ قىدەك سىرلىق ئاۋازدا سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— يارايسەن تۈسۈق، يارايسەن. قارىغاندا مەقسىتىڭگە يېتىدىغاندەك قىلىسەن. بىرىنچى تەلىپىمنى ناهايىتى ئوبدان ئورۇندىدىڭ. ئەمدى يەنە بىر تەلىپىم، ئۆزىنى هەممىدىن ئۈستۈن چاغلاپ كۆرەڭلەپ يۇرگەن شىرنى مانا مۇشۇ ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا ئەكىلىپ ماڭا ئۈچ قېتىم تازىم قىلدۇرىسەن. بەلكىم بۇ ۋەزىپە ساڭا بىرئاز قىيىن تۇيۇلۇشى مۇمكىن، لېكىن ئەقلىڭنى ئىشقا سالساڭـ لا بۇ ۋەزىپىنىمۇ ئاسانلا ئورۇندىيالايـ سەن. ئۈچ كۈندىن كېيىن مەن سېھىنى

مۇشۇ يەردە كۆتىمەن، ئەمدى ماڭساڭ بولىدۇ.

تۇسۇق ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ، تۇلكە پەرىشتىنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرغان بۇ مۇشكۈل ۋەزىپىسىنى ئورۇنداش ئۈستىدە ناھايىتى كۆپ باش قاتۇرۇپ-تۇ. ئۇ ئاخىرى شىرلار ياشايدىغان ئورمانلىققا قاراپ مېڭىپتۇ.

ئورمانلىقنىڭ بىر چېتىدە ياشايدىغان ئەركەك شىر قانداقتۇر بىر جانۋارنىڭ چىرىگەن سۆڭىكىنى غاجايمەن دەپ چىشىنى ئاغرىتىۋېلىپ ۋاي-ۋايلىغىنىچە ياتقانىكەن. ئانا شىر ئۇنىڭ بېشىدا پەرۋانە بولۇپ يۈرگەنىكەن. ئورمانلىقتا بىرەر ئەخمەق شىرنى تېپىپ ئۆز مەقسىتىگە يېتىشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرگەن تۇسۇق ئەركەك شىرنىڭ ئاۋازى چىققان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ.

— سالام شىر ئانا، ئاتىمىزنىڭ سالامەتلىكى قانداقراق؟ مەن سىلەرگە خۇش خەۋەر ئېلىپ كەلدىم، — دەپتۇ تۇسۇق، ئانا شىر تۇسۇقنى مۇلايىملىق بىلەن كۈتۈۋاپتۇ.

— شىر ئاتىمىزنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ ناھايىتى بىئارام بولدۇم، — دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ تۇسۇق، — بۇلتۇر ئاتامنىڭ چىشى ئاغرىپ ناھايىتى ئازابلانغانىدى، شۇ چاغدا ئاتامنىڭ چۈشىگە مۇنداق بىر ئىش ئايان بوپتۇ: ئاتام بىر چۆلدە ئېزىپ ئۇسسۇزلۇقتىن قاقشاپ يۈرگىدەكمىش. گۈركىرەپ چىقىۋاتقان قارا بوران ئاتامنىڭ ئۈستىباشلىرىنى قۇمغا كۆمۈپ، كۆزلىرىنى ئاچالماس ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويۇپتىمىش. ئاتام ئۆزىنىڭ بۇ كاج تەقدىرىدىن قاقشاپ خۇداغا نالە قىلىپتۇمىش. شۇ چاغدا بىر دىنلا بوران توختاپ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئاق ساقاللىق بىر پەرىشتە پەيدا بوپتۇ. ئۇ دادامغا قاراپ: «سەن بۇ ئېزىتقۇ چۆلدىن چىقىپ كېتىمەن دېسەڭ تاغ قاپىتىلىدىكى شىپالىق ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنىڭغا ئۇچ قېتىم تەزىم قىل» دەپتۇدەكمىش. شۇ چاغدا ئاتام بۇ چۈشنى مەھەللىمىزدىكى چۈشكە تەبىر بېرىدىغان بىر مومايغا دەپ بەرگەنىكەن، ئۇ مەھەللىمىزنىڭ جەنۇبىدىكى تاغ قاپتىلىدا ئاشۇنداق بىر شىپالىق ئۆڭكۈر بارلىقىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ، ئاتام ئۇنىڭغا ئۇچ قېتىم سالام قىلىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن چىشى سەللىمازا ساقىيىپ كەتتى. شۇڭا شىر ئاتامۇ ئاشۇنداق قىلىپ باقسا قانداق؟ — ئەتىگەندىن بېرى قاقشاپ ياتقان ئەركەك شىر شۇئان ئورنىدىن سەكرەپ قوپۇپ، تاغ قاپتىلى تەرەپكە قاراپ ئۇچقاندەك چېپىپتۇ. تۇسۇق ئۆز مەقسىتىنىڭ ئىشقا ئاشىدىغانلىقىدىن خۇشال بولۇپ غىپىدە تىكىۋېتىپتۇ.

تۇلكىنىڭ تۇسۇققا شىرنى ماڭا ئۇچ قېتىم تەزىم قىلدۇر دېيىشىدە بىر مەقسەت بار ئىكەن. يېقىندىن بېرى بۇ تاغ قاپتىلىدا بىر بۇرە پەيدا بولۇپ، تۇلكىنىڭ رىسقىغا قۇل سالغىلى تۇرۇپتۇ. ئۇلار گەرچە ئۆزئارا تۇتۇشۇپ قالمىغان بولسىمۇ، بىر-بىرىگە ئانچە-مۇنچە خىرىس قىلىپ يۈرۈيدىكەن. تۇلكە گەرچە ئۆزىنىڭ بۇرىدىن قورقىدىغانلىقىنى چاندۇرماي كېلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن بۇرىنى قورقۇتۇشنىڭ ئامالىنى

تاپالمای کېلىۋاتقانىكەن. تۈسۈق ئۇنىڭغا بۇگۈن شىرنى باشلاپ كېلىپ تەزىم قىلدۇرىدىغانلىقى توغرىسىدىكى خۇش خەۋەرنى يەتكۈزگەن كۈنى ئۇ بىر قىرغاۋۇلنىڭ پېيىغا چۈشۈپتۇ، قىرغاۋۇلنى تۈتۈۋالاي دەپ قالغاندا، قاياقتىندۇر پەيدا بولغان ھېلىقى بۇرە قىرغاۋۇلنى ھۈركىتىپ ئۈچۈرۈۋېتىپتۇ. ئالدىغا كېلىپ قالغان ئولجىدىن قۇرۇق قالغان تۈلكە ناھايىتى غەزەپلىنىپتۇ ـ دە، بۇرىگە تۇنجى قېتىم تەھدىت ساپتۇ:

ـ ھەي، بۇرە دېگەن ھارام تاماق، بۇ تاغ قاپتىلىنىڭ خوجاتاكاڭغا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان ئوخشىمامسەن؟ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى بويتۇ دەپ مەيلىڭگە قويۇپ بەرسەم، خوجا تاكاڭنىڭ رىسقىغا تەپ تارتماي چاڭ سالىدىغان بوپسەن ـ دە، قارىغاندا سەن مېنى تازا بىلمەيدىغان ئوخشىمامسەن. مەن خېزىر تۈلكە بولىمەن. مېنىڭ تاجايىپ سېھرىي كۈچۈم بار. سېنى خالىسام چۈشىنىگە، خالىسام پاشىغا تايلاندۇرۇۋېتەلەيمەن. مەن ـ مەن دەپ ھۆركىرەپ يۈرگەن شىر جېنىدا ھەر كۈنى كېلىپ ماڭا تەزىم قىلىدۇ.

بۇرە تۈلكىنى كۆرۈپ باقمىغانىكەن. خېزىر تۈلكە دېگەننى ئاڭلاپمۇ باقمىغانىكەن. شۇڭا بىردىنلا ھەيۋىسى چۈشۈپ تىلىنى چىقىرىپ، بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇرۇۋېتىپتۇ، لېكىن ئۇ، شىرنىڭ تۈلكىگە كۈندە تەزىم قىلىدىغانلىقىغا تازا ئىشەنمەپتۇ. بۇرىنىڭ كۆڭلىدىكىنى سەزگەن تۈلكە ئۇنىڭغا:

ـ ئىشەنمىسەڭ ھازىرلا مەن بىلەن بىللە مېنىڭ ئۇۋامغا بار، ـ دەپتۇ. بۇرە تۈلكىنىڭ كارامىتىنى كۆرۈشكە قىزىقىپ بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي تۈلكە بىلەن ئۇنىڭ ئۇۋىسىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇلار تۈلكىنىڭ ئۇۋىسىغا كىرىپ بىردەم ساقلىغاندىن كېيىن، ناھايىتى يوغان بىر ئەركەك شىر ئىغاڭلاپ ماڭغىنىچە تۈلكىنىڭ ئۇۋىسىنىڭ ئۈدۈلىغا كېلىپ، ئۈچ قېتىم تەزىم قىپتۇ. ئاندىن ئالدى ـ كەينىگە قارىماي كېتىپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن بۇرە ئۆزىنىڭ چاغلىماي شىلتىڭ ئېتىپ قويغانلىقىغا پۇشايمان يەپ، تۈلكىدىن قايتا ـ قايتا ئەپۇ سوراپ، تۈلكىنىڭ ئۇۋىسىدىن چىقىپ قۇيرۇقىنى خادا قىلغىنىچە تىكىۋېتىپتۇ. ئىشلىرىنىڭ ئەپلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىدىن خۇشال بولغان تۈلكە تۈسۈقنىڭ كېلىشىنى كۈتۈۋېتىپتۇ. دەل شۇ چاغدا تۈسۈقنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. تۈلكە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇۋىسىدىن چىقماقچى بولۇپ بىردىنلا توختاپ قاپتۇ. چۈنكى ئەمدى ئۇۋىسىدىن چىقسىلا، ئەسلى قىياپىتى ئاشكارىلىنىپ قالىدىكەن. شۇڭا ئۇ ئۇۋىسىدىن چىقمايلا سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

ـ يارايسەن شا كىچىك، يارايسەن. بۇ قېتىمقى ۋەزىپىنىمۇ ناھايىتى ياخشى ئورۇندىدىڭ. سەن چوقۇم مەقسىتىڭگە يېتەلەيدىغان ئەقىللىق بالا ئىكەنسەن. ئەمدى ساڭا ئەڭ ئاخىرقى بىر ۋەزىپىنى تاپشۇرىمەن. سەن بىر ئىتنى ئىشقا سېلىپ، ماڭا بىر قىرغاۋۇل ئەكىلىپ بېرىسەن. شۇ چاغدا چوقۇم مەقسىتىڭگە يېتىسەن.

تۈسۈق تۈلكىنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، مەھەللە تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. كېتىپ بېرىپ بۇ قېتىم

تۇلكىنىڭ ئۆزىنى كۆرسەتمىگەنلىكىدىن بىرئاز شۇبھىلىنىپتۇ ۋە مېنى قۇۋۇ تۇلۇكىدىن بىرى ئالداپ يۇرگەن بولمىسۇن يەنە دېگەن پىكىر چاقماق تېزلىكىدە كۆڭلىدىن ئۆتۈپتۇ. ئەما يەنىلا قانداقلا بولمىسۇن، ئىككى قېتىملىق ۋەزىپىنى ئورۇنداپ بولدۇم. بۇ قېتىممۇ بىر گەپ بولار، ئورۇنسىز گۇمانلانماي تۇراي دەپ ئويلاپتۇ. تۇسۇق كېتىۋېتىپ بىر قانجۇق ئىتنىڭ كۇچىكىنىڭ بېشىدا ئولتۇرۇۋۇپلىپ ئۇن سېلىپ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، ئاستا ئۇنىڭ يېنىغا كەپتۇ:

— بۇ نېچۇالا يىغلاپ كەتكۇدەك نېمە ئىش بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ ئۇ. قانجۇق ئىت يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— ۋاي قانداق قىلاي، مەن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن. بۇ مېنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان بالام ئىدى. ئۆزۈڭمۇ كۆرۈپ تۇرۇپسەن. ناھايىتى چىرايلىق، ئوماق بالا بولغان. خۇددى كۆز تەگكەندەكلا ئىش بولدى، بىر ھەپتىنىڭ ئالدىدا بېشىم ئاغرىۋاتىدۇ، دېگەن باھانە بىلەن ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. ئىككى كۈندىن بېرى ھالى تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ، تۇرۇپلا جۆيلۈپ، تۇرۇپلا ھۇشىدىن كېتىپ بارىدۇ.

— ئۇنداق بولسا بۇ ئىشتا يىغلاپ قاقشىغىنىڭىزنىڭ پايدىسى يوق. مەن سىزگە بىر ئامالنى كۆرسىتىپ بېرەي، جەنۇبتىكى تاغ قاپتىلىدا بىر خىسلەتلىك ئۆڭكۈر بار. ئەگەر سىز بىرەر قىرغاۋۇلنى ئوۋلاپ بالىڭىزنىڭ باش - كۆزىدىن ئۇرۇپ بالامغا كەلگەن بالا - قازالار مۇشۇ قىرغاۋۇل بىلەن كەتسۇن دەپ ئۇنى ئەشۇ تاغ قاپتىلىدىكى ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا قويۇپ قويسىڭىز كۆپ ئۆتمەيلا بالىڭىز سەللىمازا ساقىيىپ كېتىدۇ، — دەپتۇ تۇسۇق قانجۇق ئىتقا. بۇ گەپنى ئاڭلىغان قانجۇق ئىت خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ:

— بايا تېخى بۇ بالىنىڭ دادىسى بىر قىرغاۋۇلنى ئوۋلاپ ئەكىلىپ قويغانىدى، - قانجۇق چاقانلىق بىلەن ئوۋۇسىغا كىرىپ كېتىپ بىر قىرغاۋۇلنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، كۇچۇكنىڭ باش - كۆزىدىن ئۆرۈۋەتكەندىن كېيىن تاغ قاپتىلى تەرەپكە قاراپ يۇگۈرۈپتۇ. تۇسۇقمۇ بۇگۈن خېزىر تۇلكە ماڭا ھېلىقى سېھرىي كۇچىنى ئاتا قىلىدىغان بولدى دەپ ئويلاپ، قانجۇقنىڭ كەينىدىن يۇگۈرۈپتۇ. تۇسۇق خېلى ئىستىك يۇگۈرگەن بولسىمۇ ئىتقا يېتىشەلمەپتۇ ئۇ، ئۆڭكۈرنىڭ يېنىغا باراي دەپ قالغاندا، ناھايىتى سەت بىر تۇلكىنىڭ بايىقى قىرغاۋۇلنى ھەۋەس بىلەن يەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ ۋە ئۆزىنى تېزلا دالدىغا ئاپتۇ. تۇلكە قانداقتۇر بىر شەپنى سەزگەندەك بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەتراپقا بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن، يېرىمىنى يەپ بولغان قىرغاۋۇلنى سۆرىگىنىچە ئوۋۇسىغا كىرىپ كېتىپتۇ. تۇسۇق مۆكۈنگەن يېرىدە خېلى ئۇزاققىچە ئۇن - تىنسىز يېتىپتۇ، خېزىر دەپ خىزمىتىنى قىلىپ يۇرگەن ئەشۇ مەخلۇقنىڭ قۇۋۇ، ھىيلىگەر تۇلكە ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئەمدى ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىشنىڭ ئامالى ھەققىدە خېلى كۆپ ئويلىنىپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە پىلان تۈزۈپ مۆكۈنگەن يېرىدىن چىقىپ ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— خوش خېزىر ئاتا، مەن كەلدىم، ھېلىقى سېھرىي كۇچىڭىزنى ئاتا قىلىڭ، — دەپتۇ. قىرغاۋۇلنى يەپ قورسىقى تويۇپ ئولتۇرغان تۇلكە تۇسۇق كەلتۈرۈپ بېرىۋاتقان ئاماتلەردىن ۋاز كېچىلەي سۆزلەپتۇ:

— سەن ھەممە ۋەزىپىنى ئورۇنداپ بولدۇڭ، ھازىر قانچە ياشقا كىردىڭ؟

— ئون بىر ياشقا.

— ئاپلا ماۋۇ ئىشنى كۆرۈڭ، — دەپتۇ تۇلكە مۇغەمبەرلىك بىلەن، — سەن تېخى كىچىككەنسەن ئەمەسمۇ، يەنە بىر يىل ساقلىشىڭغا توغرا كېلىدىكەن. ئۇنداق سېھرىي قۇدرەتكە ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئەڭ كەم دېگەندىمۇ 12 ياشقا كىرىشىڭ كېرەك.

تۈسۈق ئەمدى ئاتالمىش «خىزىر»نىڭ قۇۋۇ تۇلكە ئىكەنلىكىگە تولۇق ئىشىنىپتۇ، ئەسلى تۈسۈق 12 ياشقا كىرگەن بولۇپ، يالغاندىن 11 ياش دەپ قويغانىكەن.

— ھەي خىزىر ئاتا، مەن سىزگە كۆپ ياخشى ئىشلارنى ئۆز ئىختىيارلىقىم بىلەن قىلىپ بەردىم. مەن ئون ئىككى ياشقا كىرگەندە ماڭا تېخىمۇ ياخشى سېھرىي كۈچ ئاتا قىلالامسىز؟ — بۇ گەپنى ئاڭلىغان تۇلكە خوشاللىقىدىن تۇرالماي قاپتۇ.

— ھەقىقەتەن ئەقىللىق بالا ئىكەنسەن. بۇ بىر يىل سەن ئۈچۈن ھەقىقەتەن ياخشى پۇرسەت. سەن بۇ بىر يىل جەريانىدا كۆپرەك خىزمەت كۆرسەتسەڭ، مەن ئەڭ سەر خىل سېھرىي قۇدرەتلەرنىڭ ھەممىسىنى ساڭا ئاتا قىلىمەن. سەن ئاشۇ چاغدا دۇنيادىكى ئەڭ قۇدرەتلىك ئادەمگە ئايلىنىسەن. ئەگەر سەن بۇندىن كېيىنمۇ ماڭا داۋاملىق خىزمەت قىلماقچى بولساڭ، ھەر كۈنى ئەتىگەندە مۇشۇ ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا كېلىپ ماڭا خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇشۇڭ كېرەك. باشقا چاغلاردا مېنىڭ باشقا يەرلەردە ئىشىم بار.

تۈسۈق ئۈچ كۈندىن كېيىن ئەتىگەندە ھېلىقى تۇلكە ئۇۋۇسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئەدەب بىلەن سۆزلەپتۇ:

— ھۈرمەتلىك خىزىر ئاتا، تاغ قاپتىلىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى يايلاق مەھەللىسىنىڭ جەنۇبىدىكى كۆكۈلمەيدانلىقتا نۇرغۇن قىرغاۋۇللار ئۇچالماسلىق كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ ناھايىتى ئازابلىنىۋېتىپتۇ. سىز باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىشنى كەسىپ قىلغان. ئۇلارنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ قويىسىڭىز قانداق بولار.

— نېمە، ئۇچالماسلىق كېسىلىگە دەمسەن، — قىرغاۋۇل كۆشىنىڭ تەمىنى تېتىپ قالغان تۇلكە شۇلگەيلىرىنى ئېقىتقىنىچە سۆزلەشكە باشلاپتۇ، — سېھرىي قۇدرەتكە ئىگە بولۇش ئۈچۈن، باشقىلارغا خالىسانە ياخشى ئىش قىلىپ بېرىشنى ئۆگىنىۋېلىش كېرەك. بۇ ئىشنىڭ ناھايىتى ياخشى بوپتۇ. مەن چوقۇم ئۇلارغا شىپالىق ئاتا قىلىمەن.

ئەسلىدە ھېلىقى كۆكۈلمەيدانلىق بۇركۈتلەرنىڭ ماكانىكەن. تۈسۈق ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن، تۇلكە ئۇۋۇسىدىن چىقىپ يۇقىرىقى مەھەللە تەرەپكە قاراپ ئوقتەك ئېتىلىپتۇ.

تۇلكە يىراقتىنلا كۆكۈلمەيدانلىقتا بىرمۇنچە قىرغاۋۇللارنىڭ يورغىلىشىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. شۇڭا ئۇ تاقىلداپ كەتكەن نەپىسىنى باسالماي ئۇچقاندەك يۈگۈرگىنىچە، ئۇلارغا ئۆزىنى ئېتىپتۇ. ئەمدىلا ئۇۋۇسىدىن يانغان بىر بۇركۈت تۇلكىنىڭ ئۆز بالىلىرىنىڭ ئارامىنى بۇزۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، دەرغەزەپكە كېلىپ ئوقتەك ئېتىلىپ تۇلكىنىڭ تۇمشۇقىدىنلا ئاپتۇ. تۇلكە ئاغزى - بۇرنىدىن قان قۇيۇلغان ھالدا بەدەر قېچىپتۇ. بۇركۈت قوغلاپ كېلىپ تۇلكىنىڭ دۇمبىسىدىن تىرناقلىرىنى پاتۇرۇپ، يەنە بىر چاڭگال

گۈشىنى يۇلۇۋاپتۇ. بۇنى كۆرۈپ تۇرغان تۇسۇق خۇشاللىقىدىن پىخىلداپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە تۈلكىنى بىراقلا ئۇجۇقتۇرۇۋېتىشىنىڭ يېڭى پىلانى ئۈستىدە ئويلىنىشقا باشلاپتۇ. ئۇ خىيال بىلەن يۈقىرىقى مەھەللىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بېرىپ، بىر ئېيىقنىڭ ئالدى پۇتىنى كۆتۈرۈۋېلىپ كاسىسىنى ھەدەپ يەرگە ئۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. تۇسۇق ئېيىقتىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ.

— ھەي، ئاشۇ ھەسەل ھەرىسى دېگەن شۇمتەكلەرنىڭ ئىشى بولمامدۇ، ئازراق ھەسەل يەپ قويۇپتىكەنمەن، مۇشۇ كاسامنى چېقىپ، ۋاي جېنىمنى چىقاردى. باشتا ئانچە ئېرەن قىلماپتىمەن، كېيىن كاسام ئىششىپ، يىرىگىلاپ، قۇرتلاپمۇ كەتتى. دوستلىرىم قۇرتلارنى تېرىپ قويۇۋاتقان بولسىمۇ، قۇرت بىرغانسېرى كۆپەيىپ، ماڭا پەقەت ئارام بەرمەيۋاتىدۇ، سېنى خېلى ئەقىللىق دەپ ئاڭلىغاندەك قىلىۋېدىم. ماڭا بىر يول كۆرسەتكىنە، قانداق قىلسام كېسەلدىن قۇتۇلارمەن؟!

توسۇقنىڭ كاللىسىغا چاقماق تېزلىكىدە بىر ئەقىل كەپتۇ - دە، ئېيىقتا مۇۋاپىق مەسلىھەت كۆرسىتىپتۇ:

— بۇنىڭغۇ ئامالى ئاسان، بىراق سەن جاپاسىغا چىدىيالماسلىقىڭ مۇمكىن.

— ھەي، مۇشۇ قۇرت دېگەن ھارام تاماقلاردىن قۇتۇلدىغانلا بولسام، ھەر قانداق جاپا چېكىشكە رازىمەن. ئادەمنى تولا تاقەتسىزلەندۈرمەي تېزرەك ئېيتىپ بەرسەڭچۇ! — دەپتۇ ئېيىق توسۇقنى ئالدىرىتىپ.

— بولىدۇ ئەمىسە، مەن ساڭا دەپ بېرەي، ئەنە ئاۋۇ تاغ قاپتىلىغا بارساڭ، خاسىيەتلىك بىر ئۆڭكۈر بار، قورسىقىڭنى ئوبدان تويدۇرۇۋېلىپ، ئەتىگەندىلا ئەشۇ تاغ قاپتىلىغا بېرىپ ھېلىقى ئۆڭكۈرگە يانپىشىڭنى قاپلاپ، ئۈچ كېچە - كۈندۈز مىدىرلىماي ئولتۇرساڭلا كېسىلىڭ سەللىمازا ساقايىدۇ.

— رەھمەت ساڭا، مەن سېنىڭ دېگىنىڭ بويىچە قىلاي.

ئېيىق شۇ كۈنى يېمەي ساقلاپ قويغان ئىككى كۈپتەك ھەسەلنىڭ ھەممىسىنى زورلاپ يەپ قورسىقىنى تويغۇزغاندىن كېيىن بۇرۇنلا ئۇخلاپتۇ. ئۇ ئەتىسى تاڭ سۈزۈلۈشتىن بۇرۇن ئورنىدىن تۇرۇپ، تاغ قاپتىلى تەرەپكە قاراپ ئىغىلاپ مېڭىپ كېتىپتۇ.

تۈلكە بۇركۈتنىڭ زەربىسىدىن ئۇۋۇسىدا ئىگىراپ ياتقانىكەن. ئۇ بىر چاغدا قانداقتۇر بىر يوغان گەۋدىنىڭ ئۆز ئۇۋۇسىنىڭ ئېغىزىنى ئېتىۋالغانلىقىنى كۆرۈپتۇ، شۇڭا ئۆڭكۈر ئىچى قاراڭغۇلۇققا تولۇپتۇ. تۈلكە دەسلەپتە بىردەم تۇرۇپ كېتىپ قالار، دەپ دېمەي سىقىلغان ھالدا يېتىۋېرىپتۇ، لېكىن ئىككىكېچە - كۈندۈز ئۆتكەندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ ئۇۋۇسىنىڭ ئىشىكى ئېچىلماپتۇ. ئۇنىڭ ھەرىكەت قىلىشقىمۇ ماجالى قالماپتۇ. ئۇ ھەرقانچە قىلىپمۇ ئىشىكىنى ئاچالماپتۇ. نەتىجىدە بۇركۈتتىن يېگەن زەربە بىلەن ئاچ قورساقلىق تۈلكىنى پۈتۈنلەي تۈگەشتۈرۈپتۇ.

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

تۇرسۇنئاي ھۇسەيىن

روسىيە تەسراتلىرى

روسىيە

روسىيە، روسىيە، شۆھرەتلىك دىيار،
ئەزىزلاپ مېھمانغا چىللىدىك مېنى.
كېچىسى چۈشۈمدە، كۈندۈز ئوڭۇمدا
كۆرۈشنى ئارزۇلاپ يۈرەتتىم سېنى.

باردىم مەن قوينۇڭغا يىللىق كۈز پەسلى،
لىپالار يوللارغا تۆككەندە تىللا.
ئاق قىيىن ئوينىتىپ نازۇك بېلىنى
تولغىنىپ ئاققاندا كۈمۈشتەك دەريا.

چىرايلىق ئورمانلار، يېشىل يايلاقلار،
زۇمرەت كۆل، دەريالار كۈيلىدى سېنى.
ئەدەبلىك، مېھماندوست، مەردانە خەلقىڭ
ئەڭ يېقىن، قەدىردان دوست بىلدى مېنى.

روسىيە، روسىيە، قەيەرگە بارماي،
تۇيۇلدۇڭ گويا كى كۆرگەندەك بۇرۇن.
تارىخىڭ، مەنزىرەڭ، شۆھرىتىڭ، شانىڭ
ئەزەلدىن قەلبىمدىن ئالغانكەن ئورۇن.

ۋاپادار ئوغلانىڭ، باتۇر سەركەردەڭ
كوتۇزۇۋ ئۇنتۇلماس قەلبىمدە ئوڭاي.

چىقامدۇ يادىمدىن تاپقىنى شۆھرەت
ناپالىئون قوشۇنىن قىلىپ سۇر - توقاي.

چىقامدۇ يادىمدىن باتۇر خەلقىڭنىڭ
گېتلىرگە ئەجەلنى قىلغىنى سوۋغا.
بېرلىنغا قىپقىزىل تۇغۇڭنى قاداپ،
فاشىستلار تەختىگە ئۇرغىنى پەشۋا.

پوشكىننىڭ كوچىسى، تولستوي ئۆيى،
لېرمونتوۋ ماڭغان يول تونۇشتۇر ماڭا.
ھېكمەتلىك قىسسىسى «ئالتۇن بېلىق»نىڭ①
ئۇچقۇر خىياللىرىمغا بولغانتى ئانا.

تىنچ دون ناتونۇش ئەمەستۇر ماڭا،
تۇرىمەن گويا كى كەچكەندەك ئۇنى.
گوگۇل ۋە شولوخوۋ يازمىشلىرىدىن
بىلەتتىم تاراس② ۋە گىرىگورىنى. ③

قەلبىمنى لەرزىگە سالىدۇ ھەردەم
يېسىنىن شېئىرىنىڭ ھەر ئالتۇن قۇرى،
ئوقۇسام زوق - ئىلھام ئېتىدۇ بەخش
ئايتماتوۋ تومىنىڭ چاقنىغان نۇرى.

تاغلىرىڭ تېغىمغا، بېغىڭ بېغىمغا،
ئورمىنىڭ ئورمىنىم، يېرىمگە تۇتاش.

① پوشكىن يازغان شېئىرىي چۆچەك. ② ③ گوگۇلنىڭ «تاراس بولبا»، شولوخوۋنىڭ «تىنچ دون» دېگەن ئەسەرلىرىدىكى پېرسوناژلار.

ئەزەلدىن بىر دەريا سۈيىنى ئىچكەن
جان دوست بىز، تۇغقانىمىز قانۇ ـ قېـ
رىنداش.

روسىيە، روسىيە شۆھرەتلىك دىيار
ھۈرمەتلەپ ـ ئىززەتلەپ ئۇزاتتىمىز مېنى.
پوشكىن ۋە تولىستوي، شولوخوۋ يۇرتى
ھاياجان ئىچىدە ئەسلەيمەن سېنى.

موسكۋا كېچىسى

قىيىنزار ئۈستىدە تۈنەپ قاپتۇ ئاي،
بۇلاقلار مەجنۇنتال چېچىنى تارار.
لىپالار سىلكىنىدۇ زەر ھالقىسىنى،
قاراقات يالتىراپ كۆزۈڭنى چاقار.

موسكۋا يېنىدا يۇردۇق بىز راسا،
سائەتىمۇ كۆرسەتتى ئون ئىككىنى دەل.
ئورمانزار ئىچىدە گۈزەل چارباغلار
ئاجايىپ جىمجىت ھەم جەننەتتەك گۈزەل.

موسكۋا يېنىدا، ئورمانزارلىقتا
كېچىنى ئۆتكۈزدۇق ئاجايىپ خۇشۋاق
يازغۇچى ـ شائىرلار كۈلۈپ خۇشچىراي،
ھۈرمەت ۋە ئىززەتتە ئاچتى كەڭ قۇچاق.

ئۇ يەردە ئاق ئۆيلەر ئاينىڭ نۇرىدا
گويا ئاق لەيلىمەك كۆرۈنەر گۈزەل.
بۇ يەردە سارغۇچ ئۆي چىرىغى يېنىق،
كېچىكى تىنچلىقنى كۆرۈپتۇ ئەۋزەل.

تىنچ ۋە ئارامىلىق خىلۋەت بىر دۇنيا
بۆلەيدۇ راھەتنىڭ بۆشۈكىگە دەل.
شۇ يەردە ياشايدۇ ئەدىبلەر يىللاپ،
ئەقىل ۋە زېھىننى بېرىشىپ بەدەل.

يۈرىكى قېنىنى، كۆزىنىڭ نۇرىنى
شام كەبى ياندۇرۇپ ئۆتىدۇ كۈن ـ تۈن.
شۇ يەردە پۈتىدۇ قالتىس ئەسەرلەر
خەلقنى شۆھرەتكە چۆمدۈرگەن پۈتۈن.

ئەدىبنىڭ ھۈرمىتى ئۇلۇغ بۇ يۇرتتا
ھايات بار چېغىدا قىلىشار ئىززەت.
ئۆلسە گەر خاتىرە ئۆيىنى ياساپ،
ئەسىرلەر ئاسرايدۇ قىلىشىپ خىزمەت.

پاستېرناك قەبرىسىگە قاراپ

موسكۋا يېنىدا كولخوز يەرلىرى
ھوسۇلنى تاپشۇرۇپ ئىگىسىگە دەل.
قاقلىنىپ ياتىدۇ كۈزگى ئاپتاپقا
ئارام ۋە راھەتنى كۆرگەندەك ئەۋزەل.

ئەنە شۇ تېرىلغۇ يەرلەر ئېراقتا
چىرايلىق دەرەخزار گۈلزارغا تۇتاش.
شۇ يەردە لىپالار سايىسىدا بىر
قەبرە بار، قويۇلغان ئېگىز بەلگە تاش.

شۇ تاشقا ئويۇلغان ئەبەدىي قىلىپ
پاستېرناك سۈرىتى ئاجايىپ ئېسىل.
ئاستىدا ئېچىلغان رەڭمۇ ـ رەڭ گۈللەر
ئىپارەك ھىدىدىن سۈيۈنىدۇ دىل.

سەييياھلار كېلىشىپ يېقىن ـ يىراقتىن،
بۇ يەرنى ئىززەتتە قىلىشار تاۋاب.
سۈرەتكە چۈشۈشەر خاتىرە ئۈچۈن،
گۈلدەستە قويۇشار ئاستا ئاۋايلاپ.

پاسىرناك شۆھرىتى «دوختۇر ژىۋاگو*»
كۆپ دىلنىڭ زۇقىنى تارتقان ئۆزىگە.
ئاھ، بىراق تالانتنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ
مىخ بولدى، زىخ بولدى مۇدھىش كۆزىگە.

* پاستېرناك يازغان رومان ئەسىمى.

هەسەتنىڭ، تۆھمەتنىڭ قۇيۇنى ھەردەم
ئاراملىق بەرمىدى ئۇنىڭغا ھامان.
پىتنەيۇ ـ پاساتنىڭ تىرنىقى ئۇنىڭ
يۈرىكى ـ قەلبىنى ئەيلىدى قان ـ قان.

ئاراملىق تاپمىدى ئۇنىڭ ۋۇجۇدى،
ئەل بەرگەن مۇكاپات شۆھرەتتىن كېچىپ.
غۇربەتتە ياشىدى بۇ ئۇلۇغ ئەدىب،
ياشىدى، چەت جايدا خەقلەردىن قېچىپ.

دۇشمەنلىك، سۈيىقەست، تۆھمەت قۇيۇنى
ئايلاندى بېشىدا، قويمىدى ئاياپ.
ئۆلۈپمۇ ئاراملىق تاپمىدى ھەتتا،
رەزىللەر ھەر مىنۇت تۇرغاچقا غاجاپ.

قۇياشنىڭ شولىسىن، ئايىنىڭ نۇرىنى
بولغىلى بولامدۇ پاخالدا كۆمۈپ.
شانى ۋە شۆھرىتى چاقنىدى كۈندەك
ئۆتسىمۇ كۆپ يىللار پاستېرناك ئۆلۈپ.

سەييياھلار كېلىشىپ يېقىن ـ يىراقتىن
بۇ يەرگە گۈل قويار، قىلىشار ئىززەت.
ياخشىنى ياخشى دەپ تونۇيدۇ جاھان،
يامانغا ئەل ھامان ئوقۇيدۇ نەپرەت.
1991 ـ يىل 10 ـ ئاي موسكۋا

پوشكىنگە

1

ئالدىمدا سېنىڭكى خاتىرە ئۆيۈڭ،
ھاياجان ئىلكىدە تاشلىدىم قەدەم.
ئوڭۇمۇ ـ چۈشۈمۇ بىلمەي شۇ مەھەل
بوسۇغاڭ ئالدىدا تۇردۇم مەن بىردەم.

ئۇدۇلدا ئۇلۇغۋار سېنىڭ ھەيكىلىڭ
گۈياكى تىرىكتەك تۇرىدۇ شۇنداق.
ئەقىللىق كۆزلىرىڭ تىكىلىپ ئويچان،
قەلبىمنىڭ ئۆيىگە ياندۇردى چىراغ.

سالام ئەي نەزمىنىڭ شاھى، گۈلتاجى
دېدىممەن ھۆرمەتتە بېرىپ ھەم سالام.
يالقۇنلۇق لېرىكاڭ، ئاتەش كۈيلىرىڭ
بالىلىق چېغىمدىن قىلغاچ دىلنى رام.

ئارانلا دۇنيادا ئوتتۇز سەككىز ياش
ياشىدىڭ ئەي ئۇلۇغ ئوت يۈرەك شائىر
ۋە لېكىن شۆھرىتىڭ ئەسىردىن ئۇزاق
يارقىن نۇر چاچماقتا جاھاندا ھازىر.

ياشىدىڭ جاھاندا خۇددى نۇر كەبى
چاقماقتەك چاراسلاپ، چېچىپ يالقۇن، زەر.
ئاھ، پەقەت سېنىڭدەك ياشىسا ئادەم
نۇر ـ شولا تارىتىپ ئۆلگەنگە قەدەر.

2

ئايلاندىم خاتىرە ئۆيۈڭنى بىر ـ بىر،
كۆزلىرىم ئىچىگە سۈمۈرۈپ شۇ دەم.
سەن يازغان سەترلەر، سىزغان سۈرەتلەر
قەلبىمگە نەقىش بوپ ئويۇلدى مەھكەم.

سەن يازغان شېئىرلار، قول يازما، كىتاب
جۇلالاپ نۇر چېچىپ تۇرۇپتۇ ئاپئاق.
سەن تۇتقان بۇيۇملار، قەلەم ۋە قەغەز
پېتىنى بۇزماپتۇ، تۇرۇپتۇ شۇنداق.

سەن باسقان ھەرقەدەم، سەن تۇرغان جايلار،
سېنىلا ئەسلىتىپ تۇرۇپتۇ گۈلگۈن.
ئاھ، سېنى ئۆستۈرگەن ئاتا ـ بوۋاڭنىڭ
شۆھرىتى، شانىنى قىلىپسەن پۈتۈن.

Altunay

دوستلىرىڭ، ئۇلپىتىڭ، زاماناداشلىرىڭ
سەن بىلەن تېپىپتۇ ئىززەت ۋە ھۆرمەت.
سەن سۆيگەن نازىنىن يارىڭ، جانانىڭ
سەن بىلەن تېپىپتۇ مەڭگۈلۈك شۆھرەت.

ئەي شائىر، شۆھرىتىڭ ـ شانىڭ مۇقەددەس،
ئالەمدە تىكلىدى بۇيۇك بىر ھەيكەل.
جاھاندا ھېچقانداق مەنسەپدار، زەردار
شاھلارنىڭ بەختىمۇ بولماس بۇنداق تەل.

3

خاتىرە ئۆيۈڭدە كۆردۈم بىر رەسىم
تۇرقىدا كۆرەڭلىك، مىكىر مۇجەسسەم.
ئۈستىدە ئاق قاردەك ئوفېتسىر كىيىمى،
ئۆزىگە ياراشقان بۇرۇتلىرى ھەم.

دانتىس دەپ تونۇتتى تونۇشتۇرغۇچى
شۇ مەھەل قەلبىمنى كۆيدۈردى ئەلەم.
ئەي شائىر، يالقۇنلۇق ھايات شامىڭنى
ئۆچۈرگەن ئەمەسمۇ ئاشۇ شۇم قەدەم.

تالانت ۋە شۆھرىتىڭ دۈشمەنلىرى ھەم
خاتىرە ئۆيۈڭدە تۇرار سەن بىلەن.
جاھاندا تەڭداشسىز شۆھرىتىڭ بىلەن
ئۇنتۇلماس قىلىپسەن ئۇلارنىمۇ سەن.

1991 - يىل 10 - ئاي، موسكۋا

ن. ن. پوشكىناغا *

چاچلىرىڭ سۇمبۇلدەك، قاشلىرىڭ قىياق،
لېۋىڭدۇر باغدىكى قىزارغان غۇنچە.
بەللىرىڭ بىر تۇتام، سېنى خۇدايىم
نېمىشقا بەك گۈزەل ياراتقان مۇنچە.

بولمىساڭ بولمامتى مۇنچىلىك گۈزەل
پوشكىننىڭ قەلبىنى قىلىپ بىئارام.
بولمىساڭ بولمامتى مۇنچە دىلرەبا
دانتىسنىڭ كۆزىنى قىلىپ مۇنچە رام.

سېنىڭ بۇ گۈزەللىك، دىلرەبالىقىڭ
شائىرنىڭ جېنىنى قىيدى، ئاھ ئېسىت.
سېنىڭكى پاكلىقىڭ، نامىڭنى قوغداپ،
دۇئىلدا جان بەردى شائىر — مەرد يىگىت.

شائىرنىڭ كۆكسىگە قادالدى ئاخىر
پىتنە ۋە سۈيىقەستىنىڭ خەنجىرى چاقناپ.
ھاياتلىق چېغىدا تۆھمەت ئوقلىرى
ئەي گۈزەل سېنىمۇ قويمىدى ئايام.

ئەسىرلەپ ھاقارەت، تۆھمەتكە قۇربان
بولدۇڭسەن ئاھپوشكىن سۆيگەن گۈل جانان.
رەزىللەر، پەسكەشلەر تۆھمەتلىرىدىن
ھېچقاچان ئاراملىق تاپماپتۇ جاھان.

ئۆتكۈزۈپ بۇ ئالەم ئىككى ئەسىرنى
پوشكىننا، نامىڭنى ئاقلىدى ئەمدى.
پەرزەنتلەر ئۈچۈن بىر مېھرىبان ئانا،
پوشكىنگە ۋاپادار دېيىشتى سېنى.

ئۆتكەندە ئالەمدە شۇنچىلىك يىللار
بۇگۈنكى ئىشتەكلا سۆزلىنەر بۇ ئىش.
پوشكىننىڭ ۋە سېنىڭ تەرىپىڭ سۆزلەپ
تۆھمەتخور شۇملارغا ئېتىلار قارغىش.

گۈزەللىك رەقىبى — دۈشمىنى كۆپتۇر،
ئاقىل ۋە تالانتقا كۈشەندە تەييار.
ئاقىللار بەك ساپ دىل كېلىدۇ شۇنداق،
رەزىللەر بولىدۇ كەمەكتەك ھەييار.

1991 - يىل 10 - ئاي، موسكۋا

* ن. ن. پوشكىنا — پوشكىننىڭ ئايالى.

سەيىتنىسا لوقمان

كەلدىمۇ

ئەي سابا بەرگىل جاۋاب سۆيگەن نىگارىم كەلدىمۇ؟
بالقىغان ئالتۇن قۇياش كۆڭلى باھارىم كەلدىمۇ؟
تەلمۇرۇپ كۆتكەن يۈرەكتىن گۈلئۈزارىم كەلدىمۇ؟
ئۈت بولۇپ كۆڭلۈمدە يانغان ئىپتىخارىم كەلدىمۇ؟
مېنى قىلغان مەھلىيا شۇ ئىنتىزارىم كەلدىمۇ؟

رىشتىنى باغلاپ ماڭا چىك ئەيلىگەن مەپتۇن مېنى،
كۆيدۈرۈپ ئىشقىدا ئۇ قىلغان گويا مەجنۇن مېنى،
سۆيگۈنىك يالقۇنىدا ئەتكەن بىدار كۈن ـ تۈن مېنى،
ئىلكىگە ئالماي تۇرۇپ قىلغان تامام تۇتقۇن مېنى،
سۆزلىرى بالدىنىمۇ شىرىن كۆزى خۇمارىم كەلدىمۇ؟

چىن پەزىلەت خەزىنىسىدە چاقنىغان گۆھەر بولۇپ،
ھەمدە پاكلىق تەختىدە يېگانە ئەگگۈشتەر بولۇپ،
سۆيگۈ ـ ۋاپا بابىدا سەن پارلىغان ئەختەر بولۇپ،
چىن ساداقەت گۈلشىنىدە خۇش پۇراق ئەنبەر بولۇپ،
جاننى قىلغان مۇنتەزىر شۇ تىل تۇمارىم كەلدىمۇ؟

تاۋلىنىپ ئالتۇن كەبى چىققان ھايات گۈلخانىدىن،
بىر ئۆمۇر قازغان جاۋاھىر ئەقلۇ ـ ئىدراك كانىدىن،
كۈلدۈرۈپ سۈلماس چېچەكلەر يۈرىكىنىك قانىدىن،
ھەر قەدەمدە ئەلنى دەپ كەچكەن ھاياتى ـ جانىدىن،
مەن ئۈچۈن جاندىنىمۇ ئارتۇق غەمگۈزارىم كەلدىمۇ؟

مەرىپەت بوستانىنىك چوغدەك ئېچىلغان بىر گۈلى،
كەشپىيات گۈلزارىنىك شوخ سايرىغان بىر بۈلبۈلى،
يەك تۇرۇپ چۈشكەن چېلىشقا بەيگىلەرنىك دۈلدۈلى،
بار ئىجاد داستانىنىك ھەم خۇشناۋالىق مەرغۇلى،
ۋەسلىگە ئۆمرۇم تەسەددۇق بولغان شۇ يارىم كەلدىمۇ؟

شۇ ئۇلۇغۋار خىسلىتىگە جاننى قۇربان قىلغۇدەك،
ئەل سۆيۈنگەي مەردلىكى دىلنى گۈلىستان قىلغۇدەك،
ھەر قەدەم باسقان ئىزىنى خۇددى رەيھان قىلغۇدەك،
نامىنى ھەر بىر قەلبكە شاھى سۇلتان قىلغۇدەك،
مېھرىگە قويماققا باش تەندە مادارىم كەلدىمۇ؟

بەلنی باغلاپ ئەل ئۇچۇن ئۇ كەتكەن يىراققا يول ئېلىپ،
چىن مۇھەببەت باغىدىن كەلمەككە مەن چۇن گۈل ئېلىپ،
ئۆرتىدى ھىجران مېنى كەتكەچ يۇرەككە ئوت سېلىپ،
ۋەسلىچۇن بەرگەن ماڭا مېھرىنى ھەمراھىم قىلىپ،
مەن ئۇچۇن جاندىن ئەزىز شۇ بىقارارىم كەلدىمۇ؟

ھۆرنىسا ھامۇت

چۆچىكىڭنى ئېيىتقىن، ئەي بوۋا

قىشنىڭ ئۇزاق - ئۇزاق كېچىسى،
ئىسسىق كاڭدا ئولتۇرۇپ بوۋا،
بىزگە چۆچەك سۆزلىگەنلىرىڭ
خىيالىمدا ئەگىمىدۇ غۇۋا.

سۇر باساتتى بەزىدە بىزنى
دېرىزىگە قوياتتۇق قاراپ.
غەزەپلەنسەك گاھى گاھىدا،
خۇشال بولساق كېتەتتۇق يايراپ.

مەش ئۇستىدە قاينايتتى چۆگۈن
پىلىلدايتتى تەكچىدە چىراغ.
دېرىزىگە ئۇرۇلاتتى قار
قىزىقمايتتۇق بىز ئاڭا، بىراق.

كەلدىم بۇگۈن قەبرەڭنى يوقلاپ،
چۆچىكىڭنى ئېيىتىپ بەر بىر رەت
بالىلىقنىڭ ئەسلىمىسىنى
بايان ئېتەر چۆچىكىڭ پەقەت.

چۇنكى بوۋا سەن چاي سۈمۈرگەچ
چۆچىكىڭنى باشلايتتىڭ ئاستا،
كۆز ئۇزمەيتتۇق بىز سەندىن پەقەت،
ئاسلان ئۇخلار ئىدى بىر يانداۋ.

چۆچىكىڭنى ئېيىتقىن ئەي بوۋا،
ئىسسىق كاڭدا ئولتۇرۇپ بىزگە.
بالىلىققا قايتايلى شۇ دەم،
ئۆتكۈزەيلى كېچىنى بىللە.

ھەبىبۇللا بەكرى

مېنىڭ قەلبىم ئانىلارنىڭ قەلبىدەك

مېنىڭ قەلبىم ئانىلارنىڭ قەلبىدەك،
دەريالارنىڭ دولقۇنىدا ئاقىدۇ.
مېنىڭ قەلبىم مۇھەببەتنىڭ سېھرىدەك،
يۇرەكلەرگە ئامەت ئىلھام چاچىدۇ.

مېنىڭ قەلبىم ئاللانىڭ مېھرىنىڭ قەلبىدەك،
ئەسىرلەرنى ھالقىپ ئەسلا قېرىماس.
مېنىڭ قەلبىم سەبىي، ئوماق بالىدەك،
ھەۋەسلەردىن ھەۋەس تېپىپ توختىماس.

مېنىڭ قەلبىم ئانىلارنىڭ قەلبىدەك،
كۆكتە قۇياش پارلىغاندەك پارلايدۇ.
مېنىڭ قەلبىم گويا يىللىق باھاردەك،
ئورۇن ئېلىپ پاك دىللاردا ياشايدۇ.

مېنىڭ قەلبىم ئانىلارنىڭ قەلبىدەك،
ھەر يۇرەككە مۇنار تىكلەر ئۆرۈلمەس.
مېنىڭ قەلبىم نۇر چاچىدۇ قۇياشتەك
كۆمۈلسەمۇ ئۆمۈرۋايەت كۆمۈلمەس.

بۇ ساندىكى شېئىرلارنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى مەمتىمىن بارى

يېزا ـ قىشلاق تۇرمۇشىنى چوڭقۇر ئەكس ئەتتۈرەيلى

ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەر مىللەت يازغۇچىلىرىغا خەت

بۇ يىل 23 ـ مايدا يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ «يەنئەن ئەدەبىيات ـ سەنئەت سۆھبەت يىغىندا سۆزلەنگەن نۇتۇق» ى ئېلان قىلىنغانلىقىغا 50 يىل بولىدۇ. يېرىم ئەسىردىن بۇيان «نۇتۇق» ئىنقىلابىي ئەدەبىيات ـ سەنئىتىمىزنىڭ تەرەققىيات يولىنى ماياكتەك يورۇتۇپ كەلدى. 90 ـ يىللارغا قەدەم قويغان بۇگۈنكى كۈندە نۇتۇق» نىڭ روھى بىزنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتنى چوڭ قەدەملەر بىلەن يۈكسەلدۈرۈشىمىزگە ئىلھام بەرمەكتە.

پارتىيە 13 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 8 ـ ئومۇمىي يىغىنى «يېزا ـ ئىگىلىكىنى ۋە يېزا خىزمىتىنى يەنىمۇ كۈچەيتىش توغرىسىدا قارار» چىقاردى. بىز نۇتۇقنىڭ 50 يىللىقىنى خاتىرىلىگەن ۋاقتىمىزدا 8 ـ ئومۇمىي يىغىنىنىڭ ۋە مەركەزنىڭ قارارىنى چوڭقۇر ئۆزلەشتۈرۈپ ۋە ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، يېزا ـ ئىگىلىكى ۋە يېزا خىزمىتىنىڭ مۇھىم ئورنى ۋە رولىغا بولغان تونۇشىمىزنى ئۈستۈرۈپ، دېھقان ـ چارۋىچىلارنى يازغۇچىلارغا خاس ئالاھىدە نەزەر بىلەن ئىنچىكە ۋە تۇغرا كۆزىتىپ ھەم تەتقىق قىلىپ، كىشىنى ھەقىقەتەن تەسىرلەندۈرەلەيدىغان، يېزا ـ قىشلاق تۇرمۇشىدىكى غايەت زور ئۆزگىرىشلەر ئاساس قىلىنغان ئەدەبىي ئەسەرلەرنى كۆپلەپ يارىتىشىمىز كېرەك.

ھازىر يېزا ـ قىشلاق تۇرمۇشى ۋە دېھقان ـ چارۋىچىلارنىڭ مەنىۋى قىياپىتىدە غايەت زور ئۆزگىرىشلەر بولۇۋاتىدۇ، يېزا ـ قىشلاقلار ئىقتىسادىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك گۈللىنىش دەۋرى يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرماقتا، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت يازغۇچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ تارىخىي بۇرچىنى ئوبدان تونۇپ، «نۇتۇق» روھىنىڭ ئىلھامى بىلەن دەرھال ھەرىكەتكە كېلىپ، تۇرمۇش قاينىمىغا چۆكۈپ، ئىسلاھاتچىلارغا خاس باتۇرلۇق بىلەن تۇرمۇشنى ئەكس ئەتتۈرۈشى، دەۋر ۋە خەلققە مۇناسىپ بەدىئىي ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىپ، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا تۆھپە قوشۇشى كېرەك.

شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتى بىر يىل ئىلگىرى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت يازغۇچىلىرىنى «مارىكسىزم ـ لېنىنىزمنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈپ، تىرىشىپ ئىجاد قىلىپ، پارتىيىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 70 يىللىقى ۋە نۇتۇق ئېلان قىلىنغانلىقىنىڭ 50 يىللىقىنى كۈتۈۋېلىش» قا چاقىرغانىدى. بىر يىلدىن بۇيان بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر ئېلان قىلىندى ۋە داۋاملىق ئېلان قىلىنماقتا. نۇتۇقنىڭ 50 يىللىق خاتىرە كۈنى يېتىپ كەلگەن پەيتتە، بىز يەنە بىر نۆۋەت پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت يازغۇچىلىرىنى «مارىكسىزم ـ لېنىنىزمنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈپ، تىرىشىپ ئىجاد قىلىشقا، يېزا ـ قىشلاق تۇرمۇشىدىكى يېڭى ئۆزگىرىشلەرنى چوڭقۇر ئەكس ئەتتۈرۈش» كە چاقىرىمىز.

1. ماركسىزم - لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى تىرىشىپ ئۆگىنىش — ھەر بىر يازغۇچىنىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك، ئاڭلىق ۋەزىپىسى. نۆۋەتتە، ھەر مىللەت يازغۇچىلىرى «نۇتۇق» نى قايتا ئۆگىنىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، 8 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى، مەركەزنىڭ قارارىنى، يولداش جياڭ زېمىننىڭ 8 - ئومۇمىي يىغىندىكى سۆزىنى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ «يېزا - ئىگىلىكى ۋە يېزا خىزمىتىنى كۈچەيتىش، يېزا ئىقتىسادىنى ئومۇمىيۈزلۈك گۈللەندۈرۈش توغرىسىدىكى قارارى» نى ئەستايىدىل ئۆگىنىشكە، نۆۋەتتىكى ۋەزىيەت، ۋەزىپىلەرنى ئوبدان چۈشىنىشكە، دەۋر يازغۇچىلارغا يۈكلىگەن تارىخىي ۋەزىپىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك.

2. تۇرمۇشنىڭ جەڭ دۇمبىقى بىزنى ئالدىراتماقتا. ھەر مىللەت يازغۇچىلىرى دەرھال ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن يېزا - قىشلاق، زاۋۇت - كان - كارخانىلارغا چوڭقۇر چۆكۈپ، ئۇ يەرلەردىن ئۆگىنىشى، ئەدەبىيات - سەنئەت خام ماتېرىياللىرىنى ئىگىلىشى، ئوزۇق ۋە قاينىق ھېسسىياتقا ئىگە بولۇشى كېرەك. كەسپىي يازغۇچىلار ۋە ئاپتونوم رايون، ئۇرۇمچىدىكى يازغۇچىلار ھەممە ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ، تۇرمۇشقا پائال ۋە باشلامچىلىق بىلەن چۆكۈشى كېرەك. ئاساسىي قاتلامدا تۇرۇۋاتقان يازغۇچىلارمۇ تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن ئىسلاھات دولقۇنىغا ئاڭلىق ھالدا ئۆزىنى ئېتىشى، مەسئۇلىيەت تۈيغۇسىنى كۈچەيتىشى، ئۆزىنى چىنىقتۇرۇش بىلەن بىللە تۇرمۇش جۇغلانمىسىنى كۆپەيتىشى كېرەك. تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈش ھوقۇق، مەنپەئەت ئۈستىدە قىلىنىدىغان سودا ئەمەس. «نۇتۇق» تا كۆرسىتىلگەن «ئىشچى، دېھقان، ئەسكەرلەر ئارىسىغا بېرىش كېرەك» دېگەن چاقىرىققا ۋە يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ «خەلق ئاممىسى ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىنىڭ ئانىسى» دېگەن تەلىمىگە ئەمەل قىلىپ، تۇرمۇشقا چۆكۈش ئۇزۇن مۇددەتلىك ۋەزىپە، دەيدىغان سىتراتېگىيىلىك ئىدىيىنى تۇرغۇزۇش كېرەك.

3. يېزا - قىشلاق تۇرمۇشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ئەدەبىي ئەسەرلەرنى يارىتىشتا شەكىلۋازلىق قىلمىشقا، بىرنەچچە ئەسەر ئېلان قىلىپلا بولدى قىلمىشقا، شۇنداقلا بۇرۇنقىدەك مەركىزىي ۋەزىپىنى قوغلىشىپ، سىياسەتنى چۈشەندۈرۈشتەك شەكىلنى قوغلىشىشقا، سانىنى قوغلىشىپ، ئەسەرلەرنى ئىدىيىۋى مەزمۇنى نامرات، قۇرۇق، چاكىنا قىلىپ قويۇشقا بولمايدۇ. ئۇلۇغ ئۆزگىرىش دەۋرى ئۇلۇغ ئەدەبىي ئەسەرلەرگە موھتاج. ھەربىر يازغۇچىدا ئېسىل ئەسەرلەرنى يارىتىمەن دەيدىغان كۈچلۈك ئىشتىياق بولۇشى كېرەك. دەۋرنىڭ بىزگە قويغان تەلىپى يۇقىرى، دەۋر ھەر مىللەت يازغۇچىلىرىدا ئۇلۇغۋار نەزەر، چوڭقۇر ئىدىيە، يۈكسەك ماھارەت، مول تۇرمۇش جۇغلانمىسى، باتۇرانە ئالغا ئىلگىرىلەيدىغان روھ، يېڭىلىق يارىتىش جاسارىتى بولۇشىنى، كۈچلۈك دەۋر روھىغا، مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە ئەسەرلەرنى يارىتىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ئىسلاھات دەۋرى بىزنى چاقىرماقتا. ھەر مىللەت يازغۇچىلىرىنىڭ ھەرىكەتكە كېلىپ، يېزا - قىشلاق تۇرمۇشىدىن جاراڭلىق ناخشىلارنى يېزىشىنى، يېزا - قىشلاقلار - دىكى يېڭى كىشىلەر ئوبرازىنى تىرىشىپ يارىتىشىنى، «نۇتۇق» ئېلان قىلىنغانلىقىنىڭ 50 يىللىقىغا مول سوۋغا تەييارلاش ئارقىلىق شىنجاڭنىڭ كۆپ مىللەتلىك سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز!

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتى

1992 - يىل 1 - ئاينىڭ 21 - كۈنى

Altunay

تۇرسۇنبەگ ئىبراھىم

بىر يۇرەكتىن سادا

«...بۇ ئەدەبىي ئاخباراتىمنى ئەمدى ئاياغلاشتۇرىمەن... سۆيۈملۈك كىتابخانلار، يۇرىكىڭلارغا قولۇڭلارنى سېلىپ بېقىڭلار، ئۇ نېمە دەۋاتىدىكىن؟...» بۇ دىلدارنىڭ «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1991 - يىللىق 9 - سانىدا ئېلان قىلىنغان «ۋىناس ھەيكىلىگە قاراپ ئويلىغانلىرىم» ماۋزۇلۇق ئەدەبىي ئاخباراتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قۇرلىرى. گۈزەل ماكانىمىزدىكى رەھىمسىز رېئاللىقنى ھەقىقىي رەۋىشتە يورۇتۇپ بەرگەن بۇ ئەدەبىي ئاخباراتنىڭ مۇشۇ قۇرلىرىنى تەكرار ئوقۇدۇم. ھاياجان ئىلكىدە ئىختىيارسىز كۆزلىرىم يۇمۇلدى. ئاشۇ ھالەتتە بىر پەس تۇردۇم. لېكىن سوقۇشى بارغانسېرى كۈچەيىپ، رىتمىي تېخىمۇ تېزلىشىۋاتقان يۈرىكىم ئۆز ساداسىنى كىتابخانلار بىلەن ئورتاقلىشىشقا قىستاپ، ئاخىرى قولۇمغا قەلەم ئېلىشقا مەجبۇرلىدى.

مەن ئاۋۋال رەھىمسىز رېئاللىققا تىكىلىپ قارىيالمىغان ۋە ئۇنى ئەدەبىي ئاخبارات قىلىپ يېزىپ چىقىشقا جۈرئەت قىلغان ئاپتور — دىلدارغا، شۇنداقلا بىزدە كەمدىن - كەم ئېلان قىلىنىۋاتقان ئاشۇنداق ئەسەرلەرنى يورۇقلۇققا چىقارغان «تارىم» ژۇرنىلىغا چىن يۈرىكىمدىن سەمىمىي رەھمەت ئېيتىمەن.

ئەدەبىيات گۈلزارىدا رېئال تۇرمۇش بىرقەدەر چوڭقۇر ئەكىس ئەتتۈرۈلگەن، كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدىغان مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر كۆپلەپ بارلىققا كەلدى. بۇ كىشىنى خۇشال قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە جەمئىيەتتىكى ناچار خاھىش، يامان ئىللەتلەر تەنقىدلەنگەن، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا توسالغۇ بولىدىغان قاراڭغۇ تەرەپلەر ئېچىپ تاشلانغان ئەسەرلەرمۇ كۆپلەپ مەيدانغا كەلمەكتە. لېكىن، بۇ جەھەتتە يەنىلا دادىل ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ.

بۇ يەردە شەنشى ئۆلكىلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ 1979 - يىلى شىنجاڭغا كەلگەن بىر مۇئاۋىن رەئىسىنىڭ مەكىت ناھىيىسىدىكى دولان قەلەمكەشلىرىگە قىلغان مۇنۇ سۆزلىرى ئېسىمگە كېلىۋاتىدۇ: «مەن بۇ قېتىم شىنجاڭغا كېلىپ ئاجايىپ تەسىراتقا ئىگە بولدۇم. ئۇيغۇرلار ھەقىقەتەن ناخشا-ئۇسسۇلغا ماھىر سەنئەتكار خەلق ئىكەن... ئىلىدا دۇاپقارا قوي كۆزلۈكۈم» دېگەن بىر مەشھۇر خەلق

ناخشىسىنى ئاڭلىدىم. ئەپسۇسكى، ئۇ ناخشا «سىرىق» دەپ چەكلىنىپتۇ. نېمە ئۈچۈن چەكلىنىدۇ؟ ئەجەبا، سوتسىيالىزمدا قارا قاش، قوي كۆزلۈك گۈزەل قىزلار بولسا بولمامدىكەن؟! مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، هازىرقى سوتسىيالىزم دەۋرىدە قارا قاش، قوي كۆزلۈك گۈزەل قىزلارنى مەدهىيلەش سوتسىيالىزم قۇرغۇچىلارنى مەدهىيلەشتۇر. چۈنكى ئۇ قىزلار دەل سوتسىيالىزم شارائىتىدا تۇغۇلۇپ ئۆسۈپ چوڭ بولغان. يەنە كېلىپ سوتسىيالىزم قۇرۇش يولىدا كۈرەش قىلىۋاتىدۇ. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇلار مەدهىيلەنگەن ناخشىلارنى نېمە ئۈچۈن چەكلەش كېرەككەن!».

بۇ ئىچكىرى ئۆلكىدىن شىنجاڭغا كەلگەن بىر ئەدەبىيات - سەنئەت خادىمىنىڭ مۇندىن ئون نەچچە يىل بۇرۇن قىلغان سۆزى. شۇنداق، ئەمەلىيەتتە بىزدە قانچە ماختىسىمۇ ئەرزىيدىغان «قاپقارا قوي كۆزلۈك» گۈزەل قىزلار بار، شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە دىلدار ئۆز ئەدەبىي ئاخباراتىدا سۈرەتلەپ بەرگەن ئامانگۈل، تۇراقىز، تۇمارخان، روزىخان ۋە ئىسمىنى ئاشكارىلاشنى خالىمىغان هېلىقى قىزلاردەك نابۇت بولۇپ كېتىۋاتقان نۇرغۇن - نۇرغۇن قىزلار، ئاياللار بار. گەپ كۆز ئالدىمىزدا مانا مەن دەپ تۇرغان ئاشۇ رەھىمسىز رېئاللىقنى كۆرۈشتە، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراش، ئۇنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا جۈرئەت قىلىشتا. ئەپسۇسكى، بىزدە بۇ خىل روھ تولىمۇ كەمچىل. بۇ ماهىيەتتە ئۆز - ئۆزىمىزنى ئالدىغانلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس. هەممىگە ئايانكى، قايسى دەۋر، قايسى جەمئىيەت بولسۇن، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ مەڭگۈ مەۋجۇت بولۇپ تۇرغىنىغا ئوخشاش، گۈزەللىك بىلەن رەزىللىكمۇ مەڭگۈ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. خۇددى كېچىنىڭ قاراڭغۇلۇقى كۈندۈزنىڭ يورۇقلۇقى ئۈچۈن روشەن سىلىشتۇرما بولۇش رولىنى ئوينىغىنىدەك، رەزىللىكمۇ گۈزەللىكنىڭ نامايان بولۇشىدا روشەن سىلىشتۇرمىدۇر. بىز ئادەتتە كۆپ تىلغا ئالىدىغان تۇرمۇش چىنلىقىمۇ يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، ياخشىلىق ۋە يامانلىق، گۈزەللىك ۋە رەزىللىكتىن ئىبارەت ئىككى تۈپ مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ياخشىلىق بىلەن يامانلىق، گۈزەللىك بىلەن رەزىللىك بىز ياشاۋاتقان جەمئىيەتتىلا ئەمەس، بەلكى ئاشۇ جەمئىيەتتىكى هەر بىر ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدىمۇ تەبىئىي هالدا مەۋجۇت. ئەمما بىزدە ئەسەردىكى هەر بىر پېرسوناژنى جەمئىيەتتىكى مەلۇم تەبەقە كىشىلىرىنىڭ ۋەكىلى دەپ قارايدىغان خاهىش تۇگەپ كەتكىنى يوق. رېئال هاياتتىكى هەر بىر ئادەمنىڭ قەلبى مۇرەككەپلىك جەهەتتىن بىز ياشاۋاتقان مۇشۇ دۇنيادىن قېلىشمايدىغان دەرىجىدىكى يەنە باشقا بىر دۇنيا. ئۇ قانداقتۇر جەمئىيەتتىكى بىرەر تەبەقە كىشىلىرىنىڭ ئەمەس، بەلكى پەقەت ئۆزىنىڭلا ۋەكىلى. تېخىمۇ كونكرېت ئېيتقاندا، دىلدارنىڭ ئەدەبىي ئاخباراتىدىكى ئامانگۈل ئۇيغۇرنىڭ ۋەكىلى، ئۇيغۇرنىڭ تىپىمۇ؟ ياق، ئۇ پەقەت ئامانگۈلنىڭ ئۆزىنىڭلا تىپى. تۇراقىز، تۇمارخان ۋە روزىخانلارمۇ ئايرىم - ئايرىم هالدا پاهىشە ئايالىلارنىڭ، دىۋانىلەرنىڭ تىپلىرىمۇ؟ مۇقەررەركى، هەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇلارمۇ پەقەتلا ئۆزىنىڭ تىپى. شۇنىڭ ئۈچۈن جەمئىيەتتىكى رەزىللىكنى يېزىش هەرگىز مۇ شۇ

جەمئىيەتنى رەزىل قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن ئەمەس. بىر جەمئىيەتنى غايەت زور بىر گىگانت ئادەمگە ئوخشاتساق، رەزىللىك گويا ئاشۇ گىگانت ئادەمنىڭ تېنىدىكى جاراھەتكە ئوخشايدۇ، كونىلارنىڭ «كېسەلنى يوشۇرساڭ ئۆلۈمنى ئاشكارا» دېگىنىدەك، جاراھەت قانچە يوشۇرۇلسا، ئۇنىڭ كېڭىيىپ ئورگانىزمنى زەھەرلەش خەۋپى شۇنچە زور بولىدۇ. ئۇنى داۋالاپ ساقايتىش ئۈچۈن ھەممىدىن ئاۋۋال ئاشۇ جاراھەتنىڭ بەدەندە مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى دادىل ئېتىراپ قىلىشقا تىرىشىش كېرەك. كەمچىلىك ـ خاتالىقلارنى تۈزىتىشنىڭ تۇنجى قەدىمى ـ دەل ئاشۇ كەمچىلىك ـ خاتالىقلارنى ئېتىراپ قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، رەزىللىكنى يېزىش دەل گۈزەللىكنى سۆيۈش ئۈچۈندۇر.

مانا، ئالدىمىزدا ئەڭ ئېسىل مىسال تۇرۇپتۇ: دىلدار گۈزەل ماكانىمىزدىكى ئايرىم ئۇيغۇر قىز ـ ئاياللىرىنىڭ بېشىغا كەلگەن پاجىئەلەر چىنلىق بىلەن تەسۋىرلەنگەن ئەدەبىي ئاخباراتنى زادى نېمە ئۈچۈن يازدى؟ ئەجبا، ئاشۇ پاجىئەلەرنى كۆككە كۆتۈرۈش، ماختاش، كېڭەيتىش ئۈچۈن يازغانمىدۇر؟! دىلدارنىڭ ئەدەبىي ئاخباراتنى يېزىشتىكى مەقسىتى ئاشۇ ئەدەبىي ئاخباراتقا ناھايىتى چوڭقۇر سىڭدۈرۈلگەن. بۇنى ئەسەرنى ئوقۇغان ھەر بىر ئادەم ئېنىق ھېس قىلالايدۇ، باشقىچە ئېيتقاندا، ئامانگۈل، تۇراقىزلارنى بەختلىك، گۈزەل تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئىكەنلىكىنى چۈشىنىدۇ. دېمەك، دىلدارنىڭ رەزىللىكنى يېزىشىمۇ، شەك ـ شۈبھىسىزكى، يەنىلا گۈزەللىكنى سۆيۈشتىن بولغان.

ئەدەبىياتىمىزدا يېقىنقى يىللاردىن بۇيان دىلدارنىڭ ئەدەبىي ئاخباراتىدەك مۇنداق نادىر ئەسەرلەرنىڭ كەمدىن ـ كەم ئېلان قىلىنىشىدا، مېشكچە، سىياسىي، ئىجتىمائىي ئامىللاردىن باشقا يەنە مۇھەررىرلىرىمىزنىڭ نەزەر دائىرىسىنىڭ كەملىكىمۇ بىر سەۋەب بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. مەن بۇ سۆزۈم ئارقىلىق ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلىۋاتقان مۇتلەق كۆپ ساندىكى قابىلىيەتلىك مۇھەررىرلىرىمىزنىڭ تۆھپىسىگە كۆز يۇمماقچى ئەمەسمەن. مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم گۈزەل ماكانىمىز شىنجاڭنىڭ تېررىتورىيىسى كەڭ، ئىقلىم، ئۆرپ ـ ئادەت، يەرلىك ئالاھىدىلىك ۋە باشقا نۇرغۇن تەرەپلەردە بىر ـ بىرىگە تۇپتىن ئوخشىمايدىغان روشەن پەرقلەر مەۋجۇت. مۇھەررىرلىرىمىزنىڭ بىلىم قۇرۇلمىسى ھەرقانچە پۇختا بولغان تەقدىردىمۇ شىنجاڭنىڭ ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلىرىغىچە بېرىپ، ھەممە يەرلىك ئالاھىدىلىكلەر بىلەن تونۇشۇپ چىقىشى، ھەممە پەرقلەردىن تولۇق خەۋەردار بولالىشى ناتايىن. مۇقەررەركى، بۇ ھال مۇھەررىرلەردە ئۆزى تۇرمۇش ئاساسى بىلەن تونۇشمايدىغان ئەسەرلەرگە نىسبەتەن گۇمانىي قاراش پەيدا قىلماي قالمايدۇ.

بىزدىكى نەزەر دائىرىنىڭ تارلىقى يالغۇز مۇھەررىرلىرىمىزدىكى، ئەدەبىياتىمىزدىكىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن مىللەتتىكى بىر ئىجتىمائىي كېسەللىك دېسەكمۇ ھەرگىز ئارتۇق كەتمەيدۇ. ئارتۇق كەتمەيدۇلا ئەمەس، بەلكى ئايرىم كىشىلىرىمىز خۇددى

(ئاخىرى 140 ـ بەتتە)

غەيرەتجان ئوسمان

ريئاللىقتىكى هايات كومېدىيىسى

— «مەن» قۇتقۇزۇشقا موهتاج

ريئاللىقنىڭ ئۆزى بىر كومېدىيە. ئۇنىڭدا ۋەقەلەرمۇ، ئادەملەرمۇ ناهايىتى كۆپ. ئۇنى ئەدەبىياتقا ئېلىپ كىرگەن ۋاقتىمىزدا ۋەقەلەر ئىنچىكىلىنىدۇ، تەرتىپكە سېلىنىدۇ، رەتلىنىدۇ؛ پېرسوناژلار ئازىيىدۇ، پىشۇرۇلىدۇ، تاۋلىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ريئاللىقتىكى مەنىسىزدەك هايات كومېدىيىسى ئەدەبىياتتا بەدىئىيلىك يوپۇقىنى كىيىپ، ئېستېتىكىلىق تەلەپلەرنىڭ هۆددىسىدىن چىقالىغۇدەك قىياپەتكە ئىگە قىلىنىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن بەلگىلىك ئوي، بەدىئىي دىت ۋە ماهارەت لازىم بولىدۇ.

مەن ياش ئەدەبىيات هەۋەسكارى غاپپار تەۋەككۈلنىڭ «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1990 - يىللىق 3 - سانىغا بېسىلغان «هايات كومېدىيىسى» ناملىق پوۋېستىنى ئوقۇپ، هاياتتىكى مۇنداق كومېدىيىلەرنىڭ ئەدەبىياتچىلىرىمىز تەرىپىدىن تەسىرلىك بەدىئىي تۈسكە كىرگۈزۈلگەنلىكىنى روشەن هېس قىلدىم.

مېنىڭچە، بۇ پوۋېستتىكى «مەن» نى چوڭقۇر تەتقىق قىلىشقا ئەرزىيدۇ. ئۇ ئىجابىي خاراكتېرمۇ ياكى سەلبىي خاراكتېرمۇ، بۇنى دەماللىققا ئايرىماق تەسرەك. ئىشقىلىپ، ئۇ مۇرەككەپرەك ئادەم. «مەن» روهىي دۇنياسىدىن تارتىپ ئىش - هەرىكەتلىرىگىچە بەكمۇ قاتمال ئادەم. بۇنى ماكرولۇق باها دەپ تۇرايلى. ئالدى بىلەن بىز «مەن» نى سەن قايسى دەۋرنىڭ ئادىمى؟ دېگەن سوئال بىلەن سەگىتسەك، ئۇ، ئىككىلەنمەي: مۇشۇ دەۋرنىڭ بولمايچۇ، دېيىشى مۇمكىن، هەتتا تېخىمۇ ئېنىق قىلىپ، ئېلېكترون دەۋرىنىڭ ئادىمى بولىمەن، دېيىشىمۇ مۇمكىن. «مەن» مۇشۇلاردىن خەۋەردار. ئۇ زامانىۋى جەمئىيىتىمىزنى كۆزىتىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئارزۇلىرى بەكمۇ ئۇلۇغ. «مەن» ئىنتايىن زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، 39 تىللا يىغقان، ئۇ هەرىمگە بارماقچى... ئۇ تاك سەهەردىن نامازشامغىچە ئىشلىگىنىگە قانائەتلەنمەي، بەزىدە ئىش قىلغان يېرىدىلا قونۇپ قالىدۇ. هەپتىلەپ ئۆيىگە قايتمايمۇ قالىدۇ. ئۇ ئۆز ئىشىغا هەقىقەتەنمۇ ئاجايىپ كىرىشىپ كەتكەن.

«مەن» نى مىكرولۇق نۇقتىدىن كۆپ قىرلىق ئىزاهلاش مۇمكىن. ئۇ 20 يىللاپ ئىشلەپ يىغقان 39 تىللاسىنى بوسۇغىغا كۆمۈپ قويۇپ، ئاخىرى ئوغرىغا ئالدۇرۇپ قويىدۇ. «مەن» دە شۇنداق خاراكتېر يېتىلگەنكى، ئۇ ئۆزىنىڭ ۋاقىتلىق خاتىرجەملىكىنى ئويلاپ، 20 يىللىق هالال ئەمگىكى ئارقىلىق تاپقان 39 تىللاسىنىڭ ئىزسورىقىنى قىلىش ئۈچۈن كەلگەنلەرگە ئەنزە يېپ ئۈچى بېرىشتىن ۋاز كېچىدۇ. ساقچىلارنى «ئەھمىيەتسىز» ئىشلار ئۈچۈن ئاۋارە قىلىشنى قوبۇل كۆرمەيدۇ. شۇڭا بىز

«مەن» قالاقلىق، خۇنۇكلۇك، قاتماللىق خاھىشى ئېغىر شەخس دېگەن چۈشەنچىگە كېلىمىز. ئۇ تۇرمۇشتىكى خىلمۇ خىل شەيئى، ھادىسىلەرگە بىخەستەلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ. تۇرمۇشتىكى ھەر خىل ئىشلارغا دۇچ كەلگەندە ھېچ نەرسىنى ئاڭقىرالماي گاڭگىراپلا يۈرىدۇ. ئۇ قانداق ياشىسا مەنىلىك بولىدىغانلىقىنىمۇ چۈشەنمەيدۇ.

پوۋېستتىكى «مەن» ئەسلىدە تۇرمۇشىمىزدا مەۋجۇت ئادەم ئىدى. ئۇنى بىز كۆرگەن. بىز ئۇنىڭ كەچۈرمىشلىرىنىڭ شاھىدى بولىمىز. ئۇنىڭ روھىي مۇھىتىنى بىر خىل قاتماللىق، بوشاڭلىق، خۇراپاتلىق، نادانلىق ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالغان. شۇڭا ئۇ چاكىنا ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي ئەمگەك قىلىدۇ.

«مەن» چۈشىدە بىر قىزنى كۆرىدۇ. بۇ قىز بىرنەچچە كۈنگىچە ئۇنىڭ ئېسىدىن چىقمايدۇ. ئۇ بۇ ئەھۋالنى قوشنىسىغا ئېيتىدۇ ۋە «توي قىلماي ياشىغىلى بولمايدىغان ئوخشايدۇ» دېگەن خىيالغا كېلىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ نادانلىقتا ئۆتكەن ئۆمرىنى ئاخىرى ئىنكار قىلماقچى بولىدۇ. ئۇ قانداق قىلىپ بۇنداق خىيالغا كېلىپ قالدى؟ «مەن» رېئاللىقتىكى خىلمۇ خىل ھادىسىلەرنىڭ ماھىيىتىنى تونۇپ يېتەلمىگەچكە «ئوغلۇمنىڭ ئۆلۈشىگە مەن سەۋەبچى بولۇپ قالدىم... مەن ئوغلۇمنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن 20 يىل ھەربىكەت قىلىدىم» دېگەنگە ئوخشاش خىيالغىمۇ كېلىدۇ.

بىز «مەن» نىڭ يۇقىرىقىدەك غەلىتە مىجەزىنى چۈشىنىپ يەتكەندىن كېيىن، ئۇ ئادەمىمۇ ياكى ئادەم سۈپەتلىك مەخلۇقمۇ دېگەن تونۇشقا كېلىمىز. ئىۋىرازنىڭ كېلىش مەنبەسىنى، مۇھىتىنى كۆزىتىش ئارقىلىق ئۇنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىنى مۇئەيىيەنلەشتۈرۈمىز، شۇنىڭدەك ئۇنىڭ روھىي دۇنياسىدا قالاقلىق، قاتماللىق تەرەپلەردىن تاشقىرى ياشاش ئۈچۈن تىركىشىۋاتقان ئادەملەرگە خاس جىگەرمۇ بارلىقىنى ھېس قىلىمىز.

«مەن» جەمئىيەتتىكى كىشىلەرنىڭ ئېچىنىشىنى، قايغۇرۇشىنى ۋە تۇرلۇك پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بېرىشىنى «بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆز تەقدىرى ئۈچۈن شۇنداق قىلىۋاتىدۇ» دەپ قارايدۇ.

«مەن» دىكى قاتماللىق ئۇنىڭ ئەسلى خۇي ـ پەيىلىمۇ؟ بۇنى ئەلۋەتتە تەكشۈرۈپ كۆرمەي بولمايدۇ. بۇ «مەن» نىڭ خاراكتېرىنى چۈشىنىشتىكى ئاچقۇچلۇق مەسىلە «مەن» باشقا كىشىلەرگە ئوخشاش ئادەملەر دۇنياسىدا تۇغۇلۇپ، چوڭ بولىدۇ. كىشىلەرنىڭ خاراكتېرى جەمئىيەتتە يېتىلىدىغانلىقىنى بىلىمىز. «مەن» نىڭ ئۆسۈشىمۇ جەمئىيەتتىكە چەمبەرچەس باغلانغان. بىز «مەن» دىكى ھەممە ئالاھىدىلىك باشقىلاردىن يۇقىرى دېسەكمۇ مۇبالىغە قىلغان بولمايدۇ. ئاددىسى ئۇ «خوتۇن كىشىنى پات ـ پات ئۇرۇپ تۇرمىسا، ئادەمنىڭ بېشىغا مىنىۋالىدۇ» دېگەنلەرنىمۇ قوشنىسىدىن ئۆگىنىۋالغان. بىزنىڭ مەسىلىنى مۇنداق ئوتتۇرىغا قويۇشىمىز «مەن»نى جەمئىيەت ئاشۇنداق قىلىپ يېتىشتۈرگەن دېگەنلىك ئەمەس. «مەن» نى ئاز ساندىكى مۇتەئەسسىپلەر، باقىيلىق دۇنياسىنىڭ مۇشرىكلىرى ئاشۇنداق تەربىيىلەپ

Altunoq

چىققان. «مەن» ئۇلارنىڭ نەزەرىدە بۇيرۇتۇپ سوقتۇرغان ئىخلاسمەن مۇخلىسىنىڭ دەل ئۆزى.

«مەن» روھىي قاتماللارنىڭ كەتمىنىنى چاپامدۇ؟ بۇنىسى ناتايىن. تۇرمۇشتىكى «مەن» ئاشۇنداق ئەخمىقانە ئىشلارنى قىلىپ، تېتىقسىز كومىدىيىسىنى كۆرسەتكەندىن كېيىن، خېلى بۇرۇنلا ئۆزى ئۈچۈن ئەھمىيەتسىز بولغان بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالاشقانىدى. ئەدەبىياتىمىزدىكى «مەن» چۇ؟ ئۇ ئۇنداق ئۆلۈپ كەتسە بولمايدۇ.

تۇرمۇشتىكى «مەن» مەنسىز ھايات يولىنى بويلاپ كېتىپ قالدى، ئۇنىڭغا بىز يېتىشەلمەيمىز. يېتىشىشىمىزمۇ ھاجەتسىز. بىزگە «ھايات كومىدىيىسى» دىكى مەن كېرەك. چۈنكى بۇ «مەن» ئۆزىگە كىنايە، مەسخىرە، ئاچچىق كۈلكىنى ھەمراھ قىلغان ۋە بۇ ئارقىلىق مۇتەئەسسىپلىك، قاتماللىق، روھىي باقمەندىچىلىك ئىدىيىسىنى مەسخىرە قىلغان، ئۆزىگە ئوخشاش «مەن» لەرنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشنى ئىلتىجا قىلغان. ئۇنىڭغا تۈيۈق بولغا باشلايدىغان دادا، پەلسەپەتىش نەسىھەت قىلىدىغان قوشنا، كونا قائىدە، يوسۇنلارنى ئۆگىتىدىغان تاغا ھەم ئانا ئەمەس، بەلكى ياخشى ئوقۇتۇپ، ئىقتىدارلىق ئادەم قىلىپ تەربىيىلەيدىغان ئوقۇتقۇچى كېرەك.

ئادەملەر «مەن» نى تالاشماقتا. ئۇنى قانداق ئادەم قىلىپ چىقىش تەربىيىگە باغلىق. سوتسىيالىستىك جەمئىيىتىمىز كونىلىقنى كىنايە ۋە مەسخىرە قىلىدىغان روھنى يېتىلدۇرۇشنى كۈتىمەكتە. بىز ئۆمرىمىزنى مەنىلىك ئۆتكۈزەيلى.

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

(بېشى 137 - بەتتە)

دىلدار ئۆز ئەدەبىي ئاخباراتىدا ئېيتقىنىدەك نېرۋىسى بۇزۇلۇش دەرىجىسىگە يەتكەن بولۇپ، ئۇلار خۇددى «ئۆز تېنىنى ئۆز قولى بىلەن كېسىپ پارچىلاپ نابۇت قىلغانغا ئوخشاش» تېخى 5 - ، 6 - سىنىپلاردا ئوقۇۋاتقان مەسۇم قىزلىرىنى مەكتەپتىن چىقىرىۋېلىپ، «داموللا ھاجى» لارغا دۇئا قىلدۇرۇۋاتىدۇ. خۇددى دىلدار ئېيتقانىدەك، ئاشۇلارغا ئوخشاش نېرۋىسى بۇزۇلغانلار ئۆز قىلمىشىنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلاپ يېتەلمەيدۇ. ئەمىسە نېرۋىسى ساقلارچۇ؟ ئۇلارنىڭ سۈكۈت قىلىپ تۇرۇشىمۇ ۋىجدانىي جىنايەت ئەمەسمۇ؟ دەل شۇنداق! ئۇلارنى قۇتقۇزۇش بىزنىڭ ۋىجدانىي بۇرچىمىز.

شۇ تاپتا لۇشۇن ئەپەندىنىڭ: «پەقەت چىن سادالا جۇڭگولۇقنى ۋە دۇنيا ئەللىرىنى تەسىرلەندۈرەلەيدۇ. چىن سادا بولغاندىلا دۇنيادا ئاندىن دۇنيا خەلقى بىلەن بىللە ياشىغىلى بولىدۇ.»① دېگەن سۆزى ئېسىمگە كېلىۋاتىدۇ. ھەقىقەتەن شۇنداق، دۇنيادا ئۆز - ئۆزىنى ئالداشتىنمۇ ئارتۇق ھاماقەتلىك، ئەخمەقلىق بولمىسا كېرەك. بىز بۇگۈنكى دۇنيادا دۇنيا خەلقى بىلەن بىللە ياشايمىز دەيدىكەنمىز، ئەڭ ئاۋۋال ئۆز - ئۆزىمىزنى ئالداشتىن ئىبارەت بۇنداق ھاماقەتلىك پىسخىكىغا خاتىمە بېرىپ، خۇددى لۇشۇن ئەپەندى ئېيتقاندەك چىن سادالارنى ياڭرىتىشىمىز كېرەك.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

① «ئۇچ بىنار» ئۇيغۇرچە نەشرى، 8 - بەت.

ئەزىز ھېيت

«ھايات كومېدىيىسى» ھەققىدە

«تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1990 - يىللىق 3 - سانىغا غاپپار تەۋەككۇلنىڭ «ھايات كومېدىيىسى» ناملىق پوۋېستى بېسىلدى. بۇ پوۋېستنى زور ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنى ئىخچام شەكىل بىلەن يورۇتۇپ بېرىش جەھەتتىكى ياخشى ئىزدىنىش دېيىشكە بولىدۇ.

ھېسسىي بىلىش جەھەتتىن ئېيتقاندا كىتابخان بۇ كومېدىيىنىڭ پۈتكۈل جەريانىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەندە، مۇرەككەپ ئىجتىمائىي رېئاللىقتىكى ھەددىدىن زىيادە ساددىلىقنىڭ قۇلى بولغان «مەن» نىڭ سەرگۈزەشتىسىگە ئاۋۋال كۈلىدۇ. كېيىن ئېچىنىدۇ. ماھىيەت ياكى بىلىش جەھەتتىن ئېيتقاندا، بۇ ئەسەرنى ئوقۇغان ھەرقانداق كىتابخان ئەسەردە ئەكىس ئەتتۈرۈلگەن رېئاللىق بىلەن ئۆزى ياشاۋاتقان رېئاللىقنى سېلىشتۇرۇپ، ئەسەرنىڭ تۈرمۈش چىنلىقىغا ئۇيغۇن بولماي قالغانلىقىنى بايقىماي قالمايدۇ. ئاپتور ئەكس ئەتتۈرگەن ئىجتىمائىي رېئاللىقنىڭ ئەسلىدىكى ئاساسى قانداق؟ بۇ مەسىلىگە ماھىيەت جەھەتتىن جاۋاب بېرىشكە توغرا كەلسە، ئىجتىمائىي رېئاللىقنىڭ تۈپ يىلتىزى بولغان مىللىي ئاڭغا مۇراجىئەت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. دېگىز سۈيىنىڭ چوڭقۇرلۇق دەرىجىسى تەكشى بولمىغاندەك، ھەر قانداق مىللەت ئېڭىنىڭ يۈكسەكلىك دەرىجىسى كونكرېت ئادەملەر روھىدا ئوخشاش بولمايدۇ. شۇ سەۋەبتىن ھەربىر مىللەت ئىچىدە ئاڭ جەھەتتە ئارېستوتىل ۋە يۈسۈپ خاس ھاجىپتەك سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەن ئادەملەر بولۇش بىلەن بىللە يەنە دونكىخوت ۋە ئالQ چە روھقا ئىگە ئادەملەرمۇ بولىدۇ. شۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، «ھايات كومېدىيىسى» نىڭ قەھرىمانى «مەن» نىڭ پروتو تىپى رېئال تۇرمۇشىمىزدا مەۋجۇت. «مەن» دۆتلۈك، ئەخمەقلىق جەھەتتە دونكىخوت بىلەن تەڭ ئورۇندا تۇرسا، روھىي غالىبىيەتچىلىك خاراكتېرى جەھەتتە ئالQ دىن كېيىن قالمايدۇ. ئۇنداق «مەن» لەر بۇرۇن بولۇپلا قالماستىن، ھازىرمۇ بىمالال ياشاپ كېلىۋاتىدۇ.

بىزگە مەلۇم، تۇرمۇشتا بىر ئادەم سەۋەبسىز ئالىم ياكى كالۋا بولۇپ قالمايدۇ. ئۇنىڭ تەبىئىي ۋە ئىجتىمائىي ئامىللار بىلەن باغلىنىشلىق ئىكەنلىكى بىزگە ئايدىڭ. لېكىن پوۋېستتا باش قەھرىمان «مەن» نىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولۇپ قالغانلىقى كۆرسىتىپ بېرىلمىگەن. ئاپتور ئېچىپ بەرمىگەن بۇ نۇقتا يەنە «مەن» نىڭ «مەن» بولۇپ قېلىش سەۋەبى ئەمەلىيەتتە كىتابخانلار ئەڭ قىزىقىدىغان مۇھىم نۇقتىدۇر. پوۋېستنى ئوقۇغان ھەرقانداق كىتابخان «مەن» نىڭ كۈلكىلىك ھەم ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتكە قېلىشىنىڭ سەۋەبى نېمە؟ «مەن» نېمىشقا شۇنداق ئادەم

بولۇپ قالدى؟ دېگەنلەرنى ئەلۋەتتە ئويلايدۇ. ئاپتور دەل شۇ سوئاللارغا جاۋاب بېرىشى، «مەن» نىڭ خاراكتېرىنىڭ شەكللىنىش سەۋەبىنى كۆرسىتىپ بېرىشى كېرەك ئىدى. سېرۋانتىس دونكىخوت خاراكتېرىنىڭ شەكللىنىش سەۋەبىنى ئىسپانىيە جەمئىيىتىنىڭ تارىخىدىكى ئىجتىمائىي تۈرمۈش كۆرۈنۈشىدىن ئىزدەيدۇ. دونكىخوتنىڭ رېتسارلار ھەققىدىكى رومانلارنى كۆپ ئوقۇپ، رېئال دۇنيادىن كىتاب دۇنياسى ئىچىگە كىرىپ ئېلىشىپ قېلىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتكەنلىكىنى، كىتاب قەھرىمانلىرىنىڭ ئىش - ئىزلىرىنى قارىغۇلارچە ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولغانلىقىنى دونكىخوت خاراكتېرىنىڭ شەكللىنىش سەۋەبى قىلىدۇ. لۇشۇنمۇ ئاQ نىڭ روھىي غالىبىيەتچىلىك خاراكتېرىنى يېرىم مۇستەملىكە، يېرىم فېئۇدالىق جۇڭگو جەمئىيىتىدىن ئىزدەپ روھىي غالىبىيەتچىلىكنىڭ يۇقىرى قاتلام ئەكسىيەتچىلىرىدىن يۇققانلىقىنى كۆرسەتكەنىدى.

پېرسوناژ خاراكتېرىنىڭ شەكللىنىش سەۋەبىنى مەيلى كلاسسىك يازغۇچىلار بولسۇن ياكى ھازىرقى زامان يازغۇچىلىرى بولسۇن، ئۆز ئەسەرلىرىدە ئومۇمەن كۆرسىتىپ ئۆتكەن. بۇ، ئەدەبىياتنىڭ قانۇنىيىتى بويىچە ئېيىتقاندىمۇ ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك مىزان. ئەمما «ھايات كومېدىيىسى» دە ئاپتور بۇ پرىنسىپقا ئەمەل قىلمىغان.

«ھايات كومېدىيىسى» دە «مەن» نىڭ پەقەت باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 3 - سىنىپىغىچە ئوقۇغانلىقى ئېيتىلغان. شۇ ئەھۋال ئۇنىڭ «مەن» بولۇپ قېلىش سەۋەبى بولالامدۇ؟ بۇنداق قاراش دېسەك تولىمۇ بىر تەرەپلىمە قاراشتۇر. مېنىڭچە ئۇ پەقەت بىر پۈتۈن سەۋەبنىڭ بىرلا ئامىلى بولالىشى مۇمكىن. ئۇنداقتا ئۇنىڭغا ئائىلە تەربىيىسىگە ئىگە بولىمغانلىقى سەۋەب بولغانمۇ دېسەك، «مەن» نىڭ دادىسىنىڭ ۋەسىيىتىدىن قارىغاندا، بۇمۇ سەۋەب بولالمايدۇ. چۈنكى «ئادەم مەقسەتلىك ياشىسا ھايۋاندىن پەرقى بولمايدىغانلىقىنى» چۈشەنگەن دادىنىڭ ئۆز ئوغلىنى تەربىيىلىمەسلىكى، ياخشى يولغا باشلىماسلىقى، ئۆز ۋارىسىنىڭ قەلبىگە ئەقىل نۇرىنى چاچماسلىقى مۇمكىن ئەمەس. ئەسەردە «مەن» بىلەن ئۇنىڭ دادىسى بىر - بىرىگە پۈتۈنلەي قارىمۇ - قارشى قىلىپ قويۇلغان. رېئاللىق نۇقتىسىدىن ئالغاندا، ئۇنداق ئەقىللىق بىر دادا ئۆز ئوغلىنى ئۆزىگە ئوخشاش ئادەم قىلىپ تەربىيىلەپ چىقىدۇ. ئۇنداقتا «مەن» نىڭ دادىسىنىڭ ۋەسىيىتى، ئوچۇق ئېيتقاندا، «مەن» نىڭ ھەرەمگە بېرىش ئۈچۈن پۇل توپلاش خىيالى سەۋەبچى بولغانمۇ؟ ئەسەردە ئۇنداق خىيالنىڭ «مەن» گە تەسىر كۆرسەتكەنلىكى ئېيتىلمىغان. چوڭ جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئىجتىمائىي ھادىسىلەر ئۇنىڭ «مەن» بولۇپ قېلىشىغا سەۋەبچى بولغانمۇ؟ بۇ تەرەپ ئەسەردە پەقەت تىلغا ئېلىنمايلا قالماستىن، «مەن» بىلەن پۈتۈنلەي مۇناسىۋەتسىز قىلىپ قويۇلغان. ئادەمنىڭ جەمئىيەت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئۇنىڭ خىزمىتى ۋە كەسپىي تەرىپىدىن بەلگىلىنىدىغانلىقى مۇقەررەر. «باشقىلارنىڭ دېيىشىچە، مەن ھۇنەرنى خېلى ياخشى قىلىدىكەنمەن» دېگەن سۆزلەردە «مەن» نىڭ ئەقىللىقلىقى ئاشكارىلىنىدۇ.

شۇنچىلىك ھۇنەر قىلالايدىغان بىر ئادەم تۇرمۇشتا خوتۇن ئېلىشنىمۇ بىلمەيدىغان دەرىجىدە دۆت بولامدۇ؟ ئۇ باشقا سەييارىدە ئەمەس ئادەمزات دۇنياسىدا ياشاۋاتقان ئادەم تۇرۇقلۇق، ئۆزى ياشاۋاتقان جەمئىيەتنى مەلۇم دەرىجىدە چۈشەنمەسلىكى، بىلمەسلىكى مۇمكىنمۇ؟ يەنە كېلىپ، ئۇ ئەما ياكى گاس، گاچا بولمىسا؟ يۇقىرىدىكى تەرەپلەر «مەن» خاراكتېرىنىڭ شەكىللىنىش سەۋەبىنىڭ تاشقى ئامىللىرى ئىدى. بۇ جەھەتلەردە ئاپتور ھېچقانداق پاكىت كۆرسەتمىگەن.

ئۇنداقتا «مەن» خاراكتېرىنىڭ شەكىللىنىش سەۋەبىنىڭ ئىچكى ئامىلى كۆرسىتىلگەنمۇ؟ ئەسەردە بۇ ھەقتىمۇ ھېچقانداق بېشارەت يوق. ئەمدى تۆۋەندە بۇ ھەقتە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ئۆتەيلى!

ئەگەر «مەن» تۇغما دۆت بولغان بولسا، ئۇنىڭ شۇنداق بولۇپ قېلىشىغا ئۇنىڭ فىزىئولوگىيىلىك ئالاھىدىلىكى سەۋەبچى بولغان دېيىشكە بولاتتى. ئەمما ئەسەردە بۇ ھەقتە ھېچقانداق بېشارەت يوق. پىسخىك ئۆزگىرىش سەۋەبچى بولغانلىقىمۇ ئېيتىلمىغان. چۈنكى ئەسەر «مەن» نىڭ نېرۋىسىنىڭ ئاجىزلاپ كەتكەنلىكى، قاتتىق روھىي زەربىگە يولۇققانلىقى ياكى ھەددىدىن زىيادە چارچاش، ھاياجانلىنىش نەتىجىسىدە نورمال پىكىر يۈرگۈزۈش ئىقتىدارىدىن مەھرۇم بولغانلىقى ئېيتىلمىغان. مۇھىمى سەۋەبچى بولغانمۇ، دېيىشكە توغرا كەلسە، «مەن» ئادەم يوق جاڭگالدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ياكى تۇغۇلۇپلا چۆلگە كېتىپ، ئادەملەردىن بىراقلا ئايرىلىپ قالغان ئەمەس. ئۇ ئادەملەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان سەھرادا چوڭ بولغان. ئەگەر بۇ ئەسەردە «مەن» نىڭ ئۆزگىرىشىگە يۇقىرىقى ئامىللارنىڭ بىرەرى سەۋەب بولغانلىقى كۆرسىتىلگەن بولسا، ئۇ ھالدا «مەن» نىڭ مەكتەپ ھەم ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ياكى جەمئىيەتنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىماسلىقى قانۇنىيەتلىك بولغان بولاتتى. ئۇ چاغدا «مەن» خاراكتېرىنىڭ شەكىللىنىش سەۋەبى ئايدىڭلىشىپ، ئۇ ھەقتە ھېچكىمدە گۇمان تۇغۇلمايتتى. ئەسەردە كۆرۈلگەن بۇ سەۋەنلىكلەر ئاخىردا مۇنداق ئىككى چوڭ سەۋەنلىكنىڭ كۆرۈلۈشىگە سەۋەبچى بولغان.

بىرى، «مەن» دە خاراكتېر خاسلىقىنىڭ بولماسلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان، مەسىلەن، ئەسەردە «مەن» بىردەم كالۋا ئادەم قىياپىتىدە سۆزلىسە، يەنە بىردەم دانىشمەن ئادەم قىياپىتىدە سۆزلەيدۇ. بەزىدە تەدبىرلىك ئادەم سۈپىتىدە گەپ قىلسا، بەزىدە ئىش ئۇقمايدىغان بەغەرەز ئادەم سۈپىتىدە گەپ قىلىدۇ. «مەن» نىڭ تۇپراق بېشىدا دادىسىنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈش ئالدىدا قىلغان سۆزلىرى، كېيىن ئىسلاھات جەريانىدا جايلاردا ئۆزگىرىش بولماي پەقەت ئادەملەرنىڭ سۆزلىرىدە ئۆزگىرىش بولغانلىقى ھەققىدە قىلغان سۆزلىرى، «خوتۇن ئالسا ئۇرۇپ تۇرمىسا بولمايدىكەن...» دېگەن سۆزلىرى ۋە ئۆزۈمى سۇغا تاشلىسام خەق كۆرۈپ قالىدۇ...» دېگەن سۆزلىرى يۇقىرىقى پىكرىمىزنى دەللىلەيدۇ.

يەنە بىرى، ئەسەردىكى «مەن» ئوبرازىنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە بولماي قالغانلىقىدۇر. مىللىي ئالاھىدىلىك ھەر بىر مىللەتنىڭ ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيەتلىرىنىڭ

ئومۇمىي يىغىندىسى ئىكەنلىكى ئېنىق. ئەسەردە «مەن» نىڭ ئۆيلەنگەندىن كېيىن ھۇنەر قىلىش ئۈچۈن ئۆز مەھەللىسى ۋە خوتۇنىنى تاشلاپ باشقا يەرگە كەتكەنلىكى بايان قىلىنغان. ئۇ پەقەت «مەن» ئوبرازىنى قەستەن خۇنۇكلەشتۈرۈش رولىنى ئوينىغان. كېيىن «مەن» نىڭ ئايالىنىڭ «ئاجرىشىش» رەسمىيىتىنى ئۆتەپ شوپۇر بىلەن قېچىپ كەتكەنلىكى مەلۇم بولغاندا، «مەن» ئۆيلىنىش ھەققىدە مەسلىھەت بولغاندا ھېچقانداق چۈشەنچىدە بولمىغىنىدەك، بۇ ئىشتىمۇ ئوخشاشلا ھېچقانداق ھېسسىياتتا بولمايدۇ. بۇ ئىشلار رېئاللىققا يات توقۇلمىدىن ئىبارەت. «مەن» نىڭ ھەرەمگە بېرىش مەقسىتىدە پۇل توپلاش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلغانلىقى ئەسەردىكى ۋەقەلىكنىڭ بىردىنبىر يېپ ئۇچى قىلىنغان. قارىماققا، مۇشۇ يېپ ئۇچى «مەن» نىڭ «ھايات كومېدىيىسى» نىڭ ئىجتىمائىي سەۋەبى قىلىپ كۆرسىتىلگەندەك تۇيۇلىدۇ. بىراق ئەمەلىيەتتە «مەن» ئۇنچىۋالا ئىتائەتمەن ئادەم ئەمەس. ئەكسىچە بىر ئىشقا پەرۋاسىز قارايدىغان ئادەم. شۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ۋەسىيىتىگە ئەقىدە باغلىشى، ھەتتا ئۆمۈر بويى شۇ نىيىتىنى ئۆزگەرتمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس. «مەن» نۇرغۇن ئىشلارنى ئۆز ۋاقىتىدىلا ئۇنتۇپ كەتكەندەك، «ھەرەمگە بېرىش» ئارزۇسىنىمۇ ئۇنتۇپ كېتىدىغان ئادەمدۇر. قارىماققا ئاپتور شۇ يېپ ئۇچى ئارقىلىق «مەن» نىڭ دىنىنىڭ زەھەرلىشىگە، زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغانلىقىنى كۆرسەتمەكچى بولغان. ئەمما ئەسەردىكى بايانلاردىن ئۇنداق مەقسەتنى تاپقىلى بولمايدۇ. بۇ ئەسەردىكى ئەمەلىي ئەھۋالدۇر. «مەن» ئوبرازى يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، بۇ دۇنياغا ئۇقۇشماي تۇغۇلۇپ قالغان، ھەممىدىن خەۋەرسىز ئۆتكەن، ھېچقانداق تەبىئىگە مەنسۇپ بولمىغان، قىسقىسى، بۇ دۇنيا بىلەن چىقىشالمايدىغان بىر ئادەم. ئەگەر بۇ ئەسەرنىڭ ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغانلىقى ھېسابقا ئېلىنمايدىغان بولسا، ئەسەردە ئەكس ئەتتۈرۈلگەن تۇرمۇش كۆرۈنۈشىنىڭ ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغۇچى قايسى مىللەتنىڭ تۇرمۇشىغا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى پەقەت بىلگىلى بولمايدۇ.

ئاپتورنىڭ تەقلىد قىلغان ئەسىرى بىزگە خېلى ئۇزۇندىن بېرى تونۇشلۇق بولغان فرانسىيىنىڭ مەشھۇر يازغۇچىسى ئالبېت كىماسنىڭ «يېگانە ئادەم» نامىلىق پوۋېستىدۇر. «يېگانە ئادەم» دىمۇ «مەن» نىڭ تىلى ئارقىلىق «مەن» ئوبرازى يارىتىلغان. ئالبېت كىماس ياراتقان «مەن» سۈيگىنىنىڭ مۇھەببەت ئىزھار قىلىشىغا پەرۋا قىلمايدىغان، ئانىسىنىڭ ئۆلۈمىگە قايغۇرمايدىغان، ئۇقۇشماي ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويۇپ، ئۆلۈمگە بۇيرۇلغاندىمۇ غەم قىلمايدىغان، ئىنسانلىق ھېس - تۇيغۇسىدىن مەھرۇم بولغان، ئومۇمەن مەنىسىز ياشاپ ئۆتكەن بىر ئادەمدۇر. ئالبېت كىماس بۇ دۇنيانى «مەنىسىز دۇنيا» دېگەن مەۋجۇدىيەتچىلىك پەلسەپىسىگە ئاساسەن «مەن» ئوبرازىنى ياراتقان. رېئاللىق نۇقتىسىدىن ئالغاندىمۇ بۇ قاراش بۇرژۇئازىيە جەمئىيىتىدە چوڭقۇر ئىجتىمائىي مەنبەگە ئىگە. 2 - دۇنيا ئۇرۇشىدىن بۇرۇن ۋە كېيىن غەرب جەمئىيىتىدە چۈشكۈنلىشىپ، چىقىش يولى تاپالماي گاڭگىراپ ئۆتكەن ئادەملەر ھەقىقەتەن ئاز بولمىغان. ئەسەردىكى «مەن» دەل شۇنداق كىشىلەرنىڭ ۋەكىلىدۇر.

(ئاخىرى 42 - بەتتە)

Altunay

قۇدرەت قۇربان

«تەمتاس گۈگۈم» توغرىسىدا

ئالمىجان ئىسمايىلنىڭ «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1990 - يىللىق 10 - ، 11 - سانلىرىدا ئېلان قىلىنغان «تەمتاس گۈگۈم» ناملىق پوۋېستىدا يازىتىلغان سابىر ئوبرازى يارقىن بەدىئىي تىپ بولۇش سۈپىتى بىلەن پوۋېستنىڭ مەركىزىي نۇقتىسىدا تۇرىدۇ. خاراكتېرىستىكا نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، سابىرنىڭ يېڭى خىزمەت ئورنىغا مۇدىرلىققا يۆتكىلىپ بارغاندىن كېيىنكى قولايسىز خىزمەت شارائىتى، ئۇنى ئۆزگەرتىش جەريانىدىكى ئۇرۇنۇشلىرى، ئۇچرىغان ئوڭۇشسىزلىقلىرى ۋە ئۆز تۇرمۇشىغا تۇتقان پوزىتسىيىسى ئارقىلىق ئۇنىڭ تۆز لىنىيىلىك خاراكتېرى بىرقەدەر مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېچىپ بېرىلگەن. بۇ ھال كۆپ قۇتۇپلۇق خاراكتېر ئارقىلىقلا ئەمەس، بەلكى يەككە قۇتۇپلۇق خاراكتېر ئارقىلىقمۇ ئوخشاشلا مۇۋەپپەقىيەتلىك ئەسەر يارىتىلىپ بولىدىغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلىدى.

ئەسەرنىڭ بەدىئىي قىممىتى يازغۇچىنىڭ قايسىبىر كارامەت ئۇسلۇبىتا يازغانلىقىدىلا ئەمەس، بەلكى شۇ ئۇسلۇبتىن ئۇنۇملۇك پايدىلىنالىغان - پايدىلىنالمىغانلىقىدا نامايان بولىدۇ. ئەلۋەتتە، بۇ جەريان يازغۇچىدىن يۈكسەك بەدىئىي ماھارەتنى كۈتىدۇ. بەدىئىي ماھارەت يازغۇچىنىڭ مەنىۋى خەزىنىسىدە مۇستەقىل بەدىئىي دىت ئاساسىدا ئۆتىمۇشكە خاتىرە، ھازىرغا مىكروسكوپ، كەلگۈسىگە تېلىسكوپ سۈپىتىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ.

بەدىئىي دىت ئىجادىيەت پسىخولوگىيىگە خاس مۇرەككەپ پسىخىك كاتېگورىيە. ئىجادىيەت «سىرى» غا چېتىشلىق بۇ مەسىلىگە ھەرقانداق نوپۇزلۇق زاتمۇ ئېنىق چۈشەنچە بېرەلىشى ناتايىن. چۈنكى، ئۇ پەقەت يازغۇچىنىڭ ئىجادىيەت جەريانىدىكى روھىي ھالىتىدە سۈبىيېكتىپ مەۋھۇملۇق سۈپىتىدە مەۋجۇت بولىدىغان، لېكىن تازا ئېنىق دەپ بەرگىلى بولمايدىغان يوشۇرۇن فۇنكىتسىيىدىن ئىبارەت.

ئەسلى گېپىمىزگە قايتساق، يەككە قۇتۇپلۇق خاراكتېرگە ئىگە پېرسوناژ سابىر

تەبىئىيكى، بىردە ئىجابىي، بىردە سەلبىي تۇس ئالىدىغان مۇرەككەپ پېرسوناژ ئەمەس، بەلكى باشتىن-ئاخىر ئىجابىي تۇستە گەۋدىلەنگەن ئاددىي پېرسوناژ. ئۇ كىشىگە چىنلىق تۇيغۇسى بەخش ئېتىدۇ. پۇۋېستنى ئوقۇغىنىمىزدا كۆز ئالدىمىزدا سابىر ئوبرازىنىڭ جانلىق، كونكرېت سۈرىتى گەۋدىلىنىدۇ. چۈنكى سابىر ھەرقانداق ئوڭۇشسىزلىق ئۈستىدىن جەزمەن غەلىبە قىلىدىغان شەخس سۈپىتىدە ئىلاھلاشتۇرۇلۇپ قويۇلمىغان، ئۇنىڭ خوجىلىق بۆلۈم مۇدىرى — نەپسانىيەتچى شەخس بارات، ئۆزىنىڭ ئايالى — شەخسىيەتچى، ھازازۇل شەخس ئامىنە قاتارلىقلار بىلەن بولغان مۇئامىلىدە ئىزچىل ھالدا ھەققانىيەت مەيدانىدا تۇرۇشى، ئەمما ئامالسىز قېلىشى، ھەتتا پاسسىپ ھالەتكە چۈشۈپ قېلىشى ھەقىقىي ئىنسان خاراكتېرىنىڭ ئالاھىدىلىك ۋە ئاجىزلىقلىرىنى مۇجەسسەملەشتۈرۈپ، ئۇنىڭغا تەبىئىي چىنلىق بېغىشلىغان، بۇ نۇقتىنى دەللىلەش ئۈچۈن پۇۋېست ۋەقەلىكىنى ئەزمىلىك بىلەن بىرمۇ بىر ئەسلىتىپ ئۆتىمىسەكمۇ، پۇۋېستنى كۆرۈپ چىققان كىتابخانلارغا ئايان، سابىرنىڭ تۇنجى قېتىم چىن دىلىدىن ياخشى كۆرگەن غۇنچەم بىلەن تۇرمۇش قۇرالماسلىقى قانداق تاسادىپىلىق ۋەجىدىن بولغان بولسا، ئۇنىڭ ئايالى ئامىنە بىلەن توي قىلىشىمۇ شۇنداق كۈتۈلمىگەن تەقدىردىن بولىدۇ. كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ يەڭگىللىك قىلغانلىقىنى بىلگەندە ئاللىقاچان كېچىككەنىدى. ئامال قانچە، تەقدىرگە تەن بېرىپ ياشاشقا توغرا كېلىدۇ. ئەپسۇسكى، ئۇنىڭ بىلەن ئايالى ئوتتۇرىسىدا ھالاللىق بىلەن نەپسانىيەتچىلىك، ئومۇمىيلىق بىلەن شەخسىيەتچىلىك، ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن چاكىنلىق دائىرىسىدىكى كىشىلىك قاراشلاردا مۇتلەق پىكىر بىرلىكى بولمايدۇ. بۇ جەھەتلەردىكى پىكىر بىرلىكىنىڭ بولماسلىقى تەبىئىي ھالدا ھېسسىيات بىرلىكىنىڭ بولماسلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. شۇ سەۋەبتىن ئۇلار ئوتتۇرىسىدا ئائىلىۋى ئىناقلىق تېخىمۇ مەۋجۇت بولمايدۇ. سابىر ئۆز تەبىئىتىگە خاس سالماقلىق، كەڭ قورساقلىق بىلەن بۇ خىل بۇرۇختۇم ئائىلە مۇھىتىنى ئۆزگەرتىش يولىدا قانچىلىك تىرىشچانلىق كۆرسەتسىمۇ، ئۇنىڭ قىلچە ئۈنۈمى بولمايدۇ، ئەكسىچە ئۇلار ئوتتۇرىسىدا تېخىمۇ چوڭ ھاڭ پەيدا بولىدۇ. سابىر بېيجىڭغا كەتكەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ بارات مۇدىر، ئەيسا جۇيجاڭلارنىڭ تىل بىرىكتۈرۈشى بىلەن ئامىنەمۇ شۇلار قاتارى ئۆزىگە ئالاھىدە ھەشەمەتلىك قورۇ-جاي سېلىپ كۆچۈۋالىدۇ. سابىر بۇنى كۆرۈپ قاتتىق خاپا بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت تېخىمۇ كۈچىيىدۇ. شۇ مەزگىلدە يەنە باراتنىڭ كۈشكۈرتىشى بىلەن سابىرنىڭ غۇنچەم بىلەن بولغان نورمال مۇناسىۋىتى توغرىسىدا ئۆسەك سۆزلەر پەيدا بولىدۇ. ئاخىرى سابىرغا تۆھمەت چاپلىنىدۇ. ئەسلىدە بارات قاتارلىقلارنىڭ مۇددىئاسى ئۆزلىرىنىڭ چۈۋۈلۈپ كېتىش ئالدىدا تۇرغان خىيانەتچىلىكىنى يېپىش، سابىرنىڭ ئىككى پۇتىنى بىر ئۆتۈككە تىقىپ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ، ئۇنىڭدىن تەتۇر ھېساب ئېلىش ئىدى. كەينى-كەينىدىن يۈز بېرىۋاتقان بۇ خىل ناھەقچىلىكلەر ئالدىدا سابىرنىڭ ۋىجدانى قاتتىق ئازابلىنىدۇ. ئاخىرى ئۇ ئەلەمگە چىدىماي باشقا مەكتەپكە يۆتكىلىپ كەتكەن غۇنچەمنىڭ قېشىغا بې-

رىپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ نۇرغۇن يىل ئىلگىرىكى ئۇقۇشماسلىق، يەڭگىللىك سەۋەبىدىن سادىر قىلغان سەۋەنلىكىنى كەچۈرۈشنى ئىلتىجا قىلىدۇ.

تەقدىرنىڭ بۇ كۈتۈلمىگەن چاقچىقى غۇنچەمنى گاڭگىرىتىپ قويىدۇ.

زۆرۈر تەپىلغاندا پوۋېستنىڭ بۇ تۈگەللىمە قىسمىدىن كىچىككىنە ئۈزۈندە ئالساق ئارتۇقچە بولماس: «غۇنچەم بېشىنى كۆتۈرۈپ، ياش بىلەن قىزارغان كۆزلىرىنى سابىرغا تىكتى. ئۇ سابىرنىڭ كۆزىدە يالتىراپ تۇرغان، ئۇزاق يىللار ئاۋۋال ئۆزىگە تونۇش بولغان ئۆتكۈر بىر نۇرنى كۆرگەندەك بولدى... ئەمدى ئۇنى ئاشۇ بىر چاغلاردا كۆيۈپ - پىشىپ ياخشى كۆرگەن ئادەمى باغرىغا باسماقتا. تونۇش، يىللىق ھىد ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى مەست قىلماقتا. ئۇ بۇنىڭغا راستتىنلا ئېرىشكەنمىدۇ؟ تەقدىر ئۇنى يەنە ئالدىماسمۇ؟...» پوۋېست بەئەينى يېقىملىق مۇزىكىنىڭ خاتىمە قىسمى كىشىگە مول سېھرىي زوق، ئېغىر مۇڭ، تەگسىز خىيال بەخش ئېتىش بىلەن يۈرەكنى لەرزىگە كەلتۈرۈپ توختىغىنىدەك تاماملىنىدۇ.

ئەسەرنىڭ ئەڭ گەۋدىلىك مۇۋەپپەقىيىتى، باشتىن - ئاخىر يارقىن ئوبراز، گىرەلەشكەن ئېپىزوت، قويۇق ماكان ۋە زامان تۇيغۇسى بىلەن پېرسوناژلارنىڭ خاراكتېرىنى ئۇلارنىڭ پائالىيىتى ئارقىلىق ئېچىپ، ئۇلارنىڭ چوڭقۇر روھىي دۇنياسىنى سۈرەتلەپ بەرگەنلىكىدە. ئاپتور كىتابخانىلارنى ئۈزۈندىن ئۈزۈن، زېرىكىشلىك بايان، سۈنئىي دىئالوگلارنى زورۇقۇپ ئوقۇشتىن ئازاد قىلىدۇ. پوۋېستتا ئېگىز بوي، بۇغداي ئۆڭ، يوغان كۆزلۈك، زىلۋا ئايال غۇنچەم بىلەن پاكار بويلۇق، ئاق سېرىق، سېمىزلىكىدىن ئۆردەكتەك ئېغاڭلاپ ماڭىدىغان، دىقماق، كالتە بىلەكلىرىنى سېرىق تۈكلەر قاپلاپ تۇرىدىغان ئامىنەنىڭ خاراكتېرى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق خاسلاشتۇرۇلغان. غۇنچەمنىڭ تەربىيە كۆرگەن ئايالىلارغا خاس تەبىئىي، ئاق كۆڭۈل خاراكتېرى، شېرىن سۆزلۈكى، شۇنداقلا ئامىنەنىڭ كىشىنى بىزار قىلىدىغان ۋالاقتەككۈر، ھازازۇلىلارچە تۇترۇقسىز مىجەزى روشەن ئوبراز ئارقىلىق نامايان قىلىنغان.

پوۋېستنىڭ ماۋزۇسى دەل جايىدا قويۇلغان بولۇپ، گويىاكى مارجانلارنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرغان يىپەك يىپتەك پۈتكۈل ئەسەر ئېپىزوتلىرىنى بىر بىرىگە باغلاپ تۇرىدۇ. لېكىن پوۋېستتا بەزى يېتىشسىزلىكلەرگىمۇ يول قويۇلغان. پوۋېستنىڭ 7 - قىسمىدا غۇنچەمنىڭ دەريادا كىر يۇيۇۋاتقان كۆرۈنۈشى بېرىلگەن. ئۇينى ئەينەكتەك پاكىز، رەتلىك تۇتۇدىغان، ئۇينىڭ تېگىدىكى خىشلارنى تولا يۇيۇپ سىلىقلاشتۇرۇۋەتكەن غۇنچەمنىڭ دەريادا كىر يۇيۇشى مىللىي ئۆرپ - ئادەتكە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ئەھۋال. گەرچە ئۇ قىسمەن رېئاللىق دېيىلگەندىمۇ، غۇنچەمنىڭ كۆز ئالدىمىزدا گەۋدىلەنگەن ئەسلى تەبىئىتىگە ماس كەلمىگەندەك تۇيۇلىدۇ. غۇنچەم بىلەن سابىرنى دەريا بويىدا ئۇچراشتۇرۇش ئۈچۈن، دەريا قىرغىقىدا غۇنچەمنى كىر يۇيۇشتىن باشقا ئىشلار بىلەن مەشغۇل قىلىدۇرۇشقىمۇ تامامەن مۇمكىن بولار ئىدى. ئومۇمەن ئېيتقاندا، «تىمىتاس گۈگۈم» پوۋېستى ئاپتورنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققان ئەسىرىدۇر.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

مۇسا ئەھەد

شېئىر دېمەكچى بولساڭ بىر قانچە مەسىلە ھەققىدە مۇلاھىزە

يېقىنقى يىللاردىن بېرى بىر قىسىم ياش شائىرلىرىمىز يېڭىچە، ئۇسلۇبتىكى شېئىر ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، كىتابخانىلار ئىچىدە كۆچلۈك ئىنكاس پەيدا قىلدى. بۇ شېئىرلار قۇرۇلمىسىنىڭ كۆپ خىللىقى، تېمىسىنىڭ كەڭ ھەم يېڭىلىقى بىلەن كۆپلىگەن قەلەمكەشلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ، مۇنازىرە تېمىسىغا ئايلىنىپ قالدى. دەسلەپكى قەدەمدە ئۇيىدىلىك ياش شائىر ئەخمەتجان ئوسمان ئۆزىنىڭ سىمۇللۇق شېئىرلىرى بىلەن ژۇرنال سەھىپىلىرىدە كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلىغان بولسا، ئارقىدىنلا مۇختەر مەخسۇت، ئابدۇقادىر جالالىدىن، پەرھات ئىلياس، ئەزىزى، باتۇر روزى قاتارلىق ياش شائىرلىرىمىزمۇ كۆپ خىل ئىپادىلەش ۋاستىلىرىدىن پايدىلىنىپ، شېئىرنىڭ شەكلى ۋە مەزمۇنى ئۈستىدە دادىل ئىزدىنىپ، ئىنسانىنىڭ مۇرەككەپ روھىي دۇنياسىغا يوشۇرۇنغان نازۇك ھېس تۇيغۇلارنى قازىدىغان سۈپەتلىك ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلدى. بىلىنىشىچە ھەر قانداق بىر شېئىر قىزغىن ھېسسىياتنىڭ مېۋىسى بولۇشى لازىملىقىنى ئېيتقانىدى. يېڭىچە ئۇسلۇبتا يېزىلغان شېئىرلارنىڭ قىممىتى شۇ يەردىكى، بۇ شېئىرلاردا ھېسسىياتقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلىپ، شېئىردىكى ئىچكى رىتىم ۋە ئاھاڭدارلىق ئۈچۈن كۆپ ئەمگەك سىڭدۈرۈلگەن ھەمدە جۇشقۇن شېئىرىي كەيپىيات يارىتىلىپ، كۆركەم، جانلىق شېئىرىي مەنزىرىنىڭ بەدىئىي سۈرىتى سىزىپ بېرىلگەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە شائىرنىڭ روشەن ئىنىدىۋىدۇئاللىقى ھەر بىر مىسراغىچە سىڭگەن. بۇنداق شېئىرلار زوقلانغۇچىلارغا كۆپ تەرەپلىمىلىك ئېستېتىك زوق بەخش ئېتىپلا قالماي، ئۇلارنىڭ تەپەككۇرىنى ئۇرغىتىدۇ.

يېڭىچە ئۇسلۇبتا يېزىلغان شېئىرلاردا ئىنسانىنىڭ قەلبىنى نامايان قىلىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلىپ، ئىنسانىنىڭ ئەقىل - پاراسىتى، قەدىر - قىممىتى يۈكسەك ئورۇنغا قويۇلغان. شۇڭا بۇ شېئىرلار ئىنسانىنى پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويىدىغان «شام بولسام»، «كۆل بولسام»، «يىلتىز بولسام»، «ئۆمۈچۈك بولسام» دېگەنگە ئوخشاش ئىرادە بىلدۈرۈش خاراكتېرىنى ئالغان پەندىنەسىھەت بولۇپ قالغان شېئىرلاردىن پەرقلىنىپ، شېئىرىي پىكىر قاتلىمى، شېئىرىي مۇھىت قاتلىمى يارىتىش ۋە لىرىك ھېسسىياتنىڭ قويۇق بولۇشىنى كاپالەتلەندۈردى. شۇڭلاشقا بۇ شېئىرلار دەۋالىتقا ئوقۇغان ئادەمدە سىرلىق ھەم گۈزەل تۇيغۇ پەيدا قىلىدۇ.

لېكىن بۇ خىل گۈزەللىك ئۆزىنىڭ ئاجايىپ بىر خىل يوشۇرۇن سېھرىي كۈچى بىلەن شېئىرنى قايتا - قايتا ئوقۇشقا دەۋەت قىلىدۇ. «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1989-يىللىق 9 - سانىغا بېسىلغان پەرھات

ئىلىياسنىڭ «مەن، سەن، ئۇ» ناملىق شېئىرىغا نەزەر سېلىپ باقايلى:

شۇدىرغان
چالسا دەريانى كۆمۈش نەي قىلىپ،
كىم ئۇ كاچكۇللاردىن
ئۇنۇپ چىققان يېشىل ئاھاڭ بوپ؟
شۇرمەللەر
ئېلىپ ماڭسا كۆمۈش چۈشلەرنى
كىم ئۇ ساھىللاردا
كۆزلىرىگە قالغان ياش تولۇپ؟
زارىققاندا يوز ئاچسا باھار،
كىم ئۇ يەنە زىمىستاننى،
سېغىنغانچە قالغان ئويلىنىپ؟

شېئىرنى مەيدانغا كەلتۈرگەن ئىجتىمائىي تۈرمۈش كۆپ خىل، كۆپ قىرلىق، كۆپ قاتلاملىق بولىدۇ. ئادەملەر ئەنە شۇنداق تۈرمۈش مۇھىتى ئىچىدە ياشايدۇ ھەم پائالىيەت ئېلىپ بارىدۇ. بۇ خىل تۈرمۈش مۇھىتى ئىچىدە ياشاۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئېستېتىك قارىشى، دۇنيا قارىشى، ئارزۇسى، ماددىي ھەم مەنىۋى جەھەتتىكى تەلىپى ئوخشاش بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئادەم مېڭىسى خىلمۇخىل زىددىيەتلەر بىلەن تولغان مۇرەككەپ قۇرۇلما. شائىر مانا مۇشۇنداق زىددىيەتلىك تەرەپلەرنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزەتكەندىلا، كىتابخانىلار قەلبىنى زىلزىلىگە سالالايدىغان مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلەرنى يازالايدۇ. يۇقىرىقى شېئىردا شائىر ئەنە شۇنداق تېمىغا مۇراجىئەت قىلىپ، ئىنسانلىنىڭ روھىي ئالىمىدىكى نازۇك تەرەپلەرنى بىر قەدەر چوڭقۇر ئىپادىلەپ بەرگەن. شائىر ئۆزىگە خاس بەدىئىي ماھارەت بىلەن ۋۇجۇدىدىكى بىر-بىرىگە قارىمۇ قارشى مۇرەككەپ روھىي ھالەتنى كىنو مونتاژلىرىدەك ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغان كۆرۈنۈشلەرگە سىڭدۈرۈپ، ئۇچ خىل مۇھىت ئىچىدە ئۇچ خىل پىكىر قاتلىمىنى شەكىللەندۈرگەن ھەمدە پارچىلانغان شائىر ۋۇجۇدىنىڭ سىيماسىنى سىزىپ بەرگەن. تېخىمۇ مۇھىمى، چېگىش پىسخىك ھالىتىنى، ئېستېتىك قارىشىنى گەۋدىلەندۈرۈپ بەرگەن. شائىر شېئىردىكى مەنە تېرەنلىكى بىلەن ئىنچىكە پىكىر ئىزچىللىقىنى ئۆزئارا يۇغۇرۇپ، مەزمۇن جەھەتتىكى سۈرەلمىلىكتىن، پىكىرنىڭ چۈۋالچاق، ھېسسىياتنىڭ چېچىلاڭغۇلۇقىدىن ساقلانغان. شۇڭا بۇ شېئىر تىلىنىڭ ساددا، ئاممىبابلىقى، قوللىنىلغان ئىستىلىستىكىلىق ۋاستىلىرىنىڭ ئىجادىي، يېڭىلىقى، پىكىرنىڭ سەۋەب-نەتىجىلىك مۇناسىۋەتتە بولماي، بەلكى بىرقەدەر يوشۇرۇن بېرىلگەنلىكى بىلەن باشقا شېئىرلاردىن پەرقلىنىپ تۇرىدۇ.

يېڭىچە ئۇسلۇبتىكى شېئىرلارنىڭ پەيدا بولۇشىغا ئەگىشىپ، شېئىرىيەت گۈلزارىغا بىرمۇنچە لاتقىلارمۇ ئېقىپ كىرىشكە باشلىدى. بىر قىسىم شائىرۋەھەۋەسكارلىرىمىز بۇخىل شېئىرلارنىڭ نەزەريىۋى ئاساسىنى چۈشەنمەي، قارىقويۇق دورىغىلى تۇردى. بۇنىڭ بىلەن شەكىلۋازلىق ئىللىتى تارقىلىپ، ئىزدىنىۋاتقان ياش شائىرلارنىڭ ئوبرازىغا تەسىر يەتكۈزدى، شۇنىڭدەك بىر تۈركۈم كىتابخانىلارنى گاڭگىرىتىپ قويدى. بۇھال يېڭىچە شېئىرلارنىڭ ھەرخىل ئاتىلىشىغا سەۋەبچى بولدى.

مەن تۆۋەندە مۇشۇنداق شېئىرلاردا ساقلىنىۋاتقان بەزى مەسىلىلەر ھەققىدە توختالماقچىمەن.

بىرىنچى، سۆز مودىچىلىقى. بىز «گۈڭگا شېئىر» دېگەن «قارىچۇق»، «ئۆلگەن ئۇيۇق»، «مانان»، «جەڭگاھ»، دېگەن سۆزلەرنىڭ تىزمىسىدىن باشقا نەرسە ئەمەسكەنغۇ؟» دېگەن سۆزلەرنى ھەرقايسى سورۇنلاردا پات-پات ئاڭلاپ قالىمىز. ھېنىڭچە بۇ خىل ئىنكاسنىڭ سەۋەبسىز چىقىمىغان بولسا كېرەك. 1986-يىلى «تەڭرىتاغ» ژورنىلىنىڭ

سناق ساندا یازغوچی مؤهەممەت باغراشنىڭ «مەن ئۆلگەن ئادەمنىڭ قارىچۇقىدا قېتىپ قالغان سۈرەت» ناملىق پوۋېستى ئېلان قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن باشقىلار تەرىپىدىن بىباھا سۆز دۇردانىسى سانالغان «قارىچۇق» دېگەن سۆز تۆت يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە سانسىز قېتىم تەكرارلاندى. ھازىر چىقىۋاتقان ژۇرناللارنىڭ شېئىرىيەت سەھىپىسىنى كۆرۈپ باقسالا، يۇقىرىقى سۆزنىڭ قانچىلىغان ھەيۋەتلىك ماۋزۇلاردا، قانچىلىغان شېئىر مىسرالىرىدا ئۇزۇلۇكسىز تەكرارلىنىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز. شائىر ئابدۇكېرىم مەخسۇتنىڭ «ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان بىر قانچە شېئىرلىرىغا «گۈل زېمىن، گۈل شەھەر»، «كىرپىكىم بەرگىدە شەبنەم» دېگەندەك چىرايلىق سۆز - ئىبارىلەر كىرگۈزۈلگەنىدى. كېيىن بۇ سۆزلەرمۇ باشقىلار تەرىپىدىن تولا تەكرارلىنىپ كەتتى. بەزى شائىرلىرىمىزنىڭ «لالەرەڭ ئۇيۇق» دېگەن مىسرالىرىمۇ ئاشۇنداق تەقدىرگە دۇچ كەلدى.

11 - ئەسىردە ئۆتكەن داڭلىق تىلشۇناس مەخمۇت قەشقەرى «تۈركى تىللار دىۋانى» ناملىق يىرىك ئەسەرنى يېزىپ، ئەرەب تىلى بىلەن تۈرك تىلىنىڭ بەيگىگە چۈشكەنلىكىنى نامايەن قىلغان بولسا، 15 - ئەسىر ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ پىرى سانالغان ئەلشىر ناۋايى ئۆزىنىڭ ئاجايىپ نەپىس شېئىرلىرى بىلەن ئالەمنى ھەيران قالدۇرغان ئىدى. ھالبۇكى ئارىدىن بىر نەچچە ئەسىر ئۆتكەن بۇگۈنكى كۈندە، يەنە ئېلېكترون دەۋرىدىمۇ بىر قىسىم شېئىر ھەۋەسكارلىرىمىز خەلق ئىچىدىكى مول سۆز جەۋھەرلىرىنى قازماي، بۇ يولدا ئىزدەنمەي، باشقىلارنىڭ گۈزەل مىسرالىرىنى تۇرلۇك يوللار بىلەن ئۆز ئەسىرىگە كىرگۈزۈۋالماقتا. يەنە تېخى شۇنداق ھەۋەسكارلىرىمىزمۇ باركى، ئۇلار بىرەر شېئىر يازماقچى بولسا، نۇرغۇن شېئىر توپلاملىرىنى ئالدىغا يىغىۋېلىپ، ئۇنىڭدىكى شېئىرلاردىن كۆڭلىگە ياققان مىسرالارنى دەرھال خاتىرىسىگە يېزىۋالىدۇ - دە، تېخى دۇنياغا كەلمىگەن شېئىرىغا مەنبە قىلىدۇ. مەلۇمكى، شائىرنىڭ تىل ئىشلىتىش ئۇسۇلىغا قاراپ، ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبىنى چۈشىنىش مۇمكىن. بىز ت. ئىلىيېۋ، ئا. خوجىلارنىڭ شېئىرلىرى تىلىنىڭ ساددا، ئوينىاق، ئاممىباب، جانلىقلىقى، پەلسەپىۋى پىكرىنىڭ تىرەن، تۇرمۇش پۇرىقىنىڭ قويۇق، مەللىي ئالاھىدىلىكىنى كۆچلۈكلۈكى بىلەن باشقا شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىدىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغانلىقىنى ھېس قىلىمىز. بۇ خىل ئۇسلۇب ئۇلارنىڭ ئۆز شېئىرلىرىدىلا ئەمەس، تەرجىمە ئەسەرلىرىدىمۇ ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان. بىز ئۇلار تەرجىمە قىلغان «جۇدالىق زارى»، «دۇفۇ شېئىرلىرى» نى كۆرسەك، بۇ نۇقتىنى تېخىمۇ ئوبدان تونۇپ يېتەلەيمىز.

مەلۇمكى، ئېسىل شېئىرنىڭ تىلى ئىخچام، رېتىملىق، ئوبرازلىق ۋە ئاھاڭدار بولىدۇ. ماياكوۋسكى ئېيتقاندەك، بەزىدە بىر سۆز ئۈچۈن سۆز كانلىرىدىن پاتمانلاپ سۆز قېزىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇڭلاشقا بىز تىل بايلىقىمىزنى ئاشۇرۇشىمىز، تىل ئىشلىتىشكە ماھىر بولۇشىمىز لازىم.

ئىككىنچى، ئادەتتىكى جۈملىلەرنى مىسراغا ئايرىش ئارقىلىق ياسالغان شېئىرلار.

بۇ ھەقتە شائىر مۇخىتەر مەخسۇت «تاريم» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىللىق 11 - سانىدا ئېلان قىلغان ماقالىسىدا توختالغان ھەم بىر قىسىم مىساللارنى

كۆرسەتكەن ئىدى. لېكىن بۇ خىل ئىللەت يەنىلا مەۋجۇت بولۇپ كەلمەكتە.

شۇڭا بۇ ھەقتىمۇ ئازىراق توختۇلۇپ ئۆتۈشنى مۇۋاپىق كۆردۇم.

بەزىلەرنىڭ نەزەرىدە قاپىيە، ۋەزىن، تۇراق بولسىلا، شېئىر ھېسابلانسا كېرەك. بۇنداق خاھىش ياشلار ئىچىدە بولۇپلا قالماي، بەلكى خېلى يۇقىرى ئابرويغا ئىگە، بىر قانچە كىتابنىڭ مۇئەللىپى بولۇپ قالغان پېشقەدەم شائىرلاردىمۇ كۆرۈلمەكتە:

بەزىلەر ۋىجداننى دەپ ئايرىلار جاندىن،
بەزىلەر جاننى دەپ كېچەر ۋىجداندىن.

(«تاریم» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىلىلىق 10 - سانىدىن)

پىكىر تىرەنلىكىمۇ، قايناق ھېسىتۇيغۇمۇ، گۈزەل شېئىرى ئوبرازىمۇ بولمىغان بۇ ئىككى مىسرادا پەقەت «بەزىلەر ۋىجداننى دەپ جاندىن كەچسە، بەزىلەر جېنىنى دەپ ۋىجداندىن كېچىدۇ» دېگەن ئەقەللىي يەكۈن قاپىيەلەشتۈرۈلۈپلا قويۇلغان، خالاس.

مەن كۈلىمەن ئۇنىڭغا قاراپ،
ئۇ كۈلىدۇ بۇنىڭغا قاراپ.

* *

ھاراقنىغۇ ئىچىشتىك چوڭ زالدا،
يېتىپ قاپسەن بىراق ئازگالدا.

(«تاریم» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىللىق 10 - سانىدىن)

ئەگەر بۇلارنىمۇ شېئىر دېيىشكە توغرا كەلسە ياكى بۇ مىسرالارمۇ شېئىر دېگەن ئۆلچەمگە چۈشسە، ئۇ ھالدا سەنئەتنىڭ گۈلتاجىسى سانالغان شېئىرنىڭ ھېچقانداق قىممىتى قالمىغان بولىدۇ.

ئەمدى بىز تۆۋەندىكى مۇنۇ ئىككى مىسرا شېئىرنى كۆرۈپ باقايلى:

سارغايغان دەرەخلەر يامغۇر ئىچىدە،
ئاقباشلىق بىر بوۋاي چىراغ تۇۋىدە.

قاراڭ، تۇيغۇ بىلەن شېئىرىي ئوبرازنىڭ گىرەلىشىشىدىن ئاجرالماس بىر پۈتۈن گەۋدە ھاسىل قىلىنىپ، بىرخىل شېئىرى مەنزىرە يارىتىلغان. بۇ ئىككى مىسرادا شائىر دۇنيانىڭ بارلىق مەئىشەتلىرىدىن قولىنى ئۈزگەن بىر بوۋاينىڭ مىسكىن، ھەسرەتلىك ئوبرازىنى، يوشۇرۇن قەلب ئازابىنى كەچكۈزدىكى يامغۇر، سارغايغان يوپۇرماقلاردىن ئىبارەت تەبىئەت ھادىسىلىرىنىڭ ئۆزئارا سېلىشتۇرىسى ئارقىلىق ئېچىپ بەرگەن ھەم كىتابخانىلارىدىمۇ بۇۋايغا نىسبەتەن ھېس داشلىق قوزغىغان.

ئۇچىنچى، ئۇزۇن - قىسقا مىسرالار مودىچىلىقى. يەنە بىر قىسىم ھۆھەسكارلىرىمىز چاچما شېئىردا بولۇشقا تېگىشلىك قائىدە - قانۇنىيەتلەرگە ئەمەل قىلماي، ئۇزۇن - قىسقا مىسرالارنى زورمۇ - زور ياساپ، ئاتالمىش يېڭىچە چاچما شېئىرلارنى يېزىۋاتىدۇ. مەسىلەن:

ئەي دوستلار
بولمايلى بەڭۋاش
باشقىلار كەتمىسۇن بىزگە كايىپ.
ئۆتسە گەر ۋاقىت،
غۇيىدە قىلىپ،
گۈزەل ياشلىقمۇ بولىدۇ غايىپ.
ئاھ! يېپىشقاق قېرىلىقمۇ،
تۇرمايدۇ ھەرگىز،
تارتىنىپ، داجىپ.

(«تاریم» ژۇرنىلىنىڭ 1987 - يىلىلىق 6 - سانىدىن)

بۇ شېئىرنىڭ ئاپتورى زورمۇ - زور قوراشتۇرۇلغان مۇشۇ ئۇزۇن - قىسقا مىسرالىرى ئارقىلىق «ياشلىقتا ئۇگەنمىسەڭ،

قىرىلىقتا پۇشايمان قىلىسەن» دېگەن بەكمۇ ئاددىي بىر يەكۇننى ئوتتۇرىغا قويغان. قىسقىسى، بۇ شېئىردا بەھۇدە يا-سالغان مىسرالاردىن باشقا ئۆزگىچىلىك يوق.

تۆتىنچى، ھەيۋەتلىك ماۋزۇلار مو-دىچىلىقى. سۆز ۋە مىسرالار مودىچىلىقىغا ئەگىشىپ، دەبدەبىلىك ماۋزۇلار مودىچىلىقىمۇ بارلىققا كىلىشكە باشلىدى. كىتابخانىلار بۇ خىل شېئىرلارنىڭ ماۋزۇسىنى كۆرۈپلا ئىختىيارسىز قىزىقىپ قالىدۇ. بىراق بۇ قىزىقىش خۇددى سۇ ئۈستىدىكى كۆپۈكتەك ئەسەرنى ئوقۇغاندىن كېيىنلا غايىب بولىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئەسەر ماۋزۇسى بىلەن ئەسەر مەزمۇنى زىچ ئىچكى باغلىنىشقا ئىگە ئەمەسلىكىنى دەرھاللا بايقايدۇ. ماۋزۇسى ھەيۋەتلىك بۇ شېئىرلار مەزمۇنىنىڭ پۈچەك ھەم چېچىلاڭغۇلىقى بىلەن ئادەمنى بىزار قىلىدۇ. يېقىندىن بۇيان ئەدەبىي ژۇرنالىلاردا «تىرىلگەن چوقانلار»، «داغدا قالغان مىسرالار»، «ئېڭراۋاتقان مىسرالار» دېگەندەك ئوخشاش ماۋزۇلار كۆپەيىپ قالدى. تۆۋەندە بىز شۇنداق ھەيۋەتلىك ماۋزۇلار ئاستىدىكى شېئىردىن بىرنى كۆرۈپ باقايلى:

تېڭىرقىغان مىسرالار

قەبرىلىرىم
كەلدى ئېچىرقاپ.
كۆردى مېنى،
قايتتى رايىدىن.

يىللار

ئىشىكتىن چىققان ئىدى قىز،
كىردىپ كەتتى بولۇپ بىر مومماي.

(«تەڭرىتاغ» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىللىق 6 - سانىدىن).

بەشىنچى، كۆپ لىنىيە ۋە كۆپ قۇرۇلمىلىق شېئىرلار مودىچىلىقى. بىر-قىسىم ياش شائىرلىرىمىز كۆپ لىنىيىلىك، كۆپ قاتلاملىق ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىۋېدى، بەزىلەر ئۇلارنى قارىقويۇق دو-رىغىلى تۇردى. ئۇلار شېئىردىكى مىسرا-لار ئارىسىغا رەقەملەرنى قويۇپ قويىساقلا، كۆپ لىنىيە، كۆپ قاتلاملىق شېئىر بولىدۇ، دەپ قارىسا كېرەك. بىز تۆۋەندە شۇنداق شېئىردىن بىرىنى كۆرۈپ باقايلى:

ھەي ئانا...؟

1

تاشلاپ كەتتىك
تىترەپ...
ئۆلۈۋاتقان داداڭنى.

2

كېرىلىپ يۇرىسەن بىغەم
ئىنسانلار ئارا،
ئىنسان چاغلاپ ئۆزۈڭنى.

3

خىيالىمدىن ئۆتكۈزدۇم غۇۋا،
توققۇز ئاي، توققۇز كۈن.
قورساق كۆتۈرۈپ،
سېنى تۇغقان ئاناڭنى.
ھەي ئانا...؟

قاراڭلار، بۇ شېئىردا زادى نېمە بار؟ بىز بۇ شېئىرنى «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1986 - يىللىق 9 - سانىغا بېسىلغان ئەخمەتجان ئوسماننىڭ «ئانا لىرىكىسى» نامىلىق شېئىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ باقايلى:

ئانا لىرىكىسى

1

ھوقۇشمىكىن قونغان،
شېخىغا لېۋىگىنىڭ
ئۇچتىمۇ ئېلىپ
قالدۇقىنى مارجانلىرىڭنىڭ؟

2

ئوقۇپ چىقتى چولپان
قانچە چۆچەكنى.

نامـاز شـام گـۆلىدەك سـولـغـان
كۆزۈڭدىن؟

3

ئىيتقىنا نېچۈن
تاتىرىدۇ قارىنىڭ يۈزى.
باققىنىدا ھەر قېتىم
ئاقلىقتا چېچىڭنىڭ.

4

راستقۇ ئانا،
داغ چۈشتى دەيدۇ.
يۈزىگە ئاينىڭ
ئارىسىدا
ئۇچۇپ كەتكەن گۈزەللىكىڭنىڭ؟

5

بىر كۈن
ئىزدەپ كەلسە سېنى پەرىشتە،
كېتەرسەنمۇ ئېيتىكلى
بالىلىرىنى جەننەتنىڭ؟

6

يىغلامىكىن پەرىزات
ئوتۇۋېلىپ قۇياش كەينىگە.
رومال قىلسام دەپ
كېپەنلىكىڭنى...

7

ئانا...
كۆتۈرەلمەس قەبرەڭنى تۇپراق!!!

مانا بۇ شائىرنىڭ قەلب فونتانلىرىدىن ئۇرغۇپ چىققان ھەقىقىي ئانا قەسىدىسى، پەرزەنتنىڭ ئانىغا بولغان ئوتلۇق سۆيگۈسى. شائىر ھوقۇش، نامازشام گۈلى، قار، يۈزىگە داغ چۈشكەن ئاي، پەرىشتە، پەرىزات قاتارلىق ھېسسىي ئوبرازلارنى بىر – بىرىگە يۇغۇرۇپ، ئانىنىڭ بارلىق ئۇلۇغ سۈپەتلىرىنى سىددا، نەپىس تىل بىلەن شۇنداق ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئۇلۇغلىغانكى، شېئىرنى ئوقۇغان كىتابخان شائىرنىڭ بەدىئىي ماھارىتىگە ئاپىرىن ئېيتماي تۇرالمايدۇ. گەرچە شائىر ئانىنىڭ غۇبارسىز، مەسۇم پەرزەنتىنى ئۇخلىتىش ئۈچۈن مۇڭلۇق ئەللەي ناخشىسى بىلەن سانسىز كېچىلەرنى ئويغاق ئۆتكۈزۈپ، پەرزەنت پىراقىدا كۆيۈپ، گۈزەل ئارزۇ-ئارمانلىرى يولىدا غايەت زور بەدەل بېرىپ، چاچلىرى ئۇچتەك ئاقارغانلىقىنى بىۋاسىتە، توغرىدىن – توغرا تەسۋىرلىمىگەن بولسىمۇ، بىز بۇ شېئىرنى ئوقۇۋاتقان چېغىمىزدا، مۇڭلۇق ئەللەي ناخشىسىنى ئېيتىپ تاڭلارنى تاڭلارغا ئۇلىغان، پەرزەنت ئىشقىدا كۆيگەن، ئۇنىڭ ئۈچۈن سانسىز بەدەللەرنى بېرىپ، ئۆزىنىڭ ئاياجايىپ گۈزەللىكىنى ئۇنىڭغا بەخش ئېتىپ چاچلىرى قاردەك ئاقارغان ئانىنى ئېنىق كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرەلەيمىز. دېمەك، شائىر ئۆزگىچە ئۇسلۇب، ئىركىن تەسىۋۋۇر ئارقىلىق مېھىر – مۇھەببەتنىڭ، پاكلىقنىڭ، گۈزەللىكنىڭ نۇرانە سىيماسى بولغان ئانا ئوبرازىنى شېئىردىكى ھەربىر قاتلامنىڭ ئاخىرىدىكى رېتورىك سوئاللارغا سىغدۇرۇۋېتىپ، كىتابخانلار ئۈچۈن شېئىردىكى بوشلۇق قالدۇرۇش بىلەن بىرگە ئۇلارنى شېئىرغا يوشۇرۇنغان شېئىردىكى مەنىنى تېپىشقا دەۋەت قىلغان.

ماقالىنىڭ ئاخىرىدا شۇنداق دېگۈم كېلىدۇ: ئىجادىيەت قوشۇنىمىز 90 – يىللارغا كەلگەندە ئۆزلۈكسىز زورىيىۋاتىدۇ. لېكىن بىز سان ئۆزگىرىشىگىلا ئەھمىيەت بېرىپ، سۈپەت ئۆزگىرىشىنى چىڭ تۇتماۋاتقىنىمىز شېئىرىيىتىمىز دەۋرىنىڭ تەلىپىدىن كېيىن قالدۇ. شۇڭا قەلەم تۇتقان ھەر بىر ۋىجدان ئىگىسى خەلققە سۈپەتلىك مەنىۋى ئوزۇقلارنى تەقدىم قىلىش يولىدا ئۆزلۈكسىز ئىزدىنىشى، ئازراق نەتىجىلىرى بىلەن قانائەتلەنمەسلىكى؛ ئىجادىيەتكە يەڭگىللىك بىلەن ئەمەس، ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىشى لازىم.

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

«چىچەك ئىزى» ۋە رەھبەرلىك ئىستىلى

چىنلىق ئەدەبىياتىنىڭ جېنى. چىنلىق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن، تۇرمۇش چىنلىقى بەدىئىي چىنلىق دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن ئەسەرلەر كىشىلەرنىڭ سۆيۈپ ئوقۇشىغا مۇيەسسەر بولالايدۇ.

«تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1991 - يىللىق 9 - سانىغا بېسىلغان «چىچەك ئىزى» ناملىق ھېكايە تۇرمۇش چىنلىقى ياخشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ھېكايىدۇر. يازغۇچى نۇرمەھەممەت توختى ئۆزىنىڭ بۇ ئەسىرىدە ئىككى نەپەر ياشنىڭ يۆتكىلىپ كېلىش، يۆتكىلىپ كېتىش مەسىلىسى ۋە كىشىلەرنىڭ ئۇلارغا بەرگەن باھاسىنى يېزىش ئارقىلىق پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدىكى ئايرىم رەھبەرلەر خادىملاردا ساقلىنىۋاتقان ناتوغرا ئىستىللارنى، بولۇپمۇ سۈبيېكتىپچىلىق خاھىشىنى قاتتىق تەنقىد قىلغان.

ئەسەردە دەۋرىنىڭ جىددىي تەلىپى ئىنتايىن ماھىرلىق بىلەن كۆرسىتىپ بېرىلگەن. ئاپتور ئەسىرىدە ھاشىمغا ئوخشاش سۈبيېكتىۋىزمچى، ئەمەلىيەتتىن ئايرىلغان كادىرلار كۆپىيىپ كەتسە، ئىقتىدارلىقلارنى پەقەت ئۇلارنىڭ چىرايىغا قاراپلا باھالايدىغان «مولا تاپقاق» لار كۆپىيىپ كەتسە، بۇنىڭ ئاقىۋىتى نېمە بولار؟! ئۇنداقلارنى ئوڭايراق بايقاش ئۈچۈن، ئىقتىدارلىقلارغا نەقىش سېلىپ قويۇش كېرەكمۇ؟ دېيىش ئارقىلىق رەھبەرلىك ئىستىلىدىكى ناچار خاھىشلارنى يۈرەكلىك ئېچىپ تاشلىغان.

ئەسەر ئىدىيىۋىلىك جەھەتتىن ياخشى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى بەدىئىلىك جەھەتتىمۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققان، بەدىئىي ئىپادىلەش ۋاستىلىرى مۇۋاپىق قوللىنىلغان. پېرسوناژلار خاراكتېرىمۇ خاسلىق ۋە ئورتاقلىققا ئىگە قىلىنغان. ئەسەرنىڭ قۇرۇلمىسىمۇ پۈختا. باش - ئاخىرى ماسلاشقان، ئارتۇقچە جۈملىلەردىن خالىي.

قىسقىسى، ئەسەر يۇقىرىقى مۇۋەپپەقىيەتلىرى بىلەن كىتابخانىلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

مەن يازغۇچى نۇرمەھەممەت توختىنىڭ نادان دىللارنى يورۇتقۇچى، تەشنا دىللارنى قاندۇرغۇچى نادىر ئەسەرلەرنى تېخىمۇ كۆپلەپ ئىجاد قىلىشىغا تىلەكداشمەن.

ئۇرۇمچىدىن خانقىز سىدىق

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

چىچۇەن سىلاك (ياپۇنىيە)

جۇدالىق

(ھىكايە)

— راست شۇنداقمۇ؟ — دەپ سورىدى ئايالىم جىزى.

— ھەئە، شۇنداق، — دېدىم بېشىمنى لىڭشىتىپ.

جىزى ماڭا بىر پەس قاراپ تۇرۇۋېتىپ، ئامدىن بۇرۇلۇپ تاماققا تۇتۇش قىلىپ، قىڭراقنى قولىغا ئالدى.

جىزى بىلەن ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدا بىر ھازاغىچە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى.

— سېنىڭچە مەن قانداق قىلىشىم كېرەك؟ — دېدى جىزى قىلىۋاتقان ئىشنى داۋاملاشتۇرۇۋېتىپ، — چۈنكى ئۇچ ئايلىقلا ئۆمرۈك قالدى، مېنىڭ مۇشۇ يەردىلا ئۆكسۈپ يىغلىشىم شەرتمۇ؟ لېكىن سەن ئۆزۈڭ بۇ ئائىلىنى تاشلىۋەتكەن ئىدىڭ.

— بۇنى بىلىمەن.

— ئۇنداق بولسا، مېنىڭ كۆز يېشى قىلىشىمنى كۈتمە.

— ھە، مەن... — دېدىم مەن بىر ئاز ئىككىلىنىپ، — ياڭزىمۇ بار تېخى، مېنىڭچە، ئۇنى خەۋەردار قىلساق.

— سەن ياڭزى بىلەن كۆرۈشمەيلا قوي، گېپىمىز گەپ بولسۇن.

— ئەمىسە بۇ ئىشنى ياڭزىغا دېسەكمۇ، دېمىسەكمۇ بولىۋېرىدۇ. سېنىڭ گېپىڭگە كىرەي.

— ياڭزى پات ئارىدىلا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىدۇ، مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىشنى خالىمايمەن.

— ھە، راست.

ۋوي راست، بۇ ئىشنى ئۇنتۇپ كېتىپتىمەن. باشقا دەيدىغان گېپىمنىڭ مۇ تايىنى قالمىدى ـ دە، بىر يىلدىن بۇيان دارىپ باقمىغان ئۆز ئۆيۈمدىن يەنە يېنىپ چىقتىم. دەررۇ سارايغا قايتىپ كەتكۈمۈ كەلمىدى.

كەچكى شامالدا قىشنىڭ پۇراقلىرى بار ئىدى، سوغۇق ھاۋا كىشىنىڭ غوللىرىنى قورۇيىتتى. مەن دائىم كىرىپ تۇرىدىغان بىر قاۋاقخانىغا كىردىم.

— ۋوي، ئۇزۇندىن بېرى يوقاپلا كەتتىڭىزغۇ، — دېدى ئايال خوجايىن ئالدىمغا كېلىپ.

— ئۇچ كۈننىڭ ئالدىدىلا كېلىۋىدىمغۇ، — دېدىم مەن پۈكەينىڭ ئالدىغا كېلىپ ۋە سۇ قوشۇلغان بىر ئىستاكان ۋىسكىنى ئالدىم.

— ئۇچ كۈننىڭ ئالدىدا كەلگەن

بولسىڭىزمۇ ئۇزاق بولغانغا ھېساب - تە، — دېدى ئايال خوجايىن كۈلۈپ تۇرۇپ، — تاۋىڭىز يوقتەك تۇرىسىزغۇ.

— مېنىڭ دەسلەپتە بۇ يەرگە كەلگىنىمگە نەچچە يىل بولدى؟

— ھە... ئالاھەزەل بەش يىل بولغاندۇ.

— شۇنداقمۇ؟ باردى - كەلدى قىلىۋاتقىنىمىزغىمۇ ئۇزۇن بوپتۇ ئەمىسە!

— ۋاي - ۋۇي، دەۋاتقان گېپىڭىزنى قاراڭ، بىر ياققا بارامسىز؟

— يىراق - يىراقلارغا بارىمەن، — دېدىم مەن رۇمكىنى ئالدىرىماي ئېگىز كۆتۈرۈپ ھاراقتىن بىر ئوتلام يۇتۇپ.

— چەت ئەلگە خىزمەتكە چىقامسىز؟

— تېخىمۇ يىراققا.

— تېخىمۇ يىراققا؟

— يەنە ئۇچ ئايدىن كېيىن مەن باشقا بىر دۇنياغا كېتىمەن، ئۇ دۇنيانىڭ ئاسماندا ياكى يەرنىڭ تېگىدە ئىكەنلىكىنى ھازىر بىلمەيمەن.

خوجايىن ئايال داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى ۋە بىر دەمدىلا شاللاقلارچە كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مۇنداق چاقچىقىڭىزنى قويۇڭە، — دېدى.

— راست شۇنداق، بۇگۈن تەكشۈرۈش نەتىجىسى چىقتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، قۇتقۇزۇۋالغىلى بولمايدىغان دەرىجىگە يەتكەن.

ئايال خوجايىن نېمە دېيىشنى بىلمەي ماڭا تىكىلدى.

— ۋوي، بۆلۈم باشلىقى كېلىپ قاپتىغۇ، — دېدى بىراۋ غولۇمغا ئۇرۇپ.

ئۇ، مېنىڭ تۈن ئاستىدا ئىشلەيدىغان تىيەندۇەن ئىكەن. توغرا، بۇ شۇمتەكنىڭمۇ سەممىگە سېلىپ قويۇشۇم كېرەك. قارىماقتا ئۇ سەل كەيپ بولۇپ قالغاندەك، لېكىن ئەس-ھوشىنى بىلمەيدىغان دەرىجىدە مەست ئەمەس ئىكەن.

— يۇر، بىز بىر جوزىغا بېرىپ ئولتۇرايلى، — دېدىم مەن تىيەندۇەننىڭ مۇرىسىگە قولۇمنى سېلىپ.

ئولتۇرۇپ ئۇياق - بۇياقتىن بىردەم پاراڭلاشىپ، گەپنى ئەسلى تېمىغا يۆتكىدىم:

— راستىنى ئېيتسام، ساڭا بىر ئىش توغرىلىق ئېيتمىدىغان گېپىم بار ئىدى.

— نېمە ئىش توغرىسىدا؟

— سەن باشتىن - ئاياغ مەن بىلەن بىللە بولۇپ، قولۇمغا قول، پۇتۇمغا پۇت بولۇپ كەلدىڭ.

— بۆلۈم باشلىقى، نېمىشقا بۇ گەپلەرنى ئېغىزغا ئېلىپ يۈرىسىز، — دېدى تىيەندۇەن كۈلۈمسىرەپ.

— مېنىڭ ئۆمرۇم ئازلا قالدى، — دېدىم مەن، — دوختۇر يەنە ئۇچ ئايلىقلا ئۆمرۇم قالغانلىقىنى ئېيتتى، مەن تۇگىشىدىغان بولدۇم، ئەمما سەن يەنىلا ئىشلەپ كېتەلەيسەن.

تىيەندۇەننىڭ چىرايى بىردىنلا تاتىرىپ، داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى:

— بۆلۈم باشلىقى... راست شۇنداقمۇ؟

— ھەي، راست شۇنداق. ھەقىقەتەن ئەپسۇسلىنارلىق...

مەن گېپىمنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتىم، چۈنكى تىيەندۇەننىڭ يۈزلىرى

تامدەك تاتىرىپ، ماڭا قانداقتۇر بىرخىل نەپرەت بىلەن تىكىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم.

— ۋوي، تىيەندۇەن ...

— قويۇڭا چاقچىقىڭزنى، — دېدى تىيەندۇەن، ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى، — مەن پۈتۈن ئىستىقبالىمنى سىزگە باغلىغان! مېنىڭچە، سىز كەلگۈسىدە جەزمەن شىركەتنىڭ باشلىقى بولىسىز. شۇڭا مەن باشتىن-ئاياغ مىنىستىرنىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولۇپ قېلىشقا رازى بولدۇمكى، لېكىن سىزگە ئەقىدە باغلاپ كەلدىم! ئەمما ... ئەمما ... بۇ بەك شەپقەتسىزلىك بولمىدۇ، ئىستىقبالىمنى قانداق قىلارمەن؟

مەن تەئەججۇپ ئىچىدە قاققان قوۋۇقتەك قېتىپ تۇرۇۋېلا قالدىم. قول ئاستىمىدىكى ئەڭ ئىشەنگەن ئادىمىمنىڭ ئاغزىدىن مۇنداق گەپ چىقىشى ئۇخلاپ چۈشۈمگىمۇ كىرمىگەنىدى، ئۇ ئەجەپ بىر گەپ قىلدى-ھە!

— خەير ئەمىسە، — دېدى تىيەندۇەن ئورنىدىن تۇرۇپ.

ئۇ دەلدەڭشىپ ئارانلا ماڭاتتى، قارىغاندا بۇ ھەرگىزمۇ ھاراقنىڭ كەيپىدىن ئەمەس، بەلكى روھىي زەربىنىڭ تەسىرىدىن ئىدى.

مېنىڭمۇ يەنە ئىچىۋېرىشكە كۆڭلۈم تارتىمىدى. ھاراق پۇكىنىنىڭ ئالدىدا تۇرغان خوجايىنىغا دېدىم:

— مەن كەتتىم ئەمىسە.

— ۋوي، توختاپ تۇرۇڭ.

— نېمە ئىش؟

— بۇ ئايلىق ھېساب-كىتابنى قىلىۋەتسىڭىز.

— مەن ھېساباتنى ھېچقاچان ئۇزاق سوزۇۋەتكەن ئەمەسقۇ.

— ئۇغۇ ماڭا ئايان، لېكىن سىز ئالىمادىس بالىنتىسىقا كىرىپ قالغۇدەك بولىسىڭىز ....

مەن مەيدەمدىن ئاغزىمغا ئۆرلەپ چىقىۋاتقان قاڭسىق سۈيۈقلۇقنى تەسلىكتە بېسىپ تۇرۇپ، «ئۇقتۇم» دېدىم-دە، ھەمىياننى چىقاردىم.

سارايغا قايتىپ كەلگىنىمدە تۈن نىسپى بولغانىدى.

ناھايىتى چىق ئىچىۋالغان بولسامۇ، لېكىن قىلچە مەست بولماي سارايغا قايتىپ كەلدىم.

— مېيجياڭ! ھوي مېيجياڭ!

ئۆينىڭ ئىچى قاپقاراڭغۇ ئىدى، بۇنداق ئەھۋال تولىمۇ ئاز كۆرۈلەتتى، ئۇ ئادەتتە مېنى يېرىم كېچىگىچە كۈتۈپ ئولتۇراتتى.

مەن چىراغنى ياندۇردۇم. كارىۋاتقا كۆز يۈگۈرتتۇم، مېيجياڭنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. سارايىنىڭ ھەممە يېرىنى ئاختۇرۇپمۇ ئۇنىڭ ئىزىدىرىكىنى ئالالىمىدىم. قىزىق ئىش، ئۇ ماڭا بىر ياققا بارىمەن دېمىگەنتىغۇ.

مەن مېھمانخانىنىڭ كىرىسىغا ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئۈستەل ئۈستىدە تۇرغان بىر پارچە خەتنى كۆرۈپ قالدىم. خېلى تەسلىكتە خەتنى ئوقۇپ چىقتىم، مېيجياڭنىڭ خەتلىرى تولىمۇ مۇجىمەل، قالايمىقان ئىدى، خاتا خەتلەرمۇ كۆپ ئىدى، لېكىن دوختۇرلار مېنىڭ كېسەللىك ئەھۋالىمنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويغانلىقى ئېنىق ئىدى. مېيجياڭ خېتىدە ئۆزىنىڭ باشقا بىر ياش ئاشنا تېپىۋالغانلىقىنى، ئەمدى شۇنىڭ بىلەن ئۆتىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

مەن ئورنىمدىن دەس تۇرۇپ ئۈستەلنىڭ تارتمىسىنى ئېچىپ، پۈل ئاماناەت چېكى ۋە تامغىلارنىڭ ئۇشتۇمتۇت غايىب بولغانلىقىنى بايقىدىم-دە، شۇ زامان

ئۆلۈۋالغۇم كەلدى، مەن ھەممە نەرسىدىن قۇرۇق قالغانىدىم.

مەن بىردىنلا چوڭقۇر خىيالدىن ھوشۇمغا كەلگەندە، زىلۋا بويلۇق بىر كىچىك قىزنىڭ ماڭا يەر ئاستىدىن قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆردۈم. ياڭزى قىزنىڭ چوپچوڭلا بولۇپ قاپتۇ، تونۇيالمىغىلى تاسلا قاپتىمەن. نېمە قىلارىمنى بىلەلمەي ئالدىراپ ئۇنىڭدىن تىنچلىق سوراپدىم.

ياڭزى قاپىقى تۇرۇلگەن ھالدا «مە» دەپ خالتىغا سېلىنغان نەرسىنى ئۇستەل ئۇستىگە قويدى.

— نېمە بۇ؟

— ئاپام ئەۋەتتى، ئۆز خاھىشىم بويىچە كەلمىدىم، — ئۇ شۇنداق دېدى-دە، شارتتىدە بۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى. مەن خالتىنى ئېچىپ قارىسام، ئۇنىڭ ئىچىدە تاماق قاچىسى بارىكەن. بۇ بۇرۇندىن شىركەتكە تاماق ئېلىپ بارىدىغان قاچام ئىدى. قاچىغا قورۇما تاماقلار رەتلىك قاچىلانغان. بۇنى كۆرۈپ ھاڭ-تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قالدىم.

شۇئەسنادا تېلېفون قوڭغۇرىقى جىرىڭلىدى. تۇرۇپكىدىن جىزىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— سەنمۇ؟ ياڭزى سەن تەرەپكە بارىدىمۇ؟

— ياڭزى؟ ... ھە، ھېلىراقتا كېلىپ كەتتى ...

— ئۇھ، — دېدى جىزى كۆڭلى جايىغا چۈشۈپ ۋە گېپىنى داۋام قىلدى، — مەن ياڭزىغا ئەگەر سېنىڭ كېسەللىك ئەھۋالىڭنى بىلىپ قالسا، ھېلىقى ئايالنىڭ چوقۇم سېنى تاشلاپ كېتىدىغانلىقىنى دېگەنىدىم. شۇندىن كېيىن بىر دەمدىلا ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەلمىدىم، دېمەك، ئۇ يېنىڭغا بېرىپ قايتىپ كېتىپتۇدە.

— شۇنداق.

— بوپتۇ ئەمىسە.

مەن تاماق قاچىسىنى ئېچىپ، تاماقنى تېتىپ باقتىم. تاماق ئەسلىدە مۇزلاپ قاپتىكەن، بىراق ماڭا ھازىر قازاندىن چىققانىدەك ئىسسىق بىلىندى. مەن تاماقنى بەك تۇزلۇق بولۇپ قاپتۇ دەپتىمەن، ئۇنداق ئەمەسكەن. ئەسلىدە خېلىدىن بېرى كۆز يېشىم ئېقىپ-سىيرىلىپ ئاغزىمغا چۈشۈۋاتقانىكەن.

ياڭزى... ۋوي راست، مۇشۇنداق كەچتە ئەجەپ ئۇنى يالغۇز يولغا سېلىپ قويۇپتىمەنغۇ.

مەن ياتاقتىن يۈگۈرگەن پېتى تالاغا چىقتىم، مەيلى ئىشىك ئالدىدىن قوغلاندى قىلىنسامۇ ياڭزىنى ساقلىماقچى ئۆيىگە يەتكۈزۈپ قويۇشۇم كېرەك! سارايىنىڭ 1-قەۋىتىگە كېلىپ تۇرۇپلا قالدىم. ياڭزى سارايىنىڭ 1-قەۋىتىدىكى زالدا ئولتۇرۇپ، يۈزىنى ئىككى قولى بىلەن بېسىپ ئۆكسۈپ يىغلاۋېتىپتۇ.

مەن تۇرغان جايىمدا قېتىپ تۇرۇپلا قالدىم. بۇ بەلكىم ئاخىرلىشىۋاتقان ھاياتىمنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىققان پەيتى بولسا كېرەك...

(«كىچىك ھېكايىلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 1991-يىللىق 12-سانىدىن)

نەيىم يۈسۈپ تەرجىمىسى

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

مول هوسۇللۇق یازغۇچى — ستىل خانىم

دانىل ستىل ئامېرىكا نەشرىيات ساھەسىدە 20 يىلدىن بۇيان كىشىلەرنىڭ تولىمۇ دىققىتىنى تارتىپ كېلىۋاتقان يازغۇچىلارنىڭ بىرى. ئۇنىڭ كىتاب خانىلىرى ئىنتايىن كۆپ، ھازىرغىچە ئۇنىڭ رومانلىرى 42 مەملىكەتتە 900 مىليون نۇسخا تارقىتىلدى. 1986 - يىلى ئۇ، گىنىس دۇنيا رېكورتى قامۇسىغا كىرگۈزۈلدى. چۈنكى ئۇنىڭ رومانى «نيۇ- يورك ۋاقتى گېزىتى كىتابلار تەقرىزى» سەھىپىسىدە 250 ھەپتە ئۇلاپ بېسىلغانىدى.

1968 - يىلى توي قىلغىنىغا ئۇچ يىل بولغان دانىل ستىل ئېرىنىڭ رايىغا باقماي، نيۇ- يورك مانھاتون رايونىدىكى بىر ئاممىۋى مۇناسىۋەت ئورگىنىدا ۋە بىر ئېلان سودىگىرىنىڭ قولىدا ئامىۋى مۇناسىۋەت بويىچە يارەمچى بولۇپ ئىشلىدى. ئۇچ يىلدىن كېيىن سان فرانسىسكوغا قايتىپ كېلىپ، رومان يېزىشقا تۇتۇش قىلدى. ئۇچ ئايدىن كېيىن تۇنجى رومانى — «قايتىش»نى قولىدىن چىقاردى. 1973 - يىلى ئامېرىكا دىل نەشرىيات شىركىتى بۇ ئەسەرنى نەشر قىلدى. لېكىن بۇ ئەسەر ناھايىتى ئاز سېتىلدى.

ئۇ رومان ۋە شېئىرلارنى يازغان، يەنە ئۇنىڭ ئانىلىق مۇھەببەت كۆيلەنگەن شېئىرلىرى ئايالار ژۇرناللىرىدا ئېلان قىلىنغان بولسىمۇ، بەش رومانى نەشرىياتلاردىن ئارقا - ئارقىدىن قايتۇرۇۋېتىلگەن. 1977 - يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ئۇنىڭ ئىككىنچى رومانى — «قىزغىن ۋەدە» نەشر قىلىندى. بۇ رومان نەشر قىلىنغاندىن كېيىنكى ئىككى يىل ئىچىدە ئۇنىڭ ئۇچ رومانى ئارقا - ئارقىدىن نەشر قىلىندى. ئالدىنقى ئىككىسىگىنو فىلىمى قىلىپ ئىشلەندى. كېيىنكىسى بىرىنچى نەشرىدىلا ئىككى مىليون نۇسخىدىن ئارتۇق بېسىلدى.

ستىل ئۇزىنىڭ يېزىقچىلىقى توغرىسىدا توختالغاندا: «مەن ئىجادىيەتكە كىرىشىپ كەتسەم ئۇزۇمنى توختىتىۋالالمايمەن، گاھىدا چېچىمنى تاراشنىمۇ ئۇنتۇپ قالىمەن، ھەتتا ۋاننىدا يۇيۇنۇۋېتىپ خىيالىمغا بىر نەرسە كېلىپ قالسا، ئەينەك ياكى تامغا يېزىپ كېتىمەن... مەن ئۇچۇن يېزىقچىلىققا بەرگەن مۇھەببەت ھەرقانداق نەرسىگە بولغان مۇھەببەتتىن ئۈستۈن» دېگەن.

ستىل رومانلىرىدا ئاساسەن ئايالىلار باش قەھرىمان قىلىنغان. بۇ ئايالىلار خىزمەت، مۇھەببەت، ئائىلە قاتارلىق جەھەتلەردە باشلىرىغا ئېغىر قىسمەتلەر كەلسىمۇ، ئەمما ئاخىرىدا ئۇلارنى يېڭىدۇ. ستىل ئادەمنى تەشۋىشكە سالىدىغان ۋەقەلەرنى تەسۋىرلىمەيدۇ، شۇنداقلا ۋىسال شادلىقى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ئەسەر-

لەرنىمۇ يازمايدۇ. ئۇ ئادەمنىڭ كاللىسىنى ئىلەشتۈرىدىغان زىددىيەتلەرنى يازماستىن، بەلكى ئىنتايىن ئۆتكۈر بىۋاسىتە سېزىم ئارقىلىق كىتابخانىلارغا شادلىق ئاتا قىلىدۇ. تەنقىدچىلەر: «سىتىل خانىم ئىنسان تەبىئىتى ھەققىدە ئاجايىپ قاراشقا ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن ئىنسانىنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتى، ۋەھىمە، ۋە مەسىئۇلىيەت تۇيغۇسى قاتارلىق مەسىلىلەرنى كىشىنى قايىل قىلارلىق دەرىجىدە ئوتتۇرىغا قويغان...» دەپ باھالىغان.

سىتىل بازىرى ئىنتىك مۇھەببەت رومانلىرىدىن بىر مۇنچىنى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، 1981-يىلى تۇنجى شېئىرلار توپلىمى — «سۆيگۈ» نى نەشىر قىلدۇردى. بۇ توپلام نەشىردىن چىقىپلا تەنقىدكە ئۇچرىدى. شۇ يىلى سىتىل «ئۈزۈك» ناملىق رومانىنىمۇ نەشىر قىلدۇردى. بۇ ئۇنىڭ بۇرۇنقى رومانلىرىغا قارىغاندا ھەجمى چوڭ، ۋەقەلىكلىرى مۇرەككەپ، تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشى ئىنتايىن كەڭ رومان بولۇپ، ئۇنىڭدا ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ ئالدى-كەينىدە يۈز بەرگەن جۇدالىق ۋە ۋىسال سەرگۈزەشتىلىرى بېزىلغان. بۇ رومانمۇ ئۇنىڭ بۇرۇنقى مۇھەببەت رومانلىرى ئەندىزىسىدىن چىقىپ كېتەلمىگەن. شۇ يىلى سىتىل يەنە بىر ئائىلىدىكى بىرنەچچە ئەۋلادنىڭ سەرگۈزەشتىلىرى بايان قىلىنغان «ئەسلىمىلەر» ناملىق رومانىنىمۇ قولىدىن چىقاردى. بۇ كىتاب نەشىردىن چىقىپلا كېيىن بىر مەھەل زىلزىلە پەيدا قىلدى. دىل نەشرىيات شىركىتى بازىرىچىنى پۈتۈن مەملىكەتنى ئايلىنىپ سايا ھەت قىلىشقا ئورۇنلاشتۇردى. بۇ جەريانىدا ئۇ رومانلىرىنىڭ تېخىمۇ كۆپ سېتىلىشى ئۈچۈن تەشۋىقات ئېلىپ بارىدى. شۇ يىلتى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ رايىنى سىناش نەتىجىسىگە قارىغاندا، سىتىل ستودېنتلار چوقۇنىدىغان مەبۇدقا ئايلانغان ھەمدە دۇنيادا ئەڭ تەسىرى بار ئايالارنىڭ بىرى بولۇپ قالغان. ئامېرىكىدا بازىرى ئەڭ ئىنتىك ئىشقى-مۇھەببەت رومانلىرى ئىچىدە تراژىدىيە كۆپ بولغان يەتتە رومانىنىڭ ھەممىسىنى ئۇ يازغان. ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيە گېزىت-ژۇرنالىرىدا ئۇنىڭ رومانلىرى ھەمىشە ماختىلىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ نەشرىيات ھەپتىلىك گېزىتىگە بېسىلغان «سىسدون كۆپسى» (1983) رومانى توغرىسىدىكى بىر ماقالىدا «سىتىل خانىم ھېكايە پىرى. ئۇ كىتابخانىلارنىڭ رايىنى ئۆزىگە تارتىشنى ئوبدان بىلىدۇ. ئۇ بۇ ئەسىردە كىتابخانىلارنىڭ يۈرەك تارىنى چېكىدىغان، روھىنى پاكلايدىغان دراماتىك كۆرۈنۈشلەرنى، ھەسرەت، مۇڭغا سالىدىغان مۇھەببەت ۋەقەلىكلىرىنى، مىجەز-خاراكتېرى خىللا روشەن بولغان ئىككىلىمچى پېرسۇناژلارنى، ئەپچىل قۇراشتۇرۇلغان سانسىز سيۇژېت ۋە قىستۇرمىلارنى ناھايىتى جايىدا ئىپادىلىگەن. ئەسەرنىڭ ئاخىرقى يېشىمىمۇ ئادەمنى ئىنتايىن رازى قىلىدۇ.» دېيىلگەن.

ئۇنىڭ 1986-يىلى نەشر قىلىنغان «سايا ھەت ھارغىنلىقى» ناملىق رومانىنىڭ ۋەقەلىكى ئامېرىكىنىڭ مۇشۇ ئەسىردىكى كرىزىسنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان. رومانىدىكى ئايال باش قەھرىمان بەختسىز باي ئائىلىسىنىڭ قىزى بولۇپ، ئۇ ناتسىستلار ھۆكۈمرانلىقىنى باشتىن كەچۈردۈ، داڭلىق رەسسام پىكاسسو بىلەن تونۇشىدۇ... بۇ ئەسەرگە «شىنخەي ئىنقىلابى» نىڭ پېشۋاسى سۇن جۇڭشەنمۇ باغلىنىدۇ.

سىتىل 1987-يىلدىن 1989-يىلغىچە «جاھاننامە»، «زويا»، «چولپان»

(ئاخىرى 76-بەتتە)

ئىجادىيەت سىپىمىزدىكى ئايال ئاپتورلار

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ھەر قايسى سەپلەردە بىر تۈركۈم ئىقتىدارلىق ئايال ئاپتورلار ئۆسۈپ يېتىلىپ، ئىجادىيەت سىپىمىزگە زور كۈچ بولۇپ قېتىلدى.

بىر قىسىم ئايال ئاپتورلار تەھرىر بۆلۈمىمىزدە سۆھبەتتە.

ئۇرۇمچىدىكى بىر قىسىم ئايال ئاپتورلار.

نېفتلىكتە ئۆسۈپ يېتىلۋاتقان ئايال قەلەمكەشلەر.

قۇمۇل ۋە كورلىدىكى ئايال ئاپتورلار بىرلىكتە.

بورتالادىكى بىر قىسىم ئايال قەلەمكەشلەر.

《塔里木》文学月刊（维吾尔文）

TARIMA MONTHLY LITERATURE JOURNAL IN UIGHUR LANGUAGE

تارىم

编　　辑：《塔里木》编辑部
出　　版：新疆人民出版社
印　　刷：新疆新华印刷厂
发　　行：乌鲁木齐市邮局
订阅、零售：各地邮局所

1992 ـ يىل 3 ـ سان (373 ـ سان) ، 42 ـ يىل نەشرى .
تۇزگۈچى « تارىم » ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى .
ئۇرۇمچى جەنۇبىي دوستلۇق يولى 22 ـ قورۇ ، تېلېفون نومۇرى : 416214 .
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى ، شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى .
ئۇرۇمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدۇ . مەملىكەت بويىچە ھەممە
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ .

国际统一刊号：ISSN 1002－9044　ISSN 1002 _ 9044 خەلقئارالىق بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى :
国内统一刊号：CN 65－1010／I　CN 65 _ 1010 / I مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى :
邮发代号：58－66 定　价：1.70 元　پوچتا ۋاكالەت نومۇرى : 66 _ 58 ، باسما تاۋاق : 10 ، باھاسى : 1.70 يۈەن
邮政编码：830000　پوچتا نومۇرى :